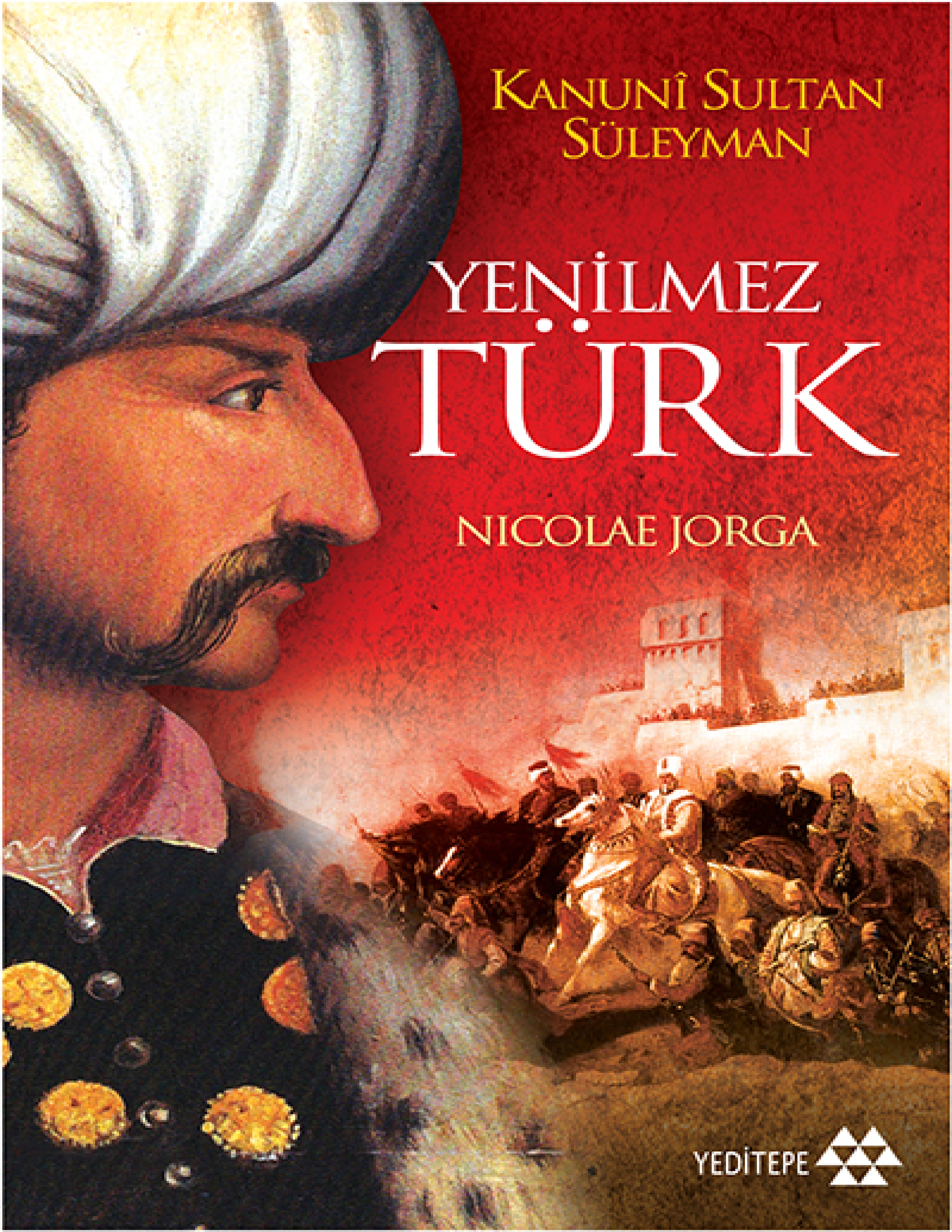

Kanunî Sultan Süleyman
Yenilmez
Türk
Nicolae Jorga
Yeditepe

Kanunî Sultan Süleyman

Yenilmez Türk

Nicolae Jorga

Yeditepe

Kanunî Sultan Süleyman
YENİLMEZ TÜRK

Nicolae Jorga

Almanca'dan Çeviren: Nilüfer Epçeli
Çeviri Kontrol: Kemal Beydilli
Genel Yayın Yönetmeni: Mustafa Karagüllüoğlu

Sertifika No: 16427
Isbn: 978-605-4052-54-7
Yeditepe Yayınevi: 136
Araştırma İnceleme Dizisi: 114
e-Kitap Hazırlık: İrfan Güngörür
Kapak Tasarım: Sercan Arslan

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyayinevi.com

Nicolae Jorga

Nicolae Jorga (1871-1940), aynı zamanda 1910-1940 yıllarında Romanya'nın akademi ve siyaset hayatında, üniversite rektörü, Akademi başkanı, Millet Meclisi Başkanı ve Başbakan olarak en önde rol oynamış sıradışı bir şahsiyettir. Jorga Romanya'nın gelmiş geçmiş en büyük tarihçisi sayıldığı gibi, eserleri çeşitli dillerde, Almanya, Fransa, İtalya ve ABD'de defalarca basılmış, dünyaca tanınmış bir tarihçidir. 1908'de Almanya'da ünlü bir dünya tarihi (Geschichte der Europaischen Staten) serisinde Osmanlı Tarihi'nin yazılması düşünüldüğünde, bu iş Jorga'dan istenmiştir. İnanılmaz bir enerji ve üretkenliğe sahip bu seçkin yazar, 1300 (evet bin üçyüz) kitap ve on binin üstünde makale yayınlamış, birçok bilimsel ve siyasi dergi çıkarmıştır.

Jorga, 17 Haziran 1871'de Romanya kuzeyinde Botaşani şehrinde doğdu, 19 yaşında Yaş Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni parlak derece ile bitirdi; sonra Fransa ve Almanya'da yüksek tahsiline devam etti. 1893'de Leipzig Üniversitesinde Felsefe Doktoru payesini kazandı. Jorga, Avrupa'da bulunduğu yıllarda arşiv ve kütüphanelerde, ileriki eserleri için hummalı bir faaliyet içinde binlerce belge topladı. Jorga, siyasete 1905'de yayınlamaya başladığı Samanatorul adlı haftalık dergi ile atıldı, 1907'de sınırdışı Romenlerin haklarını savunan Romen Kültür Birliği (ASTRA) başkanı oldu.

Milliyetçi ve liberal halkçı bir politikacı olarak, Romen halklarının birliği (Trasylvania ve Bessarabia'daki Romenler), köylülerin durumunu iyileştirme (toprak dağıtımı) yolunda önce eğitim ve yayın vasıtasıyla, sonra nüfuzlu aktif politikacı kişiliğiyle (Millî Demokratik Parti kurucusu 1910, Millet Meclisi Başkanı ve 1 Nisan 1931-6 Haziran 1932 arasında Başbakan) Jorga, 1910-1940 arasında Romen siyasetinde ön planda rol oynadı. O, hayatı boyunca "Apostol al Neamului" (Millet davasında Havari) olarak tanınmıştır. Özellikle, I. Dünya Savaşı sonunda Paris Barış Konferansı'nda Büyük Romanya için canla başla çalışmış, bu hizmeti karşılığı 1919'da Büyük Millet Meclisi başkanlığına seçilmiştir. Bir kelime

ile Nicolae Iorga, bilim alanında olduğu gibi, siyaset alanında da büyük işler başarmış bir devdir.

Doktorasını 1893'de Leipzig Üniversitesi'nde yapan Jorga'nın tarih eserlerini inceleyenler, onu 19. yüzyılda gelişen Alman tarihçi mektebine bağlarlar.

Jorga'nın Güney-Doğu Avrupa fikri, Romanya Akademisyenlerinin girişimiyle uluslararası bir organizasyona vücut verdi. Türkiye, bu kuruluşun kurucu ve idareci kadrosunda rol almıştır.

Soruları ortaya koyan, yaratıcı bir tarihçi olarak Iorga'nın özelliğini en iyi Gh.Bratianu şu sözlerle ifade etmiştir: "Jorga'nın yazdığı her satır bir fikir tohumu taşır; araştırılacak problemler ortaya atar ve okuyanda ilgi uyandırır; bunlar olmadan hiçbir tarih eseri canlı bir bilim dalı olamaz, ölü bir söz olarak kalır". Jorga, Türkiye'yi içine alan, Balkan Antantı ve Balkan Birliği için çalışanların ön safındadır. Türkiye, bu büyük dostun 1940'da hunharca katli üzerine millî matem günü ilân etmiştir.

Önsöz

Osmanlı padişahları içerisinde en bilineni hiç şüphesiz Kanunî Sultan Süleyman'dır. 46 yıl süren hükümdarlığının izleri günümüze kadar gelmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde doğu sınırlarının fazla tehdit almaması ve Avrupa'da gelişen şartlar sebebiyle asıl hedef batı olmuştu. Kanunî döneminde Habsburg İmparatorluğu akrabalık bağlarıyla Avrupa'nın önemli bir kısmına sahip olmuştu. Onların önünde direnen tek güç Fransa ve İngiltere idi. Osmanlıların Avrupa'daki bu mücadeleye karışmaları siyasi dengenin yeniden kurulmasını sağladı. Fransa ve İngiltere gibi milli monarşiler, Osmanlıların, Habsburglara karşı mücadeleye girmesiyle hayat hakkı bulabildi. Yine bu dönemde Avrupa'da ortaya çıkan reform hareketleri de koyu bir Katolik devlet olan Habsburglara karşı gelişebilmesini, Osmanlıların Şarlken'e karşı yaptığı askeri baskıya borçludur. Osmanlıların, Habsburgların Alman kanadını yıpratmaları sayesinde Protestanlık Almanya'da yayılabildi.

Habsburgların Afrika'yı ele geçirmeleri de bu bölgelerdeki Türk korsanlarıyla Osmanlıların işbirliği yapması sayesinde önlendi. Akdeniz'de ve Kuzey Afrika'da hakimiyet kuramayan Habsburglar bütün dikkat ve güçlerini Atlantik ötesindeki yeni sömürgelerine kaydırdılar.

Kanunî'den itibaren Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa için gerçek bir tehlike oldu. 1522'de Rodos'un fethedilmesi Batı ve Orta Avrupa'daki devletlerin gözlerini tekrar Türklere çevirmelerine sebep oldu. Rodos'un Osmanlı hakimiyetine geçmesi ile ilgili 1522-1523 yıllarında 80 tane kitap ve broşür yayınlandı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki Fransuva-Şarlken çekişmesinden dolayı yönünü iyice Avrupa'ya dönmesi ve Mohaç Muharebesi ile Macaristan'ı fethi üzerine herkes Türklerle ilgilenmeye başladı. Bu konuda ardı ardına kitaplar basıldı. Kanunî'nin 1529'daki Birinci Viyana Kuşatması ile tehlikenin nefesini iyice enselerinde hisseden Avrupalıların, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ilgisi daha da arttı.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde Almanya içlerine kadar ilerlenmesi, Avrupa’da büyük bir korkuya sebep olduğu gibi “Yenilmez Türk imajını” da oluşturdu.

Kanunî dönemi o kadar parlaktı ki 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun içine girdiği buhranlı yıllarda, ıslahat layihası kaleme alanlar Kanunî dönemini dönülmesi gereken “Altın Çağ” olarak göstermişlerdi. Kanunî dönemi her yönden İmparatorluğun zirvesi olmasa da padişahın 46 yıl süren hükümdarlığı ve dünya siyasetine yön vermesiyle Osmanlı İmparatorluğu’nun en göz alıcı dönemidir.

Sultan Süleyman, “Daima muzaffer padişah, şahların şahı, kâinâtın taçlı efendisi, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, Akdeniz ve Karadeniz’in hakimi, Rum’un, Anadolu’nun, Yunanistan’ın, Karaman’ın Dulkadir’in, Diyarbekir’in, Şam’ın, Halep’in, Kahire’nin, Kudüs’ün, Mekke ve Medine’nin, Yemen’in, Cidde’nin vs. hükümdarı sultan Süleyman Şah” tı.

Jorga, Kanunî’yi “Hiçbir Osmanlı Sultanı, Osman Bey’in halefi, padişah ve halife olarak sahip olduğu bilinci, onun kadar ihtişamla taşımadı” şeklinde değerlendirir. Jorga’nın Osmanlı Tarihi’nin Kanunî Sultan Süleyman ile ilgili bu kısmı birçok ana kaynağa dayanılarak hazırlanmış ve Kanunî döneminde Osmanlı İmparatorluğu’nu teferruatlı olarak anlatan bir eserdir.

Birinci Bölüm:

Sultan I. Süleyman’ın Gençliği,
Vezirleri ve Yakınları • Anadolu’daki Savaşları

O dönemlerde yaşamış tarihçilerin, solgun tenli, patlak gözlü ve uzun bıyıklı; asker hayatını seven, ağaç tabaklar içinde tek çeşit bir yemekle yetinen, kimi zaman av zevkini tatmin eden veya ordusunun başında uzakta savaşlara çıkarken, kimi zaman afyon dumanında kendinden geçen[1] ele avuca sığmaz, asık çehreli Sultan Selim, 46 yaşında hayata erken veda ettikten sonra, Osmanlı İmparatorluğu’nun başına, bedeni ve ruhu ile tamamen farklı bir hükümdar çıktı. Trabzon’da[2] doğan, Kefe’de güzel annesi[3] tarafından Tatar akrabaları arasında yetiştirilen; daha sonra babasının Anadolu’daki savaşları sırasında uzun bir süre Avrupa’daki meselelerle ilgilenen ve sonunda, babası ondan şüphelenmeye başladığı için, sürgün olarak Anadolu’da yaşayan henüz 26 yaşındaki Süleyman, hayatının üçte birini İstanbul’da geçirmiş ve burada “pişerek”, İstanbul’a yakışır asil bir genç adam hâline gelmişti[4].

Solgun tenli, ince bir adamdı[5]. Ağır ve ustaca bağlanmış sarığının altından yarı içine göçmüş gözler parlıyordu. Bu ince yapılı gencin kartal burnu ve uzun boynu ile melankolik görünüşü de tipik özelliklerindendi[6]. Profili asil ve keskin hatlı idi; enerjik üst dudağının üzerinde ise ince küçük bir bıyık vardı. Eski Osmanlı soyunun çelebisi olarak, sınırsız bir güce sahip olmanın verdiği bilinçle hırsını körükleyen dünyaya soğuk ve biraz da yorgun gözlerle bakıyordu.

Güçlü kolları ile Tatarların ata yadigarı olan okçuluk sanatını çok iyi biliyordu. O, bir zanaat öğrenmişti ve bu zanaatla, kendi ifadesine göre, her gün tebaanın terinin ve kanının bulaşmadığı bir akçe kazanmıştı[7]. Doğu dillerinin yanında Anadolu’dan daha çok sevdiği Rumeli’nin[8] Slav dillerine de hakimdi ve çoğunluğu Bosna’da, Dalmaçya’da, Sırbistan’da ve Bulgaristan’da doğmuş olan subayları ile kendi dillerinde konuşabiliyordu[9].

Zamanın Arap-Fars şiir sanatına[10], seleflerinden çoğu gibi ilgi duymuyordu. İslâmi temeller üzerinde büyüyen felsefeye de ilgisi yoktu. Babası Sultan Selim kadar ütopyacı ve savaş hayranı olmasa da, Büyük İskender gibi cihan fatihlerinin efsanevî hikâyelerini severdi, ama ona ulaşmak gibi büyük bir hayale kapılmazdı. Selim'in babası, Hristiyanları ve Yahudileri esirgemişti; Selim ise onun yerine gezgin dervişleri ve şeyhleri takip ediyordu. Bu fanatiklerden biri, bir Torlak[11], II. Bâyezid'a hançerle saldırmaya kalkmış, ama Vezir İskender Paşa tarafından engellenmişti[12]. Süleyman, Hristiyanlara karşı değildi, ama onların temsilcilerini sevdiği de söylenemezdi. Bu yüzden İslâm'ın bazı düzensizliklerine göz yumuyordu, zira dedesi Sultan Mehmed ve babası Yavuz Sultan Selim'in aksine yaşlılığına kadar kendi adına herhangi bir imaret[13] veya camii yaptırmamış olmasına rağmen, halife olarak dinî görevlerini ve yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışıyordu[14]. Aşırı dindar bir adam sayılmazdı.

Süleyman hakkında, ava ve oyunlara fazla meraklı olduğu söyleniyordu. Kimi gözlemci, sefaya ve düzensiz bir hayata çok uzun dayanamayacağından emindi. Venedikli bir balyos, çok değişken, kimi inatçı, kimi müşfik bir karaktere sahip olduğunu söylüyordu, ama bu arada Doğuluların yetiştirme tarzından kaynaklanan ve kendini kimi zaman öfke ve kibirle gösterirken, kimi zaman görünüşte tevazu ile ortaya çıkan rol yapma yeteneğini unutuyordu[15]. Hıristiyan elçiler, saray hayatını çok sevdiği için, savaşa fazla meyilli olmadığını düşünüyorlardı; bu da onların işine geliyordu[16]. Ama böyle düşünenler, yanıldıklarını kısa bir süre sonra anlayacaktılar. Yeni sultan, güzel kadınlara, hele ki genç delikanlılara hiç düşkün değildi. Eğriboz asıllı eşinden, yiğit bir savaşçı olarak yetişen, annesi ile birlikte Karahamid'de yaşayan, Anadolu'da çok sevilen ve bu yüzden babasının öfkesini çekerek, sonunda sultanın resmî olarak tanınmayan gözde cariyesi Hürrem Sultanın entrikaları sebebiyle hayatı son bulan[17] Mustafa adında bir oğlu olmuştu. Hürrem Sultan, Kefe'deki gümrüğe köle ticareti için her yıl büyük meblağlar ödeyen Tatarlardan alınan bir Rus'tu (Rutenya/Ukraynalı). Bu yüzden Rönesans devri âlimleri ona Latince eserlerinde "Roksolana" lakabını takmışlardı. Haremlerde rağbet gören ve hayranlık uyandıran kömür gözlü, bukleli ve kırmızı

dudaklı cariyelerin aksine, zarif ve kısa boylu[18] olan Hürrem Sultan, Süleyman'ı öylesine etkilemeyi bilmişti ki, onu sadece paraya ve mücevherlere boğmakla kalmayıp - sadece elbiselerinden biri 100 bin altın ediyordu -kendisine hediye edilen bütün cariyeleri de sarayın gözdeleri ve subayları ile evlendirmişti[19]. 1521 yılında ölen iki çocuktan başka üç veliaht doğurmuştu: Selim (1521), sarayda gizlenerek yaşayan kambur Cihangir[20] ve Mehmed; Selim'in, Mehmed'in ve üvey kardeşleri Mustafa'nın sünnet düğünleri, 1529 yılında büyük bir görkemle İstanbul'da At Meydanı'nda yapıldı[21]. Tek kızı ise Rüstem Paşa ile evlendi[22]. Süleyman, yeniçerilerin ve diğer düşmanlarının nefretle "cadı"[23] diye andıkları Hürrem Sultan'la tek eşli herhangi bir başka prens gibi, çok büyük üzüntüler yaratan ölümüne kadar çok mutlu yaşadı. Mezarı, aynı zamanda eşi olan efendisinin yanında İstanbul'da Süleymaniye Cami'indedir.

Sultan Süleyman, savaşı zevk için istemiyordu, zira doğuştan ne bir savaşçı ne bir fatihti ve bu konuda hırsı yoktu. Aile içinde ve dostlarına karşı nazik bir insandı ve örneğin güçlü Veziriazam İbrahim Paşa meselesinde olduğu gibi, ikincil derecede yer almayacak kadar kibirli değildi. Buna rağmen Sultan Süleyman hiçbir zaman, Sultan Selim'in tabiriyle "sakalından çektikleri" babası Sultan Bâyezid gibi, gözde vezirler tarafından yönetilen, iradesi zayıf bir adam durumuna düşmedi. Aksine hiçbir Osmanlı Sultanı, Osman Bey'in halefi, padişah ve halife olarak sahip olduğu bilinci, onun kadar ihtişamla taşımadı.

"Daima muzaffer padişah, şahların şahı, kâinâtın taçlı efendisi, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Ak ve Karadeniz'in hakimi, Rum'un, Anadolu'nun, Yunanistan'ın, Karaman'ın, Dulkadir'in, Diyarbekir'in, Şam'ın, Halep'in, Kahire'nin, Kudüs'ün, Mekke ve Medine'nin, Yemen'in, Cidde'nin vs. hükümdarı Sultan Süleyman Şah"[24] için güç, ya yaratıcılığın bir eseri ya da fanî bir müsamahanın kanıtı idi. Vezir Mustafa Paşa, 1527-28 yıllarında Kral Yanoş (Jan) Zapolya adına Macar elçisi olarak İstanbul'a gelen Hieronimus Laski'ye şöyle bir soru yöneltmişti: "Diğerleri gibi onun sadece bir kölesiyken, bir Erdel Beyi, sultana nasıl baba diyebilir[25]"

Devletin ileri gelenleri Sultan Süleyman'a Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak adeta tapıyorlardı. Venedikli bir balyos, bir mektubunda şöyle

yazmıştı: “Zatı şahaneleri, vezirler tarafından yönetildiğini düşünmemeliler; aksine sizi öfkeli gördüklerinde önünüzde titriyorlar ve kaçacak yer arıyorlar[26]”. Devletin ileri gelenleri huzuruna elleri arkada olarak çıkıyorlardı. Sancakbeyleri ise ona bakamıyorlardı bile[27]. Ölüm fermânlarını bile neredeyse gülerek karşılıyorlardı ve ülkede disiplin o kadar güçlü idi ki, “en aşağı köle bile sultanın emri ile devletin en yüksek makamındaki adamı esir alabiliyor veya idam edebiliyordu.[28]”

Sultan Süleyman’ın vezirleri arasında en çok dikkat çeken Veziriazam İbrahim Paşa olmuştu. Onun kariyeri, Sultan Süleyman’ın ilk dönemlerindeki yönetim şeklini bütün açıklamalardan daha iyi gözler önüne seriyordu. İbrahim Paşa, Parga’da daha sonra bu bölgede bir sancağa yönetecek olan fakir bir Arnavut Hristiyan köylüsünün oğlu idi. Köle olarak - Ayamavra’nın fethi sırasında esir alınmıştı - Sultan Süleyman’la birlikte Manisa’da büyümüş ve tıpkı Hürrem Sultan gibi ince ve zeki bir yapıya sahip olduğu için[29], hükümdarının sadece güvenini değil, dostluğunu da kazandı. Güzel konuşmayı biliyor ve büyük savaş kahramanlarının hayatlarını inceliyordu. Aynı zamanda coğrafya, felsefe ve hukukla ilgileniyordu. Daha sonraları, eğitim açısından henüz ham olan Osmanlılardan daha yüksek seviyede olan bir İranlıyı müzik öğretmeni olarak tuttu. İskender Paşa’nın kızı ile yaptığı evlilikten dolayı bu genç musahibin konumu daha da güçlendi[30]. 1523 yılında veziriazamlığa getirildi ve kısa bir süre sonra Rumeli Beylerbeyi olarak atandı. Bu sayede yıllık geliri 150 bin altına yükseldi[31].

O, artık devletin en nüfuzlu adamı idi. Bir Hristiyan[32] 1525 yılında: “Türklerin İmparatorluğu, İbrahim Paşa’nın iradesi ile yürütülüyor”, diye yazmıştı. Macar elçi Laski, 1528 yılında ona: “Sultanı yöneten sensin[33]”, diye hitap ettiğinde, İbrahim Paşa ona mütevazı bir şekilde: “Ben efendimin kölesiyim”, diye cevap vermişti. Yeniçeriler, entrikalarına kurban giden Ferhad Paşa’nın ölümünün intikamını almak için ona karşı birleştiler, ama boşuna. Gerçi evi ateşe verilmişti, ama Sultan Süleyman yerine daha güzelini yaptırdı[34]. Diğer Vezir Ayas Mehmed Paşa’nın nefreti de bir sonuç vermedi.

İbrahim Paşa'nın etrafında altın işlemeli brokar ve ipek giysiler içinde 1.500 kölesi vardı. Kendi giysileri, efendisinin giysilerinden daha değerli idi, ama Sultan Süleyman bunu hak ettiğini savunuyordu[35]. Sıkça ziyaret edilen evinde iki fili vardı[36]. İstediği zaman bir vezirin istidasını açıklama yapmadan geri çevirebiliyordu. Bir seferinde resmî Divân, kendi sarayında toplanmıştı; bu, daha önce hiç görülmedik bir olaydı[37].

1524 yılında kutlanan düğün, sultanlara yakışır bir şekildeydi. Bazıları, ona Serasker Sultan diyorlardı[38]. Barışı tekrar sağlamak için Mısır'a gittiğinde, Sultan Süleyman ona Büyükada'ya kadar eşlik etti[39]. Daha sonra ayrıntılı olarak vereceğimiz Kahire'ye gelişinde, sultanlara yakışır bir biçimde karşılandı. İkisi arasındaki ilişki, masumane bir dostluk olarak gösteriliyordu[40], ama Sultan Süleyman bu çok değerli dostunun dönüşünü dört gözle beklemişti. Sahil kenarındaki şahin avında yine ikisi birlikte görülüyordu[41]. Sultan Süleyman ile aynı odada, dostunun yatağının yanında yatıyor ve yemeklerini onunla birlikte yiyordu. Bir seferinde gözde vezirinin evinden iki gün boyunca çıkmamıştı[42] ve İbrahim Paşa her gün Sultan Süleyman'dan muhabbet dolu mektuplar alıyordu. Şehzâde Mustafa, sultanın sofrasında önce hizmet gören bu adamı kıskanıyordu[43]. Ama İbrahim Paşa, kendisine duyulan bu güveni çok mütevazı bir şekilde kullanıyordu. Dürüsttü ve hediyeleri sadece herkesin önünde, tazim olarak alıyordu[44]. Hıristiyanlara karşı bile sözünü tutuyordu ve Osmanlı siyasetine öylesine dürüst bir akış kazandırmıştı ki, daha sonraları "Türklerde sadakat ve dürüstlük, İbrahim Paşa ile birlikte öldü" diye yazılacaktı[45]. İmparatorluğun gücünün, sürekli bir hâle getirilmesinde İbrahim Paşa'nın payı mutlaka çok büyüktü.

Bu büyük adam, 13 yıl boyunca her şeyi yönetip, yürüttükten sonra 15 Mart 1536 yılında sultanın yanına çağrıldı ve daha önceleri olduğu gibi geceyi sarayda geçirdi. Ertesi gün, siyah eğerli bir at üzerinde ölü olarak eve getirildi. Rüşvet ve Frenklerle şüpheli ilişkiler sebebiyle çok eski ve müsamahakâr dostu onu siyah ipek kaytanla boğdurtmuştu[46]. Birkaç gün sonra mallarına el konulup, açık artırmayla satılırken, "sultanın nefesi ve kalbi" olan bu adamdan hiç kimse bahsetmiyordu artık. Herkes, tek gücün

sultanın kendisi olduğunun ve diğerlerinin sadece bu güçlü yolcunun, istediği zaman kırıp atacağı bir değnek olduklarının bilincindeydi.

O dönemlerde vezirler henüz eşit olduğu için, rütbe olarak değil de nüfuz olarak İbrahim Paşa'dan sonra gelen "ikinci" vezir, artık yaşlanmaya başlayan, nıkris hastalığından muzdarip Koca Mustafa Paşa idi. 1526 yılında 48 yaşında idi ve sultanın eniştesi idi ki, damat olma şerefini yakışıklılığına borçlu idi.

70 bin altın geliri ve 700 kölesi ile önemli bir konuma sahip olan, ancak İbrahim Paşa ile hiçbir şekilde boy ölçüşemeyen açgözlü ve cimri bir adamdı[47]. O da bir köle idi ve Venedik vatandaşı olarak Kotor civarında doğmuştu[48]. Slav soyundan gelen bir diğeri, Sultan Süleyman'ın damadı Boşnak Rüstem Paşa idi. Bunun dışında Osmanlı hanedanı ile aile ilişkileri içinde, Sultan II. Bâyezid'in kızı ile evli olan Lütfi Paşa vardı[49], ama eşine attığı bir tokatla hakarete maruz bırakması yüzünden daha sonra bir hanım sultanın eşi olma şerefinden mahrum kaldı[50].

Kanunî Sultan Süleyman'ın[51] hareketli ve zeki veziri Pîrî Mehmed Paşa, sürgün olarak Edirne yakınlarındaki bir mülkte yaşıyordu[52]. Üçüncü vezirlik makamını, 50 bin altın gelir ve 600 köle ile bir köylü kadının oğlu olan ve annesi Avlonya'da manastırda rahibe olarak hayatını devam ettirdiğinde, ona yılda 100 akçe gönderen Chimaralı Arnavut Ayas Mehmed Paşa elinde bulunduruyordu. Ayas Mehmed Paşa, vezirlik günlerinde bile - savaş ve günlük siyaset işleri dışında - okuması yazması yokken, Epir Dağları'ndan ayrıldığı günden daha eğitimli değildi[53].

Aslında samimi olarak gerçekten barışsever ve çok nadiren yenilen düşmanlarına acımasız davranan, hatta amanlı teslimiyeti en şanlı savaşa tercih eden bir karaktere sahip olmasına rağmen, Sultan Süleyman bir savaş çağını başlatmak zorunda kalacaktı. Onu buna iten sebepler, bir taraftan düşmanlarının planlarına ve saldırılarına karşı imparatorluğun kesin ve doğal sınırlara ihtiyaç duyması ve diğer taraftan, devlet içinde çok önemli bir yer tutan ve savaşa hazır olan orduya yeni, şan ve ganimet getirecek faaliyetler yaratmak zorunda olduğunun bilincinde olması idi. Osmanlılar; sultanları, hanları, şahları ve halifeleri olan hükümdarları, muzaffer bir

komutan olarak aralarında bulunduğu sürece ilerleyecekler, ya da kısa bir sürede dağılacaklardı.

Yıllık 3 milyon altın tutarındaki harcamalar bütçesinden 500 bin altın 10-12 bin yeniçerinin ulûfelerine ve bir o kadar da sarayın masraflarına gidiyordu[54]. Yeniçerilerin sayısı ile maaşları - günde 6-8 akçe arasında - Sultan Selim zamanında yükseltilmişti. Ayrıca her yeni savaş seferinde her birine 10 altın vermek gelenek hâline gelmişti. Başlıklarında altın[55] süslemeler vardı ve bazıları zırh taşıyordu. Her yeniçeriye, yeni bir sultanın tahta cülûsunda ayrıca 1511 yılından beri 1000 akçe dağıtılıyordu[56]. Yeniçeri ağasının maaşı günde 500 akçe ve beş kaftandı ve Divân'da yer alıyordu[57]. Çoğu artık ateşli silahlarla donatılmış olan ve görkemli giysiler içinde savaşlara katılan askerler, eski asi karakterlerinden vazgeçmemişlerdi: 1526 yılında yine bir isyan çıkarttılar ve üç vezirin evlerini ateşe verdiler[58].

Sipahioğlanlarının sayısı, Sultan Selim'in reformlarından sonra 3.500'e, silahdarların sayısı da 2.500'e yükseltilmişti[59]. Ayrıcalıklı ya da özel birliklerin arasında, beyaz tüyler, altın kenarlı başlıklar ve altından sadaklar gibi değerli eşyalarla donatılmış 360 solak bulunuyordu[60]. Ordunun silahlarını taşıyan 1.000 topçu ve 300 cebeci de ayrıcalıklı savaşçılar arasında geçiyordu[61]. Sultanın sarayında ayrıca 200 müteferrika vardı[62]. Ulûfeciler[63], 900 kişiden oluşurken, aralarında Hıristiyanların ve zencilerin de bulunduğu garipler[64] 7 bin kişi idi[65]. Haraca tâbi olmayıp, genelde Slav kökenli köylülerden oluşan ve ordunun önünde ilerleyerek, orakla çimleri biçen voynukların sayısı bini buluyordu[66]. Bunlara, dar ve değerli kadife giysiler içinde, başlarında yüksek başlıklarla, çıplak ayaklarında bir nevi demir çember taşıyan ve sultanın önünde raks edip, gül suyu döken ve emirlerini atlı ulaklardan bile daha çabuk ulaştıran - Edirne'den İstanbul'a bir günde varıyorlardı - peyklerdi. Ağızlarında daha kolay nefes alabilmek için gümüşten telkârî bir elmacık vardı ve yürürken kemerlerinde küçük çanlar ötüyordu[67]. Daha seçkin ve iyi para alan gazilerin yanında, hayvan

derilerinden yapılmış giysileri içinde, başlarında iki kartal tüyü ile süslenmiş başlıkları ile uzun saçlı “Deli”ler görülüyordu[68].

Rumeli Beylerbeyi sipahiler arasından 40 bin süvari toplarken[69], Anadolu Beylerbeyi yanında 30 bin süvari getiriyordu[70]. Bunlara bir de Diyarbekir, Dulkadir, Suriye ve Mısır’dan gelen birlikler ekleniyordu. Nihayet her savaşta, Kadıasker Kapısı’na dikilen bayrağın altında, orada bekleyen memurlar tarafından kaydedilmek üzere, ayaktakımından[71] o kadar çok insan asker olarak görev yapmak üzere toplanıyordu ki, bunlar hassas tahminlere göre yaklaşık 40 bin kişi oluşturuyorlardı; 3 aya kadar peşin ödenen günlük 4 akçe tutarındaki ücret, çoğu için büyük bir fırsattı.

Ordu, eski disiplininden hiçbir şey kaybetmemişti. Aksine yeni araçlar, savaşın olağan düzenini daha da güçlendirmişti. İmparatorluk sancağını taşıyan emir-i âlem, önemli bir subay mertebesine yükseltilmişti ve ordunun önünde sayısız tuğ haricinde yedi sancak daha dalgalanıyordu[72]. Çavuşlar, ellerinde değnekler - ayrıca demir gürzleri de vardı - safları düzene sokmak için saflar arasında gidip geliyorlardı. Yollar, ahşap işaretler veya küçük taş yığınları ile işaretleniyordu. Geceleri sultanın önünde ellerinde meşalelerle yeniçeriler veya 30 kapıcı (yani onda biri)[73] ilerliyordu. “Yâ Allah” narasını duydukları anda, birlikler ya harekete geçiyor ya da dinlenmek üzere duruyorlardı. Her türlü disiplinsizlik kesinlikle yasaktı. Bahçelere dokunulmuyordu ve küçük çocuklar, tamamen güven içinde karargâhta gıda maddeleri satabiliyorlardı[74]. Bir yudum süt çaldığı ya da atı, tarladan başakları kopardığı için bir yeniçerinin ölümle cezalandırıldığı görülebiliyordu[75].

Ve tıpkı eski zamanlarda olduğu gibi koca ordudan tek bir gürültü, tek bir ses bile çıkmıyordu[76].

Uzun zamandan beri aralarından, Tunus ve Cezayir’i fetheden ve buraları bir korsan ülkesi hâline getiren Barbaros Hayreddin Paşa gibi önemli savaşçıların çıktığı deniz korsanları, Osmanlı’nın Takımadalar ve Doğu Akdeniz’deki deniz gücünü temsil ediyordu. Sultan Selim zamanında, ayrıca iyi donatılmış büyük bir donanma, Mısır’ın fethine katılmak üzere İskenderiye Limanı’na gelmişti. Barışsever Sultan II. Bâyezid, 320

kadırgaya sahipti, ama çoğu kötü durumda idi. Savaşı seven halefi Yavuz Sultan Selim, Venedik örneğine göre Galata'ya taştan bir tersane kurdurdu ve Bizans İmparatorlarının eski tersanelerini tekrar inşa etmeyi düşündü. Osmanlı Donanması'nı üç katına çıkartmak için tebaandan olağanüstü vergiler alıyordu. Donanmanın hazır tutulmasından sorumlu 300 reisi ve kadırga mürettebatı olarak 3 bin askeri vardı. Ayrıca, acemioğlanları arasından deniz erleri yetiştirebileceğini umuyordu[77].

Sultan Süleyman, babasının faaliyetlerini bütün alanlarda aynı hızla devam ettirmese de, babasının yolundan ilerledi. İlk deniz muharebesine 85 küçük kadırga, 35 "baştarde" ve 60 büyük fırkate (fusta) ile 50 büyük gemi götürdü[78]. Kapudan Paşa, yine Gelibolu Sancakbeyi idi[79]. Galata Tersanesi'nden, genelde aralarında yaklaşık 30 büyük kadırga bulunan 100 kadırga yatıyordu[80]. Topçu sınıfı, Hristiyan kaynaklara göre oldukça iyi donatılmıştı: 1526 yılında, her biri en iyi işçilikle hazırlanmış 800 yeni top mevcuttu[81]. Eskiden olduğu gibi, şimdi de bazı bölgeler gemi yapımı için malzeme temin etmek zorunda idi. Morava, özellikle de Tuna boylarındaki filolar, her zaman iyi durumda olmak zorunda idi[82].

Sultan Selim zamanında sayıları 38'den 40'a çıkartılan Rumeli sancakları[83] ile birlikte sürekli büyüyen imparatorluğun hazinesine büyük meblağlar giriyordu. Defterdar, her gün 20 bin kadar akçe tahsil ediyordu. Her yıl Mart ayının 13'ünde genel hesap ve döküm çıkartılıyordu[84]. Türklerin devlet sırlarına vâkıf olan Kantakuzenlerden Rum asıllı Theodoros Spanduginos, haraç ve bağışların toplam bir buçuk milyon altın ettiğini tahmin etmektedir. Sultan, kullarından ayrıca 300 bin altın elde ediyordu. Suriye malları için yükseltilen vergilerle[85] birlikte gümrüklerden elde edilen vergiler 700 bin; madenler 90 bin; tuz madenleri II. Mehmed zamanının beş katını, yani 500 bin; boş kalan makamlar 300 bin; sahipsiz kalan mülklerle sikkeler her biri 100 bin; dosyalardan çıkartılan suretler 100 bin[86] ve timarlar 800 bin altın getiriyordu. Vasal devletlerin ödediği vergilerden II. Bâyezid zamanında 1 milyon 200 bin altın elde edilirken, Yavuz Sultan Selim zamanında 1 milyon 330 bin, hatta Kanunî Sultan Süleyman zamanında 1 milyon 500 bin elde ediliyordu. Kıbrıs, Sultan Selim zamanında olduğu gibi, yılda 8 bin altın öderken, Boğdan 10 bin;

Eflak 12 bin; Ragusa 12.500; Sakız Adası 10 bin ve Zenta 5 bin altın ödüyordu[87]. Suriye ve Mısır'dan her biri 50 bin altın değerinde büyük altın külçeler alınıyordu. Kahire Valisi, eskiden Memlüklere ait bu iki eyaletten toplam 1 milyon altın gönderiyordu. İmparatorluğun yaptığı her büyük savaşta, tebaa iki katı vergi ödemek zorunda idi. Olağanüstü durumlarda ayrıca camilere ait mülklerden de belirli bir katkı payı istenebiliyordu[88]. Nihayet, sikkelerin de tağşişi, yani daha değersiz hâle getirilmesi bir gelir kaynağı yaratmıştı, ama bu sadece akçeler için geçerli idi, zira Venedik altınına eşit[89] Osmanlı altınlarına ve örneğin köprü geçiş ücretlerini ödemek için kullanılan bakır "mangırlara" dokunulmuyordu[90]. Bir akçe, 1/4 drahmi ağırlığında olacaktı; II. Mehmed zamanında 40 akçe bir altın ederdi.

Her seferinde sikkeyi daha değersiz hâle getiren[91] para basımları sonunda bir altın 54-60 akçe değerinde yükselmişti[92]. Sultan Mehmed, her 10 yılda bir para bastırıyordu; Yavuz Sultan Selim babası Bâyezid'in akçelerini kullanıyordu ve Kanunî Sultan Süleyman bol bol para bastırıyordu. Eski akçeler, yeni basılanlarda gümüş muhteviyatı zaten azalmış olduğu halde, bir süreliğine 12 eskiye karşılık 10 yeni akçe olarak daha düşük değerle geri alındı. Daha sonra halk arasına salınan casuslar, akçeleri dönüştürerek Hazine'ye ek bir gelir sağlamak yerine daha değerli olan parayı elinde tutanları bildiriyordu.

Bu dönemlerde, savaş için her zaman para vardı. Gemilerin de devlete herhangi bir maliyeti olmadığı; sultanın huzuruna çıkan hiçbir sancakbeyinin değerli hediyeler getirmeyi ihmal etmediği; askerlerin çoğu un veya arpalarını kendileri tedarik ettikleri ve nihayet, içinden geçtikleri bölgeler, haraç ödemekle mükellef bir ülke ise bedelsiz ya da çok cüz'i bir miktar karşılığında[93], hatta mücavir yerler bile erzak temin etmek zorunda olduklarından, o dönemde yaşayan birinin dediği gibi, savaşlar aslında Hazine için kazançlı bir işti.

Asya'da Sultan Süleyman'ın meydan okuyabileceği hiçbir rakibi, elde etmek isteyeceği yeni hiçbir toprak yoktu. Sultan Selim'in fethettiği "yeni topraklar", 8 sancakbeyi, 7 subaşı ve 10 bin sipahiyi yöneten Amasya Beylerbeyi; 10 sancakbeyi ve 15 bin atlı sipahiyi yöneten yeni Karaman

Beylerbeyi; 20 sancakbeyi ve 15 bin atlı sipahiyi yöneten Diyarbekir Beylerbeyi ile Dulkadir ve Suriye'deki padişah temsilcileri arasında bölüştürülmüştü[94]. Bu bölgeler için ayrıca üçüncü bir kadıasker tayin edilmişti[95]. Anadolu'da ise beylerbeyi olarak "eski bir Macar" görev yapıyordu[96]. Antakya Patriği Pierre ve Halep, Humus, Şam Başpiskoposları ile Lübnan Dağları'ndaki Aya Maria Manastırı'nın Süryani ruhbanları, kısa bir süre sonra Haçlı Seferi fikrinin doğal bir temsilcisi hâline gelecek Alman Kralı Şarlken'e (İmparator V. Karl) yazılar gönderip, Kudüs'e yapılacak bir seferi tavsiye etseler de[97], Suriyeliler aslında hiçbir din ayrımı yapmadan, Osmanlı'nın düzenli ve enerjik hükümdarlığı altında oldukça rahat ediyorlardı.

Sadece hayatta kalan Memlükler, intikam ve eski Memlük Devleti'nin tekrar kurulmasına dair düşüncelerinden vazgeçmemişlerdi ve Sultan Selim'in ölümünü, Sloven asıllı olduğu iddia edilen[98] Canbirdi Gazâli'nin liderliğinde bir isyan ile kutladılar. İsyancı Gazâli, Mısır Valisi Memlük asıllı Hayr Bey'le anlaşamasalar ve Hayr Bey, Canbirdi Gazâli'nin elçisini öldürtse de, Mısırlılar en azından ona, muhtemelen Hayr Bey'in etrafında yeniçeri bulunmadığı için saldırmıyorlardı. Suriye'deki önemli şehirlerden bir kısmı, siyasi planları çok da açık olmayan asinin eline düştü. Canbirdi Gazâli'yi durdurmak üzere Vezir Ferhad Paşa görevlendirildi. Asiler, Ferhad Paşa'nın gelişi sırasında kuşatma altında tuttukları Halep'ten ayrılarak, muharebenin yapıldığı Şam yakınlarına geldiler. Canbirdi Gazâli muzaffer Ferhad Paşa önünden kaçtı ve daha muharebe alanında kendi adamlarından biri tarafından öldürüldü[99]. Ancak 1522 yılında tekrar İstanbul'a dönen Ferhad Paşa'nın ganimetleri arasında birçok değerli eşyanın yanında, özgür Memlüklerin son temsilcisinin başı da vardı[100]. Ferhad Paşa, Suriye'den dönmeden önce Dulkadiroğulları Beyi Şehsuvaroğlu Ali'yi yanına çağırtmış ve dört oğlu ile birlikte yeterince destek vermediği Osmanlı Paşası'nın huzuruna geldiğinde, beşi birden idam edilmiş ve eyalet merkezi Maraş'ın başına bir Türk komutan getirilmişti[101]. Bu kanlı hadisenin intikamı, kısa bir süre sonra alınacaktı. Sultan Süleyman, bir zaman sonra Dulkadiroğullarının katilini sefer sırasında tebaayı sömürmekle suçladığında, Ferhad Paşa sultana hakaretle

cevap vermeye cüret etmişti. Zorla götürülen Ferhad Paşa, bir taşın üzerine oturup, bağırarak itiraz etmiş ve elinde hançeri ile değneklerle yere düşürülüp, sonunda idam edilene kadar sultanın celladları ile boğuşmuştu. Ferhad Paşa'nın ölüm haberini alan eşi, Sultan Süleyman'ın kızkardeşi, siyah bir arabayla Divân'a gelmiş ve yakında acımasız kardeşi için de siyahlara bürünebileceğini umduğunu söylemişti[102].

1523 yılının sonbaharında - Şah İsmail hayatta idi - elçisi İstanbul'da alıkonuldu ve başkentte o güne kadar henüz tamamen ortadan kaldırılamayan Şiiliğin temsilcisine karşı büyük bir Asya seferinin yapılacağından bahsediliyordu[103]. Gerçekte ise bu sefer yine Mısır'daki karmaşalarla ilgiliydi ve İran'la barış uzatıldı[104].

Çok eski, verimli kültürü ve ünlü İskenderiye ile Limanı'nın canlı ticareti sebebiyle tek başına bile büyük bir İmparatorluğu temsil eden geniş topraklara sahip zengin Mısır, Osmanlıların hükümdarlığına çok zor boyun eğdi. Hayr Bey'in ölümü ile savaşçı ırkın son temsilcisi de öldükten sonra (1523), onların hırsı, ülkenin yönetimine getirilen Osmanlı memurlarına geçti. Burada sadece birkaç ay kalan Vezir Koca Mustafa Paşa'nın tek amacı, bir an önce zenginliğine zenginlik katmaktı[105] ve bunu başardı. Hayr Bey'in bir diğer halefi Kasım Paşa da Kahire'de uzun bir süre kalmadı ve İstanbul'a döndükten sonra, bugün bile onun adını taşıyan "Kasımpaşa" mahallesini kurabildi[106].

Üçüncü vezir olarak, 1523 yılının Ekim ayında Ahmed Paşa buraya geldi ve kısa bir süre sonra Portekizlerin Hindistan'la ticaretini, Osmanlıların elinde bulunan eski ticaret yolları lehine yok etmek istediği söylenmeye başladı[107]. Ama Ahmed Paşa, bunun yerine kendini Mısır Sultanı ilan etti ve kendi hükümetini kurdu. 3 Ocak 1524 tarihinde İstanbul'da şüphe çekmeye başladığı Kahire'den Diyarbekir'e tayin edildiği ve Sultan Süleyman'ın Mısır'ın sahip olduğu her türlü otonomiyi ortadan kaldırmak ve tüm diğer eyaletlerde olduğu gibi, Mısır'ın başına da bir beylerbeyi ve birkaç sancakbeyi getirmeyi düşündüğü duyulmaya başlandı[108].

Ahmed Paşa ile sultana sadık kalan yeniçeriler arasındaki mücadeleler bir süre sürdü ve Ahmed Paşa nihayet, tıpkı ondan önce Canbirdi Gazâli gibi, Kahire'deki ayaktakımının yardımı ile güvendiği adamlardan biri tarafından

bir sokak çatışmasında öldürüldü[109]-[110]. 1524 yılının Ağustos ayında Osmanlı hükümeti tekrar Suriye'de çıkan huzursuzluklarla uğraşmak zorunda kaldı[111]. Bu iki eyalete tam bir yönetim düzeni getirebilmek için, kesin bir otorite şart olmuştu ve böylelikle sultanın gözde veziri İbrahim Paşa, her açıdan yetki ile donatılmış bir vekil olarak bu bölgeye gönderildi. İki kez çıkan fırtınalar yüzünden, iki yıldır Osmanlıların elinde bulunan Rodos Adasına sürüklenmişti[112]. Bu yüzden karayolunu seçti ve 24 Mart 1525 tarihinde Kahire'ye vardı[113].

Aralarında dört büyük elmas ve iki yakutun da bulunduğu altın ve mücevherler ile sultanın gönderdiği ve Halep'teyken aldığı 170 bin altın değerinde hediyesiyle Kahire'ye girdi[114]. En güzel üç kölesi atlar üzerinde arkasından geliyorlardı. 500 sipahi ve 4 bin süvari, ellerinde mızraklar ve sancak, onları takip ediyordu. Hizmetliler birçok araba ile taşınıyordu ve en sonunda Mısırlı birlikler geliyordu. Bir İmparator, Padişah ve Halife gibi şehre giriş yapıyordu[115].

İbrahim Paşa, gerçekten de eski Memlük Sultanlarının zamanını tekrar hatırlara getiren bir ihtişam gösteriyordu[116]. Divân'ın toplandığı günlerde, Kahire Sarayı'nın salonları şeyhler, kadılar ve Avrupalı konsoloslarla dolup taşıyordu. Her biri giysi ve mücevher şeklinde değerli hediyeler getiriyordu. İbrahim Paşa, herkese karşı yumuşak, adil, müşfik ve cömert davranıyordu[117]. Sultan Süleyman'ın özlemi ve devletin menfaatlerinden dolayı tekrar İstanbul'a döndüğünde -12 Mayıs'ta[118] Kahire'den hareket etti- gidişine herkes çok üzüldü. Ama, Mısır valiliğine atadığı eski Suriye Valisi Süleyman Bey artık görevini rahatlıkla yürütebilirdi[119]. Kısa bir süre sonra dönmüş olması ile arkasından iftira atanlara da Ahmed Paşa'nın yerine geçmeye ve bahtsız bir kadere sahip Mısır'ın başına yeni bir Sultan getirmeye niyetli olmadığını göstermişti[120].

1527 yılında, İbrahim Paşa Anadolu'da Kalender Çelebi'nin yağmacı "derviş" çetelerini yok etmekle görevlendirildi. Kalenderoğulları, dinî vecibeleri diğerleri kadar ciddiye almayan ve bunun yerine kamu hayatında her yerde daha önemli bir rol alan dervişlerden oluşturulmuş bir tarikattı. Köylüler arasında, Osmanlılara karşı II. Bâyezid zamanında Şiiler ve sınıf

ayrımı ile körüklenmeye başlamış eski öfke hâlâ mevcuttu. Bu huzursuzlukları açık isyana ve değişken savaşlara dönüştürecek olanlar, Türkmen göçebeler ve eşkıyalar olacaktı.

Vergiye tâbi toprakların katı bir biçimde kayıt altına alınması ile asiler öyle bir taraftar kitlesi edinmişlerdi ki, 1526 yılının Ağustos ve Eylül aylarında önce Adana Sancakbeyi'ni, sonra Karaman Beylerbeyi'ni ve en son Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'yı açık alanda yapılan bir muharebede yendiler ve muzaffer köylüler ile tarikatın müritlerini cezalandırmak için Diyarbekir'den acilen birliklerin getirilmesi gerekti. Aynı dönemde Toros Dağları'nda da eşkıyalar kol geziyordu. Tokat'ta 1527 yılının Mayıs ayında Kalenderoğulları ile yapılan büyük bir muharebede, Karaman Beylerbeyi hayatını kaybetti. İbrahim Paşa, nihayet Türkmen beylerini kendi tarafına çekmeyi başardı ve dervişlerin korku saçan lideri Kalender Çelebi, yapılan son bir muharebede öldü[121].

Kuzey ve kuzeybatı sınırlarındaki Hristiyanlara karşı bir dizi seferlerde ve teşebbüslerde bulunan Sultan Süleyman, bu hadiselerden ancak yedi yıl sonra tekrar Asya toprakları ile uğraşmak zorunda kaldı, zira İran'la doğal şartların gerektirdiği eski anlaşmazlıklar yine baş göstermeye başlamıştı.

Şah İsmail, 1524 yılında Tebriz yakınlarında yakalandığı bir hastalıktan dolayı hayatını kaybetmişti. Bir sultan kızından olan oğlu Şah Tahmasb, İran'da hüküm süren monarşik sisteme göre, babadan oğula geçen ve Şiilik mezhebine dayanan yeni İran Devleti'ni devr alırken, Şah İsmail'in diğer iki oğlu Türkmen çöllerinde amansız düşmanlarına karşı savaş veriyorlardı. Vezirlerin ve komutanların vasilik yaptığı Şah Tahmasb, 1533 yılında henüz 22 yaşındaydı. Asil ve sempatik bir hükümdar olan Şah Tahmasb, Sultan Süleyman'la tıpkı babaları asık suratlı Sultan Selim ve güler yüzlü Şah İsmail gibi, birbirleriyle karşılaştırılamazlardı. Doğu'da doğmuş dönemin Hristiyan tarihçilerinden biri, onun hakkında: "10 bin kişi arasında tebdil-i kıyafet etmiş olsa bile kral olduğu belli oluyordu", diye yazmıştı[122].

Yumuşak huylu, adil ve dindar Şah Tahmasb, önce babasının son zamanlarında başlattığı ordu ıslahını tamamladı. Timarlı sipahilerinin güzel zırhlar ve miğferler, keskin palalar ve boynuzlu kargılarla donatılmış görkemli süvari birlikleri ve 4 bin askerden oluşan muhafız alayının ve hızlı Türkmen birliklerinin yanında artık tüfeklerle donatılmış 2 bin kadar paralı

asker de görev yapıyordu. Karargâhlarda kadınların bulunmasına izin verilmiyordu. Batı'nın Hristiyanlarından ve onların temsilcisi Şarlken (V. Karl)'den, son anda gerçekten de gönderilen İspanyol piyade birlikleri ve toplar istenmişti. Böylelikle Şah Tahmasb, kendisine layık bir rakip olarak Sultan Süleyman'a karşı İran'ın tüm şiirsel anlatımlarında övülen ikili mücadeleyi başlatmaya hazırdı.

Her iki devletin sınır boylarında, özellikle Kafkaslarda ve kuzeydeki İran-Ermeni bölgesinde konuşlandırılmış komutanların bir çoğu, bir hükümdarın hizmetinden diğer hükümdarın hizmetine geçmeyi alışkanlık hâline getirmişlerdi. Örneğin Kürt kökenli Bitlis hakimi Şeref Bey, Osmanlı Sultanı'nı; buna karşın Azerbaycan Valisi Ulama Han da İran hükümdarına ihanet etmişlerdi. Ulama Han, Şah Tahmasb'ın komutanları tarafından kovulduktan ve bölgesine el koyduktan sonra İstanbul'a gelmişti. Sultan Süleyman, İran'dan kaçan birçok başka İranlı'ya da sığınma hakkı tanıdı ve onlara Anadolu sipahilerinden oluşturulan bir birliği teslim etti. Şeref Bey, düşmanları ile çarpışırken, yenildi ve kellesi, o tarihlerde Konya civarında bulunan İbrahim Paşa'ya gönderildi[123].

"Serasker Sultan" İbrahim Paşa, bazı işleri düzene koymak için kışı Halep'te geçirdi. Bu esnada Şeref Bey'in ailesi huzura gelerek, af diledi. Şeref Bey'in oğlu kaçarak, Şah Tahmasb'ın yanına sığındı. 1534 yılının Mayıs ayında Osmanlı ordusu, bu savaşa sebep olan ve Karahamid sancakbeyliğine getirilmiş olan Ulama Han adına Azerbaycan'ı geri almak üzere kuzeydoğuya doğru yola çıktı. Ulama Han, öncü birliklerle önden gidiyordu ve şahın Tebriz'deki bir akrabasını kovarak, Sultan Selim'in bir zamanlar önemli bir zafer elde ettiği bu büyük ve önemli şehri eline geçirmeyi başardı. Birkaç gün sonra İbrahim Paşa da Tebriz'e vardı ve buranın insanlarına her zamanki gibi müsamahakâr davrandı. Kafkasya'nın beyleri, ihtişamlı şah unvanlarına rağmen, muzaffer Osmanlı'ya tâbi olduklarını ilan etmekte gecikmediler. Tebriz Şehri, Gürcü mimarlar tarafından tahkim edildi.

Sultan Süleyman, Haziran ayında İstanbul'dan yola çıkarak, ana yol üzerinden Tebriz'e gelmişti. Osmanlı ordusu, ülke hükümdarlarının dinlenmek için Tebriz'den geldikleri Sultaniyye'ye kadar ilerlemesine rağmen, Şah Tahmasb'ı bulamadılar. Sultan Süleyman, bir sonraki yılın 4

Nisan’ında Macar Kralı Ferdinand’a yazdığı bir mektupta şöyle demişti: “Kızılbaş, mızrağımdan korkup, kaçtı ve karşımıza çıkamadı”[124].

Sultan Süleyman, bu tarihlerde büyük çabalardan ve acılardan sonra -ki Avrupa’ya giden haberlerde büyük felaketlerden bahsediliyordu[125]- o güne kadar hiçbir Osmanlı hükümdarının ayak basmadığı halifeler şehri Bağdat’a geldi. Daha kışın ortalarından, 1534 yılının Aralık ayında Hemadan’ı aldıktan sonra, açlıktan ve soğuktan yorulmuş birliklerine teslim olan Bağdat önlerine gelmişti. Bu eski başkent, bir damla kan akıtılmadan alındı ve birkaç gün sonra Aralık ayının 30’unda “selamet ve zaferin evinde” artık Sultan Süleyman yeni halife olarak kutsal tahtta oturuyordu[126].

Şah Tahmasb, bu arada birkaç bin yeniçeri ile birlikte, Tebriz’de aralarında Diyarbekir Beylerbeyliğine getirilen Ulama Han’ın da bulunduğu üç Osmanlı komutanını çekilmeye zorlamış ve kaleyi alarak, tahrip etti. Sultan Süleyman, derhal harekete geçti ve yolda ortaya çıkartılan bir komployu, liderlerinin derilerini yüzdürterek cezalandırdı. Ulama Han, düşmanlarından kaçmayı başarmıştı. Yaz aylarında Sultan Süleyman Tebriz’i tekrar aldı ve bu sefer de şehirdeki insanlara müsamahakâr ve esirgeyici davrandı, hatta İstanbul’a götürülmek istenmeyen 6 bin zanaatkâr aileyi istirhamlarını bildirmeleri üzerine sürgün etmekten vazgeçti. Kış gelmeden İstanbul’a doğru yola çıktı ve 1536 yılının Ocak ayında İstanbul’a vardı. Zorlu dönüş yolunda İranlılar geri birliklerine saldırdı ve Ulama Han’ın yiğitçe dövüşmesine rağmen, üç sancakbeyini öldürüp, bir dördüncüsünü esir aldılar[127].

Birkaç hafta sonra, hiçbir yeniçeri birliğinin bırakılmadığı Tebriz -sadece birkaç top bırakılmıştı- yine İranlıların eline düştü. Ama Bağdat’ın yeni kalesinde artık Arnavut Süleyman Paşa, beylerbeyi olarak Doğu’nun sayısız yerli ve Osmanlı birliklerine komuta ediyordu[128]. Yeni bir eyalet kazanılmıştı ve Osmanlı sınırı son noktasını bulmuştu. Sadece 1538 yılında, Hindistan’da Portekizlilere ve Babürlü hükümdarı Hümâyûn’a karşı bir isyan başladığında, yaşlı Süleyman Paşa yönetiminde sayısız Türk birliği, Aden’e gelip yerleşti. 3 Eylül tarihinde, iki aydan fazla bir süre ellerinde tutacakları Diu Limanı’na vardılar. Kalenin komutanı Antonio de Silveira kahramanca savaştı. Kasım ayında paşanın 50 kadırgası ve 20 küçük gemisi, Kral vekilinin nihayet gelen 15 büyük gemisi karşısında geri

çekildiler[129]. Osmanlılar, mahalli prenslere karşı o kadar acımasız davranmışlardı ki -bunlardan birini amiral gemisinin direğine asmışlardı- artık onlarla bir ittifak mümkün değildi.

1 Giovio, Informatione, Sansovino fol. 239: Venedik elçisi Luigi Mocenio'nun anlatımından derlenmiştir.

2 Metinde "Avrupa'da doğan" şeklindedir (ed).

3 1526 yılında 48 yaşında henüz hayatta idi; Alberi, s. 101.

4 "è cotto a Constantinopoli, per usar li motti turcheschi, videlicet stà il terzo della sua vita li, ed è molto amato"; Alberi, s. 95, Yıl 1524.

5 Pallido, smorto.

6 Karşılaştırma için bk. Alberi, s. 78, 101. Herzberg, Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları Tarihi adlı eserindeki tahta oyma resimde Kanunî'yi bu şekilde göstermektedir.

7 Karşılaştırma için bk. Alberi, s. 101 ve Sansovino 1 401'de 1538 yılından anonim bir yazı.

8 "La quale egli stima molto et intende alquanto"; Sansovino fol. 101-110'da Bassano.

9 Aynı yer.

10 Menavino, fol. 70.

11 Kültüre ilişkin bölümde açıklaması yapılmıştır.

12 Spandugino, fol. 129.

13 Spandugino, fol. 127.

14 Karşılaştırma için bk. Spandugino, fol. 128; aynı kişinin uyarı konuşmaları, Aynı eser, fol. 206.

15 Alberi, s. 101.

16 Hurmuzaki, II, s. 522; Alberi, s. 103

17 Karşılaştırma için bk. 20 Ekim tarihli Venedik raporu, 1523: "El fiol de questo signor, de ani circa 5"; Alberi passim; Menavino, fol. 71.

18 "Aggraziata e minuetta".

19 Bassano, fol. 84; Alberi, s. 101.

20 Jorga yanlışlıkla "Murad" ismini vermektedir (ed).

21 Karşılaştırma için bk. Alberi, Yıl 1527; ayrıca s. 101 ve devamı ve Leunclavius, s. 764.

22 Bassano, fol. 84-85.

23 Aynı yer.

24 Alberi, s. 118, Not 1.

25 Hurmuzaki, II, s. 38 ve devamı.

26 "Nè pensi la Serenità Vostra che lui si lasci governar dalli Bassà, immo loro tremano di lui, e, quando lo vedono in collera, cercano espedirsi piu presto sia possibile"; Alberi, s. 85, Yıl 1522.

27 II. Bâyezid zamanında olduğu gibi; Menavino, fol. 71; Karşılaştırma için bk. Spandugino, fol. 124.

28 "Onde il minimo schiavo mandato da lui menerà prigione il maggiore signore che sia nell' Imperio della Turchia"; Spandugino, fol. 124.

29 "Gentilissima creatura e savio"; Alberi, s. 95, 97, 116.

30 Sansovino fol. 242'de Giovio. 20 Ekim 1523 tarihli bir rapora göre - "Capi Consiglio X" - İskender Paşa'nın kızlarından biri onu sultana hediye etmişti.

31 Karşılaştırma için bk. Leunclavius, s. 769-770; Spandugino, fol. 206-207.

32 Hurmuzaki, II, s. 29, No. XXXII
33 “Tecum qui Imperatorem gubernas”; Hurmuzaki, II, s. 39
34 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 522
35 Alberi, s. 109.
36 Aynı yer, s. 111.
37 20 Ekim 1523 tarihli rapor; “Capi Consiglio X”.
38 Karşılaştırma için bk. Hammer, II, s. 38-39.
39 Aynı eser, s. 39.
40 Rodoslu şövalye Pontano - Sansovino fol. 382 - farklı bir görünüş savunmaktadır: “venerei abbraciamenti di Abraino”.
41 Alberi, s. 97.
42 Hurmuzaki, II, s. 60.
43 Alberi, s. 102.
44 Aynı eser, s. 104: “Hà piacer li sia donato in pubblico, Milano Arşivi secrete non torria nulla”.
45 Hurmuzaki, II, s. 179.
46 Leunclavius, s. 775.
47 Alberi, s. 104.
48 Sansovino fol. 206.
49 Basano fol. 85.
50 Aynı yer.
51 Jorga burada hata sonucu “II. Bâyezid” yazmıştır (ed).
52 Karşılaştırma için bk. Alberi, s. 106-107; Giovio fol. 244.
53 Alberi, s. 104-105; Karşılaştırma için bk. s. 96.
54 Alberi, s. 106, 110-111; Giovio fol. 243; Schwandtner I’de Petancius’a göre yine 12 bin.
55 Basano fol. 97.
56 Spandugino, fol. 112-113.
57 Menavino, fol. 41-42, 72.
58 Leunclavius, s. 761.
59 Karşılaştırma için bk. Menavino, fol. 42 ve Spandugino, fol. 114, 120.
60 Menavino, fol. 43-44; Spandugino, fol. 113.
61 Menavino, fol. 44; Spandugino, fol. 115.
62 Menavino, fol. 42; Spandugino, fol. 113.
63 Ulûfeciyân-ı yemin ve yesâr (ed).
64 Gurebâ-yı yemin ve yesar (ed).
65 Spandugino, fol. 114.
66 Aynı eser, fol. 43-44.
67 Menavino, fol. 43-44.
68 Yanlarında aylrıca bozdoğanlar da vardı; Bassano, fol. 97; Spandugino, fol. 120 ve devamı.
69 Aynı eser, fol. 50.
70 Spandugino’ya göre Rumeli için 15 bin ; Anadolu için 8 bin ; fol. 110.
71 “La Maggor parte di loro, huomini isviati”; Menavino, fol. 50-51.
72 Basano fol. 101-102.
73 Spandugino, fol. 113-114, 115.

74 Menavino, fol. 72-73.
75 Menavino, fol. 72-73; ayrıca fol. 73-74 ve Hammer'in ekinde Sultan Süleyman'ın günlükleri.
76 Spandugino, fol. 121.
77 Aynı eser, fol. 122; Karşılaştırma için bk. Menavino, fol. 46.
78 Karşılaştırma için bk. Spandugino, fol. 122.
79 Aynı yer.
80 Karşılaştırma için bk. Alberi, s. 74: 92 küçük kadırga; Hurmuzaki, II, s. 56, 1528 yılında: 31 büyük kadırga.
81 Aynı yer.
82 Alberi, s. 109-110.
83 Spandugino, fol. 120-121.
84 Alberi, s. 106.
85 Spandugino'nin eserinde Bassano, fol. 101.
86 Spandugino, fol. 116.
87 Karşılaştırma için bk. Aynı eser, s. 217-218, 305.
88 Alberi, s. 110-111.
89 25 akçelik sikkeler de vardı; Menavino, fol. 45; Altınlara sultanın veya selefinin adı yazılırdı, örneğin: "İstanbul'u fetheden Sultan Mehmed şerefine; O, şu andaki padişahımız Yavuz Sultan Selim'in babasıdır" ve tarih; Menavino, fol. 45. Karşılaştırma için bk. Numismatik dergisi 1908, s. 144 ve devamı.
90 1/8 akçe ya da 1/48 akçe.
91 Spandugino, fol. 107: "Le piu volte i vecchi siano migliori ch'i nuovi".
92 Bassano, fol. 77; Spandugino, fol. 107 ve devamı.
93 Jorga "Contributii la Istaria financiara şi economica a terilor romine", Bükreş 1901, Osmanlı resmî belgelerinden derlenmiştir.
94 Spandugino, fol. 110 ve devamı.
95 aynı eser fol. 111.
96 Alberi, s. 106.
97 Hurmuzaki, II, s. 32-33, No. XXXV; Karşılaştırma için bk. s. 34-35.
98 Hammer, II, s. 18 (Slawonier).
99 Sansovino'nun eserinde Giovio'nun anlatımı; Spandugino, fol. 204 ve devamı.
100 Alberi, s. 107.
101 Leunclavius, s. 759-760; Karşılaştırma için bk. Hammer, II, s. 26-27, Kanunî Sultan Süleyman'ın günlüklerine göre derlenmiştir.
102 "Tu hai morto mio marito; spero in breve portar questo corrotto per te"; Alberi, s. 107.
103 20 Ekim 1523 tarihli rapor; "Capi Consiglio X" .
104 Hurmuzaki, II, s. 467-468, No. 324; Acta Tomiciana VI, s. 74.
105 Hammer, II, s. 36; Alberi, s. 104.
106 Hammer, Aynı eser; Karşılaştırma için bk. Spandugino, fol. 206-207.
107 "Pensa far qualche bona operation per le cose di Calichuth et redur le specie al primo veazo"; 20 Ekim 1523 tarihli rapor; "Capi Consiglio X". Hindistan ve Suriye üzerinden İstanbul'a getirtilen şekerlemeler için bk. Spandugino, fol. 125.
108 Aynı eser; 3 Ocak 1524 tarihli rapor. Karşılaştırma için bk. Sansovino fol. 240'ta Giovio .

109 Hammer, II, s. 36-37.

110 Hain Ahmed Paşa Kahire'deki çatışmada değil de Şarkiyye'de Haris ismindeki bir şeyh tarafından tutuklanıp gönderildikten sonra öldürüldü. (ed)

111 Hurmuzaki, II, s. 483; Theiner, "Mon. Hung. Hist", II, s. 719-720.

112 "Missive e responsive" 1524-1527; 8 Aralık 1524 tarihli rapor.

113 Hammer, II, s. 40.

114 "Beva, petoral, groperia, stapha et spironi erano forniti di preciosissime zogie, trà le altre 4 diamanti et doi rubini di grandissimo pretio, tal che diti fırnimenti se dice valer ducati 170m venetiani, li qual fornimenti, essedo il signor Hibraim in Alepo, el Gran-Signor ge li mando a donar driedo"; 9 mayıs 1525 tarihli rapor; "Missive e lettere responsive", 1524-1527.

115 "Se dice haver molto piui concorso che se fusse la persona propria del Signor"; Aynı eser.

116 "El suo star al Cayro è nè piu, nè meno como stevano li Soldanı"; Aynı yer.

117 Aynı yer.

118 5 Haziran 1525 tarihli rapor; "Missive e responsive" 1524-1527.

119 Hammer, II, s. 41. Dönüş yolu için 30 Haziran 1525 tarihli rapor; "Missive e responsive".

120 Karşılaştırma için bk. 3 Kasım 1525 tarihli Venedik raporu: "El diceva, il magnifico Inbraym-Bassa era al Cayro, chel non tornaria piu a Constantinopoli et chel se faria signor del tuto"; "Missive e responsive".

121 Osmanlı kaynaklarına göre Hammer, II, s. 57-60. Karşılaştırma için bk. Leunclavius, s. 762-763.

122 "Frà dieci n'ila, anchora che egli fosse travestito, si conoscerebbe per rè"; Spandugino, fol. 137. Spandugino ayrıca Sathas, IX'da verilmiş ve Ch. Schefer özel bir sayı çıkartmıştır.

123 Hammer'in kullandığı Osmanlı kaynakları ayrıca Spandugino, Şah İsmail'in Hayatı, Sansovino fol. 138 ve devamında verilmiştir. Karşılaştırma için bk. Leunclavius, s. 769 ve devamı.

124 Hurmuzaki, XI, s. 575-576, No. 11.

125 İstanbul'dan gönderilen 31 Aralık 1534 tarihli Venedik raporu, Hurmuzaki, VIII, s. 61-62, No. LXXXIII.

126 Karşılaştırma için bk. Hammer, Leunclavius, Giovio'nun eserleri; Charrière I, s. 253 ve devamı.

127 Leunclavius, s. 771 ve devamı. Seferin kendisi hakkında bilgi için bk. Hammer, ilk baskı, III, s. 678 ve devamı.

128 Giovio.

129 Sansovino 400 ve devamında anonim; Karşılaştırma için bk. Hammer, II, s. 156-158, başka kaynaklara göre derlenmiştir; Charrière I, s. 322-324.

İkinci Bölüm:

Kanunî Sultan Süleyman'ın Avrupa Seferleri, Venedik'le İlişkiler, Rodos'un Fethi, Haçlı Seferleri, Fikri ve Devletleri, Venedik Savaşı ve Takımadalardaki Fetihler

Sultan Süleyman, Venedik'e karşı savaşmayı hiç düşünmemişti. Bunun karşılığında Venedik de, kadiri mutlak sultanın iradesi ve gücü yüzünden, ticaretinin uzun yıllar boyunca zarara uğrayabileceğini göz önünde tutarak, "Akdeniz'in ve Karadeniz'in", Anadolu, Suriye ve Mısır limanlarının hükümdarı ile barışı korumaya kararlı idi[130]. Ama Venediklilerin eski hain siyaseti, Tercüman Ali, vezirlerden İbrahim Paşa ve Ayas Mehmed Paşa[131] ve daha sonra Venedik Doju'nun, İstanbul'un resmî dünyasında oldukça güçlü bağlantıları olan ve vezir olarak Hristiyanlığı bırakmadan, çeşitli milletlerden gelme devşirmelerin arasında yerini alan gayrimeşru ve maceraperest oğlu Aloisio Gritti'nin kurnaz destekleri ile yorulmak bilmeden devam ediyordu[132]. 11 Aralık 1521 tarihinde, Venedik'le Sultan Süleyman arasında barış tazelendi, hem de Venedik için oldukça iyi şartlar altında: Venedik balyosu, Türklerle düştüğü anlaşmazlıklarda kadı mahkemesinin değil, doğrudan sultanın veya Divân'daki temsilcisinin huzuruna çıkacaktı; Venedikli tüccarların taraf olduğu mahkemelerde, balyos tercümanı da hazır bulunacaktı ve Venedik gemileri Gelibolu'ya değil, Rumelihisarı ve Anadoluhisarı önüne kadar gelebileceklerdi[133].

Türklerin ve Venediklilerin komşu oldukları anakaranın tüm bölgelerinde, tıpkı ikametini Modon'a taşıyan[134] ve 1.000 sipahi ile yıllık 700 bin akçe gelirle oldukça güçlü bir sancakbeyi tarafından yönetilen Mora'da olduğu gibi, iyi ilişkiler gözlemlenebiliyordu. Mora Sancakbeyi, "paşa" ve "efendi" ünvanını taşıyordu, tıpkı 1527 yılında Cüneyd'in taşıdığı gibi[135]. Sancakbeyi veya voyvodaların yanı sıra Arkadya, Holumiç, Palaiopatrai ve İnebahtı'da hüküm süren kadılardan bazıları da "efendi" ünvanını taşımaya

başlamıştı ve Arkadya Kadısı kendini ayrıca eski Akhaya feodal Frenk Prensliği'nin tamamının kadısı olarak adlandırıyordu[136]. Ama İtalyanların "flamburario ve Rumların "kethüdâ" diye adlandırdıkları bu sancakbeyi de bütün gücüne rağmen, tıpkı diğerleri gibi, kendini sadece efendisinin bir "kulu" olarak görüyordu[137].

Sancakbeyinin altında vekil olarak, bey ünvanını taşıyan ve Koron'un subaşısı olan bir kâhya vardı[138]. Venediklilerle, her zamanki hediyelerle kendini gösteren iyi ilişkiler içindeydiler. Benefşe Başpiskoposu Arsenius, 1520 yılında Roma'ya[139] gittiğinde, bu ziyaret kesinlikle Türk komutanlara karşı bir entrika hazırlamak için değildi.

8-16 bin altın arası gelir ve 500 süvariden oluşan bin muhafız kıt'asına sahip olan Selanik Sancakbeyi[140], gemileri Selanik Limanı'na girmedikleri sürece Venediklilerle karşılaşmıyordu.

Sultanın Arnavutluk'taki temsilcileri Avlonya, İşkodra ve Ayamavra'yı da kapsayan Ergiri Kasrı sancakbeyleri ile Vodiça, Lekadya ve Despot İli'nin tamamını yöneten sancakbeyleri ve Draç, Yanya ve Arta kadıları ile Preveze'deki bir kale komutanı idi[141]. Ülkeye huzur tamamen hakimdi. Balkanların batısındaki bu bölgelerde, Hersek'i yöneten ve Nova'da ikamet eden dördüncü sancakbeyi de Venedik'in Dalmaçya eyaletlerine karşı herhangi bir düşmanlık göstermiyordu[142]. 1524 yılında Hersek bölgesinin Sancakbeyi Mihaloğlu Mehmed Bey, Slavca olarak "Mehemed-beg Michalbegoviç", "Hersek topraklarının ve sancağının sancakbeyi" olarak adlandırıyordu[143].

Sadece 1524 yılının yaz aylarında, Dalmaçya için endişe duyulmaya başlanmıştı. Hersek Sancakbeyi Mihaloğlu Mehmed, Ahmed Paşa tarafından kısa bir süre önce fethedilen (1523) Scardona'yı[144] tahkim ettirmek için çalışmalar başlatmış ve Venedik'te, tahkim edilmiş bir Scardona'nın karşısında Adriyatik Denizi'ndeki komşusu Dalmaçya'nın elde tutulamayacağı endişeleri duyulmaya başlanmıştı[145]. Sonunda tüm bu endişelerin sebepsiz olduğu anlaşıldı[146].

Denizler, yine eskisi gibi güvensiz ve birçok Hristiyan ve Müslüman korsanın yatağı idi. Hristiyan korsanlar, genelde Katalanlar, Rodoslular ve

Maltalılar olmak üzere, farklı milletlere mensuptular. Aniden beliriyor ve başarılı bir şekilde balıkçı teknelerinden çok, iç ticareti sağlayan kalyonlara saldırıyorlardı. Ganimetleri ile birlikte uzaktaki memleketlerine dönmek imkânsızdı; bu yüzden kısmen II. Mehmed tarafından alınmış olan Takımadalarında kalan Hristiyan güçlerin limanlarında gizleniyorlardı.

Venedik, her komşu ülkenin ticareti için birer bela olan korsanları hiçbir şekilde barındırmak veya savunmak istemiyordu, ama Venedik kolonilerine sığınıyorlardı[147] ve korsanlık için bu kadar uygun olan bu denizde herhangi bir adaya sahip olan küçük hanedanlardan yeterince destek görüyorlardı. Genelde Venedik'le sürekli bağlantı hâlinde olan ve zaman zaman Venedik'e seyahat etmek zorunda kalan[148] Takımadalar Dükü ve Kerpe Adası'nda hüküm süren Cornari kardeşler Cornelio ve Andrea ile bağlantı halindeydiler[149]. İspanyolların ve Maltalıların aralıksız faaliyetlerinden en büyük yararı ise adaları uzun zamandan beri korsanların yatağı hâline gelen Rodoslular sağlıyordu.

Rodos Şövalyeleri, kırk yıl boyunca kendilerini güvende hissettikten ve ellerinde bulunan Cem Sultan sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu'na bir takım şartlar koştuktan sonra, nihayet Sultan Süleyman zamanında Osmanlılara ettikleri hakaretlerin ve verdikleri zararın intikamı alınacaktı. Osmanlı Donanması 1522 yılının Mayıs ayında yeni bir sefere hazırlanırken, Rodoslular bu seferin kendilerine karşı olup olmadığından henüz emin değildiler. Kimisi, Venedik'e Kıbrıs veya Korfu'da saldıracaklarını düşünüyordu. Yaşlı ve tecrübeli Pîrî Mehmed Paşa, 13 kulesi ve 5 kalesi ile alınamaz gibi görünen böylesine güçlü bir şehre saldırmama yönünde tavsiyede bulunmuştu. Rodos Şövalyeleri kendilerine o kadar çok güveniyorlardı ki, Türkler geldiğinde surları tıpkı bir zaferden sonra olduğu gibi, değerli halılarla örtülmüş vaziyette buldular[150]. Sultan Süleyman'ın yaşlı eniştesi Mustafa Paşa ise aksi yönde tavsiyede bulunuyordu. İstihkâmları kısa bir süre önce Şarlken'in hizmetinde bulunan mimarlar tarafından tahkim edilmiş olan adada, tarikatın bütün eyaletlerden acilen çağırdığı şövalyeleri ile Türklerle savaşa alışkın iyi eğitilmiş 500 asker bulunuyordu. Rum sakinlerinden 5 bin kişi silahlanmış ve Rodos'a getirilmişti. Liman, Değirmen Kulesi'nden Aya Nikola Kalesi'ne kadar uzanan bir zincirle kapatılmıştı. Büyük tehlike içinde olduklarını bildirmek

üzere elçilerin gönderildiği Roma, Venedik, İspanya ve Fransa'dan büyük miktarlarda para, gemi ve disiplinli paralı askerler bekleniyordu. Nihayet, Rodos'un başkenti, Üstad-ı a'zam Villiers de l'Isle-Adam ile dindar ve yetenekli bir savunucu bulmuştu.

14 Haziran'da yapılan ilk teslim ol çağrısı şövalyeler tarafından reddedildi. Aynı zamanda bu güçlü düşmana aşırı kibirli davranarak hakaret etmemeye çalışılıyordu. Kısa bir süre sonra İstanköy Adası'ndan, büyük filonun yağmaya çıkmış, ama başarılı olamamış 20-30 gemisi aceleyle yaklaşıyordu. 26 Haziran'da Saint Stefan Dağı'ndan, Osmanlı Donanması'nın asıl gücü görünüyordu. Askerler sahile çıktılar ve Hristiyanların Brescialı Gabriel Martinengo tarafından onarılan toplarla açtıkları ateş altında erzak ve başka ganimetler aramaya başladılar. Rodos'ta esir tutulan bazı Müslüman köleler, dindaşları ile bağlantıya geçmeye çalıştılar, ama bu komplo ortaya çıktı ve engellendi. Nihayet düşmanlar, Saint Kosmas ve Damian Kilisesi'nin bulunduğu tepeyi işgal etmeyi başardılar, ama kuşatma altında bulunan Rodoslulara buradan fazla zarar veremediler, aksine Rodoslular kuşatmacılara saldırmayı bile başardılar. Osmanlı Donanması, özellikle de erzakları azalmaya başlayınca, onbeş gün sonra 16 Haziran'da yola çıkan sultanın gelişini özlemle beklemeye başladılar.

Sultan Süleyman, Menteşe Eyaleti'nden geçen karayolunu tercih ederek, Karabağ Ovası ve Marmaris Limanı üzerinden Rodos'a geçmek için Kütahya'ya gelmişti. Rodos'a varışı 28 Temmuz'u buldu, ama güçlerini fazla önemli bulmadığı adaya bağlamaya fazla meyilli görünmüyordu. Nitekim, yanında ağır toplar getirmişti ve Rodos 40 büyük topla sürekli olarak bombardımana tutulmaya başlandı. Bunlara Rodos tarafında bir Paleolog'un komutasındaki onbeş top cevap veriyordu. Birkaç gün sonra Mustafa Paşa komutası altında yapılan ilk hücum geri püskürtüldü. Beş gün sonra, Osmanlılar var güçleri ile İtalyanların ve Güney Fransalıların burclarına aynı anda hücum ettiler. Bu esnada Eğriboz Sancakbeyi ve topçubaşı hayatlarını kaybettiler. İspanyol şövalyeler, cesurca direndiler. Üçüncü hücumu, yine herşeyi bu savaşa bağlı Mustafa Paşa yönetiyordu.

Osmanlılar ve Hristiyanlar arasında daha önce hiç görülmemiş şiddette bir mücadele başladı. Osmanlılar, kırk sancakla İspanyolların burcunu tam işgal etmişlerdi ki, Rodoslu askerler ellerinde hançerlerle saldırdılar.

Nitekim Sultan Süleyman, en son güçlerine kadar savaşan birliklerini geri çağırmak zorunda kaldı; 12 sancakbeyi hayatını kaybetmişti ve sultanın öfkesi sadece Mustafa Paşa'yı değil, Ayas Mehmed Paşa'yı ve yaşlı bilge Pîrî Mehmed Paşa'yı da asılarak idam edilme tehlikesine sokuyordu. Hatta Mustafa Paşa'nın, bu zor saatlerde kuşatma altındaki Rodos'a kaçarak kendini kurtarmayı bile düşündüğü söylenir (24 Eylül).

Hristiyanların beklediği yardımlar gelmedi ve tarikatın, Napoli'de kiraladığı gemiler hedeflerine ulaşamadı: Biri battı, diğerleri ise Kastilyalı Prior komutasında Sicilya sahillerinde kaldı. Venedik donanma komutanı Domenico Trevisano, Malea Burnunda beklemeye geçmişti ve ada sadece biraz askerle güçlendirilmişti. Buna karşı düşmanları, yanlarında büyük miktarlarda erzak getiren ve Anadolu ile Mısır'dan gelen 40 gemiden büyük destek aldılar (9 Ağustos).

Üç gün boyunca yeniçeriler takdire şayan bir yiğitlikle Saint Athanasius Kapısı'na hücum ettiler. Başarılı olamayıp, sonbaharda ağır yağmurlar başlayınca, donanma Marmaris'e geri döndü (31 Ekim). Sultan Süleyman'ın güvendiği tek adam olan Vezir Ahmed Paşa ise şarampoller kurup, düşmanların derin hendeklerini doldurarak, son bir hücuma geçmeyi denedi. Ancak burçlardan atılan kurşun ve oklarla geri püskürtüldü. Artık daha fazla kayıp vermek istemeyen ve kışı düşman topraklarında geçirme düşüncesinden hoşlanmayan Sultan Süleyman, nihayet adanın Üstad-ı a'zamı Villiers de l'Isle-Adam'a hafif şartlarla teslim olma çağrısında bulunmaya karar verdi.

Uzun süren pazarlıklardan ve Rodos'ta kapalı kalan kışkırtılmış birkaç şehirli ve köylünün isyanlarından sonra, şartlar üzerinde antlaşmaya varıldı: Türk gemiler, şövalyeleri ve şehrin diğer savunucularını, malları ile beraber Girit Adası'na götürecekti ve şehirde geri kalan Rumlara, beş yıllığına vergiden ve ömür boyu yeniçeri birliklerine asker verme yükümlülüğünden muafiyet sağlanacaktı[151].

Yine de görünüşü kurtarmak için Noel Bayramında, şehrin artık savunulmayan kapılarından biri yıkıldı ve Sultan Süleyman, Hristiyanları bile kendilerine hayran bıraktıran bir sessizlik içindeki ordunun seçkin birlikleri ile birlikte şehre girdi. "Üstad-ı a'zam kendi ağzıyla", diyor Giovio'nun raporunda, "Sultan Süleyman şehre 30 bin adamı ile birlikte

girerken, tek bir kelimenin bile duyulmadığını söyledi. Onlar sanki savaşçı değil de en katı disiplin altında yetişmiş Fransisken keşişlerdi.[152]”

Rodos’taki büyük Saint Jean Kilisesi camiye dönüştürüldü. Hristiyan kaynaklarında ayrıca üstad-ı a’zamların mezarlarının açıldığından ve haça yapılan hakaretlerden bahsedilmektedir. Üstad-ı a’zam Villiers de l’Isle-Adam’ın gidişi uzadı ve bir çoğu Sultan Süleyman’ın onu zafer alayı ile İstanbul’a götüreceğine inanmışlardı. Gerçekte ise Sultan Süleyman, üstad-ı a’zamı huzuruna getirdiklerinde: “Evinden kovduğumuz bu yaşlı adama acıyorum”, demişti[153]. Sadece Cem Sultan’ın Hristiyanlığa geçen oğlu ve onun iki oğlu öldürüldü; iki kızı da İstanbul’a götürüldü[154]. Sultan Süleyman, 1523 yılında Anadolu üzerinden İstanbul’a geçmek için Rodos’tan ayrılırken, Rodos’un eski efendisi Batı’ya doğru yola çıkmıştı bile.

Gerek Şarlken, gerekse papa, Villiers’in alması için Messina’ya büyük miktarlarda para gönderdiler. Ağustos ayında, geçici ikameti Brindisi’ye geldi ve Roma’da Hristiyan dünyasının bir muzafferi ve kahramanı gibi karşılandı. Rodos’u ise tüm vaatlere, hazırlıklara ve Haçlı Seferi planlarına rağmen ebediyyen kaybetmişti[155]. Villiers, ancak 1530 yılında yanındaki dostları ile birlikte aynı zamanda İspanya Kralı olan Şarlken’e ait Malta Adası’nda yeni bir Rodos olarak arzu ettiği sürekli ikametini buldu.

Rodos, komşu adaları ile birlikte Hristiyanların, özellikle de Venedik’in ezelî düşmanı Midillili Mehmed Bey’in sancağı hâline getirildi ve korsanlık, onun neredeyse açık desteği ile büyük bir canlılık kazandı. 1525 yılının Mayıs ayında Kurdoğlu Muslihiddin Reis, Osmanlı kadırgaları ile İbrahim Paşa’ya destek vermek üzere Rodos’tan Mısır’a hareket ederken - yolda tüm Venedik gemilerini durdurup, yok ediyordu - Venedikliler, etrafına korku salan korsan Sinan Reis’in donattığı altı gemi ile üzerlerine yürüyeceğinden endişe etmeye başlamışlardı ve korkuları Mikonos önlerinde gerçek oldu. O tarihte Venedik’te bulunan Takımadalar Dükü’nün adaları da korsanın gelişini endişe ile bekliyorlardı. Rodos’ta bulunan Midillili Mehmed Bey ise Sinan Reis’in yaptıklarından sevinç duyuyor ve Venediklilerin bunu hak ettiğini söylüyordu. Ama Kıbrıs önlerinde beliren korsanlar, cezasız kalmadı. 29 Temmuz 1525 yılında Rodos’tan Kıbrıs’a dört kadırga ve altı gemi gönderildi. Rodos Şövalyeleri ile Türk korsanları

aynı kefeye koyan Venedikli bir subay: “Takımadalardaki durumlar, şövalyeler zamanında olduğundan daha kötü”, diye yazıyordu bu hadiseler hakkında[156].

Sultan Süleyman, Venedik’e kızgın olmak için sebepleri olmasına rağmen[157], bu faaliyetlere göz yummayacağını söylüyordu ve herkes, barışı ve ticareti engelleyen bu korsanlara karşı bir donanma hazırlayacağını umuyordu. Eylül ayında, bu donanma gerçekten Rodos önlerine geldi. Hemen hemen aynı dönemde Venedikli bir vali, yedi kadırga ile denizlerde göründü ve Ağustos ayında önce Girit’e çıkıp, daha sonra Rodos ve Nakşa’yı ziyaret etti. Türk korsanlar, Venedikli donanma komutanı Anabolu ve Korfu’ya geri dönerken, Contarina kadırgasına saldırdılar, ama büyük kayıplar verdiler. Ekim ayında yeni bir donanmanın hazırlanacağından bahsedilirken, Venedikli donanma komutanı tekrar Rodos sularında gönüldü ve Mehmed Bey, yine “her biri 50 akçe karşılığında Venedikli esirleri satabileceğini” umuyordu[158].

Sultan Süleyman, Venedik’le barış istiyordu. Venedik balyosu bu konuda, “şundan emin olunuz ki, biz ona herhangi bir sebep vermeden, Sultan bize saldırmayacaktır”, diye yazıyordu[159]. İbrahim Paşa’nın Mısır’dan dönüşü, barışın muhafaza edilmesine katkı sağladı ve meydan okumayı seven Mehmed Bey’in yerine altmış yaşındaki Hamid Sancakbeyi Celil Bey’in[160] getirilmesi ile Venedik iyi ve barışsever bir komşu edinmiş oldu; donanma komutanı da huzur içinde evine dönebildi. Ancak Lütfi Bey ve filosu, Takımadalar Dükü’nden erzak aldıkları bir sırada, Hristiyan korsanlar barış içinde seyreden Türk gemilerine saldırdılar ve Vezir Ayas Mehmed Paşa’nın kadırgası bu korsanların eline düştü[161]. Devlet yönetimini elinde tutmamasına rağmen, Ayas Mehmed Paşa kızgınlıkla balyosa, “sultanın sancakları ayaklar altına alındı”, diye bağırdı. “Barış bozulmuştur; artık karada ve denizde sizinle savaşacağız[162].”

Lütfi Bey, ünlü Osmanlı korsanı Kara Süleyman Reis’in gemisini zapt etmeyi başardı ve Venedik’in olağanüstü elçisi Pier Zeno, 1526 yılının Mart ayında İstanbul’da en iyi şekilde karşılandı. Tarih, Türklerin Macaristan’ı ilhak ettikleri büyük savaşın yapıldığı yıldı. Venedik donanma komutanının

kısa ziyaretinden sonra, denizler Temmuz ayında Rodos'ta Osmanlı Donanması toplanana kadar bütün korsanlara açıktı[163].

1527 yılından beri Türklerin İtalya'ya saldıracağı endişelerinin sebepsiz olduğu sonunda anlaşıldı[164]. Venedik ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki barışın gerçekten bozulması için çok uzun bir zaman geçecekti ki, o zaman bile Osmanlıların düşmanlıkları sadece 1523 ve 1524 yıllarında güvenliği için tedbirlerin alındığı Korfu Adası'na yönelecekti[165].

1532 yılının Aralık ayında Yunus Bey, Tercüman Ali Bey'in halefi olarak Venedik'te merasimle karşılandı[166]. Venedik, yaz boyunca 60 kadırgayı donatmıştı. Bu kadırgalar, savaşa hazır bir şekilde Batıya doğru yol alan Andrea Doria yönetimindeki Roma İmparatorluğu ve Papa Donanması'nın ve Osmanlı Donanması'nın hareketlerini izleyecekti. Venedik'in niyeti, savaşa karışmak değildi. Düşman gemiler haftalarca Arnavutluk sahilinde Preveze önlerinde demirledirler. Türkler, Gelibolu'ya yöneldiklerinde Andrea Doria yaklaşık 100 gemi ile Venedik'in bir zamanlar çok ünlü kalesi Koron'a saldırdı ve Osmanlı birliklerini buradan kovarak, kaleye İspanyolları yerleştirdi. Balyabadra da eline düştü ve buradan İnebahtı Körfezi'ni kontrol etmeye başladı. Ama Cenova'ya hareket eder etmez, geçici olarak fethedilen bu yerler tekrar Türklerin eline geçti ve Koron, bu sefer sadece Türklerle iskân edildi[167].

O dönemlerde, imparatora karşı Osmanlı Donanması'nın tamamı savaşmak zorunda idi. Korsan liderlerin en yiğidi Barbaros Hayreddin Paşa İstanbul'a çağrıldığında, kaptan-ı derya olarak Sultan Süleyman'ın hizmetine girmekte gecikmedi ve Osmanlı Donanması derhal emrine verildi.

Hayreddin Paşa sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun menfaatlerini değil, daha çok kendi menfaatlerini güdüyordu. Onun amacı, Kuzey Afrika'da güçlü bir korsan devleti kurmaktı. Alman İmparatoru'nun şahsi düşmanlarının ricaları ve hediyeleri ile daha da kışkırtılan Hayreddin Paşa, 1534 yılının Haziran ayında, kısa bir süre sonra kendisine teslim olan Tunus'a saldırdı. Sadece saray oğlanları ile ilgilenen Beni Hafsların son ve zayıf hükümdarı Mevlay Hasan kovuldu ve geri dönmeye çalıştığı bir sırada ağır bir mağlubiyete uğradı[168]. Barbaros Hayreddin Paşa'nın gemileri aynı

zamanda, özellikle Regio ve Fondi olmak üzere, imparatorluğun bütün sahillerinde Şarlken'in itibarına ve mülklerine büyük zararlar veriyorlardı. O tarihlerde düzenli ordusu İran'la savaş hâlinde olan Osmanlı İmparatorluğu'nun, maceraperest Hayreddin Paşa'nın bu şahsi teşebbüslerinde bir payı olmasa da, Tunus'un mülkiyeti Osmanlı için çok önemli idi, zira Malta'ya yerleşen Rodos Şövalyeleri'nin tam karşısında mükemmel bir denetim üssü görevini görüyordu ve Sicilya ile Güney İtalya'daki İspanya hükümdarlığı için sürekli bir tehdit oluşturuyordu.

Sultan Süleyman'la gerçek bir savaşa girmeden, Asya meseleleri ile meşgul olan sultanın yokluğunu fırsat bilerek, Batı'nın kurnaz hükümdarı Şarlken, cüretkâr Hayreddin Paşa'nın meydan okumasına ciddi bir biçimde karşılık vermek istiyordu. 1535 yılının Mayıs ayında Alman İmparatoru büyük bir ihtişam içinde Barselona'da gemisine bindi. Yanında İspanya ve İtalyan Sarayı'nın tamamı vardı. Papa, altı; üstad-ı a'zam dört kadırga göndermişti. 74 kadırga ve 300 irili ufaklı başka araçlardan oluşan büyük filosunda ayrıca Portekiz gemileri de vardı. 15 Temmuz'da, Şarlken Tunus Şehri açısından çok önemli stratejik bir nokta olan Halkulvad (Goletta) önlerine geldi. Barbaros Haytreddin Paşa, tek başına kalmıştı. Yanında sadece Maraş Eyaleti'nden 6 bin asker vardı[169]. Berberiler ise eski hanedanın Şarlken'in karargâhına gelen temsilcisi Mevlay Hasan'ın tarafına geçmişlerdi. Tam bir ay boyunca direndikten sonra, Barbaros Hayreddin Paşa hücuma geçti, ancak yerlilerin onu terk etmesi üzerine Cezayir'e sığındı. Bu seferi kaleme aldıran[170], methiyeler hazırlatan ve Hans Verwegen tarafından resme aldıran Şarlken -resimler bugün Viyana Resim Galerisi'nde sergilenmektedir- hiçbir suçu olmayan yerlilerin kanının aktığı Tunus'un başına yine Hafsî Mevlây Hasanı getirdi (14-21 Temmuz). 18-20 bin Hristiyan köle serbest bırakıldı ve Mevlay Hasan'la Şarlken arasında 6 Ağustos tarihinde Hristiyanların ticareti için genel anlamda oldukça olumlu bir antlaşma yapıldı ve bu antlaşmaya göre eski İfrîkıye'yi, Biserte'yi ve Bona'yı fethetmeyi taahhüt etti. Şarlken'in muzaffer Haçlı ordusu ayrılırken (17 Ağustos), Tunus'ta bin İspanyol ve 10 gemi bırakıldı.

Berberistan sahilleri ezelden beri Venedik'ten çok Cenevizlilerin ya da Haçlı Seferi adı altında buraya çıkartma yapan Fransız maceraperestlerin ilgisini çekiyordu. Venedik, bu yüzden Barbaros kardeşlerin ve daha sonra Şarlken'in zaferlerini ve fetihlerini izlemekle yetinmişti. Ama aynı yıl için

Venedik donanma komutanı Girolama Canale, dikkatsizce İskenderiye'nin genç Berberî Kralı'nın kadırgalarına saldırmıştı. Daniele Ludovici, bahar aylarında Venedik'in özürlerini iletmişti, ama boşuna[171]. Venedik'le Osmanlı İmparatorluğu arasındaki iyi ilişkiler artık geri getirilemeyecekti. İbrahim Paşa'nın idamı, Ayas Mehmed Paşa'nın nüfuzu, özellikle de devletin denizlerdeki siyasetini belirleyen ve eski çekingen savunma taktiği yerine acımasız ve her zaman zaferle sonuçlanan hücum taktiğini uygulayan Barbaros Hayreddin Paşa'nın müteşebbisliği, Sultan Süleyman'ın açıkça görülebilen isteksizliği ve Venedik'in barışı her ne pahasına olursa olsun korumak için sürekli gösterdiği çabalara rağmen, Osmanlı İmparatorluğu ve o güne kadar dostça ilişkiler yürütülen ve Şarlken'in Haçlı Seferi siyasetine katılıp katılmamakta kararsız kalmış, hatta Şarlken'e Akdeniz'de yürütmeye çalıştığı bu yeni politika sebebiyle kızan Venedik arasında savaşı başlattı.

1535 yılında büyük zaferler kazanan, ancak daha sonra 18 kadırga ile yenilerek İstanbul'a geri dönen - Şarlken, Osmanlı Donanması'na fazla zarar verememişti[172] - ve 1536 yılında Castello (Kastel-Novo)'yu almak için tekrar Güney İtalya sahillerinde beliren Barbaros Hayreddin Paşa, 1537 yılında tekrar batıya doğru harekete geçti. İkinci kez İspanyollara ait Balear Adalarından yağmaya çıktı, Biserta'yı zapt etti ve aynı zamanda Alman İmparatoru'na ait İtalyan limanlarını tehdit etti. Papa, Roma'da bu muhtemel tehlike karşısında titriyordu. Messina'dan etrafı tarassut eden Andrea Doria Parga'ya gelerek, Gelibolu Beyi Yahya Bey'in gemilerini yok etmeye çalıştı, ama fazla başarılı olamadı.

Sultan Süleyman, Haziran ayında, sanki Pulya'ya gerçekten saldıracakmış gibi, oğulları Mustafa ve Selim'le birlikte Avlonya'ya geldi. Napoli hükümdarı olarak Şarlken'e karşı yapılacak bu büyük intikam seferine katılmak üzere, Lütfi Bey'le birlikte harekete geçen Barbaros Hayreddin Paşa da buraya geldi, ama sadece zayıf birkaç Osmanlı gemisi Otranto yakınlarındaki Castro'ya ve Barletta'ya doğru hareket edip, Ugento gibi bazı kaleleri zapt etti, ama İspanyollar tarafından kısa bir süre sonra tekrar buradan çıkartıldı. Sultan Süleyman'ın Otranto fatihinin yolundan gitme teşebbüsü başarısız olmuştu[173].

Venedik, herhangi bir açıklama yapmaya gerek görmeden, büyük bir Venedik filosunu tehdit altındaki Pulya sahiline konuşlandırmıştı. Çok yetenekli olmamasına rağmen bu filonun başında Girolama Pisaro bulunuyordu. Venedik gemileri ile Osmanlı elçisi Yunus Bey'i Venedik'e götürecek gemiler arasında çatışma çıktı (Haziran başı). Daha önce Parga'da savaşmış olan Andrea Doria[174], birkaç gün sonra Chimara'da Yunus Bey'i esir aldı[175]. Venedik donanma kaptanı Alessandro Contarini, gece karanlığında Gelibolu Sancakbeyi'nin gemisini zapt etti (27 Temmuz). Diğer taraftan 28 Temmuz'da 200 Türk gemisi Otranto'da, 43 kadırgası ile acilen Korfu'ya geri çekilmek isteyen Pisaro'nun filosuna saldırdı ve kaptanları muharebeyi kabul etmek istememesine rağmen, büyük zarar verdi. Bütün bu hadiselerden Venedik'in tabii ki haberi yoktu. Deniz komutanları ağır bir cezaya çarptırıldılar. Andrea Doria tarafından İspanyol altınları ile kandırıldıklarından şüpheleniyorlardı. Yine de Venedik'in tüm özür dilemelerine rağmen, bu açıkça savaş anlamına geliyordu.

1537 yılının Ağustos ayında Korfu'nun karşısındaki anakarada, başlarında Lütfi Bey ve Karaman Sancakbeyi İskender Paşa'nın bulunduğu birçok Türk birliği toplandı ve 30 topla birlikte adaya geçtiler (25 Ağustos). Burada, açıkça mücadele etmekten kaçınan Venedikli bir birlikle karşılaştılar. Ayas Mehmed Paşa, Mustafa Paşa ve Rumeli Beylerbeyi ile yeniçeri ağasının da adaya bizzat geldikleri söylenir. Eylül ayının başında Sultan Süleyman, Korfu'nun fethine bizzat katılmak üzere adaya geldi, ama güçlü kaleye yapılan her iki hücum da başarısız oldu. Bunun üzerine Türkler, Potamo'daki mevzilerden ayrıldılar (14 Eylül) ve imkânsız görünen bu teşebbüsden vazgeçtiler[176].

Aynı yıl içinde, Bosna Sancakbeyi, Macar Voyvodası Peter Crussich'in mağlubiyetinin ve ölümünün ardından Dalmaçya'daki güçlü Klis Kalesi'ni ve Venedik'e ait Obrovaz ve başka kaleleri de aldı[177]. Buna paralel olarak, önemli kara ve deniz birlikleri, kısmen Kasım Paşa idaresinde Venedik'e ait olan ve Anabolu ile Benefşe'nin, Pisani'nin 1537 yılının Eylül ayındaki savunma tedbirleri sayesinde 1538 yılının Kasım ayına kadar direnmeyi başardığı Mora Yarımadası'na; kısmen Barbaros Hayreddin Paşa idaresinde, sırasıyla Şira (Syros), Stampalia ve Patmos'tan başlayarak, Takımadalar Dükü Johann Crispo'nun ikameti olan Nakşa'ya kadar hepsi

teslim olan adalara doğru hareket ettiler. Aegina Adası, Türkler tarafından acımasızca yağmalandı ve 1538 yılında Andre Adası zapt edildi. Crispo ve Bizans'ın Latin hükümdarlığı dönemlerinden kalma[178] hanedanları Sommaripalar, Pisaniler, Andre Adası'nda Queriniler, Türk vasalı olarak adalarda yaşamaya devam ettiler. Crispo, yılda 5 bin altın vergi ödüyordu. Dalmaçya'da Zadralı donanma kaptanı Camillo Orsino, Türklere Scardona'da, Sivrihisar'da ve Obrovaz'da saldırmaya ve bu kaleleri işgal etmeye cüret etti[179]. Türkler, bu işgale Nadin'i ve başka kaleleri alarak cevap verdiler.

Venedik, 8 Şubat 1538 tarihinde böylesine üzücü şartlar altında, Papa ve Şarlken ile büyük göründüğü kadar gülünç olan bir ittifak için antlaşma imzaladı. Bu antlaşmada 30 bin Alman piyadeden, bir o kadar İspanyol ve İtalyan'dan, 5 bin süvariden, İtalya'dan gelen 7 bin Hristiyan akıncıdan ve birçok toptan bahsediliyordu ve bu birlikler 1 Mart'ta Otranto veya Brindisi'de toplanacaklardı. Donanma, 200 kadırga ve 100 gemi olarak belirlendi. 3 Kasım'da yenilenen kutsal ittifaka Portekiz'in, Kral Ferdinand'ın idaresi altındaki Macaristan'ın, belki Lehistan'ın, Moskova'nın, hatta Sultan Süleyman'ın müttefiki I. François'nın katılacağı ümit ediliyordu. Andrea Doria'nın ve Urbino Dükü'nün zafer kazanacaklarına o kadar emindiler ki, Şarlken fethedilecek yerlerden İstanbul'u, Papa Doğu'da kurulacak bir devleti, üstad-ı a'zam Rodos'u ve Venedik özellikle Nova, Koron ve Avlonya'yı kendine ayırıyordu[180].

Tüm bu planlardan gerçeğe dönüştürülenler hiçbir şeye teşebbüs etmeye cüret edemeyen Venedik'e ait 81 geminin ve papaya ait 13 geminin bir araya gelmesi oldu. Korfu'da donanma komutanı Aquileja Patriği Grimani, Alman İmparatoru'nun 30 kadırgası ile birlikte gelen kara ordusunun başındaki komutan, Kral vekili Napolili Fernando Gonzagga gibi henüz hiçbir zafer kazanmamıştı. Andrea Doria'nın gelişi de önemli bir kararın alınmasına yol açmadı, ama Preveze önlerinde kutsal ittifakın askerleri, birkaç yüz sipahiden kaçtılar. Donanma, 27 ve 28 Eylül tarihlerinde olmak üzere, iki kez Barboros Hayreddin Paşa'nın filoları ile Ayamavra Adası açıklarında karşı karşıya geldiler ve her ikisinde Hristiyanlar geri çekildiler. Andrea Doria, Venediklileri yarı yolda kaderleri ile bırakmıştı. İkinci muharebede altı Hristiyan kadırgası telef oldu ve Hayreddin Paşa, kaçanları

Korfu’ya kadar takip etti. Bu zafer, İstanbul’da da kutlandı. Nova’nın (Ekim) Vicenzo Capello tarafından; Kotor’un da Risano tarafından zapt edilmesi, bu teşebbüsün tek başarılı sonucu idi ve Venedikliler sayesinde gerçekleşmişti; İspanyollar ise daha önce fethedilmiş olan yerlere girmeye başladılar[181].

Barbaros Hayreddin Paşa, bu zaferden sonra tekrar Takımadalara geldi ve adaları yağmalamaya başladı. Bu akıbete uğrayan adalar İskados, İskire (Haziran 1538) ve Cornarilere ait Kerpe adaları idi. Osmanlılar ayrıca Resmo ve Hanya önlerinde de görüldüler ve Girit sahillerinin değişik yerlerine çıkartma yaptılar. Birçok Alman birliği ile desteklenmiş olmasına rağmen, İşkodra Paşası’nın Dalmaçya’daki saldırısını durdurmak Venedik için mümkün olmadı.

Lorenzo Gritti’nin çabaları sayesinde 1539 yılının Mart ayında nihayet barış sağlandı. Barış antlaşmasını yapmak üzere İstanbul’a doğru yola çıkan seksen yaşındaki Pier Zeno yolda ölünce, bu görevi Tommaso Contarini devraldı. Görüşmelerin sürdüğü bir sırada, Barbaros Hayreddin Paşa ve Sinan Reis, 150 gemi ve eski Bosna Sancakbeyi, şimdiki Rumeli Beylerbeyi Hüsrev Paşa, ağır toplarla, İspanyolların elinde olduğu kabul edilen ve kendini çok iyi savunan Nova’ya saldırdılar. Türklerin erzak temini, Kotor’dan sağlanıyordu. 10 Ağustos tarihinde, iki hücum da başarı ile geri püskürtüldükten sonra, kale teslim oldu ve kale komutanı Don Francisco de Sarmiente esir alındı[182]. Risano, tekrar Türklerin eline düştü ve Barbaros Hayreddin Paşa, kendi hesabına olmak üzere, Kotor’un üzerine yürüdü. İranlı Ulama Han, Batı’da sancakbeyi olarak görevlendirildi.

İstanbul’dan kovulan Contarini’nin başaramadığını, üçüncü elçi olarak Luigi Badoero denedi. Tehditler ve Osmanlı tarafından aşırı talepler, Venedik’i nihayet 2 Ekim 1540 tarihinde öyle bir duruma getirdi ki, sadece kaybettiği yerlerden ve adalardan vazgeçmekle kalmayıp, Mora’daki son yerleri olan Anabolu ve Benefşe’den de feragat etti ve üç yıl içinde savaş tazminatı olarak 300 bin altın ödemeyi taahhüt etti[183]. Sadece Parga ve Tine Adası tekrar Venedik’in mülkiyetine geçti. Venedikliler, sultanın hiçbir düşmanına destek vermeyecekler ve sultanın düşmanlarına hücumunu engellemeyeceklerdi. Taraflardan hiçbiri bundan böyle limanlarında korsan barındırmayacaktı.

Venedik için ne daha utanç verici, ne de daha iyi bir barış düşünülemezdi. Donanma kaptanı Contarini, kaybedilen kalelerin birliklerini ve orada bulunan vatandaşlarla savaş malzemelerini gemilerine yüklemek üzere denize açıldı (Kasım)[184]. Sultanın temsilcisi olarak Mora Yarımadası'nın tamamını artık Kasım Paşa yönetiyordu.

130 Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 614-615.

131 İbrahim Paşa hakkında: Alberi, s. 104; Ayas Mehmed Paşa hakkında: "Commemoriali" VI, s. 215, No. 127.

132 Gritti'nin vezir olarak gösterilmesi büyük bir abartıdır (ed).

133 "Commemoriali", VI, s. 168-169, No. 156-157; Karşılaştırma için bk. Alberi, s. 86.

134 Menavino, fol. 50.

135 Bir mektubunda bu şekilde imza atıyor, Venedik Arşivi "Doucmenti greci varii".

136 Aynı yer.

137 Aynı yer.

138 Sefer Bey'in bir mektubu, Aynı yer.

139 "Ducali e lettere ricevute" Q. 53.

140 Menavino Aynı eser.

141 Kanunî Sultan Süleyman'ın bu subaylara yazdığı bir mektup; Ancona Arşivi, Liber Croceus magnus, fol. 197 ve Türk memurlarının mektupları, 1547, "Capi Consiglio X", Constantinipoli 1550-1562; ayrıca 1 Mayıs 1539 tarihli bir rapor; "Rettori", "Capi Consiglio X", Corfu: "Chussein-Isach-Bei, sanzacho de Angelo-castro et de s. Maura et de Vodiza et de Leucadia et della region del Despotato".

142 Aynı eser: "Ersich, cioè Castello Novo".

143 "Il glorioso signor Mecmet-beg Michalbegovich, sancacho dele terre et Stato de Cherceg"; "Capi Consiglio X".

144 Hammer ekinde Sultan Süleyman'ın günlükleri ve orada yaşayan insanlarla Kontları Marko Jussich'in Macar Kralı'na gönderdikleri mektup, Hurmuzaki, II, s. 406.

145 10 Temmuz 1524 tarihli rapor: "Capi Consiglio X, Dalmazia".

146 "Castelnuovo ve Scardona emiri" ile yapılan antlaşma, "Commemoriali" VI, s. 182, No. 8; Karşılaştırma için bk. s. 215, No. 125-126. Dalmaçya'da Bosna Sancakbeyi Hüsrev Paşa ile yapılan sınır antlaşması, Aynı eser, s. 211-212, No. 110.

147 Karşılaştırma için bk. 18 Eylül 1525 tarihli rapor: "Et Vostre Magnifientie sano molto ben che, se non havesseno da li luogi vostri subsidio, che non potriano star otto zorni in queste bande"; "Missive e responsive" 1524-1527.

148 "Missive e responsive" 1524-1527, Yıl 1525.

149 "Missive e responsive" 1524-1527, Yıl 1524.

150 Leunclavius, s. 757 ve devamı.

151 Charrière I, s. 92 ve devamı.

152 "Ho udite dire al Gran Maestro che nell' entrar che fece Soliman nella città con trenta mila huomini mai si senti una parola, et pareva che fossero tanti frati dell' Observanza"; Sansovino fol. 240 ve devamı.

153 “Questo povero vecchio scacciato di casa sua”; Giovio.
154 Karşılaştırma için bk. Spandugino, fol. 240 ve devamı.
155 Karşılaştırma için bk. Charrière I, s. 108 ve devamı, 132 ve devamı ve 7 Ağustos 1523 tarihli rapor; “Capi Consiglio X, Constantinopoli”. -Asıl kaynak, Rodos’ta yaşayan ve Giorgio Faceullo, Roberto Perusio ve Iacopo Borbone kardeşlerin tanıklıklarından alıntı yapan tarikat şövalyesi Pontanus’tur; Sasovino fol. 381. Bourbon’un raporu 1526 yılında: “Jacques bastard de Bourbon, La grande, merveilleuse et très-cruelle oppugnation de la noble citè de Rhodes” başlığı altında yayınlanmış ve Zinkeisen tarafından kullanılmıştır; ayrıca: Osmanlı kaynağı olarak Sultan Süleyman’ın hekimi Ramazan’ın anlatımını kullanan Tercier’in “Memoires de l’Académie des Inscriptions” XXVI derlemesi; Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 624, Not 1. Hammer, III, s. 628 ve devamında Sultan Süleyman’ın günlük raporu.
156 “Questo Arzipielago parme sia pegio adesso che non era al tempo di s. di Rhodi”; 9 mayıs 1525 tarihli rapor; “Missive e responsive” 1524-1527. Diğer olaylar daha önceki raporlardan derlenmiştir.
157 1525 yılında 70 yeniçeri eşleri ve çocukları ile birilkte Venedik’e ait yerlerde ve Takımadalar Düklüğüne sığınıp, buraya yerleşmişlerdir. Sultan Süleyman 25 Ağustos’ta bu konu hakkında şikayette bulunmuştu; “Missive e responsive” 1524-1527.
158 “Spiera veder anchora vender per schiavi venetiani et sui subditi ad aspri 50 l’uno”; 3 Kasım 1525 tarihli rapor; Aynı yer.
159 “Si puo haver per certo che’l s.mo Gran Signor turco maj ne romperà guerra, se nui non li ne daremo ansa”; 24 Eylül 1525 tarihli rapor, Aynı yer.
160 “Gelil-beg, sanzaco de Acmit in Caramania”; 7 Aralık 1525 tarihli rapor, Aynı yer; Aynı yerde “Rodos hakimi Celil Bey’e” gönderilen bir mektup; Kendisine hediye olarak kırmızı ipekten bir kaftan, kırmızı kadifeden bir kaftan, iki şahin gönderildi. Celil Bey, buna aralarında iki av köpeğin de bulunduğu hediyelerle karşılık verdi; Aynı yer.
161 24 Ocak 1526 tarihli rapor, Aynı yer.
162 Alberi, s. 108.
163 14 Mart, 25 Mart, 19 Mayıs 1526 tarihli raporlar.
164 Alberi, s. 116.
165 Karşılaştırma için bk. 20 Ekim 1523 tarihli rapor; “Capi Consiglio X” ve Alberi, s. 96-97.
166 Hurmuzaki, Ek I, s. 2, No. 11.
167 Karşılaştırma için bk. Leunclavius, s. 766-767. Venedik tarihine göre Paruta ve başka kaynaklara istinaden Zinkeisen, II, s. 735 ve devamında derlenmiştir; Hammer, II, s. 96-97.
168 Hammer, II, s. 129-130.
169 Hammer, II, s. 132.
170 Armerius ve Etrobius’un verdikleri bilgilere göre Viyana baskısındaki Chalkokondylas, 1556 ve Schardius, Rer. German. Script. II. Karşılaştırma için bk. Sansovino fol. 396-397; Leunclavius, s. 776 ve devamı; Charrière I, s. 263 ve devamı; Lenz, Kral V. Karl’ın Yazışmaları, s. 186 ve devamı.
171 “Commemoriali” VI, s. 218, No. 135. Karşılaştırma için bk. Paruta’nın Venedik tarihi; Kurdoğlu’nun Adriyatik Denizi’ndeki hareketleri hakkında bilgi için bk. Spandugino, fol. 207.
172 Leunclavius, s. 776 ve devamı. Barbaros Hayreddin Paşa, Minorca’ya saldırmıştı (Charrière I, s. 277, 278, Not I).
173 Karşılaştırma için bk. Sansovino fol. 397 ve devamı; Charrière I, s. 332 ve devamı.

174 Sansovino, Aynı yer.
175 Aynı yer.
176 Sansovino fol. 399; Karşılaştırma için bk. Hammer, II, s. 141-142; Charrière I, s. 339-340, 350. 1 Kasım tarihinde Sultan Süleyman tekrar İstanbul'a dönmüştü; Leunclavius, s. 776 ve devamı.
177 Istvanffy, lib. XIII, kitabın başında.
178 Bu fetih hakkında bilgi için bk. tHopf, II, Charrière I, s. 357.
179 Karşılaştırma için bk. Hammer, II, s. 160-161; Charrière I, s. 354.
180 "Commemoriali" VI, s. 231-232, No. 24; s. 233, No. 29-30, 32-33, vs.
181 Karşılaştırma için bk. Macarların hizmetindeki Dalmaçyalı Petaucius'un, Hristiyan filosunun Brindisi'de bir araya geldiğinden ve Otranto'daki kalelerin fethedildiğinden bahseden Schwandtner'de belirtilen Haçlı Seferi projesi.
182 Sansovino fol. 402-404'te Richer; Karşılaştırma için bk. Charrière I, 398 ve devamı, 413, Not 1.
183 "Commemoriali" VI, s. 236 ve devamı, No. 43-44; Charrière I, s. 451, Not 1.
184 Aynı eser, s. 238, Not 46-47.

Üçüncü Bölüm:

Sultan Süleyman'ın Macaristan Krallığını Yok Edişi, Boğdan'ın İlhakı

Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yılında Romen ve Sırp Tuna boylarında huzur hakimdi. Müteşebbis genç Boğdan hükümdarı Stefan'ın, Özi Nehri'ni aşan Tatarlar hakkındaki endişeleri, tıpkı manastırlar inşa etmekle meşgul barışsever Basarab Neagoe'nin Eflak'tan Macaristan'a gönderdiği "Osmanlı Sultanı, Macaristan'a saldırmaya niyetleniyor[185]" haberi gibi, asılsız çıktı ve Basarab'ın tehdit altındaki Macaristan Krallığı'na yardım amacıyla en az 40 bin asker (!) gönderme teklifinin hiçbir dayanağı yoktu[186].

Tabii ki, 800 sipahi ve 10 bin altın geliri olan Bosna Sancakbeyi, eski alışkanlıklara göre Macaristan'ın sınır boylarına akın etmek ve aralarında, Yayça hariç, eskiden zengin bir gümüş şehri olan Srebrenica ve piskopos şehri Knik'in de bulunduğu yerleri zapt etmek için sultanın iznine veya emirlerine gerek duymuyordu. Vesprim Piskoposu Peter, akıncılarla yapılan bir mücadele sırasında hayatını kaybetmişti[187].

1521 yılının başında, Macaristan'a sevindirici bir haber geldi. Macaristan'a bir elçi yollamış olan Sultan Süleyman, ölmüştü[188]. Aslında zayıf karakterli, ama tutkulu bir insan olup, o dönemlerde "sadece adı"[189] ile hüküm süren Macaristan Kralı Ludwig, bundan cesaret alarak, Macaristan'ın talep edilen vergiyi ödemeye hazır olduğunu İstanbul'a bildirmek yerine, elçiyi oyaladı.

Vezirlerden Pîrî Mehmed Paşa, savaşı onaylıyordu ve diğer vezirlerden hiçbiri Macaristan'ın menfaati lehine övgülere ve hediyelere kanmadıklarından, Sultan Süleyman'ın Tuna boylarına yapacağı sefer için hazırlıklar başladı. Tatarlarla başı dertte olan ve bir yıl içinde Boyarlarını ve köylüleri iki kez seferber etmek zorunda kalan Boğdan Prensi, bu seferin Boğdan üzerine yapılacağından endişe duyarak, Rus bölgesi Dükü Konstantin'in sınır boylarını savunmak için asker toplayan Polanya'ya bir

mektup gönderdi[190]. Haziran ve Temmuz aylarında - Sultan Süleyman Mayıs ayında yola çıkmıştı[191] - Erdelliler Mihaloğlu Ali Bey'in oğlu Mihaloğlu Mehmed Bey ve başka dört beyin idaresinde Tuna boylarına gelmiş olan Osmanlıların akınını bekliyorlardı. En güçlü baronlardan biri olan voyvoda Yanoş Zapolya, Temmuz ayının sonunda Szasz-Şebeş'teki[192] karargâhına bütün birlikleri topladı ve Leh Kralı, Eflak sınır boylarındaki bu sadık vasalına zamanında yardım gönderme vaadinde bulundu[193]. Breslau (Braclaw) Piskoposu, Kral Ludwig'in bir akrabası olarak Leh Kralı'ndan zor günler için yardım talep etti[194]. Bu esnada, Boğdan ve Eflak prenslerine, Erdel'e karşı savaşa hazır olma emri geldi. İstanbul'dan sürekli yeni haberleri alan Boğdan Prensi, hükümdarına 60 bin akçe ve 500 altınla değerli kumaşlar sunarak[195], bu yükümlülükten muafiyetini satın aldı.

Eflak'taki komşusu, ölüm döşeğinde idi. Boyarlarından biri Braşov'a bir mektup yazarak - ki bu, Romen dilinde yazılmış ilk belgedir - Sultan Süleyman'ın Sofya'ya kadar gelip, buradan ayrıldığını; Tuna boylarında bir filonun hazır beklediğini; "İstanbul'dan bir ustanın" onları Severin civarındaki Demir Kapı'dan geçirmeye hazırlandığını ve hasta Basarab'ın korktuğu Mehmed Bey'in Eflak üzerinden Erdel'e akın edeceğini bildirdi[196]. Ancak Ağustos ayına gelindiğinde bile, Erdel'deki voyvoda vekilinin Sultan Süleyman'ın bu teşebbüsünden haberi yoktu[197].

Türklerle Macarlar arasında uzun bir süre mücadelelere sebep olmuş Böğürdelen, muhtemelen 6 Temmuz'da Vezir Kara Ahmed Paşa'nın eline düşmüştü[198] ki, Ahmed Paşa, 27 Haziran'da Sultan Süleyman'ın karargâhından ayrılmıştı[199]. Böğürdelen'in birkaç Macar ve Sırp paralı askerlerden oluşan müdafaa kıtası, kahramanca direnç göstermişti. İki gün sonra Böğürdelen'i görmeye gelen Sultan Süleyman, yeni istihkâmların kurulmasını ve Sava Nehri'nin üzerine bir köprü yapılmasını emretti[200]. Yine 12 Temmuz'da Semendire Sancakbeyi Hüsrev Paşa, fazla kurban vermeden, Vezir Pîrî Mehmed Paşa adına Belgrad'ın karşısındaki diğer sınır istihkâmı Zemun Kalesi'ni ele geçirdi[201].

Belgrad, uzun sürecek bir savunmaya hazır değildi. Pîrî Mehmed Paşa, Belgrad'a doğru ilerlerken, Niğbolu Sancakbeyi Behram Bey ve Silistre Sancakbeyi Mehmed Bey, akıncıların başına geçerek akına çıktılar ve Macar Martolosların başı ve Tatar Hanı'nın bir akrabasını öldürmüş olan Sırp Deli Marko'yu esir aldılar[202]. Turahanoğullarından Ömer Bey'in oğlu Hasan Bey ve Yahya Paşa'nın oğlu Bâli Bey, ganimet ve esir toplamak üzere diğer yönlere dağılmışlar ve başarılı olmuşlardı[203].

Şehri bağımsız bir mülk olarak kabul eden ve Krala karşı gelen[204] kale komutanları, Kral tarafından saraya çağrıldılar ve toplanan askerî kuvvetlerle bir daha şehre giremediler, zira Yanoş Hunyadi ve Capistrano'nun olağanüstü zaferlerini temsil eden bu kale, Sultan Süleyman'ın bizzat idaresi altındaki ordu tarafından kuşatmaya alınmıştı. Osmanlı ordusunun birkaç bölümü, hiçbir düşmana rastlamadan etraftaki Salankamen, Titel, Petervaradin gibi az ya da çok tahkim edilmiş yerleri zapt ettiler; hatta Severin'i almayı denediler.

Hasta kral, Budin'den 26 Haziran'da Teten'e gelmiş olsa da Budin meclisinde alınan karar doğrultusunda toplanması kararlaştırılan ordu, bir türlü Macar bayrağının altında bir araya gelemiyordu. Macar Kralı Matyas zamanında Erdel'i Osmanlılara karşı savunan Stefan Bathori'nin yeğeni, Andreas oğlu Stefan Bathori, karargâhını Zenta Kasabası'nın yakınına kurdu, ama buradan başka bir yere hareket edemedi. Birkaç birlik, Tolna'da toplandı. Kral Ludwig'in eniştesi Kral Ferdinand'ın Alman piyadeler ve toplar göndermesi bekleniyordu[205]. Macarların, Yavuz Sultan Selim'in bir cami yaptırma sözü verdiği Budin yolunu açan veya kapatan en önemli kilit noktalarından biri olan Tuna hattını savunma tedbirleri işte bunlarla sınırlı idi. Hiçbir devlet, hiçbir zaman çöküşe doğru bu kadar hızlı gitmemişti.

1 Ağustos'ta Sultan Süleyman, yanında Mustafa Paşa ve Ahmed Paşa ile yeniçeri ağası ile birlikte Belgrad önlerine geldi. Tuna Nehri üzerinde 500 yeniçeri taşıyan bir filo, Belgrad'a gelmeye pek de niyetli görünmeyen düşmanların, şehirle bağlantısını kesiyordu. Nehir kenarındaki kulelerden biri, 4 Ağustos'ta ateşe verildi; 8 Ağustos'ta üç paşa birden üç yerden büyük bir taarruza geçtiler ve kısa sürede hedeflerine ulaştılar. Macar komutanlarından nefret eden Sırplar, şehri ateşe verdiler ve hayatta kalan müdafiler, kaleye sığındılar[206]. Ahmed Paşa'nın hücumu, birkaç yüz

Macar tarafından savunulan kaleye yöneldi, ama başarısız olunca, birlikler geri çekilmek zorunda kaldılar (16 Ağustos). Kuşatma altındakiler, dokuz gün sonra şerefli bir aman teklif ettiler, ama teklifleri reddedildi. 26 ve 27 Ağustos'da yapılan iki hücum da başarısız oldu. Diyarbekir'den gelen yeniçeriler ile Dulkadiroğullarından Üveys Bey'in komutasındaki birliklerin de katıldığı ordunun saflarındaki kayıplar, oldukça yüksekti. Bu esnada, Hristiyanlarla görüşmeler devam ediyordu ve 28 Ağustos'ta Belgrad'tan gelen iki kâfir, sultanın elini öptüler ve ertesi gün için teslimiyet sözü verdiler. Ağustos'un 29'unda kalenin komutanı[207] gerçekten de sultanın huzuruna geldi ve zafer, borazanlarla ilan edildi. 30 Ağustos'ta Sultan Süleyman, yeni camilerden birinde namazını kıldı.

Macarlar, ya öldürüldü ya da Salankamen'e; Sırplar ise İstanbul'a gönderildi ve Yahya Paşa'nın oğlu Bâli Bey, 900 bin akçe gelirle Belgrad ve Semendire Sancakbeyi tayin edildi. Tuna boylarındaki Türk istihkâmları her türlü saldırıya karşı korunmak üzere toplarla donatıldılar: Böğürdelen 20, Semendire 50 ve Belgrad 200. 19 Ekim'de Sultan Süleyman tekrar İstanbul'a vardı. Bu büyük ve çok kolay zafere duyduğu sevinç, oğlu Murad ve kızlarından birinin ölüm haberi üzerine hüzne dönüştü[208]. Saint Paraskeve (Petka)'nin, daha sonra Eflak Prensi Vasile Lupu tarafından Yaş (Jassy)'daki Üç Ekânim Kilisesi'ne götürülen ve hâlâ orada bulunan kutsal eşyalarını, Azize Barbara'nın kutsal eşyaları ile Meryem Ana'nın ünlü bir resmini beraberinde getirdi ve bunları İstanbul'daki Rum patriğe 12 bin altın karşılığında sattı[209].

Türklerin, Belgrad'ın alınması ile Tuna boylarında sağlamlaşan konumları, 1521 ve 1522 yıllarında Eflak'ta meydana gelen hadiselerle daha da güçlenecekti. Prens Basarab Neagoe, Eylül ayında Sultan Süleyman henüz Belgrad'tayken, hayata veda etti ve ardında eşi Milita ile kardeşi Preda'nın vasiliği altında henüz reşit olmayan bir halef bıraktı. Sultan Süleyman, mirasın düzenlenmesi görevini Mihaloğlu Mehmed Bey'e verdi. Preda, Vlad'ı tahta oturtmak isteyen Buzau Boyarları ile çıkan bir çatışma sırasında ölünce, ülkeye Mehmed Bey hakim oldu. Ekim ayında Vlad'ı yendi ve öldürdükten sonra Türkler ve Romenlerle birlikte Erdel'e yönelerek Sek topraklarına akın etti. Doğu Eflak'ın Boyarları bunun üzerine Afumati Kasabası'ndan Radul'u yeni hükümdar ilan ettiler ve ülke, genç,

yetenekli ve cesur bu prensin eline geçti. Mehmed Bey, tüm malı mülkü ve 32 topla birlikte Prens Teodosie'yi, güvenliği için Niğbolu'ya gönderdi[210].

Mehmed Bey ve Radul arasında Eflak Prensliği uğruna yapılan savaş, 1522 yılı boyunca sürdü. Mehmed Bey'in başında tacı, at üstünde, elinde bozdoğanı ve rüzgârda uçuşan kaftanı ile resmedildiği türbesinde, Gubavi'de, Tuna yakınlarındaki Neaylov Nehri kenarındaki Stefeni'de, Clejani'de, Ciocaneşti'de, başkent Bükreş'te ve eski başkenti Tırgovişte'de, kuzeyde Argeş (Argesel) Nehri kenarında, Plata Kasabası'nda ve Olt Nehri'ne doğru Deliorman vilayetindeki Almaneşti'deki zaferlerinden ve mağlubiyetlerinden bahsedilir. Mehmed Bey, Radul'u kış aylarında Tuna boylarından Karpat geçitlerine kadar geri çekilmeye zorladı ve yenilen Radul, Erdel'e sığındı. Haziran ayında, Erdel'den aldığı yardımla geri geldi. Kısa ve zorlu savaş, Grumazi'de gerçekleşti ve Radul, savaştan zaferle ayrıldıktan sonra Tuna Nehri'ne kadar ilerledi; süvarileri Bulgar tarafına geçip, birkaç köyü yaktılar ve Sviştov ile Niğbolu arasında birkaç küçük çatışma daha meydana geldi.

Birkaç hafta sonra Radul, 15. yüzyıldan kalma eski bir prenslik başkenti olan Ghergita'da, Bükreş'te ve Batı'da Slatina'da yenildi ve Ağustos ayında, köylüler Poienan Kalesi'nde ona pusu kurup, büyük bir mağlubiyete uğrattıktan sonra tekrar Karpatları aşarak kaçmak zorunda kaldı. Erdel'in ve Eflâk'ın bütün topraklarını, serhad Türklerinin elinden kurtarmak için bu sefer voyvoda Yanoş Zapolya savaşa müdahale etti ve Türkleri Piteşti'de yenerek, Mehmed Bey'i ülkeyi terk etmek zorunda bıraktı.

1523 yılının kış aylarında, Türkler ve müttefik Eflak Boyarları yine Eflâk'ın beyleriydiler. Radul, gene kaçmak zorunda kaldı ve kısa bir süre sonra yine geri döndü. Osmanlı hükümeti, Mehmed Bey'i zorla Eflâk'ın başına padişah vekili olarak getirmekten vazgeçti ve Vladislav şahsında Türklere olumlu yaklaşan eski hanedandan bir prens buldu. Radul, 1523 yılının Nisan ayında bu sefer Vladislav'dan kaçarak tekrar Karpatları aştı.

Vladislav, Boyar Badiça'yı tahta oturtmak isteyen asi Boyarlara yenilince, sultanın tasdiknamesini iletme bahanesiyle Badiça'nın yanına gelen bir Türk birliğinin kılıç darbeleriyle hem kısa hükümdarlığı, hem de hayatı sona erdi. Tırgovişte'ye kadar ilerlemeyi başaran Radul, Vladislav'ın idaresindeki Türklerden kaçıp, tekrar Eflâk'tan ayrılmak zorunda kaldı. Ülkedeki anarşi bununla sona ermedi ve Türkler, Radul'un başa

getirilebilecek tek hükümdar olduğunu nihayet kabul ettiler. Böylelikle her iki prens de Osmanlı hükümetine çağrıldı ve Vladislav, Osmanlı hükümetinde tutulurken, Radul de la Afumati, Belgrad Sancakbeyi Bâli Bey ile birlikte barışçıl bir hükümet kurdu. Ama taht mücadelesi ancak 1525 yılında tekrar ülkesine dönen Vladislav'a karşı bir isyanın başlaması sonucunda ölümü ile sona erdi[211].

1523-24 yıllarında Macar Kralı Ludwig, anarşi içindeki krallığına karşı yapılacak yeni bir sefere hazırlıklı idi ve Leh Kralı, endişe ile Kili ve Akkirman'da toplanan Türk birliklerini izliyordu[212]. Bunun yanı sıra, Tatar Hanı da şüpheli planlar kuruyordu: Nitekim 1523 yılında Tatarlar Przemsyl'e kadar akın ettiler ve Rus bölgesi Dükü Konstantin, ellerinden ganimeti almayı başaramadı[213]. 1524 yılında, yine Tatar çeteleri Krakow'a kadar geldiler ve onları takip eden komutandan tekrar kaçmayı başardılar[214]. Eflak Prensi de Lehistan ile ilişkilerini tamamen kesmişti. Buna karşın Stefan Bathori, Macar Kralı Ludwig'ten Tuna boylarındaki Türklerle muhtemel bir çatışma için 1523 yılında 1.000 gulden destek alıyordu, ancak ezelî düşmanı olan Silistre Beyi'nin İstanbul'a gönderilen hediyelerle makamından alınmasını sağlayarak, herhangi bir çatışma çıkmasını kurnazca engellemişti[215]. Sonbaharda, Tuna boylarındaki Türklerin Macar Kralı'nın saldırısını beklediklerini ve Osmanlı hükümeti'nin barış yapmak istediği duyuldu, ama bunun sadece asılsız bir dedikodu olduğu kısa zamanda anlaşıldı[216]. Temmuz ayında Boşnaklar yine Avusturya Dukalığı'na akın ettiler ve yanlarında 3 bin köle götürdüler[217].

1524 yılı için, Dalmaçya dahil, sınır eyaletlerinin tamamında bazı savunma tedbirleri alındı. Aynı tedbirler, Dalmaçya'da, Türklerin buna rağmen ani bir baskınla ele geçirdikleri Skardona'da[218] ve Sivrihisar'da, Segna'da; Başpiskopos Paul Thomory'nin, birkaç bin akıncıya karşı Dalmaçyalılar tarafından abartılan ve gözlerini kamaştırıp, Mohaç felaketine zemin hazırlayan[219] zaferi kazandığı Sirem (Sirmiya)'de; yine saldırıya uğrayan Yayça'nın bu sefer daha güçlü bir muhafız kıtası ile güçlendirildiği Bosna'da da alınmıştı. Skardona Beyi, Klis önlerine bile gelmişti. Tabii Tuna hattı da unutulmadı. Severin'e yeni kale komutanı

olarak Jan Kallay atandı ve Saksonyalılara, kaleyi tahkim etme görevi verildi[220]. Daha 1521 yılında Budin meclisi, Macaristan'ın bütün şehirlerinden toplam 45 bin altın tutarında gelir getiren katkı paylarının toplanmasına karar vermişti[221]. Papa, 3 bin altın göndermiş ve Venedik, tıpkı yarım asırdan beri olduğu gibi, düzenli olarak nakdi yardımlarda bulunuyordu.

Bâli Bey, Ağustos ayında Severin (Szöreny)'e yönelip, Macarları buradan ateş altında tutmak için, kalenin yakınına yeni bir kale yaptırdığında, Tımışvar Dükü ve Peter Perenyi yönetiminde, ruhban sınıfı birliklerinin de katıldığı bir mikdar askerî kuvvet toplandı. Voyvoda Zapolya, karargâhını Lippo (Lipova)'ya kurarken, Erdel'de onu iki voyvoda vekili temsil ediyordu[222]. Ama hiçbiri, Severin'e kadar ilerleme cesaretini göstermedi ve Bâli Bey kaleyi, aciz kurtarma ordusunun gözleri önünde ele geçirdi ve İstanbul'dan gelen talimat üzerine tahrip etti[223].

Yetenekli Belgrad Sancakbeyi Bâli Bey, ayrıca Orsova'yı da ele geçirdi ve piskopos şehri Peçuy önünde yeniçeriler belirdi, ama bunlar hiçbir şey yapamadan çekilmek zorunda kaldılar[224].

1525 yılında, Leh Kralı, Sultan Süleyman'la yeni bir barış antlaşması yaptı. Macaristan, bu antlaşmaya dahil değildi, zira Türkler Kral II. Ludwig'ten ayrı bir elçi topluluğu göndermesini istiyorlardı, ama Ludwig, Osmanlı elçisini öldürttüğü ve Osmanlıların da aynı şeyi yapacağını beklediği için, elçi gönderemiyordu[225]. Bu yüzden Sultan Süleyman, Ağustos ayında birçok avcı ile birlikte sürek avına çıkmak için Edirne'ye geldiğinde, herkes Macaristan'ın artık işinin bittiğini düşünüyordu[226]. Ama Türkler, bildirildiği gibi, Tuna'yı geçmediler[227]. Sadece Bosna'da, akıncılar Zagreb'e kadar her yeri yağmalarken, yeni Paşa, büyük Kral Matyas'tan miras kalan, tahkim edilmiş Yayça'ya saldırdı. Bâli Bey ve Manastır Sancakbeyi de birçok topla birlikte Osmanlı karargâhındaydılar. Ekim ayının sonunda, kuşatma altında olanlar, Hırvatistan Banlığı'na getirilen Frangepani Kontu Kristof'u bekliyorlardı. Kont, beklenen 5 bin tüfekçi, 5 bin süvari ve 500 piyadeden en azından Türkleri geri çekilmeye zorlayacak kadarını getirmişti[228]. Macar kaynaklarında, Bosna-Sırp

karargâhında ele geçirilen silahlardan ve sancaklardan da bahsedilmektedir[229].

Ancak Sultan Süleyman'ın 1526 yılında yapacağı sefer, herşeyi değiştirecekti. Boğdan Prensi, daha Şubat ayında Sultan Süleyman'ın Macaristan'a saldırmaya niyetli olduğunu biliyordu[230] ve Erdelliler, Ramazan ayında kendi ülkelerine de saldıracağından kesin emin oldular. Eflak dağ kalesi Poieanan (Poienari)'ın küçük muhafız kıtasını yöneten Peter Off, Voyvoda Zapolya'nın en iyi gözcüsü idi[231]. Aile meseleleri yüzünden Prensler Stefan ve Tuna Türkleri tarafından desteklenen[232] Radul arasında çıkan savaşı bir an önce ortadan kaldırmaya çalıştı[233] ve bunda başarılı oldu. Belgrad yakınlarında Sava Nehri üzerine bir köprünün yapımı için develere yüklenmiş malzemeler gelip, Niğbolu'da ve tüm diğer Tuna geçitlerinde savaş hazırlıkları açıkça başlayınca, Sultan Süleyman'ın planları sır olmaktan çıktı[234].

Macaristan Sarayı'nın, içinde bulunduğu tehlikenin bilincinde olmadığını söylemek, haksızlık olurdu. Katolik Batı'nın tüm hükümdarlarına gönderilen elçiler ve Macar Kralı'na tâbi olan, ama Macaristan'a düşmanlarına karşı askerî destek vermek zorunda olmayan Bohemya ve Silezya'ya gönderilen ikaz mektupları diğer tedbirlerle paralel yürütülüyordu. Ancak, Tuna ülkeleri arasında bir ittifakın kurulması için tam zamanı olmasına rağmen, Erdel'deki Romen asıllı komşusunu hor gördüğü için ona bir elçi göndermedi. Macar büyük soyluları tarafından büyük bir kahraman olarak itibar gösterdikleri ve Türklerin durumunu çok iyi bildiğini düşündükleri Sirem komutanı Paul Thomary, kendisine düşen görev hakkında bilgi vermek üzere, Vişegrad'daki saraya çağrıldı (Mart). Ancak Aziz Georg gününde (23 Nisan) yapılan meclis toplantısında anavatanın savunması hakkında fazla konuşulmadı. Sadece çeteleri ve köylüleri 1 Temmuz'da Tolna'da toplanmak üzere çağırmaya karar verildi. Ülkenin asilzâdeleri ve sarayın gözdeleri; bir yanda Zapolya ve Verböczy taraftarları, diğer yanda Bathori taraftarları; aslında böyle bir tehdit altında kaybetmemeleri gereken haftalar boyunca ve bu sahneleri kaygıyla izleyen yabancı elçilerin gözleri önünde, kraliçenin etrafındaki Almanların uzaklaştırılması; açıkça itham etmekten çekinmedikleri kralın, devletin gelirlerini iyi kullanamadığı; tayin edilecek başkomutanın kim olacağı ve

Macaristan'ın bir mi, yoksa iki komutan tarafından mı yönetileceği gibi meseleler hakkında kavga ettiler. Meclis toplantısı ancak 9 Mayıs'ta sona erdirildi ve elçilerden biri, gördüklerini kısaca şöyle özetledi: "Şayet Sultan Süleyman bu ülkeye saldırırsa, papa Macaristan'ı daha şimdiden kaybedilmiş Hristiyan ülkeler hanesine yazabilir[235]".

Seçilen komutanlar Frangepani Kontu Kristof ki, Yayça'da elde ettiği başarı iyice başını döndürmüştü ve Salmslı Nikolas, bu önemli günlerde görevlerini tamamen unuttukları için, Osmanlı ile yapılacak bu zorlu savaşı yönetme yükü, tamamen kralın omuzlarına binmişti. Ancak Ludwig, bunun aksine yaşamını her zamanki gibi sürdürdü ve "sanki üzerinde konuşmaktan çekindiği tehlikenin bilincinde değilmiş gibi, öğlene kadar uyuyordu ve meclis toplantısını ancak öğle vakti açıyordu.[236]" Papa vekili Burgio, bu sözleri 19 Haziran'da yazmıştı. Yine de tüm kiliselerde gümüşler toplandı, köylüleri bayrağın altında toplamak için her yerde kanlı kılıç gezdirildi ve Peçuy'daki karargâhında herşeyi eksik olan başkomutan Bathori, altın ve asker talep etti[237]. Türkler bu arada Sava Nehri'ne kurulan köprüden geçmişlerdi.

Kurdoğlu Muslihiddin Reis, daha sonra 20 kadırganın daha ekleneceği 10 kadırga ile Tuna boylarındaki büyük orduya erzak temin etmek için Karadeniz'e yelken açarken, Sultan Süleyman yanında İbrahim Paşa ve Ayas Mehmed Paşa ile birlikte Hristiyanların Aziz Georg günü olan 23 Nisan tarihinde İstanbul'dan yola çıktı[238]. 29 Mayıs'ta imparatorluk ordusu Sofya önlerinde idi. Yağmur o kadar şiddetli yağıyordu ki, çadırların zarar göreceğinden korkmaya başladılar. Morava'nın sularının sürekli yükselmesi, orduyu sürekli kötü hava şartları altında Alacahisar üzerinden yol almaya zorladı. Burada İbrahim Paşa'ya, Petervaradin'e yönelip, neredeyse sadece silahlı köylülerle dolan kötü tahkim edilmiş karargâhından Bathori'yi söküp atma emri verildi.

1 Temmuz'da İbrahim Paşa, Anadolu Beylerbeyi Behram Bey, sayısız sipahi ile orduya katılmış da olsa, bu seferde asıl kuvvetleri oluşturan Rumeli birliklerini geçit resmi yaptırarak inceledi. 6 Temmuz'da Bosna ve Hersek sancakbeyleri en yiğit akıncıları ile birlikte Zemun Kalesi'ne geldiler. 8 Temmuz'da Sultan Süleyman'a Salankamen'de, Tuna Geçidi'nin sadece "habis ve lanet papaz" Başpiskopos Thomory tarafından işgal

edildiğini ve burada Osmanlıların yolunu kapattığı haberi ulaştı. Thomory'nin yanında sadece 2 bin eğitilmemiş birlik olduğu için, Osmanlı karargâhında bayram güven ve huzur içinde kutlandı. Sultan Süleyman, bayram boyunca Belgrad'da kaldı.

12 Temmuz'da Türkler, Thomory'nin geri çekilmesinden sonra sadece 1.000 Macar'ın kaldığı[239] Petervaradin önlerine geldiler. Düşmanın bariz üstünlüğü karşısında savaşa zorlanan korku içindeki köylüler dört bir yana dağıldılar. 15 Temmuz'da Osmanlı birlikleri şehre girdiler. Boşnaklar ve Mihaloğlu Mehmed Bey'in adamları, kalan zamanı akınlar için kullanmak üzere atlarını dörtnala sürmeye devam ettiler. Yine de Petervaradin Kalesi Osmanlı toplarına oldukça iyi direndi. 21 ve 23 Temmuz'da yapılan iki hücum sırasında binden fazla Türk öldü ve bu zorlu görevi başarabilmek için Sultan'dan tekrar bin kadar yeniçeri istendi. Büyük ustalıkla döşenen lağımlar nihayet 27 Temmuz'da kalenin alınmasını sağladı ve Sultan Süleyman ruznâmesine "500 kelle, 300 esir" kaydını düşebildi. Sultan Süleyman'ın birlikleri tekrar Veziriazam İbrahim Paşa'nın birlikleri ile birleşti ve yürüyüşe tek bir ordu hâlinde devam edildi. Hedef, Budin idi. 9 Ağustos'ta birliklere " İlok (Ujlak/Uylok) teslim oldu" haberi verildi ve günlüğe bir ekleme yapıldı: "İlok'ta 12 kâfire hil'at giydirildi." Erdöd gibi başka kaleler de Osmanlılar tarafından ele geçirilmişti.

Kral Ludwig, Budin'den Tolna'ya ancak 24 Temmuz'da hareket etmişti ve Tolna'da henüz hiçbir birlik toplanmamıştı. Daha önce hiç bu kadar büyük bir tehlike ile karşı karşıya gelmeyen krallığı korumak için özlemle savunucular bekleniyordu. Stefan Bathori, nihayet Kraliçenin ve Estergon (Gran) Başpiskoposu'nun birlikleri ile 3 bin kişi toplayabildi ve daha sonra gelen Andreas Bathori de yanında birkaç birlik getirdi. İstolni Belgrad'dan 300 süvari ve 1.200 piyade ile birlikte Georg Zapolya da geldi, ama Franz Batthyany ve Kristof Frangepani, karargâhta görülmediler. Kral Ferdinand'dan beklenen yardım için çağrı yapılıyordu, ama boşuna. Uzaktan sadece Stefan Schlick komutasında birkaç Bohemyalı, papanın 1.300 paralı askeri ve Leonard Gnoienski komutasında, maaşları yine Papa tarafından ödenen[240] 1.500 Leh geldi. Macaristan Kralı'nın böylelikle, sadece yarısı köylülerden oluşan 20 bin adamı vardı. Thomory ve Georg Zapolya, başkomutanlık makamlarına getirildiler. Erdel Voyvodası Yanoş Zapolya'ya defalarca, Eflak'a saldırıp, Tuna Nehri'ni geçme planlarından

vazgeçmesi ve birliklerini kralın emrine vermesi yönünde talimatlar gönderildi, ama Zapolya, Budin meclis toplantısında alınan kararlara, bu emre itaat etmeyecek ve Macaristan'ın kurtarılması için, kendisine açıkça hakaret etmiş düşmanları ile birleşmeyecek kadar kızgındı.

Karmakarışık, disiplinsiz ve birbirine son derece zıt kişisel çıkarlarla dolu insanların bir araya geldiği Macar ordusu, herkesin mümkün olduğunca kötü hizmet verdiği, ancak kritik durumun yine de bütün sorumluluğu yüklediği bir kralın yönetiminde, ancak 15 Ağustos'ta Tolna'dan hareket etti. Bu arada asilzâdelerden bazıları, sahip oldukları imtiyazlar gereğince Drava Nehri'nin diğer yanında savaşmayacaklarını bildirdiler. Karargâh, Kral Ludwig'in daha önce 1521 yılında ülkesini savunmak için durduğu Mohaç yakınlarında, Bata ve Drava nehirleri arasında bir çayıra kuruldu. Drava Nehri'nin ve yan kollarının akışı, bu bölgeyi öylesine sarıyordu ki, bağlarla kaplı bazı tepelerin altında geniş, bataklık benzeri zeminler uzanıyordu[241].

Yağmaya çıkan Macar Martoloslar tarafından sürekli olarak rahatsız edilen dev Osmanlı ordusu, bazı problemler yaşayarak ve kayıplar vererek, 15 Ağustos'ta Drava Nehri'ne geldi. Derhal, nehri geçmek için bir köprü hazırlandı. Bu köprüden 20 Ağustos tarihinde gözcülük yapmak için ilk geçen, Belgradlı bir voyvoda oldu ve bu hizmetleri karşılığında yıllık 9 bin akçe geliri olan bir timarla ödüllendirildi. 21 ve 22 Ağustos'ta bütün birlikler geniş nehrin üzerinden geçtiler ve Osek (Ezsek) Kalesi'ni ateşe verdiler. Yağmur sürekli yağıyordu, yerlerde çamurlu sular toplanıyordu ve sis bulutları ufku kaplıyordu. Yine de Osmanlılar 29 Ağustos'ta Macaristan ordusunun karargâh kurduğu yerde,pırıl pırıl parlayan şövalyelerin ve zavallı köylülerin karşısına çıktılar[242].

Karargâhta sözü geçen büyükler, başka birlikleri beklemek ya da bazılarının teklif ettiği gibi, sultandan barış talep edip, bunun karşılığında vergi ödemeyi taahhüt etmek istemiyorlardı. Kısmen savaşın külfetine bir son vermeyi arzuluyorlar, kısmen de gözü kör eden bir kibirle karşılarında en iyi askerî kuvvetlerle duran Türklerin sultanını, daha önce hiçbir Macar Kralı'nın cüret edemediği açık bir muharebede yenebileceklerini düşünüyorlardı. Varad'ın tecrübeli piskoposu, savaşın sonucunu doğru tahmin edip, açıkça Macarların savaşa girdikleri takdirde inanç uğruna şehit olacaklarını söylemesine rağmen, asilzâdelerin çoğu sabırsızca ve

coşkunlukla onlara ebedî şan getirecek bu muharebeyi istiyorlardı. Kralın birliklerine ayrıca Hırvat Banı, Zagreb Piskoposu ve bir mikdar daha başka birlik katılmıştı.

Leh birliklerin komutanlarının tavsiyesinin aksine, arabaların arkasında siper almadan ve Türklerin konumundan haberdar olmadan muharebe hattı çizildi. Sağ kanatta Hırvatistan Banı, sol kanatta Perenyi duracaktı. Kral, bir hükümdara eşlik etmekten çok, sanki bir esirin başında nöbet tutacak olan muhafız kıtasının arasında ikinci saflara alındı, zira krala ne savaşta ne de barış zamanlarında siyasî çekişmelerde herhangi bir rol verecek kadar güvenmiyorlardı. Askerî tarihde hiçbir zaman bu kadar acınacak hâlde sefil bir sahne görülmemişti.

Macarlar, güzel ve güçlü atları ile yapacakları enerjik bir hücumla sipahilerin saflarını bölüp[243], sultana ve yeniçerilerine ulaşabileceklerine inanıyorlardı. Bütün bir öğleden önce Osmanlıların tepede kendilerine taarruzunu bekledikten sonra nihayet düşman ordusunun bir birliğinin sağ ön tarafında ağır ağır harekete geçtiği görüldü. En çok dikkatlerini çeken şey ise, düşmanları üzerinde yiğitliklerinden daha fazla hayranlık uyandıran eşsiz disiplinin bir etkisi olan o inanılmaz sessizlikti[244]. Kralın değil de, zorla başına getirilen vasilerinin karar verdiği kısa bir harp şurâsı toplandı ki, başka yerlerde kullanılacaklarından zavallı kralın etrafındaki muhafız kıtası bile alındı ve Macar feodal beylerin ihtişamlı süvarileri "İsa" naraları altında sipahilere doğru harekete geçtiler. Sipahiler, savaşlarda her zaman yaptıkları gibi düzen içinde geri çekildiler ve Andreas Bathori tam "Zafer!" diye bağıracakken, Földvars Vadisi'ne gizlenen Türk topları Macarların sağ kanadına ateş açmaya başladı. Bunun üzerine çıkan ve kısa bir süre sonra kaçışa dönüşecek kargaşa da Estergon Piskoposu ile birlikte birçok asilzâde ve Macar Kralı hayatlarını kaybettiler. Türkler, Hristiyanları planlı ve düzenli bir biçimde sürekli yağan yağmurdan dolayı büyüyen bataklıklara doğru sürdü. Gece yağan yağmur, durumu daha da kötüleştirdi. Mohaç bataklıkları Macaristan'ın en iyi ailelerinin binlerce üyesini yuttu. Kendisine karşı garez besledikleri Papaz Thomoroy'nin başı, muzaffer askerler tarafından karargâhta gezdirildi ve sultanın günlüğüne göre alınan 12 bin esirden bir çoğunun boynu vurularak, 31 Ağustos'ta altın bir taht üzerinde oturan Sultan Süleyman'a sunuldu. Muharebe alanında Varad, Çanad, Peçuy, Yanıkkale ve Bosna piskoposlarının ölü bedenleri bulundu.

Georg Zapolya'nın bedeni ise kayıptı. Akıncılar, genç bahtsız kralın bedenini atının üzerinde ölü ve çamur içinde bir su birikintisinde buldular. Birkaç ay sonra Kral Ludwig'in halefi İstanbul'a bir elçi gönderdiğinde, vezirlerden biri, kinayeli bir şekilde hiçbir Osmanlı'nın, komutanının ve hükümdarının "çamurlu bir çukurda" boğulmasına izin vermeyeceğini söylemişti[245].

Türkler, meş'um Mohaç Meydanı'nda en az 20 bin piyade ve 4 bin ağır zırhlı şövalyeyi gömmüş oldukları ile övünmeye başladılar. Rumeli Defterdarı'nın yönetimi altında gerçekleştirilen gömme işlemi Eylül ayının ilk iki günü boyunca sürdü. Köy ateşe verildi ve fethedilip, ilhak edilen Macaristan halkına korku salmak için, yollarına çıkan bütün köylüler öldürüldü. Ordunun muharebeye katılmayan bazı birlikleri hâlâ duruyordu. Zapolya, Erdel birlikleriyle Segedin'de ve Kristof Frangepani Hırvatları ile Zagreb, Bohemyalılar ve Brandenburglular ise kuzeyde duruyorlardı. Hazinedarı, Vesprim (Pesprim/Veszprem) Piskoposu ve papa vekili ile birlikte Budin'den Tuna Nehri'ndeki bir gemiye binen Kraliçenin etrafında belki ulusal bir direnç örgütlenebilirdi.

Ama bunu yapacak yetenekte bir adam çıkmadı. Sultan Süleyman, Tuna boyunca hızlı bir yürüyüşle Tolna üzerinden 11 Eylül'de başkent Budin'e geldi ve şehirde hiç kimse direnmeye cesaret edemedi. Sultan Süleyman, ordusunun başında yanında gözde veziriazamı İbrahim Paşa ile birlikte, emirlerine rağmen kısa bir süre sonra ateşler içinde yanacak olan şehre girdi.

Nitekim kralın sarayı ve kale bu ateşten etkilenmedi ve Macarların birçok zafer ziyafetine tanıklık etmiş olan salon, Müslüman fatihlerin savaş müziği ile dolup taştı. Sultan Süleyman, gelecekteki ikameti olarak sahiplendiği saraya yeniçerilerini yerleştirdi ve Tuna Nehri üzerindeki köprüyü geçerek Peşte'ye vardı. Ordunun tamamı burada toplandı ve köprü, geçiş trafiğinin tazyiki altında nihayet yıkılınca, sonradan Mehmed Bey, Hüsrev Paşa ve Turahanoğullarından Hasan Bey idaresinde gelen birlikler, sandallarla karşıya geçirildi. Budin Sarayı'nın, yeni top dökümü için kullanılabilecek topları ve bronz heykelleri, sökülüp götürüldü ve Sultan Süleyman, Macaristan'ın başkentinde yaşayan Yahudileri İstanbul'a yerleştirdi.

Sultan Süleyman, Yanıkkale'ye kadar ülkenin tamamını işgal etmek üzere Budin'den ancak 25 Eylül tarihinde ayrıldı. Estergon ve Vişegrad kaleleri

henüz Macarların elinde idi ve Maroth'ta köylüler ve keşişler, arabalar ve toplarla yapılan bir çatışmada akıncılara büyük direnç göstermişlerdi. Saraya yerleştirilen yeniçeriler de sultanla birlikte yola çıktılar, zira yağmurlar devam ediyordu ve erzak yokluğu baş göstermeye başlamıştı: Bir ölçek arpanın fiyatı 120 akçe, bir ölçek unun 200 akçe idi. Dönüş yolunda Segedin ve Titel ele geçirildi. Macaristan başkomutanının idaresindeki birlikler tarafından takip edilen ordu, yeniden inşa edilen Petervaradin Köprüsü'ne geldiler ve tüm esir sahiplerinden beşte bir oranında pencik hakkı tahsil edildi. Türkler, kimi yerlerde büyük bir dirençle de karşılaştılar ve köprüden geçerken, Adana'da Anadolu Beylerbeyi'nin derhal Anadolu'ya dönmesini gerektiren bir isyanının çıktığı haberi ulaştı. Ordu, 18 Ekim'de Niş'e ve 25 Ekim'de Sofya'ya geldi ve 13 Kasım'da Sultan Süleyman tekrar İstanbul'da idi[246].

Henüz iyi durumda bir Macar ordusu varken; Erdel henüz düşman yüzü görmemişken -Sultan Süleyman, Radul'un oğlunu Eflak adına rehin olarak talep etme gereği duymuştu[247]- ve nihayet uzun zamandan beri gelecekteki Macaristan Kralı olarak görmeye başladıkları Yanoş Zapolya'nın etrafında hâlâ güçlü insanlar toplandıkça, Macaristan Sultan Süleyman'a ait olamazdı. Sava Nehri kıyısındaki yerler haricinde, ülkenin hiçbir yerine yeniçeriler yerleştirilmemiş; Macaristan topraklarının hiçbir yerinde timarlar dağıtılmamış ve defterdarlar hiçbir yerde mal mülk kaydı tutmamışlardı. Sultan Süleyman'ın Macaristan seferinin sonuçları yanan şehirler, kaleler ve köyler; insanları köle olarak götürülen terk edilmiş eyaletler; Sultan Süleyman'ın Kral sarayını kendi ikameti olarak sahiplendiği ve atının nalları kralın topraklarını çiğnediğine dair anılar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun genişletilmesi ve İslâm'ın yayılması için son nefeslerine kadar mücadele veren şehitlerin türbanları ile süslenen mezar taşlarından oluşuyordu.

Vladislav ile yapılan antlaşmaya göre, Kral Ferdinand, hiç şüphesiz Macaristan tacının sahibi idi. Sadece meclisin onayına ihtiyacı vardı. Kız kardeşi olan kraliçenin, Kral Ludwig'in dul eşinin etrafındaki nüfuzlu adamların ve başlarında Bathori olmak üzere Zapolya düşmanlarının desteği kesindi. Avusturya'ya komşu olan Hırvat ileri gelenleri de hükümdar olarak Ferdinand'ı diğer hükümdarlara tercih edeceklerdi. Kraliçe, Macaristan'ın kurtarılması için kararlar alma bahanesi ile meclisi

topladı, ama Yanoş Zapolya erken davranarak, Tisa (Theisz) Nehri'nin ötesindeki Tokay (Tokaj)'da aynı bahanelerle bir meclis topladı ve kendini taraftarlarının oyları ile 16 Ekim'de Macaristan Kralı ilan ettirerek, Kasım ayında selefine İstolni Belgrad'da büyük bir cenaze merasimi hazırladı[248]. Kral Ferdinand ise kendi yandaşları tarafından ancak 16 Aralık'ta, Kuzey Macaristan'ın en önemli şehirlerinden biri olan ve Almanların yaşadığı Pressburg'da Kral seçilebildi. Bir sonraki yılın ilk gününde Hırvatlardan oluşan bir meclis bu karara katılırken, Kristof Frangepani, Slav kesimlerini düşmanlarının "dessas" diye adlandırdıkları Kral Yanoş'un yanına çekti[249].

İki Macar Kralı arasındaki mücadeleler, daha 1527 yılında başladı. Yandaşlarından bazıları taraf değiştirdi, ama durumlar düzelmedi. Zapolya, bir müddet, Kara İvan diye adlandırılan ve sözde "Bizans İmparatorlarının torunu[250]" olarak Sırbistan için bağımsızlık planları yapan ve Erdel'in güneybatısı ile özellikle toprak kölesi olarak yaşayan Romenler'den destek alan Çar İvan'ın isyanı ile uğraşmak zorunda kaldı[251]. İvan, Voyvoda Naibi Peter Perenyi'yi yendi, ancak Maros Nehri kenarında Emerich Czibak ile karşı kaybettiği bir savaşta Segedinliler tarafından öldürüldü[252]. Aralık ayında Kral Yanoş'un birlikleri Varad, Kaşau ve Eğri'yi işgal ettiler ve kendisi de, yanında tahtta hak iddia eden iki Romen ile birlikte yandaşlarından birinin evindeki vaftiz merasimine katıldı[253]. Ancak daha sonra Ferdinand, Yanoş'u nihayet yendi ve kendini Macaristan Kralı ilan etti. Yanoş, Saksonyalıların rakibinin yanında yer almış olduğu memleketi Erdel'e geri çekilmek zorunda kaldı. 1528 yılının ilk aylarında Zapolya kendinden çok üstün olan rakibine karşı yapılan savaşlarda yine birçok mağlubiyete uğradı ve durumu gitgide daha ümitsiz hâle geldi.

O zor günlerinde Leh Hieronimus Laski'yi ilk elçisi olarak Sultan Süleyman'a gönderdi ve Macaristan Kralı olarak tanınmasını istedi ve aynı zamanda Ferdinand'a karşı yardım talep etti.

Sultan Süleyman, 1526 yılındaki başarılı seferden sonra Macaristan'ı neredeyse unutmuştu. Sadece Bosna'da hâlâ Macarların elinde olan istihkâmlar Türkleri kışkırtıyordu ve Yayça ile Banyaluka, sessizce Hüsrev Paşa'nın[254] eline geçti. "Dalmaçya, Hırvatistan ve Slovenya ülkelerinin özel hâmisi ve koruyucusu"[255] görevine getirilen Kont Kristof Frangepani,

kısa bir süre önce Zapolya adına yaptığı bir muharebede hayatını kaybetmişti[256], dolayısıyla Yayça'nın kurtarılması için 1525 yılında yaptığı kahramanlığı tekrarlayamadı. Bosna'nın bu eski başkentinde 1528 yılında sadece Kral Ferdinand'ın Almanları, ünlü komutan Katzianer yönetiminde direniyorlardı. Ama 10 günlük bir kuşatmadan sonra Yayça nihayet Boşnakların eline geçti[257]. 1528 yılında Semendire'deki Türkler ayrıca Karinyola'ya akınlar düzenlediler ve sayısız esir aldılar[258].

Buna göre Türkler, Macaristan'daki mevcut durumlarla pek ilgilenmemelerine rağmen, elçi Laski efendisi Erdel Banı'nın Macarsitan'ın tek hükümdarı olarak sultana danışmadan kendini Macaristan Kralı ilan ettiği; sultana ve vezirlere hediyeler göndermediği ve vergi taahhüdünde bulunmadığı için ağır sitemlerle karşılaştı ve Sultan Süleyman'ın Budin'deki sarayına tekrar sahip çıkmaya niyetlendiği cevabını aldı.

Laski, bu saldırılara Doğu'ya özgü bir şekilde ve örneklemeler vererek cevap vermesini çok iyi bildi ve nihayet amacına ulaştı: Zapolya "sultanın hil'atı ve gölgesi"[259] altında himaye edildi ve derhal Niğbolu Sancakbeyi ile Memleketeyn prensleri ve birkaç top ile birlikte yardım vaat edildi. Ayrıca Tuna Nehri'ne bir Osmanlı filosu gönderilecekti. 3 Şubat 1528 tarihinde Laski, veda etmek üzere son kez Sultan Süleyman'ın huzuruna çıktı[260].

Yanoş'un elçisine rağmen, vezirler Mart ayında Kral Ferdinand'ın elçileri Hobordanacz ile görüşmekten çekinmediler. Ama elçi, Laski'nin yeteneklerine ve zekâsına sahip olmadığı ve çok da uyumlu davranmadığı için çok kısa bir müddet sonra geri gönderildi. Hatta elçi, Macaristan'ın kaybettiği bütün kaleleri geri istemiş, İbrahim Paşa da: "Neden İstanbul'u da istemiyor?" diye sormuştu[261].

Kral Ferdinand'ın özellikle Ayas Mehmed Paşa[262] olmak üzere, vezirlerle arası iyi olan ve oğlu Laski'yi rehin olarak tuttuğu Eflak Prensi Radul'dan arabuluculuk[263] yapmasını istemesi de bir sonuç getirmemişti[264]. Buna karşın, Boğdan'da genç Stefan'ın halefi ve Büyük Stefan'ın gayrimeşru bir oğlu olup, uzun yıllar halk arasında yaşayan zeki

ve anlayışlı bir kişiliğe sahip Petru Rareş, Kral Ferdinand'ın tarafını tutuyordu[265].

Tuna Beyi'nin Sultan Süleyman tarafından vaat edilen Erdel seferi[266], muhtemelen bu gibi hadiselerden ülkesi için olumsuzlukların ortaya çıkacağından endişe eden Radul sebebiyle gerçekleşmedi[267]. Zapolya, 1528 yılında Osmanlı hükümetine Johann Teczynski adında bir elçi gönderen Lehistan'da[268] büyük bir ordu toplamayı başardı ve bu ordu ile 1528 yılının sonralarına doğru önemli başarılar kaydetti. Bundan cesaret alarak, bazı Eflak Boyarları Eflak Prensi'nin tahtı kaybettiğini ilan ettiler ve Prens Radul'u kaçtığı bir sırada öldürdüler (1529 başları).

Osmanlılar, bir zamanlar fethettikleri Macaristan'daki değişken şartları henüz sakince izliyorlardı, ama ne zaman ki Valentin Török 1529 yılının bahar aylarında Kral Ferdinand'ın paralı askerleri ile Erdel'e girdi, işte o zaman Boğdan Prensi Rareş'e Erdel'e akın etme izni verildi ve Boğdanlılar Haziran ayında Földvars Kalesi'nin surları önünde Alman Kralı'nın sadık Saksonyalılarına karşı önemli bir zafer elde ettiler[269]. Bu, Sultan Süleyman'ın aynı yıl içinde Kral Ferdinand'a karşı yapacağı savaşın ilk belirtileri idi.

Sultan Süleyman, 10 Mayıs tarihinde başkentten ayrıldı. Her yerde resmî olarak, kendisine ait bu yeni ülkeye düzen getirmek üzere, Macaristan'a doğru yola çıktığı ilan edilmişti. Yanında, tıpkı 1526 yılında olduğu gibi, yine Veziriazam İbrahim Paşa ve Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa vardı. Ayas Mehmed Paşa ve Kasım Paşa da yanındaydılar. Yine, tıpkı 1526 yılında olduğu gibi, yağmurdan çok çektiler. Sultan Süleyman, ancak 17 Temmuz'da Belgrad önlerine varabildi ve 13 Ağustos'ta, yeniden inşası kötü hava şartları sebebiyle hayli zorlu geçen köprüyü kullanarak, Drava Nehri'ni geçti.

Sultana ait bölgelerden geçiliyor olması, yürüyüşün barışçıl karakterini belirliyordu. Her türlü yağma ve köle avı, kesinlikle yasaktı. Her gün, Zapolya'nın tarafını tutan Macar Beyleri, krallarının hükümdarını selamlamak üzere sultanın yanına geliyorlardı. İlk zaferin yıl dönümüne yakın bir tarih olan 18 Ağustos'ta, anılarla dolup taşan Mohaç alanına karargâh kuruldu. Toprak, yine Kral Ludwig'in sonunu getiren gündeki gibi çamurlu idi. Yarı yolda bırakılan ve bataklıkta sefil bir şekilde ölen Kral

Ludwig'in halefi, işte en utanç verici mağlubiyetin yaşandığı bu yere, henüz vergi ödemeye yanaşmadığı, ancak hükümdarı olarak tanıdığı Sultan Süleyman'ın elini öpmek için geldi. 18 Ağustos'ta İbrahim Paşa 500 atlı ile birlikte, bugüne kadar hiçbir Hristiyan hükümdarın görmediği bir itibarla Zapolya'yı karşılamaya gitti. Ertesi gün, Kral Yanoş Zapolya, Laski'nin, bilgin bakan Venböczy'nin ve Erdel'in ileri gelenlerinden Emerich Cszibak'ın da aralarında bulunduğu adamları ile birlikte Mohaç'taki Osmanlı karargâhında idi. Macar Kralı'nı gördüğünde Sultan Süleyman yerinden kalktı ve kendi eseri diye kabul ettiği krala doğru üç adım atma teveccühünü gösterdi. Zapolya, Sultanlar Sultanı'nın önünde daha alçak bir yere oturdu. Kılıçla fethedilen Macaristan ülkesinin Hristiyan valisi olarak Osmanlı hiyerarşisindeki rütbesine uygun bir biçimde Zapolya'ya dört hil'attan ve dört görkemli Arap atından oluşan hediyeleri sunuldu ve o da bunun karşılığında, Doğu'nun üstünün huzuruna hiçbir zaman eli boş çıkmamayı öngören örf ve âdetlerine uygun bir biçimde Sultan Süleyman'a büyük bir pırlanta hediye etti. Merasim, Divân'da her zaman karşılaşılan türdendi. Tek fark, Zapolya, sultanın elini öperken çadırın önünde muhteşem bir ordunun bulunması idi[270].

Sultan Süleyman, bunun üzerine, meşru Kral Ferdinand'ın, komutanı Thomas Nadasdy tarafından birkaç bin Alman askeriyle işgal edilen Budin'e kadar Kral Yanoş'a eşlik etmeyi görev saydı. 31 Ağustos'ta Veziriazam İbrahim Paşa, işgalci olarak Macaristan'a giren Almanlara karşı asıl şimdi başlayan savaşın seraskeri tayin edildi. Macarlar tarafından tayin edilen yeni Sırp despot ailesinin son temsilcisi, Macar Johann Beriszlo'nun[271] oğlu, Sultan Süleyman'ın huzuruna çıktığında, Türk ordusu Budin önlerinde Sırp mahallesinin bağlarına kadar gelmişti. Budin'in müdafaa kıtası önce teslim olmayı reddetti ve böylelikle Osmanlılara karşı isyan etmiş sayıldı, ama daha ikinci gün, adamlardan birkaçı Türk tarafına geçtiler. Sultan Süleyman, başında Macarlara özgü bir samur başlıkla Budin'in istihkâmlarını inceledi ve 7 Eylül'de aşağı kısımlardaki kapılardan biri işgal edildikten sonra, askerler ertesi gün hücum eden Türklere kaleyi teslim ettiler. Büyük ganimetler toplayacaklarından emin olan yeniçeriler, sultanın sarayda herhangi bir şeye dokunmalarını yasaklayınca, isyan ettiler ve kapitülasyona sebep olduklarını sandıkları padişah kapusuna mensup birkaç kişiyi taşladılar.

Antlaşmaya göre huzur içinde gitmelerine izin verilen Almanlara saldırdılar ve bir kısmını öldürdüler.

Macar hükümdarı Yanoş Zapolya'ya ait olduğu kabul edilen Budin'de, muhafız alayı olarak sadece elli yeniçeri bırakıldı. Sultan Süleyman, ava çıkıp, kafasını dinlerken, Yanoş Zapolya'ya taç giydirme görevi, sekbanbaşına düştü. Sekbanbaşı, bu görevi hükümdarının herhangi bir beyi için yapacağı gibi yerine getirdi ve Yanoş, Türk saray geleneklerine göre sekbanbaşına 2 bin altın vererek teşekkür etti. Yeniçerilere de binlerce altın dağıtıldı. Sultan Süleyman, daha Budin'e gelmeden önce, Macaristan'ın Aziz Stefan tacını eline geçiren Perenyi'yi yakalatmak için emir vermişti. Böylelikle tacı kendi adayı olan Zapolya'ya giydirip, onu resmen kral ilan edebilecekti[272]. Taç, nihayet fethedilen Vişegrad'da ele geçirildi[273].

Kral Ferdinand, Sultan Süleyman'a para teklif ederek barışı sağlamaya çalışıyordu, ama boşuna. Sultan Süleyman "Viyana (Macarlarda: Bécs) Kralı'nın" elçisini görmek istemiyordu ve her yıl sultana 20 bin ilâ 100 bin ve veziriazama 5 bin ilâ 40 bin arasında altın tutarında hediyeler teklif etme görevini üstlenen Dalmaçyalı Jurisich düşman bir ülkenin elçilerine verilen geçiş izinlerini bile[274]. Aksine Sırplar, Semendire Sancakbeyi'nin komutasında istedikleri gibi yağma yapmak üzere akıncı olarak Avusturya Düklüğüne gönderildiler ve bu görevi başarı ile yerine getirdiler[275].

Asıl ordu, Avusturya sınırındaki Komran, Yanıkkale, Pressburg, Altenburg şehirleri, yani Zapolya'ya, dolayısıyla Sultan Süleyman'a ait şehirleri geçerek, Avusturya Arşidükü'nün mirasla babadan oğlu geçen mülklerine yöneldi. Kendini "Savoy Dükü'nün ve Fransa Kralı'nın anne tarafından akrabası[276]" olarak tanıtan Mihaloğlu Mehmed Bey komutasındaki akıncılar, Avusturya'nın ve Ferdinand'ın komşu eyaletlerinin içlerine kadar ilerlediler. Karargâh, henüz Bruck Şehri'ndeyken (24 Eylül), Yahya Paşa'nın oğlu Bâli Bey Viyana surlarına kadar gelmişti ve Sultan Süleyman'a kesik baş gönderiyordu. 26 Eylül'de Veziriazam İbrahim Paşa, düşmanın başkenti Viyana önlerine varmıştı. Bulutlu, serin ve yağmurlu bir günde, Eylül ayının 27'sinde nihayet Sultan Süleyman bizzat geldi ve kırmızı çadırı Semmering tepesine kuruldu.

"Muharrem ayının 22'sinde", diye yazıyor Sultan Süleyman birkaç hafta sonra Venedik'teki dostlarına "Beç denilen şehre geldik ve oradaki Kral

bunu öğrenince Bohemya ülkesinde Prag denilen şehre kaçtı; orada gizleniyor, bu yüzden hayatta mı değil mi bilmiyoruz.[277]" Viyana'da, her ikisi de Türklerin savaş sanatına vâkıf Salm Kontu Nikolas ve komutan Katzianer ve onların başkomutanları olup, Batı'dan gelen, ancak Viyana'nın kurtuluşunda yine de ilk ikisi kadar önemli bir rol oynamayan; Palatina Kontu Philipp vardı. Sultan Süleyman, ilk günlerde günlüğüne sadece birkaç küçük çatışmanın geçtiğini yazdı. Tıpkı Rodos önlerinde olduğu gibi, 5 Ekim'de Bosna ve Semendire Beyleri lağım döşettiler ve hendekler doldurulmaya başlandı. 9 Ekim'de Karinyola Kapısı'na iki gedik açıldı, ama bunun üzerine yapılan hücum geri püskürtüldü. Üçüncü bir gedik 11 Ekim'de ve ayrıca iki gedik 12 Ekim'de açılabildi. Kış erken bastırdı, hatta 17 Ekim'de yoğun bir kar yağışı bile oldu. Kuşatma altında bulunanların sonuna kadar direnmeye niyetli oldukları şüphe götürmüyordu. Bu arada Sultan Süleyman bir harp meclisi düzenlemiş ve yapılacak son bir genel taarruz sırasında Viyana düşmez ise geri çekilme kararı alınmıştı. Vaat edilen bin altın, yeniçerileri iyice coşturdu. 14 Ekim'de iki lağım yine Karinyola Kapısı'na iki büyük gedik açmıştı, ama Osmanlıların en iyi birliklerinin büyük taarruzu geri çekilme kararı ile sonuçlandı. Ertesi gece, toplar sandallara yüklendi ve 16 Ekim'de çadırlar söküldü. Kuşatmanın bu şekilde sonuçlanmasına rağmen, Türkler uzaktaki Batı'da ünlü Viyana Şehri'nin alınması güç surları önündeki kahramanlıklarını, sultanın zaferi olarak kutlamaktan geri kalmadılar[278].

Yürüyüş, sürekli kar yağışı altında Yanıkkale'ye kadar zorlukla başarılabildi. Bu arada birkaç araba bile yakıldı ve toplar, şanslarına henüz donmamış Tuna Nehri üzerinde güçlükle taşınabildi. 24 Ekim'de ordu tekrar Budin'e geldi. Sultan Süleyman'ı selamlamak için gelen Kral Yanoş, üç vezir tarafından karşılandı. 28 Ekim'de Sultan Süleyman'ın huzuruna kabul edildi ve her zamanki hediyelerini aldı. Macaristan tacı, Veziriazam İbrahim Paşa'nın henüz yolda olan eşyaları arasında idi ve Macaristan Krallığı için çok önemli bir yer tutan ve önce "atlı Macar beylerine" gösterilen bu taç, ancak bir sonraki karargâhtan, Zapolya'dan bunun için peşinen 2 bin altın alan Gritti, Perenyi ve Viyana önlerinde Türklerin tarafına geçmiş olan Sekreter Simon Deak Athinai tarafından getirilerek "Kral Yanoş'a" teslim edilebildi[279].

Dönüş yolu, gitgide zorlaşıyordu ve yeniçeri ağası yorgunluklara ve yokluklara daha fazla dayanamayarak öldü. 6 Kasım'da Petervaradin'e gelindi ve ancak 21 gün sonra Sofya'ya karargâh kurulabildi. Sürekli yağmurlar altında geçen günlerden sonra, Sultan Süleyman 16 Aralık'ta nihayet sağ salim İstanbul'a döndü[280]. Ferdinand'ın Erdel'deki yandaşları bu dönemlerde Şarlken'in Osmanlı İmparatoru'na karşı kazandığı mutlak zaferden, İbrahim Paşa'nın ve Gritti'nin öldüğünden ve "nehir yoluyla tek başına geri dönen" sultanın kaçışından bahsediyorlardı[281].

Bir sonraki yıl (1530), Erdel'e yine Ferdinand'ın taraftarları hakimdi. Radul'un öldürülmesinden sonra boyarlar, Neagoe Basarab'ın meşru oğlu Basarab'ı tahta çıkartmak istemişler ve ülkeye getirmişlerdi[282], ama Tuna beyleri daha erken davranıp, önceki hükümdar Vladislav'ın oğlu Moise'yi prens ilan etmişlerdi.

Moise, Boyarlardan bir çoğunu idam ettirdikten sonra, Tuna'daki Türkler tarafından Erdel'e kaçmaya zorlandı ve yerine, Türklere tâbi Vlad getirildi (Haziran). Vlad'a karşı savaşmak üzere önce Erdel'den, kazandığı takdirde Yergöğü'nü, Turnu'yu, Niğbolu'yu ve Plevne'yi talep eden Saksonyalı hayalperest Mark Pemflinger geldi ve Türkler yardıma gelemeden Vlad'ı yendi. Şartlar fazla ağır olduğundan, barış görüşmeleri hiçbir sonuca varmadı[283].

Ağustos ayında, Erdelli Ferdinandçıların lideri Majlath ve Gaspar Horvath komutası altında Romen çeteleri ve yerlilerden oluşan bir ordu, Moise ile akraba olan Oltlu Privuleşti[284] ailesinin yardımı ile Moise'yi tekrar Tırgovişte'ye götürmek üzere Sibiu'dan yola çıktı.

Ordu, Olt Nehri boyunca ilerleyerek, Tuna Nehri'ne kadar geldi, ancak Moise burada Viişoara Kasabası'nda öldürüldü ve Majlath esir alındı, ama daha sonra tekrar geri döndü. Tuna beylerin başlarından biri olan Mihaloğlu Mehmed Bey'le birleşen Vlad, Erdel geçitlerine kadar geldiler ve buradan geçme cesaretini gösterdiler.

Zapolya taraftarlarının arasına katılan Majlath yanlarındaydı ve Braşov sakinleri Kral Yanoş'a sadakat yemini etmeye zorlandılar. Türkler ve Romenler, ayrıca Kral Ferdinand adına Nikolas Gerendy'nin hüküm sürdüğü Sibiu'yu da yağmaladılar[285]. Bu esnada Zapolya tarafından

çağrılan Semendire Türkleri, Macaristan'ın Avusturya'ya ait bölgelerine akın ettiler ve birçok Hristiyan esirle geri döndüler[286].

Sultan Süleyman'ın yeni bir seferi söz konusu olamazdı, zira siyasî açıdan hiçbir hedef görünmüyordu. 1530 yılında Ferdinand'ın elçileri olarak Lamberg ve daha önce reddedilen Jurisich geldiler. Sultan Süleyman, Viyana kuşatması sırasında Avusturya Arşidükü Ferdinand'ın gücünü daha iyi görmüş olduğundan, daha nazik karşılandılar ve Sultan Süleyman'ın Budin'de, Bruck'ta ve "düz bir vadiye kurulu, güzel bağları ve etrafı dağlar ve ovalarla çevrili" olup, "bir ev kurmayı isteyebileceği" Viyana'da beklemesine karşın, efendileri Ferdinand'ın gelmediğine dair sitemlerle karşılaştılar. Veziriazam İbrahim Paşa, ayrıca Ferdinand'ın Macaristan'daki bütün mülklerinden ve haklarından feragat etmesini ve ağabeyi Şarlken'in, miras olarak devraldığı "İspanya'nın Alman bölgelerinden çıkmasını" sağlamasını talep etti. Bu şartları şayet kabul etmek istemiyorlarsa, herhangi bir vergi de söz konusu olamazdı, zira: "Sultan, toprak satmıyordu ve paramıza da ihtiyacı yoktu. Pencereden, bize para, gümüş ve altınla dolu Yedikule'yi gösterdi ve bunlara henüz dokunmadığını söyledi"[287].

Kasım ayında Budin'i geri alma teşebbüsü başarısız oldu. Zapolya tarafından Marmaros Kontu ve genel vali ilan edilen Gritti, o tarihte Sultan Süleyman'ın gözcüsü olarak şehirde idi[288]. Roggendorf yönetimindeki Almanlar, uzun süren bir kuşatmadan sonra geri çekilmek zorunda kaldılar[289], ama bu teşebbüs, Sultan Süleyman'ın "Beç Kralı'na" duyduğu öfkeyi daha da arttırdı ve Ferdinand ile Zapolya arasında 1531 yılında sağlanan ateşkes antlaşması da öfkesini dindirmeye yetmedi. Ferdinand'ın yeni elçileri Nogarola Kontu ve Lamberg, 100 bin altına kadar vergi taahhüt etme yetkisine sahip olmalarına rağmen, 1531 yılında tıpkı öncekiler gibi başarılı olamadılar. Sultan Süleyman, tekrar Macaristan'a sefere çıkmaya karar vermişti ve elçileri sarayda bilerek oyalıyordu[290].

Ama bu seferki seferin hedefi, "Beç Kralı" Ferdinand değil, Türkler tarafından "İspanya Kralı" diye nitelendirilen ağabeyi V. Karl'dı (Şarlken). "Sultan Süleyman", diye yazıyordu İbrahim Paşa, "bu topraklara fakir insanlara zarar vermek için değil, sadece İspanya Kralı Şarlken'i bulmak için geldi, zira O, bütün dünyayı rahatsız ediyor, kralları ve dükleri yerlerinden kovuyor ve onlara kendi topraklarını tekrar satıp, bunun için

para alıyor. Başına tacı geçirmiş, dünyanın hükümdarı olduğunu söylüyor”[291]. Sultan Süleyman’ın niyeti, ister düşman, ister dost olarak, bu rakibinin yüzünü görmekti.

Sultan Süleyman, alışılmış tarihten bir gün sonra, 24 Nisan’da İstanbul’dan ayrıldı; bayramı Edirne’de kutladı[292] ve ordu, ancak Mayıs ayının son gününde İhtiman’da Balkan geçitlerini aştı. Sultan, sıcak hamamlarını ziyaret ettiği Niş Şehri’ne geldiğinde, elini öpme şerefine nail olmak üzere Kral Ferdinand’ın iki elçisi tarafından karşılandı; bunlar yine Nogarola ve Lamberg’di. Elçiler, Sultan Süleyman’la birlikte yola çıktılar. Sultan Süleyman, 27 Haziran’da Sava Nehri’ni geçti ve geçtikleri topraklara kesinlikle zarar verilmemesi yönünde emir çıkarttı. Aynı dönemde, Kralı’nın dostu ve Şarlken’in düşmanına saygılarını iletmek üzere Fransız bir elçi ve ayrıca bu sefer Macar Kralı Yanoş Zapolya’nın elçisi olarak değil, yeni bir bağımsız partinin temsilcisi olarak Peter Perenyi ve nihayet Sırbistan Despotu da geldi. Perenyi ve Sırp despot, sadece vezirlerin huzuruna kabul edildiler ve Perenyi birkaç gün sonra tutuklandı[293].

Kapolna’dan sonra, geçilen bölgeler düşman toprakları kabul edildi. Sultan Süleyman’ın huzuruna çıkmaya çekinen ve her duruma hazırlıklı olmak amacıyla Tımışvar Banat’ında birliklerini toplayan Zapolya, sanki hükümdarının güvenini kaybetmişti.

Binlerce Tatar, ülkenin tahribinde ve kazançlı esir avında yer almak için akıncılara katılmıştı. Temmuz ayının sonundan itibaren, yol üstündeki bütün kaleler ele geçirildi ve buralara müdafaa kıtaları yerleştirildi. Raab Nehri kenarında henüz Kral Yanoş’a ait Hidveg ve Taplanfa’yı geçen ordu, 9 Ağustos’ta Slavların “Kosek”; Macarlar’ın “Köszeg” dedikleri ve müdafaa kıtaları Kral Ferdinand’ın emrinde olan Güns (Közseg) Kalesi’ne vardı.

Yağmurlu birkaç günden sonra, Viyana yoluna hakim olan bu yerin kuşatmasına başlandı. Kuşatma altında olanlar tarafından çağrılan Nikolas Jurisich ya da ahalinin dediği gibi Nikolitza, kendini kaleye zor attı. Uzun süre direnmesi imkânsızdı, zira elinde en çok bin kişi vardı. Tıpkı 1529 yılında Viyana önlerinde olduğu gibi, 21 Ağustos’tan 28 Ağustos’a kadar Osmanlı ordusu bu sefer daha küçük ve önemsiz olan Güns Kalesi de olsa, bütün savaş hünerlerini gösterdi. “Komutan Nikolas” nihayet teslim

antlaşması yapmaya rıza gösterdi ve Kral Ferdinand'ın İstanbul'a gelen elçilerinden biri olarak, bu talebi kabul edildi. Türklerin karargâhında ise elde edilen zafer büyük sevinç yarattı[294] (27 Eylül).

Sultan Süleyman, Güns'ten sonra Viyana'ya kadar ilerlemeye tenezzül etmedi. Kötü havalar gerçi daha uzaktı, ama başkent Viyana'ya birçok Alman ve İspanyol askerî kuvvetleri getirilmişti. Bu yüzden geri çekilme emri verildi. Sultan Süleyman, Kral Ferdinand'ın savaşa hazır iyi bir ordu ile karşısına çıkmaması, aksine ülkesini "karısını rakibine bırakan korkak bir adam gibi" düşmanın eline bırakmış olmasıyla avundu ve aslında Viyana üzerine yapılması planlanan bu seferin görünüşünü korumak için dönüş yolu İstirya üzerinden gerçekleştirildi. 12 bin akıncı, Almanlar ve İspanyollar nihayet harekete geçip, onlara Starenberg'de saldırıp, aralarında Mihaloğlu Kasım Bey[295] de olmak üzere, bir kısmını öldürene kadar her yeri yakıp yıktı. Bu arada Tatarlar, Gritti tarafından Macar birliklerle işgal edilen Estergon dolaylarını yağmaladılar[296], esirler alıp, İstirya'nın da sahibi olan İspanya Kralı'nı cezalandırmak için acımasız saldırılarda bulundular. Mur Nehri'nin karşı kıyısında İspanya Kralı'na ait birçok kale saldırıya uğrayıp, işgal edildi. Sultan Süleyman'ın günlüğünde Witschein, Lembach, Schleinitz ve Radnik'in adları geçer. Bu zaferlerle övünen Sultan Süleyman, tekrar Drava Nehri'ne geri döndü ve acilen kurulan bir köprü ile Nehri hızla geçti (20-21 Eylül). Akıncıları birçok kez görmüş olan Pettau ve Türklerin eskiden bildikleri Pojega kalelerine de temas edildi. Tuna boyunda Kral Ferdinand'a ait Pançova ele geçirildi ve Sultan Süleyman 19 Ekim'de Semendire, bir ay sonra ayın 21'inde ise İstanbul'a vardı. Seferin başarısızlığını örtmek için İstanbul'da Eyüp, Galata ve Anadolu kıyısında Üsküdar gibi dış mahalleler dahil, beş gün boyunca bayram havasında aydınlattırdı ve kutlamalar ancak 26 Kasım'da sona erdi[297].

Sultan Süleyman, ancak şimdi barışa meyil göstermeye başladı ve Kral Ferdinand'ın yeni elçileri, biri Dalmaçya'dan Zadralı Hieronimus, diğeri Hollandalı Cornelius Schepperus, İstanbul'a geldiklerinde, Sultan tarafından oldukça kibar, hatta saygılı bir biçimde kabul edildiler. Sultanın isteği üzerine, kendisine Estergon Kalesi'nin anahtarlarını getirmişlerdi. Bu isteği yerine getirerek gönlünü almaya çoktan razıydılar[298]. Aynı tarihlerde, Osmanlı Sarayı'nın örf ve âdetlerini, herhangi bir Hristiyan'dan

çok daha iyi bilen ve kısa bir süre önce (Nisan'da) Macaristan'dan başkente gelmiş olan "genel yetkili" Gritti[299], Zapolya adına görüşmeler yapıyordu. Hieronimus ve Schepperus, sonunda sadece tek gerçek hükümdar Sultan Süleyman'ın Viyana Kralı'nı "oğlu" olarak kabul edebileceği ve bu yeni "oğlunun" İspanyol ağabeyi ile görüşmeye meyilli olduğu cevabını alabildiler. Macaristan'ın Zapolya'ya verilmesi hususuna ilişkin görüşmeler ebediyyen kapanmıştı. Elçilerin, aksi yönde birer vaat olarak kabul ettikleri ve döndükten sonra bildirdikleri bu cevap, aslında İstanbul'daki politikacıların oyalayıcı sözlerinden başka bir şey değildi[300]. Barış, gerçekti ve "iki veya 300 sene ve ebediyyen geçerli" olacaktı, ama onun dışında generalleri Viyana'yı ve Güns'ü bu kadar iyi savunmuş olan Kral Ferdinand, hiçbir şey kazanmamıştı. "Oğul" Ferdinand ile "vekil" ve "sadık hizmetkâr" Zapolya arasında, bir sonraki sene, meclisi toplantıya çağırmaya ve şüpheli görünen asilzâdeler hakkında ölüm fermânları verip, bunları icra etmeye yetkili olup, özel bir misyonla görevlendirilen Gritti, genel yetkili sıfatı ile arabuluculuk yapacaktı[301]. Türkler, 1534 yılının Mart ayında Şarlken adına barış talep etmek amacıyla gelen elçisi Schepperus'a oldukça kaba davranarak asıl niyetlerini gösterdiler (Ayrıca sultanın huzurundan ayrılırken, hakaret edercesine "İspanyol, İspanyol" naraları ile karşılaşmıştı)[302]: Diğer şartların yanında Şarlken'den, Osmanlılar tarafından hâlâ Hristiyanların başı ve bütün Haçlı Seferi fikirlerinin babası olarak kabul edilen papa ile bütün ilişkilerini kesmesi ve Fransa Kralı I. François ile Fransa Kralı lehine olacak bir antlaşma yapması talep edildi[303].

1534 yılının yaz aylarında, Osmanlı ordusu bu sefer Asya yönünde hareket etti ve Tuna boylarında düzeni sağlama görevi ve yetkisi, hırslı ve paragöz Levanten Gritti'ye verildi. Osmanlı Sarayı'nın, aynı zamanda Veziriazam İbrahim Paşa'nın dostu ve bir dereceye kadar Sultan Süleyman'ın da gözdesi olan bu Hristiyan "diplomatı" muhtemelen sadece zengin olmak - 1532 yılında Braşov'da safran sattırıyordu[304]; Venediklilere de buğday satmıştı[305] - aşırı hırsını tatmin için entriklarla ve planlara her zaman iyi çalışan kafasını meşgul etmek için fırsat kolluyordu. Ancak, Macaristan Krallığı'nda gözü olduğu ve sırf kızını Eflak

veliahtlardan biri ile evlendirdiği[306] için Romen prensliklerini iki oğlu için ömür boyu timar hâline getirmeye çalıştığı iddiaları tamamen yanlıştır, zira bu iddiaları ortaya atanlar Gritti'nin hayalperest veya basit bir maceraperest olmadığını göz ardı etmiş olurlar. O, Macar ve Romen aristokrasisinin, kadiri mutlak Sultan Süleyman'ın desteği ile bile olsa, bir yabancının hükümdarlığını sürekli olarak kabul etmeyeceğinin bilincinde idi. Diğer taraftan, Sultan Süleyman'ın kullarının kulu olan bu adamın bu tarz yükselişini kabul edeceği veya hoş göreceği şüpheliydi[307]. Gritti'nin görevi daha çok, Ferdinand'ın buradaki taraftarlarını, İtalyan tarzında entrikalar ve kurnazca işlenen cinayetler sayesinde yok edip, Erdel'de huzuru sağlamak; ayrıca Zapolya'nın taraftarlarını da inceleyerek, her türlü muhalif güçleri ülkeden çıkarttıktan sonra, Doczy gibi sadık bir hizmetkâr yönetiminde, Boğdan ve Eflak'takine benzer, Osmanlı'ya tâbi bir voyvodalık kurmaktı. Kral Ferdinand'ın Osmanlı hükümetine gönderdiği elçi Shepperus'un, Gritti'nin Budin üzerinden sadece arabuluculuk yapmak üzere kralın yanına geldiğini bildirmesi[308], ancak Gritti'nin aynı elçiye "Macaristan'daki meseleleri düzenlemeye ve kibirli Macarları cezalandırmaya" gelmiş olduğunu söylemesi de dikkat çekici bir diğer olaydır[309].

Nitekim kendi nüfuzuna çok güvenen Gritti, Haziran ayında Eflak'a doğru yola çıkarken yanında sadece küçük bir birlik vardı[310], ama Romen ve Erdel politikasının şüpheci liderlerini bu şekilde yanıltabileceğini düşünüyorsa, aldanıyordu. Piteşti yakınlarında yanına birkaç Boyar geldiğinde ve en nazik şekilde karşılandıktan sonra, istemedikleri yeni Vlad Vintila yerine - selefi olan diğer Vlad 1532 yılında suda boğulmuştu - başka bir prens talep ettiklerinde, Vlad Vintila genel yetkilinin karargâhının etrafını birlikleri ile çevirmeyi, asi Boyarları çadırlardan çıkartmayı ve en acımasız şekilde cezalandırmayı başardı. Gritti, bu sahneye seyirci kalmak ve uğradığı bu büyük hakarete rağmen, Vlad'la bir antlaşma yapmak zorunda kaldı[311].

Gritti, 20 Ağustos'ta Budin'den birçok Türk ve Macar Husarlarla [Macar süvariler] 1 Mayıs'ta buraya gelen, ancak içeri alınmayan oğlu Antonio'nun kendisini beklediği[312] Braşov önlerine geldi. Zapolya'nın emri üzerine

gereken tüm saygı ile karşılanan bu şüpheli ziyaretçinin ilk işi, Braşov'da derhal Kral Ferdinand'ın bütün taraftarları hakkında bilgi almak oldu ve "krala ihanet" edebilecek gibi görünenler, bu şüpheden kurtulmak için Gritti'ye para vermek zorunda kaldılar. Kimseye güvenmediği gibi, ona da kimsenin güvenmek istememesi gayet doğaldı. Erdel'in asıl hükümdarı Stefan Majlath bile kendini Fogaras Kalesi'ne kapattı ve Varad Piskoposu Emerich Czibak, ülkenin voyvoda vekili olarak, yanında birkaç kişi ile birlikte Gritti'yi kutlamak üzere Braşov'a hareket ettiğinde, Gritti ve onunla birlikte gelen Doczy, piskoposun saldırıya uğramasını ve öldürülmesini sağladılar. Saksonyalılar, Czibak'ın Gritti tarafından kendilerine teslim edilen başını Braşov Kilisesi'nin ana kürsüsünde bir cenaze merasimi yaparak gömdüler.

Bu cinayet, Erdel'in her yerinde büyük yankılara sebep oldu. Stefan Maljath, Kralı'na danışmadan asilerin başına geçti. Gritti, müstahkem Mediaş (Megyes) Şehri'ne kaçmak zorunda kaldı, ama Saksonyalıların nöbet tuttuğu kalesine giremedi ve şehirde kuşatma altına alındı. Yanında her ne kadar parasını ödediği birçok Macar süvari de olsa, sadece 100 kadar Türk piyade, asker ve birkaç yeniçeriye sahipti; ama hiç topu yoktu. Rareş'in Logofat Tudor ve komutanı Huru'nun yönetiminde buraya gelen Boğdanlılar, her iki tarafa da dostluk göstererek[313], gözleri önünde cereyan eden hadiseleri merakla izlediler. Mediaş, 28 Eylül'de topa tutulmaya başlandı ve kale ertesi gün teslim oldu. Herkes tarafından terk edilen Gritti ve oğlu, Boğdan karargâhına sığındılar, ama Boğdanlılar onu derhal öldüren düşmanlarına teslim ettiler. Kellesi Rareş'e gönderildiği için, ister böyle bir komşudan korkuya, isterse Gritti'nin onu Pokutya Eyaleti için Lehistan'la yaptığı savaşta Osmanlı hükümetinde desteklemediği için olsun -Rareş 1531 yılında Obertyn'de Leh General Johann Tarnowski'ye mağlup olmuştu[314]- öldürme emrini muhtemelen Rareş vermişti. Gritti'nin iki oğlu Boğdan'a götürüldü ve bir daha görülmediler. Gritti'nin yanındı bulunan Türkler'den hiçbirinin canı bağışlanmadı ve hepsi öldürüldüler.

Gritti'nin ölümü, Zapolya'yı belki rahatsız edici ve utanç verici bir denetimden kurtarıyordu, ama Erdel'in gerçek hükümdarı hâline getirmiyordu, zira Zapolya'nın Torda'da topladığı meclis, Erdel Voyvodalığı pozisyonunu oldukça bağımsız bir makam olarak gören Maljath'ı voyvodalığa seçti. Ayrıca Türkler de artık Zapolya'ya karşıydılar

ve hain olarak kabul ediyorlardı. Belgrad'da Hüsrev Paşa'dan sonra ezelî düşmanı Mehmed Bey komşusu oldu. 1536 yılında, sonra tekrar 1537 yılında Türklerin Macaristan'a saldırma planlarından bahsediliyordu, hatta 1536 yılında Sultan Süleyman'ın uğradığı tüm hakaretlerin intikamını bizzat alacağına inanılıyordu[315].

Birçok kez ilan ve endişe edilen sefer, gerçekleşmedi ve 10 bin altın tutarındaki vergisi ile sultanla, vezirlere verilen diğer haraçları - Macar altını şeklinde sikkeler, samur ve vaşak kürkleri, atlar, şahinler - her yıl Aziz Georg gününde (23 Nisan) ve 15 Ağustos'ta[316] düzenli olarak ödeyen, ama 4 Nisan 1535 yılında Kral Ferdinand ile bir antlaşma yapan[317] ve her fırsatta, Asya'da zayıf düşen sultana ittifak hâlinde saldırma gereğini açıkça dile getiren Rareş'in meydan okumaları yanına kâr kaldı, zira Sultan Süleyman, o dönemde tüm dikkatini İran'daki karışıklıklara vermişti. Ancak bu karışıklıklar ortadan kaldırıldıktan sonra Sultan Süleyman tekrar Tuna boylarına bir sefer düzenlemeyi düşünebildi. Türklerin uzun süreden beri saldırılarından şikâyetçi oldukları Klis komutanı Peter Crussich ve komutan Katzianer ile İspanyol Lodron, küçük birliklerle Slovenya sınırında küçük savaşlara cüret edebilmişler, ancak Sancakbeyi Mehmed Bey tarafından büyük kayıplara uğratılmışlardı (1537)[318]. Katzianer, kötü harp idaresi sebebiyle zindana atıldı ve Türklerle şüpheli bağlantılar kurduğunda idam edildi.

Herkes, son zamanlarda Türklerin menfaatlerine zarar vermiş olanların cezalandırılacağını düşünüyordu ve Sultan Süleyman'ın savaş hazırlıkları kuzeydeki Hristiyan komşularını öyle büyük bir endişeye sevk etti ki, Gritti'nin öldürülmesi yüzünden Sultan Süleyman'ın öfkesini kendi üzerine çekmiş olan Zapolya[319], Kral Ferdinand ile barıştı ve Ferdinand'dan gelecek Alman zırhlı atlı birliklerini ve İspanyol piyade birliklerini beklemeye başladı[320]. Erdel, aniden bir araya toplanan birliklerle doldu ve tıpkı 1476 yılında büyük Sultan Mehmed'in Boğdan'a seferi sırasında olduğu gibi, Ojtuz Geçidi'nde Majlath[321] komutasında büyük bir müdafaa kıtası nöbet tutuyordu. Çek Kontu Emerich Bebek ise Gergyö'de bekliyordu[322]. Kolojvar (Klausenburg'ta/Kluj)'da toplanan bir mecliste, olağanüstü tedbirlerle ilgili kararlar alınıyordu[323]. Kırım'dan henüz dönen

elçisi, bu savaşa katılmaya çok da soğuk bakmayan Leh Kralı, çaresiz Boğdan Prensi ile barış imzaladı[324]. Rareş'in kardeşi Theodor'un sığındığı Turla Nehri kenarındaki Hotin, Leh birlikleri tarafından işgal edildi[325]. Gerçekte ise hazırlıkları süren bu seferin tek hedefi, Belgrad Sancakbeyi Mehmed Bey'in sonbaharda Slovenya'ya, İstirya'ya ve Karinyola'ya[326] yapacağı bir akın dışında, Boğdan'dı[327].

9 Temmuz'da Sultan Süleyman yine İstanbul'dan ayrıldı ve ayın 18'inde Edirne yakınlarına karargâh kuruldu. Yanında iki küçük oğlu, Mehmed Paşa, Lütfi Paşa ve her iki Beylerbeyi vardı. Tatar Hanı'na, Osmanlı ordusu ile birlikte hareket etmek üzere Boğdan'a karşı hazırlık yapması emredildi. Vlad'ın Eflaklarına da yolu ağaçlardan temizleme görevi verildi. Orduyu, 300 top takip ediyordu[328].

7 Ağustos'ta Petru Rareş'in elçileri, sultanın elini öpmek üzere karargâha geldiler ve seferin hedefini bilmiyormuş gibi davrandılar. Reddedilmediler, ama Sinan Çelebi, ulaklarla birlikte Boğdan'a gönderilip, Rareş'e bizzat huzura gelme emrini ilettiler. Sinan Çelebi, birkaç gün sonra, Rareş'in bu emre tıpkı 1529 yılında Zapolya gibi, uymaya hazır olduğu cevabı ile geri döndü. Ordu, bu beklenti ile sadece yavaş hareket ediyordu. Sultan Süleyman, Dobruca'da Babadağ'da bulunan ünlü Sarı Saltuk (Saltuk Dede) Türbesi'ni ziyaret etme ve ava çıkma fırsatı buldu. Semendire Sancakbeyi'nin beklediği İsakçı Geçidi'ne ancak 21 Ağustos'ta varıldı. Burada Hüsrev Paşa'ya Sofya'da bağlantıların güvenliğini kontrol etme görevi verildi ve Mehmed Paşa, tıpkı daha önce, artık idam edildiği için hayatta olmayan İbrahim Paşa gibi, serasker tayin edildi, ama sadece Anadolu Beylerbeyi Rüstem Paşa gelene kadar.

31 Ağustos'ta ordu Falcı (Falcui)'de Prut Nehri'ni geçti ve 9 Eylül'de Yaş önlerine geldi. Petru Rareş, ne dost, ne de düşman olarak gelmemişti. Kral Ferdinand'dan 2-3 bin tüfekçi ve Sek talep etmişti, ama boşuna[329]. Hiçbir komşusu tarafından sevilmeyen Rareş'in başka müttefiki de yoktu, hatta Eflak Prensi bile birliklerini büyük bir memnuniyetle sultanın emrine vermişti[330]. Boyarlar, Sultan Süleyman'ın yanında Büyük Stefan Bathori'nin İstanbul'da rehin tutulduğu sırada ölen oğlu Aleksandru'nun oğlu Stefan'ı -Stefan, kendini Büyük Stefan'ın oğlu olarak tanıtıyordu- yeni

prens olarak yanında getirdiğini biliyorlardı ve köylülerle az sayıda sadık dostundan oluşan birliklerle direnmeye cesaret edemeyen Petru Rareş'in davasına sırt çevirdiler. Petru, Seret Nehri'ni geçti, zira Hotin'den geçmesine Lehler izin vermedi, arkasından akıncılar ve kendi ülkesinden hainler takip etti ve bu yüzden Bistritz Manastırı'nda son duasını yaptıktan sonra, Çek ileri gelenleri tarafından saygı ile karşılandığı Erdel'e kaçmak zorunda kaldı ve ülkenin kuzeydoğu köşesinde atalarından miras kalan Szikszo Kalesi'ne saklandı[331].

Türkler, böylelikle tıpkı 1529 yılında Budin gibi himaye edilen ve zarar görmesi engellenen başkent Suçava'ya geldiler. Ülke, kılıç hakkına istinaden artık sultana aitti ve bu sıfatla başkentte "kulu" Stefan'ı, Boğdan Prensi olarak tahta çıkarttı. Ordu, dört gün boyunca burada kaldı (16-21 Eylül) ve Sultan Süleyman 22 Eylül'de buradan ayrılırken[332], müdafaa kıtası olarak 500 yeniçeriyi burada bıraktı ve ülkelerine dönen Tatarlarla birlikte Turla Nehri üzerinde bulunan güçlü bir kale ve zengin gümrük şehri olan Tighina Kalesi'ni ele geçirmek üzere, Prut Nehri'ni geçti. Burada daha sonra Bender Kalesi kuruldu. Bu kalenin kitabesinde Sultan Süleyman'ın zafer dolu Boğdan seferi ve "Osmanlı süvarilerinin nalları altında ezilen" Boğdan Prensi'nin mağlubiyeti anlatılır[333]. Bugünkü Rus Besarabya bölgesini boydan boya geçen Bic Nehri'nden, Tuna Nehri'ne kadar olan bütün bölge, Kili ve Akkirman'ı kapsayan yeni Bucak Sancağı'nı oluşturuyordu[334]. Ordu, 4 Ekim'de dönüş yolunda Tuna Nehri'ni geçti. Sultan Süleyman, kışı ilk kez Edirne'de geçirdi. Tüm şartları çok iyi hesaplayabilen ve eline geçen tüm fırsatları çok iyi değerlendirebilen Sultan Süleyman, imparatorluğun kesin sınırlarının belirlenmesiyle ilgili büyük eserini başarı ile tamamlamıştı.

185 “Imperatorum Cesarem Turcorum [in] Suam Maiestatem movere se velle intelleximus”; 26 Nisan 1520 tarihli mektup, Kronstadt Arşivi, Fronius I, No. 276.
186 Aynı yır; Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 332; Acta Tomiciana V, s. 272.
187 Istvanffy s. 58-59. Bosna’daki durumlar hakkınd: Menavino, fol. 50.
188 Kral vekilinin Kronstadtlılara yazdığı mektup; 8 Ocak 1521, Kronstadt Arşivi, Schnell II, s. 62.
189 Giovio fol. 240.
190 Hurmuzaki, II, s. 357-358, No. 251; s. 359, No. 253.
191 Hammer, III, ekteki günlük. 9 Haziran’da Filibe’de, 16 Haziran’da Sofya’daydı.
192 Voyvodanın 26 Temmuz 1521 tarihli mektubu; Kronstadt Arşivi, Fronius I, 149.
193 29 Temmuz tarihli mektup; Aynı yer Belge 360. Ayrıca Estergon kale komutanının Kronstadt’a yazdığı mektup, Haziran, Aynı yer, Schnell II, 166.
194 Hurmuzaki, XI, s. 2-3, No. 3.
195 Lehistan’daki Boğdan elçisinin ifadesi, Hurmuzaki, II, s. 708 ve devamı; Karşılaştırma için bk. Aynı eser, XI.
196 Hurmuzaki, XI, s. 843’teki mektup, Not 1; Jorga, Braşovul şi Rominii, s. 283-284.
197 8 Ağustos’ta Kronstadt’a yazılan mektup; Kronstadt Arşivi, Fronius I, s. 228.
198 Bu haber ve müdafilerin yüzbaşı 7-8 Temmuz’da karargâha vardı; aynı arşiv.
199 Sultan Süleyman’ın ruznâmesi, aynı arşiv.
200 Sultan Süleyman’ın ruznâmesi, aynı arşiv.
201 Karşılaştırma için bk. Schwandtner’de verilen Macar kaynakları Istvanffy ve Tubero ile Leunclavius ; Hurmuzaki, II, s. 364, 365-366, No. 258.
202 Sultan Süleyman’ın ruznâmesi, aynı arşiv.
203 Aynı yer.
204 Verancius, “Mon. Hung. Hist”, Scriptores II, s. 13 ve devamı.
205 Hurmuzaki, II, s. 365-366, No. 258.
206 Sırp-Macar anlaşmazlıkları hakkında Macar kronolog Brutus yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilgi veriyor. Engel, Geschichte von Serwien (Sırbistan Tarihi, s. 455; “Mon. Hung. Hist”, Scriptores XII-IV.
207 Banlar Franz Hedervary ve Valentin Török’ün üç temsilcisi Michael More, Blasius Olah ve Johpann Bathori’dir; Fessler-Klein III, s. 329. Kaleyi teslim eden More’dir.
208 Sultan Süleyman’ın ruznâmesininn karşısında Macar kronikleri - Istvanffy, Veranicus, Brutus, Georgius Sirmiensis (“Mon. Hung. Hist”, Scriptores I ve Tubero - fazla bir değere saip değildirler).
209 Spandugino, fol. 204 ve devamı.
210 Karşılaştırma için bk. “Studii şi documente” III, s. XLVI ve devamı, özellikle de Lehistan’daki Boğdan elçisinin ifadesi, Hurmu-zaki, II ve Kral Ludwig’in Aynı eser,deki mektubu, s. 373-375, No. 264.
211 “Studii şi doçumente” III, s. XLVI ve devamı; Aynı eser, VI, s. 593 ve devamı; Jorga “Inscriptii diu bisericile Romaniei” I, s. 148 ve devamı; “Indreptari şi intregiri”, s. 29 ve devamı; Kronstadt Arşivi.
212 Jorga “Chilia şi Cetatea-Alba” s. 183.
213 Hurmuzaki, II, s. 459-460, No. 316; Karşılaştırma için bk. XI, s. 3, No. IV.
214 Aynı eser, II, s. 479 ve devamı.

215 Kronstadt Arşivi, Schnell II, 70; Hurmuzaki, II, s. 716 ve devamı: Lehistan'daki Boğdan elçisinin anlatımı.

216 20 Ekim 1523 tarihli Venedik raporu; "Capi Consiglio X".

217 8 Aralık 1523 tarihli rapor, Aynı eser, "Dalmazia".

218 Bu kitabın dokuzuncu bölümü.

219 Istvanffy, Yıl 1522; özellikle Georgius Sirmiensis, s. 106 ve devamı; Karşılaştırma için bk. Fessler-Klein III, s. 339.

220 Hurmuzaki, II, s. 404-405, 471 ve devamı.

221 Aynı eser, s. 371 ve devamı; Fessler-Klein III, s. 331 ve devamı.

222 Hurmuzaki, II, s. 477-478, No. 333.

223 Aynı eser, II; Venedik Balyosu'nun 1525 yılı Ağustos ayındaki raporu; "Missive e responsive" 1524-1527.

224 Aynı eser, s. 404-405, 517.

225 Hurmuzaki, II, s. 29-30, No. XXXII, II, s. 503 ve devamı.

226 "Missive e responsive" 1524-1527.

227 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 490 ve devamı.

228 Karşılaştırma için bk. Zadra'dan gelen 20 Ağustos ve 26 Ekim 1525 tarihli raporlar; "Capi Consiglio X, Dalmazia"

229 Istvanffy, aynı yıl.

230 Hurmuzaki, II, s. 519, No. CCCLXI. Karşılaştırma için bk. s. 520 ve devamı, 522, No. CCCLXII.

231 Kronstadt Arşivi, Schnell III, 72, 75.

232 Hurmuzaki, II, s. 30-31, No. XXXIII.

233 Aynı eser, XI, s. 324, No. V.

234 Aynı eser, II, s. 525 ve devamı.

235 "Se'l Turco viene, torno et replico quello che molte volte ho scritto: Sua Santità metti l'Ungaria al numero di le altre cose perse"; Burgio'nun 25 Nisan tarihli raporu; Hurmuzaki, II, s. 529-530.

236 "Maiestas Regia nec commemorat, nec senit periculum, dormit usque in meridiem et consilium incipit in meridie"; Hurmuzaki, II, s. 540, No. CCCLXXVII.

237 Aynı eser; Karşılaştırma için bk. s. 540, No. CCCLXXVII; s. 542, No. CCCLXXIX.

238 Sultan Süleyman'ın günlükleri; Hammer, III Eki; Karşılaştırma için bk. 3 Mart, 29 Mart ve 16 Mayıs tarihli Venedik raporları; "Missive e responsive" 1524-1527; ayrıca Alberi, s. 111.

239 Broderics, aynı zamanda Bonfinius, Reussner, Schardius ve Katona'nın (XIX) ekleri.

240 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 55 ve devamı.

241 Broderics.

242 Sultan Süleyman'ın günlükleri.

243 Karşılaştırma için bk. Giovio fol. 241: "Una pazza bravura, non fondato nella vera prattica dell'armi, una bestial fierezza".

244 "Tacite incedens, sola hastarum summitate prodeunte"; Broderics.

245 "Certe nos credebamus Ungaros precipuos viros, sed non invenimus eos bonos pugnatores, qui regem suum non a nobis, sed a parva aqua liberare neglexerunt"; Hurmuzaki, II, s. 38 ve devamı; Karşılaştırma için bk. Leunclavius, s. 761 ve devamı; Hurmuzaki, II, s. 557, 558 ve devamı; Bonfinius, s. 556 ve devamında Gummbucus; Giovio fol. 241 ve devamı. Karşılaştırma için bk.

Gevay, “Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte” (Avusturya, Macaristan ve Osmanlı Hükümeti Arasındaki İlişkiler Tarihine İlişkin Belgeler ve Dosyalar, Viyana 1840, s. 16.

246 Sultan Süleyman’ın ruznâmesi; Karşılaştırma için bk. Broderics ve Giovio.

247 Sultan Süleyman’ın ruznâmesi.

248 Fessler-Klein III, s. 400 ve devamı.

249 Fessler-Klein, s. 412.

250 “Genere, ut pro certo assertur, de familia imperatorum constantinopolianorum”; Hurmuzaki, II, s. 614, No. CCCXV; Karşılaştırma için bk. s. 617, No. CCCCXVII - CCCCXVIII.

251 Hurmuzaki, II, s. 623-625; Kronstadt Arşivi, Schnell III, 71.

252 Aynı yer. Karşılaştırma için bk. Fessler-Klein III, s. 418, 420-421.

253 Hurmuzaki, VIII, s. 53, No. LXVIII.

254 Istvanffy, s. 99, Yıl 1527.

255 Klaic, s. 443.

256 Fessler-Klein III, s. 424.

257 Klaic, s. 443-444.

258 Hurmuzaki, II, s. 53; Gevay II, s. 44.

259 “Sub illius manica et umbra”; Aynı yer.

260 Hurmuzaki, II, s. 65-66.

261 Gevay I, aynı yıl. Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, VIII, s. 53 ve devamı, No. LXIX. Ferdinand’ın 1527 baharında (1527 başlarında ölen Bali Bey ile ilişkileri, Gevay I, s. 37 ve devamı. Hobordanzsky için hazırlıklar, Aynı eser, s. 62 ve devamı.)

262 Hurmuzaki, II, s. 43.

263 Aynı eser, s. 64-65.

264 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 67, No. XL; XI, s. 4-5, Nı. VII.

265 Pier Zeno’nun raporları, İstanbul, 12 ve 29 Mayıs 1528; “Capi Consiglio X, Constantinopoli”.

266 Karşılaştırma için bk. Kronstadt Arşivi, Schnell II, 81, 82.

267 1528 yıının başlarında Zapolya’nın tarafında olan bu prensin değişken siyaseti için bk. “Studii şi documente” III, s. XLIX; Schuller’in Viyana Devlet Arşivinde “Erdel Arşivi” XXVI, XXVIII ve XXIX altında yayınlanan sdosyalarından derlenmiştir. Zapolya’nın Mehmed Bey’le görüşmesi hakkında: Georgius Sinmiensis, s. 272 ve devamı.

268 Hurmuzaki, Ek II, s. 19-21, No. V-VI.

269 “Geschichte des Rumänischen Volkes” (Romen Halkı Tarihi I, s. 374 ve devamı.)

270 Hammer’de alıntı yapılan ve Georgius Sirmiensis tarafından verilen Sultan Süleyman’ın ruznâmesi, s. 256 v.d.

271 Engel, Geschichte von Serwien (Sırbistan Tarihi, s. 455-456.)

272 Sultan Süleyman’ın ruznâmesi.

273 Fessler-Klein III, s. 438.

274 Gevay, Yıl 1529.

275 Sultan Süleyman’ın ruznâmesi ve Hammer’in alıntı yaptığı Avusturya kaynakları, genelde Şarlken’in hayat hikâyeleri, gazeteler ve ağıtlar; Karşılaştırma için bk. Leunclavius, s. 763-764.

276 Giovio fol. 244: “Per via di donna si fà parente del duca di Savoia et del rè di Francia”.

277 Hammer, üçüncü cildin ekleri.

278 Sultan Süleyman'ın ruznâmesi.
279 Aynı yer.
280 Aynı yer.
281 "Solus per aquam reversus est". Fogaras komutanı Stephan Majlath'ın 3 ve 13 kasım 1529 tarihli mektupları; Kronstadt Arşivi, Schnell III, 96, 105.
282 Jorga "Studii şi doc". III, s. L.
283 Aynı eser, s. LI.
284 Karşılaştırma için bk. "Geschichte des Rumänischen Volkes" (Romen Halkı Tarihi I, s. 367 ve devamı.)
285 Karşılaştırma için bk. Jorga "Inscripti" I, s. 195-196; II, s. 820; Hurmuzaki, II, s. 667-672; II, s. 71-72, No. XLVI; Kronstadt Şehri Tarihi, IV, s. 499'daki kaynaklarda Osetrmayer.
286 Pray, Epistolae, s. 359.
287 Hammer, III ekinde elçi raporu ve Gevay'ın eserindeki anlatımı.
288 Fessler-Klein III, s. 444.
289 Aynı eser, s. 444-445.
290 Elçilerin yetkileri için bk. Hammer, III ve Gevay, aynı yıl,
291 Hammer, III eki; Karşılaştırma için bk. Gevay I, s. 87 ve devamı.
292 Hurmuzaki, VIII, s. 60-61, No. LXXXI-LXXXII.
293 Kretschmayr, Ludovici Gritti, Avusturya Tarihi Arşivi LXXXIII (1896, s. 43; Istvanffy, s. 117.)
294 Nogarola'nın ve Lamberg'in Gevay'daki elçi raporları, Yıl 1531-1532; Istvanffy s. 116 ve devamı; Jurisich'in mektubu, Charrière I, s. 215 ve devamı.
295 Karşılaştırma için bk. Leunclavius, s. 764-766.
296 Kretschmayr, yukarıdaki eser s. 40 ve devamı.
297 Sultan Süleyman'ın ruznâmesi.
298 Nisan; Elçiler daha Ocak ayında İstanbul'a gelmişti; Fessler-Klein III, s. 461 ve devamı; Gevay, aynı yıl.
299 Kretschmayr, s. 53.
300 Fessler-Klein III, s. 464 ve devamı; Gevay, aynı yıl.
301 Aynı yer.
302 Gevay, aynı yıl, s. 45; Karşılaştırma için bk. s. 59
303 Aynı yer; Kretschmayr, s. 52 ve devamı. Viyana'da bir Türk elçi: Mehmed Çavuş, Kretschmayr, s. 52; Istvanffy, s. 128.
304 "Kronstadt tarihi Kaynakları" IV, Ostermayer, s. 500. Karşılaştırma için bk. Gevay, 1534, s. 118.
305 Gevay 1534, s. 120-121.
306 Tört. Tar 1903, s. 56.
307 Karşılaştırma için bk. H. Kretschmayr, Ludovici Gritti, Avusturya Tarihi Arşivi, LXXXIII ve I. Ursu. Boğdan Voyvodası Petru Rareş'in -ilk hükümeti 1527-1538- dış siyaseti için bk. Berlin Inauguraldissertation, 1907.
308 Hurmuzaki, II, s. 54, No. XXXI.
309 "Res in hungaria componere et superba illa capita Hungarorum castigare"; Gevay, s. 61. Karşılaştırma için bk. Tört. Tar, s. 228.
310 Karşılaştırma için bk. Gevay, 1534, s. 63.

311 “Studii şi documenti” III, s. LI-II; Tranquillus Andronicus, Gritti’nin biyografı, “Törtenelmi Tar”, 1903; Karşılaştırma için bk. başka bir biyograf olan Della Valle ve üçüncü bir biyograf Musaeus, aynı dergi III ve Kretschmayr, Aynı eser; “Geschichte des Rumänischen Volkes” (Romen Halkı Tarihi I, s. 378; ayrıca Hurmuzaki, I, s. 87-88, No. LXI ve Schuller tarafından yayınlanan dosyalar.)

312 Ostermayer kroniği, Kronstadt Şehri Kaynakları IV, s. 501.

313 Ursu, s. 17 ve devamı.

314 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, Ek II, Cilt I ve polonyalı Ocieski’nin elçi raporları, “Literatura şi arta” Dergisi, 1900

315 Hurmuzaki, II, s. 104, 107-108, No. LXXVIII; s. 109-110, No. LXXXI.

316 Hurmuzaki, Ek II, s. 66-67.

317 Aynı eser, II, s. 91 ve devamı.

318 Istvanffy, XIII, kitabın başında.

319 Gevay, 1536, s. 11.

320 Hurmuzaki, XI, s. 35-36, No. XLVI; II, s. 182; II, s. 151, 160, 164.

321 Kronstadt Arşivi, Fronius I, 13.

322 Aynı arşiv.

323 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 140 ve devamı.

324 Aynı eser, II, s. 186-187.

325 Hurmuzaki, Ek II, s. 111, No. LX.

326 Aynı eser, II, s. 201, No. CLV.

327 Venedik Bailosu 11 Temmuz 1538 yılında Sultan Süleyman’ın Tuna boylarına doğru hareket ettiğini ve Sibiu’ya saldırıp, Gritti’nin intikamını alacağını yazmıştır.

328 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, Ek II, XI’daki raporlar. Özellikle Hammer, III, ekindeki Sultan Süleyman’ın ruznâmesi.

329 Hurmuzaki, II, s. 178-179.

330 Aynı eser, s. 192-193.

331 Karşılaştırma için bk. “Chilia şi Cetatea-Alba” s. 184 ve devamı; Documentele Bistritei I, s. XXXI ve devamı.

332 Ayın 24’ünde ruznâmesi bitiyor.

333 Odessa Şehri Anıtları (Rusça), XIII, s. 263-264.

334 “Chilia şi Cetatea-Alba” s. 186 ve devamı; Karşılaştırma için bk. “Geschichte des Rumänischen Volkes” (Romen Halkı Tarihi), II, s. 1 ve devamı.

Dördüncü Bölüm:

Kanunî Sultan Süleyman'ın Gençliğinde Osmanlılarda Hayat

Bütün düşmanlarına başarı ile direnmiş ve doğal sınırlarına ulaşmış olmasına rağmen, kuruluşundan itibaren uygulanan saldırı stratejisinden henüz vazgeçmeye niyeti olmayan bu dev imparatorluk, ilhak edilen tüm halkların fizikî ve manevî gücünü içine alan dünyanın en iyi ordusuna; kesin sınırları titizlikle belirlenmiş bir hiyerarşiye ve devletin kurucusu Osman Bey'in temsilcisine herşeyi kendi takdirine göre düzenlemesine imkân tanıyan kayıtsız şartsız itaate; oldukça iyi yönetilen zengin eyaletlere; hanedanın şüphe götürmez yetenek ve yeterliliklerine ve bunun yanında, özellikle yönetici konumunda olan Türk ırkı olmak üzere, Osmanlı toplumunun, kısmen de bu toplumla bütünleşen devşirme sınıfının erdemlerine dayanıyordu.

Halk, 16. yüzyılın başlarında oldukça mütevazı şartlar altında yaşıyordu. Duvarları isli ahşap evlerde çok az eşya vardı: Ağaç veya taştan oturma yerleri, geleneksel divânların yanında bir yenilik olarak görülüyordu ve evin tek süsü, kilimleri idi. Daha fakir olan Türklerin çoğu, yer yatakları yerine kilimlerde yatıyorlardı. Çamaşırlar, evin içinde kurutuluyordu. Köylüler ve İstanbul'da oturanlar dahil olmak üzere, şehirliler de yerde oturarak, genelde koyu, ince ve kötü pişmiş, üzerine susam ekilmiş ekmekten, biraz koyun etinden veya pastırmadan, pirinç çorbası veya pirinç pilavından, sebzeden, meyveden, ancak sudan çıkan balık neredeyse mekruh sayıldığı için, nadiren balıktan oluşan sade yemeklerini, yerde oturarak, deriden sofra bezleri üzerinde yiyorlardı. Çatal yoktu ve duyulanlara göre Berberiler beş, şeytan ise sadece iki parmağını kullanırken, Türkler yemek yerken üç parmağını kullanıyordu. Evin içinde, aile arasında içki içilmiyordu. Türkler, şekerli şurup, ballı şerbet[335], içinde kurutulmuş üzüm kaynatılan gül suyu, hoşaf ve pekmez[336] içiyorlardı. Şerbet içenler, tıpkı şarap içenler gibi, şerefe bardak kaldırıyorlardı. Tabaklar, ağaçtandı; sadece zengin evlerde Asya'dan gelme porselen

görülüyordu. Sarayda bile kaşıklar ağaçtan ve tabaklar genelde, tıpkı Venedik’teki gibi, bronzdandı[337]. Ama İbrahim Paşa firuzeden yapılmış bir bardaktan su içiyordu ve efendisinin her yıl bu değerli taşlardan iki at yükü dolusu aldığı ile övünüyordu[338].

Şehir sakinlerinin toplanmak ve eğlenmek için kullandıkları yerlerin başında hamamlar geliyordu. İstanbul, Sofya, Niş ve Yeni Pazar (Novibazar)’daki hamamlar, daha o zamanlar mermerle süslenmişti. Giriş için dört akçe ödeniyordu ve bu ücret karşılığında erkekler veya kadınlar, hamamda saatlerce yıkanabiliyor, sohbet edebiliyor ve yiyip içebiliyordu[339]. Bugünki gibi çok sayıda kahve yoktu ve tütün tüketimi henüz bilinmiyordu, yani bugünün günlük hayatının önemli ve ilginç bir kısmı eksikti. Ama çok sayıda meyhane bulunuyordu ve Kur’an’ın yasaklarına rağmen, meyhane ziyaretine izin veriliyordu. Bu konuda Bassano: “Türkler, meyhanelere giriyor ve bütün gün içiyorlar… Caddelerde sarhoş Türklerin görülmediği günler çok nadirdir”[340], diyor. Seyahat edenler için, devletin ileri gelenleri veya sultan tarafından kurulan ve ücretsiz konaklayabilecekleri kervansaraylar vardı[341]. Hristiyanların kart oyunları ve bunun gibi diğer eğlenceleri, Türkler arasında bilinmiyordu, ama ister yaşlı, ister genç olsun, hemen herkes cirit gibi cenk oyunlarını seviyordu. Tıpkı Asya’daki anavatanlarındaki gibi, at üstünde hızla seyrederken ciritle hedefi vurmaya çalışıyorlardı. Uzun yürüyüşler, nehir kenarlarına ya da karaçamlarla bezenmiş ormanlıklara serilen kilimler üzerinde rahatça dinlenmeyi çok seviyorlardı. Böyle saatlerde, kaval çalınıyordu[342], ama coşturucu sevinç müziği için davullar ve zurnalar tercih ediliyordu. Çiçekler, Türkler için sanki ayrı bir ibadetti. Askerlerin yürüyüşler sırasında güllere basmaları yasaktı ve bir çoğu sarıklarında veya ellerinde çiçekler taşıyorlardı[343]. Farsça şiirler sebebiyle üst sınıflarda bu çiçek kültü, asaleti ve nuru temsil ediyordu.

Mütevazı bir biçimde ekmek ve soğanla yaşayan zanaatkârlar, belirli günlerde bir evde bir araya geliyor ve şarkılar söyleyip, oyunlar oynuyorlardı. Gece bastırdığında, mumlar yakılıyordu ve içerdeki neşeli hava da yükseliyordu. Belli bir saatten sonra sokaklarda kimsenin

dolaşmadığı saatlerde, arkadaşlarını eve götürenlerin hâlâ neşeli sesleri duyuluyordu[344].

Üstleri çıplak pehlivanlar, sevinç nidaları ile karşılanıyorlardı, zira güreşler her zaman ilgi çekiyordu. Sultan bile 80 kişilik özel bir pehlivan ocağı barındırıyordu[345]. Başka bir zaman, halkın ilgisini Cemalîler çekiyordu. Başları açık ya da başlarında geniş şapkalar, uzun saçlı, kulaklarından gümüş halkalar, sırtlarında aslan, kaplan ya da leopar derileri ile grup hâlinde gezen iyi ailelerin genç çocukları idi onlar. Özellikle dizlerinin üzerine ipek veya altın iplerle taktıkları küçük gümüş çanlar, her hareketlerinden ses çınlıyordu. İçlerinde en güzel, en yakışıklı olanı Farsça aşk şarkıları söylemeye başlıyordu ve diğer "aşıklar" ona eşlik ediyorlardı[346]. Kadınlar, onları kafeslerin arkasından seyrediyorlardı ve gösterileri o kadar seviliyordu ki, en fakir zanaatkârlar bile bazen birkaç akçe bahşiş veriyorlardı[347].

Sultan II. Bâyezid zamanının içoğlanlarından bir şahidin "neşeli halk"[348] dediği dervişler, gömleksiz ve ayakları çıplak, sırtlarında koyun postları, başlarında dik beyaz başlık ve ellerinde değneklerle tuhaf bir görünüm sergileyerek, hazırcevaplılıkları ve günün hadiseleri ile sultana kadar en üst makamları rahatça eleştirmeleri ile yine halkın eğlencelerinden biri idi. Yaz boyunca her yerde sadaka topluyor ve hiçbir şey yapmadan oturuyorlardı. Kendilerini "bağımsız" addedenlerin ünlü evliyaların mezarlarının yakınlarında mağaraları vardı ve burada evcilleştirilmiş hayvanlar ve kuşlarla yaşarlardı. Aynı derviş grubuna ait olan bazılarının fakirane evleri vardı. Yılın belirli bir gününde, devletin ve İslâm dünyasının her köşesinden gelip, Şeyh Edebali'nin türbesinde toplanırlardı ve aralarından 500 kişi nöbet tutardı. Bir hafta boyunca, hepsi de derviş tarikatından olduklarını iddia eden 8 bin kişi, fanatik ve düzenbazlardan oluşan bir topluluk, burada kutsal menkıbeler okur ve havadis toplarlardı. İnsanın başını döndüren bir içecekle sarhoş olan seyirciler, raks etmeye başlar ve bazıları bedenine hançerle şekiller çizerdi. Nihayet önlerinde bayraklar ve davulcularla buradan ayrılırlardı[349].

Yaşlı ermişler ve halkın batıl inancını sömüren diğerlerinin eşliğinde Torlaklar, çölleri aşarlar veya usturaya vurulmuş başları ile kimi zaman

meyhanelerde görülürlerdi. Kadınlara geleceklerini söyler ve bunun karşılığında bir parça kuru ekmek, yumurta, peynir, vs. alırlardı. Bu yüzden, uzun bir müddet sarayda köle olarak hizmet vermiş bir Hristiyan, bunları memleketindeki çingenelere benzetmişti[350]. Torlakların elinde genelde bir de ayna vardı[351].

Anadolu'da uzun süren bir isyana sebep olan Kalenderoğulları, çok daha aşırı fanatik bir gruptu. Giysileri yünden veya at kılından dokunmuştu ve başlık takıyorlardı. Boyunlarında, kollarında ve kulaklarında ağır demir halkalar taşıyorlardı[352]. Dinî fanatikleri, yeşil veye yeşil-beyaz sarıklı gerçek, hatta gerçeklerinden daha çok sayıdaki, uygun bir para karşılığında yalancı şahitlik bile yapan ve hatta bazıları Edirne'de yol üstünde hamur işleri satan sahte seyyidler ile ellerinde hilâl işareti bayrak taşıyarak şarkı söyleyen zenciler tamamlıyordu[353].

Halk için en önemli günler, camilerin binlerce ışıkla aydınlatıldığı dinî bayramların olduğu hacıların hacdan döndükleri ve yine Sultan bir zafer kazandığı zaman her tarafın ışık içinde kaldığı zafer günleri idi[354].

Her şehir, devlet karşısında bir bütünlük oluşturan mahallelere ayrılmıştı. Mahalle sakinleri, yıllık 4 altın maaşla çalışan bir mahalle bekçisi tutuyorlardı. Bekçi, elinde değneği ve feneri, bütün gece mahalleyi gezip, gece bastırdığında evlerin kapalı olup olmadığını kontrol ediyordu. Evler genelde ahşap olduğundan, bekçilerin en büyük görevlerinden biri, herhangi bir yangını önlemekti, zira böyle bir yangın 1516 yılında Filibe'de birkaç mahalleyi birden birkaç saat içinde yalayıp yutmuştu ve İstanbul'da bir seferinde 3 bin ev yanmıştı. Bütün zanaatkârlar, gece bastırdığında bütün ateşleri söndürmek zorundaydılar. Bekçilik hizmeti o kadar iyi idi ki, tüccarlar kimi zaman, sadece yere tutturmak için kenarlarına birer taş koyarak, mallarını dışarıda bırakıyordu[355]. Şehrin güvenliği için ayrıca yeniçeri devriyeleri kullanılıyordu[356].

Şehir içinde, askerî görevlerde bulunanlar hariç, hiç kimsenin silah taşımasına izin verilmiyordu. Kan dökmek, barışın bekçisi olan padişaha yapılan bir hakaret sayılıyordu. Kavga edenleri ayırmaya muvaffak olamayan komşular ya katili tutacaklar, ya da en az 20 bin akçe fidye ödeyeceklerdi. Bu yüzden dünyanın hiçbir başkentinde İstanbul'daki kadar

az kan dökülmüyordu[357]. Bunun sebeplerinden biri de, aile fertlerinden birinin kaybı üzerine isteseler intikamını çok iyi alabilecek Türkler arasında Arnavutlar için çok önemli olan kan davasının olmaması idi[358].

Hükümetin en başta gelen görevlerinden biri, bu büyük metropolün düzenli erzak teminini Tuna boylarından, Takımadalardan ve son zamanlarda Mısır'dan getirilen buğday ve yine Serhad boylarından getirilen koyun, bal ve yağ ile sağlamaktı. Kasaplar, tüketici memnuniyetini kendi hayatları ile garanti ediyorlardı ve bozuk mal satmaları hâlinde dörde bölünebiliyorlardı. Her gün 1.000 koyun kesiliyordu[359]. İhtisab Nazırı, terazisi yanlış tartan tüccarları, boyunlarında çanla İstanbul sokaklarından gezdiriyor, sonunda falakaya yatırılıp, 20 sopa atılıyordu[360]. Genelde sancakbeyleri arasından seçilen ve yıllık 4 bin altın gelire sahip olan memurlar, malları tartmak ve fiyatlarını belirlemekle görevlendirilirlerdi[361]. Caddeler temiz tutuluyordu ve surların içinde tabakhane gibi kirlilik yaratan zanaatlara izin verilmiyordu[362].

Türkler, her hukuk anlaşmazlıklarında, ömür boyu görev yapmak üzere tayin edilen müftü tarafından 3 yıllığına atanan kadılara başvuruyordu[363]. Kadıların başı olan kadıaskerler, günde bir kez padişahın huzuruna çıkıyor ve daha sonra sarayın ilk kapısında derdi olanları dinliyorlardı[364]. Büyük şehirlerdeki ağır ceza davalarında hakimlik görevini subaşılar gerçekleştiriyordu[365]. Her türlü devlet meseleleri hakkında serbestçe tartışan halkın, başkentin diğer memurları ile bir alakası yoktu. Karmaşık devlet yönetim hiyerarşisi, sadece kendi içinde ayrı bir organizasyon teşkil eden saray, siyaset ve ordu için geçerli olup, diğer bütün sınıflardan önce saygı duyulan "sıradan insanı" hiçbir zaman baskı altına almıyor ve rahatsız etmiyordu. Her Türk, doğrudan padişaha başvurma hakkına sahipti. Padişah, caddelerden geçtiği sırada kimi zaman arzuhâllerini bir sopaya takıp, yukarı kaldıran insanlar görülüyordu. II. Mehmed ve gençliğinde II. Bâyezid, böyle durumlarda atlarını derhal durdururlardı. Saraya döndükten sonra, özgür bir Müslüman'ın padişahın mutlak adaletine güvenerek verdiği bu arzuhâli kendi elleri ile açar ve işleme sokardı[366].

Padişahlar, “sıradan insanlar” için ana yollar üzerine kervansaraylar; kendi adlarına yaptırdıkları camilerin[367] yanına, Fatih Cami, daha da güzel Bâyezid Cami ve her türlü övgüye değer muhteşem Süleymaniye Cami’inin imaretleri gibi imaretler ve Kanunî zamanında sayıları 14’e çıkan medreseler kuruyorlardı. Bu medreselerde okumayı, yazmayı ve dinini öğrenen çocuklar için neşeli şarkılar eşliğinde, tıpkı sünnet düğünlerinde yapılan alaylar gibi caddelerde alaylar düzenlenirdi[368].

Böylesine düzenli maddî şartlar altında, örf ve âdetler tıpkı Asya’da yüzyıllar boyunca yaşanan ataerkil toplumlarda olduğu gibi hiç bozulmadan devam ettiriliyordu. İslâm hukukuna göre, bir evlilik birliğinin yasallaştırılması için kadı huzurunda erkeğin eşine verdiği mallara dair bir beyan yetiyordu. Benzer bir beyanla evlilik tekrar bozulabiliyordu. Zina, çok nadir görülen bir hadisediydi, zira cezası bile acımasız bir şekilde halkın önünde icra ediliyordu: Suçlu erkek, aldığı 100 sopanın; zina eden kadınsa sokaklarda dolaştırıldığı eşeğin parasını bile ödemek zorundaydı[369]. Gerçek Türklerle yapılan ticaret, örnek alınması gereken bir dürüstlükle yürütülüyordu. Bazı tüccarlar, alacaklılardan aldıkları makbuzları, mezarına kadar götürüyordu. Her Müslüman, sunduğu malın tam fiyatını belirtmek zorunda idi[370].

Cenaze merasimleri de oldukça sade geçerdi ve mezarlıklar, ölenlerin ebedî uykularına çekildikleri bahçelere benziyordu. Yas, sadece sekiz gün tutulurdu[371]. İnsaflı olmayı ve sadaka vermeyi görev hâline getiren İslâm dininin derinliği ve içtenliği genelde dikkate şayandı, ama bunun yanında Doğu’ya özgü batıl inançlar da devam ediyordu, hatta padişahın hizmetinde İranlı bir müneccim bile vardı[372].

Diğer dinlere mensuplar arasında Yahudiler, padişahın kendilerine tanıdığı imtiyazlarla korunan özel bir konuma gelmeyi başarmışlardı. Mesleki açıdan tefeci olarak kabul ediliyorlardı, ama tıpta sahip oldukları bilgilerle saraya ve padişahın gönlüne girmeyi de başarmışlardı. Padişaha yaranmak için her fırsatı kullanıyorlardı.

Büyük okullara sahip oldukları ve en yoğun yaşadıkları Bursa, Edirne ve Selanik’te padişahı: “Tanrı seni korusun Sultan Süleyman Şah”, nidaları ile karşılıyorlardı ve muzaffer ordunun atlarının önüne değerli örtüler

seriyorlardı[373]. Sultan Süleyman, tıpkı ciddi, sessiz ve yiğit diğer Türklerin hareketli, gürültülü ve korkak Yahudilere güldükleri gibi[374], bunlara gülüyordu ve bu yabancıların, her zaman Osmanlı Devleti'nin lehine olmasa da, ticarî açıdan gelişmesine olanak sağlıyordu[375]. Sadece İstanbul'da kendilerine ait 15 kasap bile işlerini padişahın himayesi altında yürütebilmek için Hazine'ye her yıl büyük miktarlarda para ödüyorlardı[376].

Hristiyanların, devlet işlerine karışması kesinlikle yasaktı. Gritti gibi örnekler çok müstesna idi. En fazla Rumlar, padişahın emrinde tüccar olarak Boğdan'a ve Rusya'ya gidip, değerli kürkler veya balık dişleri satın almaya gidiyorlardı[377].

Frenkler, bunun dışında konsoloslarının himayesi altında Bizans dönemindeki gibi özgür yaşıyorlardı. Venediklilere, kendi mahallelerinde müzikli ve gürültülü bayramlar düzenleme izni bile verilmişti[378]. Venedikliler ve Ragusalılar, ayrıca ulaklara at temin etme yükümlülüğünden muaftılar[379]. Galata'daki Latin Kilisesi eskisi gibi ayinlerine ve ibadetlerine devam ediyordu. Orgların sesini dinlemek için meraklı Türkler bile geliyordu. Bir seferinde Sultan Süleyman bizzat Aya Françesko Kilisesi'ne gelmişti ve "huzurunda bir ayin düzenletip, buna güldü"[380]. Buna karşın, savaşlarda esir alınan ve özel köle tüccarları tarafından pazarlarda satışa sunulan köleler, çok kötü şartlar altında yaşamak zorunda kalıyorlardı. Kendisi de bir zamanlar köle olan biri[381], bu konuda: "Ellerinde olmak, ölmekten beterdi"[382], diyor.

Her fırsatta yenilen ve ilhak edilen bir ırk oldukları hatırlatılmasına rağmen, Rumlar da kendilerini geliştiriyorlardı, zira Türkler birçok kez Yunan zekâsını ve bilgilerini gerektiren işlerde onlara başvuruyorlardı, ama bu, "Frenk itlerini" kendi dinlerine ihanet eden insanlar olarak hor görmelerini yine de engellemiyordu[383]. Rumların, İslâm'ın güvene dayalı rahat evlilik yasalarını daha özgür ilişkiler için kullanmaları, bu hor görmeyi daha da körüklüyordu[384]. Rumların, dört altından daha değerli at beslemeleri yasaktı[385]. Karşılaştıkları her Müslüman'ın önünde attan inmek zorundaydılar ve bazen bir Müslüman'ın altlarından atlarını bile

alıverdiği oluyordu[386]. Böyle rahatsızlıklar yaşamamak için çoğunlukla katırlara biniyorlardı, ama yine de Türk çocukları tarafından atılan taşlara ve hakaretlerine maruz kalıyorlardı[387]. Sipahiler, onlara gül vermeyi seviyorlardı, zira bunun karşılığında değerli bir hediye vermek zorunda kalıyorlardı, hatta bu gibi ziyaretler sıkça görülebiliyordu[388]. Bir Hristiyan'ın evinde yangın çıktığında, en az 50 altın ceza ödemesi gerekiyordu; çoğu kez mallarına el konuluyordu ve "suçlu" başından bile olabiliyordu[389].

Padişah tarafından tayin edilen patriklerin ülke içinde fazla otoriteleri yoktu. Bulgarlar ve Sırplar, tıpkı Eflak ve Boğdan kiliseleri gibi, Bizans hiyerarşisinden kopmuşlardı. Patriklerin, kilise kayıtlarında geçen isimleri, hiçbir hatırayı canlandırmıyordu[390]. Patrik, hazineye 1.000 altın (skudi) ödüyordu ve zaman zaman padişahın seferlerden getirdiği gerçek veya sahte kutsal eşyalar için büyük miktarlarda para ödemek zorunda kalıyordu[391]. Kadının huzurunda değil de Divân-ı Hümâyûn huzurunda mahkemesinin görülmesini isteyen, ancak her türlü rahatsızlıktan kaçınmak için Türk tanıkların dinlenmesini istemeyen bir Rum, büyük paralar karşılığında bir hüküm çıkarttırmak zorunda kalıyordu[392].

Padişahlar, Hristiyanların küçükten sarayda yetişen çocuklarını tercih etseler de, gerek Türkler, gerekse Hristiyan devşirmeler devlet hiyerarşisinin en üst makamlarına kadar yükselebiliyorlardı. Amfipolisli bir papazın oğlu [Mustafa Paşa], Pargalı bir köylünün oğlu [İbrahim Paşa] ve yine Boşnak bir köylünün oğlu [Hersekzâde Ahmed Paşa] devletin en yüksek makamlarına çıkabildikleri ve Osmanlı hanedanı ile akrabalık bağları kurma şerefine erişebildikleri bir dönemde[393] - Lütfi Paşa, Sultan kızı olan eşine tokat attığı için tabii ki akrabalık şerefini kaybettiği gibi, vezirlikten de oldu - zengin bir adam olan Selanik Sancakbeyi İshak Bey, ziyaretçilerine gururla, babasının kendi elleri ile yaptığı bir ayakkabıyı gösteriyordu[394]. Şerefli bir makam olduğu kadar tehlikeli bir makam da olan sancakbeyliği, kadıaskerlik veya vezirlik, sürekli olarak dünya üzerinde herşeyin fani olduğundan ve dünyevî mutluluk ve yaşamın değersizliğinden bahseden İslâm dini sebebiyle kibir, bu makama gelenlere zaten yabancı olduğu için, çok nadiren kendilerini herşeyden üstün

görmelerine sebep oluyordu. Vezirler, her zaman halktan insanlar olarak kalıyor ve halkın, en önemli meziyetin sağlıklı bir zekâ olduğu yönündeki inancını paylaşıyorlardı. Elçilik görevleri sırasında hazırlanan genelde çok detaylı raporlardan coğrafya, tarih ve devletler bilgisi konusundaki eksikliklerini açıkça ortaya koyuyordu. Hiç okula gitmemiş çocuklar gibi, yabancı hükümdarların eğilimleri ve özelliklerini merak etmeden, sınırları, yolları ve askerî kuvvetleri hakkında sorular soruyorlardı, zira dinî melankoli ve bilgelik arasına kesin bir çizgi çekerek, kararlar almak ve vermek için soyut, bireysel ve tesadüfi hadiselere değil, sadece insanî yönlere ihtiyaç duyuyorlardı.

Yine de, bulundukları makamın şerefi gereği, gerek ülkede bulunan Hristiyan ruhban sınıfının başları olan yabancı güçlerin temsilcilerinden, gerekse huzurlarına çıkmak zorunda olan tüm yeni memurlardan[395], sayıları ve değerleri vericinin önemine göre değişen hediyeler talep ediyorlardı. Meşru olmayan, ama düzenli olarak gelen bu gelirler, büyük meblağlar oluşturduğundan, örneğin Davud Paşa, araziden oluşan devasa bir varlığı saymadan bile, nakit olarak 1 milyon değerinde altın miras bırakabilmişti[396].

Bu şekilde toplanan zenginlikler, sahibinin ölümünden, zehirlenmesinden veya idamından sonra padişahın hazinesine devrediliyordu. Mücevherler, altın takılar, inciler, altın işlemeli brokar giysiler, perdeler ve kilimler, atlar ve evler derhal açık artırmaya çıkartılıyor ve geliri yine hazineye aktarılıyordu. Yüksek mevkilere gelen zengin bir köle veya aslında “fakir sıradan bir adam”, servetinden ailesine bir şey kalmayacağından emin olduğu için, meşru ya da gayrimeşru yollardan elde ettiği bu serveti, lüks ve her türlü ihtişam için kullanmaktan ve böylelikle rakiplerinden üstün çıkmaktan başka bir çare bulamıyordu.

Osmanlı toplumunun üst sınıflarında, bugünün Amerikalı milyarderlerin sergilediği ihtişama benzeyen ve elde edilen büyük ganimetlerden dolayı orduda da görülen bu lüks düşkünlüğünün birdenbire ortaya çıkış sebebi aslında bu idi. Halktan insanları ve eyaletlerde çoğunlukta yaşayan Hristiyan nüfus, tabii ki bu zenginlikten payını alamıyordu ve bu yüzden Osmanlı’nın altınlar ve mücevherlerle süslenmiş ileri gelenleri ve ordu mensupları ile Türk köylülerinin ve zanaatkârlarının sade yaşamları; köylerdeki Rum ve Slav kökenli nüfusunun başlangıçtaki sefillikleri ile

şehirlerde dikkatli ve korkak olmak için birçok sebebi olan Rum ve Yahudi sakinlerin, kurnazca gizlenen varlıkları arasında büyük bir uçurum açılmıştı.

Sultan Mehmed'in zamanında, kadife giysiler nadiren görülüyordu[397] ve II. Bâyezid sade kıyafet geleneğini devam ettirmişti[398] ve devletin ileri gelenleri, arada sırada biri Venedik Balyosu'ndan Benefşe şarabı isterken, bir diğeri Girit şaraplarını tercih etse de[399], yeme içme konusunda da oldukça mütevazı davranıyorlardı. Ama II. Bâyezid'den sonra Mısır ve Suriye'nin fethi ve Memlük Devleti'ne ait hazinelerin ele geçirilmesi ile devletin varlığı birden öyle yükselmişti ki, yönetici sınıfın ekonomik hayatında da büyük değişiklikler meydana geldi. Kanunî zamanında, lüks düşkünlüğü en yüksek noktasına erişmişti. O dönemin tanıklarından biri olan Spandugino Kantakusion, o dönemi şöyle anlatır: "İhtişamları, Bâyezid zamanında başladı ve Mısır ve İran'dan büyük miktarlarda altın ve mücevher getirten Yavuz Sultan Selim zamanında arttı; bugün dünyada en fazla harcama yapanlar Türklerdir"[400].

Giovio ise Osmanlı Sarayı'nın 2 bin sipahioğlanı ve silahdarını, Fransa Kralı'nın etrafındaki 200 asilzâde ile karşılaştırmaktadır. Silahları, İran'dakiler gibi, en ince Şam işçiliği ile işlenmişti. Sipahiler, "atlarının üzerinde tıpkı Roma'daki süvariler gibi geziyorlardı" ve atları "çoğunlukla atın kendisinden bile değerli altın ve gümüşten başlık takımları taşıyorlardı"[401]. Atların üzerine ipek püsküllü kırmızı örtüler seriliyor ve üzengilerinden yine altından bükleli yuvarlak püsküller sarkıyordu[402]. Atın başında, dizginlerinde ve eyerinde mücevherler parlıyordu[403].

Osmanlı Devleti'nin zengin saray ve ordu mensupları, kumaşlardan çok, pamuklu veya kadifeden yapılmış, ortasından ince hafif başlığın göründüğü ağır ve geniş sarıkları[404] ve 20 altına kadar değeri olan kemerleri ile dikkat çekmeye çalışıyorlardı. Genelde daha dayanıklı şali (moher) kumaşlar tercih edilirken, 1526 yılında sadece Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa brokar veya ipek kaftanlar giyiyorlardı, ancak brokar üstlükler ve kaftan, daha II. Bâyezid zamanında sıkça görülmüştü[405]. Sarığın etrafına sarılan bezin etrafı, Sultan Mehmed zamanında, kısa bir süre sonra kararan ince bir maden ve gümüş halka ile tutturuluyordu. II. Bâyezid, bunu "utanç

verici”[406] olarak nitelendirerek, saray memurlarının ve sancakbeylerinin sadece saf altından halka takmalarına izin vermişti. Parmaklarda ise birçok değerli yüzük görülebiliyordu[407].

Özellikle saraydaki kadınların elbiseleri ve lüksü, kimi zaman inanılmaz yükseklikte meblağlara kadar varan harcamalara sebep oluyordu. Dışarıya, her ne kadar İslâm’ın kurallarına göre sadece üstlerinde ferâcelerle[408] çıkabilseler ve İstanbul’un Arnavut kaldırımlarına ayaklarını basmayıp, sadece kapalı, altın ve çiçeklerle süslenmiş kafesli arabalarda otursalar da[409], üst sınıfın eşleri ile hanım sultanlar hamamda ve başka kadınlar ya da eşleri ile zaman geçirirken, taftadan beyaz, kırmızı, yeşil, mavi veya sarı bir gömleğin üzerine püsküller ve oyalarla süslenmiş ipek elbiseler giyiyorlardı. Kollar ve göğüs kısımları dardı ve istendiğinde dekolte olabiliyordu. Elbiselerin bütün dikiş yerleri, inciler ve değerli taşlarla süslenmişti. İpek veya altında kemerler, mücevherlerle işlenmişti ve aynı mücevherler en değerli Şam brokarından hazırlanmış çarıkların üzerine de dağıtılmıştı. Enseye özgürce düşen buklelerin üzerinde, taftadan veya püsküllü pahalı kumaşlardan ince bir yemeni duruyor[410] ve bu örtünün üzerine küçük bir başlık oturtuluyordu[411]. Bazen takılan yüksek gümüş başlık[412] da en az o kadar değerli süslemelerle işleniyordu[413]. Avuç içleri ve tırnaklar kınalı idi ve başkentin Rum kadınlarından kaşlarına sürme çekmeyi ve ağır makyajlar yapmayı öğrenmişlerdi[414].

Artık ”padişah” diye anılmaya başlayan Sultanların bu yeni ihtişamını idrak edebilmek için, padişahın sarayını sayısız avlusu, kapısı, galerileri, köşkleri, ev sıraları, bahçeleri ve sahil kenarındaki yazlık köşkleri ile sürekli burada yaşayan kapıcıları, yeniçerileri, 1.000 sipahioğlanı, 1.500 silahdarı, 200 müteferrikası, özel memurları, 100 haremağası, köleleri, öğrencileri, asilzâdeleri, zencileri, cüceleri, 300 kadını ve cariyesi - II. Bâyezid samanında toplam 18 bin; Kanunî zamanında 35 bin kişi - ve Türk örf ve âdetlerine uyarlanmış hiyerarşik fonksiyonları ve seremonileri ile birlikte göz önüne getirmek gerekiyor[415].

Kadınların, burcsuz kalın duvarlarla çevrilmiş ve denetim altında olup, açılabilen tek bir kapısı olan ayrı bir sarayları vardı. Burada, 25 evde Valide Sultan ve o dönemde başta bulunan padişahın erkek ve kız çocukları,

anneleri ile birlikte yaşıyorlardı - kızlara her gün 100 akçe, annelerine sadece 30 akçe ve yılda üç kez brokar giysiler veriliyordu. Diğer kadınlar günde 15 akçe, cariyeler günde 10 akçe ve giysilerle yetinmek zorunda kalıyorlardı. İçinde tavus kuşları ve deve kuşları görülebilen muhteşem güzellikte bahçelerin içinde, padişahın iki köşkü yükseliyordu. Sultan Türk dünyasında genelde hediyeler için kullanılan ince işlemeli bir mendil vererek, kendisine takdim edilen cariyeye teveccühünü göstermek için buraya geliyordu[416].

Kanunî, sadece gençliğinde, yeni vahşi bir güzellik keşfettiği zaman burada uzun saatler ve nadiren de olsa bir gününü geçiriyordu. Padişahın olmadığı zamanlarda, denetim kızlarağasına ve hadımlarına devrediliyordu ve kızlar burada sohbetler, müzik ve bu küçük cennetin görkemli doğasını seyrederken, özel olarak getirilen usta kadınlardan, Doğu'nun monoton hayatlarına renk katan ince oya sanatını öğreniyorlardı[417].

Sarayburnu'nun arkasındaki tepelerde, padişahın yine muhteşem güzellikte bahçeleri ve etrafında iki mil boyunca uzanan evleri kapsayan sarayı uzanıyordu. Altı kulenin demir kapılarından sadece biri giriş olarak kullanılıyordu. Padişah ise sahilde, kulesinde topçuların barındığı ve önünde 40 topun kurulu olduğu bir kapıyı kullanıyordu[418]. Kanunî zamanında burada uzaklaştırılana kadar, bu kapının önünde ellerinde değnekleri ile 300 kapıcı nöbet tutuyordu[419]. Sağ tarafta, çatılarından sürekli olarak soğuk sular akan ve padişahın köşklerini barındıran bahçeler uzanıyordu. Sol tarafta, camiye dönüştürülen Küçük Ayasofya Kilisesi yükseliyordu. Meydan, 20 bin kadar atlı alıyordu[420]. Eskiden yeniçerilerin nöbet tuttuğu diğer kapıda artık kapıcılar nöbet tutuyordu. Bu kapının önünde, Divân-ı Hümâyûn'u ziyaret edenler, saray memurları ve yabancı elçiler atlarından inmek zorundaydılar. Daha küçük ikinci bir meydanda, Kanunî zamanına kadar Hazine barınıyordu[421]. Harp Hazinesi ise daha yüksek maaş alan 500 yeniçerinin ve bunların başındaki dizdarın koruması altında, sahilde eski Bizans surlarının içindeki Yedikule'de tutuluyordu[422]. Kanunî, Hazinenin barındığı bina ile vezirlerin ve yeniçeri ağasının huzura kabullerinin ve defterdarın toplantılarının[423] yapıldığı binayı yıktırmıştı[424]. Avlunun etrafında, matbah emini ve altmış aşçının, sarayın

üç öğün yemekleri için her gün 40 koyun, 4 dana ve sayısız tavuğun kesildiği mutfaklar[425] ve mirahur-ı evvelin idaresindeki mirahurların, 900 seyis[426] ve atların yemi için otları biçen 1.000 Hristiyan voynuk ile birlikte görev yaptıkları ahırlar uzanıyordu. Elçiler kabul edileceği zaman, avluda bir tarafa yeniçeriler ve acemioğlanları, diğer tarafa ise sipahioğlanları, ulûfeciler ve altınlarla süslenmiş diğer saray kıtaları dizilirdi[427]. Avlunun arka tarafında, padişahın yılda bir kez, hediyelerini alan yeniçerilerin önüne çıktığı, küçük altından bir hilalle süslenmiş mermerden yapılmış kapalı bir balkon vardı[428]. Sarayın iç kısımlarına ve padişahın odalarına giden kapı ise kapı ağası ve hadımları tarafından korunuyordu[429].

Sayısız çocuğun dört muallim yönetiminde, yüksek makamlara hazırlık olarak Kur'an'ı ve diğer kutsal kitapları ezberledikleri saray medresesi, sarayın iç kısımlarında idi. Padişah, şehirde mezar başlarında âyetler okuyarak biraz para kazanmalarına izin verilen talebelere sadece giysi ve başka hediyeler veriyordu ve sağ ellerinin kesilmesini istemiyorlarsa, talebelere sadece günde bir kez vurma hakkına sahip olan muallimler, günde 10 akçe alıyorlardı[430]. Eğitimleri bittiğinde genelde 25 yaşına gelmiş olan talebeler, saraydan ayrılmadan önce acemioğlan külahlarının etrafında altın halkalarla padişahın huzuruna çıkartılıyorlardı ve bir kesenin içinde 1.000 akçe ile birlikte dünyanın ve denizlerin hakimi padişah babalarının ağzından nasihatler alıyorlardı[431].

Sarayda, çeşitli sınıflara ayrılmış binlerce hizmetli yaşıyordu. En alttan başlarsak, padişahın beyaz, yeşil ve siyah mermerden yapılmış hamamları ile ilgilenenler vardı; suları Sakalar[432] getiriyorlardı; odunu baltacılar[433] kesiyordu ve çamaşırcılara, ücret olarak padişahın eski giysileri veriliyordu[434]; saray ekmeklerinin pişirildiği dört fırında, yetmiş fırıncı yamağı çalışıyordu[435]; aralarında Rumların da bulunduğu 200 mermerci, binaların bakımı ile ilgileniyordu[436]; 300 nalbant, atları nallıyordu; doğancılar, şahinlere ve köpeklere bakarken, seymenler sadece av köpekleri ile ilgileniyorlardı; çakırcıların görevi yine kuşlardı[437]; Mısır Sultanı'ndan esinlenmiş olarak, eskiden sarnıç olarak kullanılan Binbirdirek sarnıcında bakılan fillerin, aslanların, leoparların, vahşi kedilerin ve maymunların

başında yine özel bir bakıcı bulunuyordu[438]. Ekmek, şerbet, şeker, şekerlemeler, vs. gibi gıda maddelerinin muhafaza edildiği kilerler, kilercibaşının ve 25 genç kilercinin sorumluluğu altında idi; genç kilerciler, kendilerini aynı zamanda okumada ve nişancılıkta da geliştiriyorlardı[439]. Bahçeler, toplanan meyvelerin bir kısmını şehir pazarlarında satan bostancıbaşının ve 300 bostancının denetimi altında idi. Kanunî, özellikle tebaanın alın teri değmemiş bu gibi gelirlerden çok hoşlanırdı[440]. Genç yeniçeriler, padişahın sofrasına konulacak buzu hazırlıyorlardı[441]. Helva yapımı ise aşçıların yanındaki helvacıya aitti[442].

Padişahın özel ihtiyaçları için yine saray memurları arasında özel sınıflar vardı: 30 terzi, Kapalıçarşı'da dükkânları da olan 70 kuyumcu, paraları basan 50 sikkedarbçı, kunduracılar, demirciler, kâtipler ve sair memurlar. Hocalar[443] da sarayın bir parçasıydılar[444]. Berberler, padişahı tıraş etmek için işaret bekliyorlardı; Yahudi veya Arap hekimlerin ise sarayda kendi evleri vardı[445]. Emrine 200 köle verilen bilgili bir İranlı, müneccim olarak padişaha geleceği gösteriyordu[446]. Her yerde, çoğunlukla Hindistan'dan getirilen haremağaları görülüyordu.

Çuhadar, sabahları padişaha yıkanmak için su getiriyordu ve kepdar, padişaha sadece bir kez giydiği giysilerini veriyordu. Kılıçlar ve yaylar, silahdarın sorumluluğundaydı ve sarayın gözdeleri arasında birinci sırayı alıyordu - maaşı, ayda 10 altındı[447]. Odabaşılarının emrindeki içoğlanları, küçük hizmetlerde bulunuyor ve sürekli olarak hazırda şurup ve şekerleme bulunduruyorlardı[448]. Kışın iki, yazın üç öğün olmak üzere, yemek saati geldiğinde, çaşnigirbaşı ve yamağı mutfaktan çıkıp geliyorlardı. Porselen tabaklarda, küçük parçalara ayrılmış yemeklerin üstü gümüş bir kapakla kapatılıyordu. Kilimlerin üzerinde oturan padişahın önüne, önce iki büyük çarşaf, onun üzerine de ince işlemeli deri sofra bezi yayılıyordu. Gümüş çerçeveli, yakut veya başka değerli taşlarla süslenmiş Hindistan cevizi bardaklara şurup veya şerbet doldurulurken, çaşnigirbaşı, dizlerinin üzerine çökerek, padişaha yemeklerini sunuyordu[449]. Padişahı, zehirlenmekten korumak için yemekler sırasında genelde bir de hekim bulunduruluyordu[450].

Sultan Süleyman, yemekten sonra Büyük İskender hakkında kitaplar, ilmî etütler veya dinî risaleler okuyordu[451] ya da cüceleri, dalkavukları veya altlarında deri kispetleri, üstleri çıplak güreşen pehlivanları[452] huzuruna çağırıyordu. Saray protokolüne göre öngörülen öğle uykusundan sonra Sultan Süleyman, Tersane'den dört süslemeli barkalardan birini getirtiyor ve İbrahim Paşa veya başka bir dostu ile birlikte Anadolu yakasındaki bahçelere geçiyordu. Kürekleri acemioğlanları çekiyor ve dümeni bostancıbaşı kullanıyordu[453].

Geceleri odacıbaşları, padişahın gösterdiği odaya - güvenlik açısından hiçbir zaman iki gece aynı odada uyumazdı - erkenden yatağını hazırlıyorlardı. Kanunî, gündüzleri her ikisi de mücevherlerle süslenmiş, biri gümüş işlemeli, diğeri altın işlemeli brokar kaplı iki sedir üzerinde, buna uygun dört yastığa dayanarak dinlenirdi. Geceleri yattığı yer ise ikisi pamukla, en alttaki kuş tüyü ile doldurulmuş, kırmızı kadife kaplı üç döşekte yatardı. Yazın kırmızı taftadan bir çarşaf; kışın siyah kurt postu ile örtünürdü. Yastıkların kenarlarından altın düğmeli ipek püsküller sarkardı. Yatağın üstünde altından yapılmış bir çardak dururdu ve padişah geceleri mintanının üzerine ince kumaştan bir gecelik giyerdi. Yatacağı zaman, yatağının her iki yanında duran ve ışığı uyuyanın gözlerini rahatsız etmeyen bir veya iki gümüş şamdan yakılırdı. Beş odacıbaşı, sabaha kadar kapıda silahları ile nöbet tutarlardı[454].

Padişah, sabahları kendi kabulleri başlamadan önce en yüksek memurlarını huzura kabul ederdi. Vezirler, kadıaskerler, defterdarlar, yeniçeri ağası ve daha sonraları Kaptan-ı Derya Hayreddin Paşa[455] ve İstanbul'da bulundukları sıralarda Rumeli, Anadolu, Diyarbekir, Karaman, Dulkadir, Suriye ve Mısır Beylerbeyleri, tercümanla birlikte kabul salonuna giderlerdi. Kabul salonu, mozaiklerle döşenmişti ve mermer sütunlar üzerinde duruyordu; çiçek motifli değerli taşlarla çevrelenmiş arabeskler, duvarları süslüyordu[456]. Elçiler, hayranlıkla "altın kaplamalı zeminden" bahsediyorlardı[457]. Hazır bulunan sipahiler ve müteferrikalar, Divân-ı Hümâyûn'a daha ağır bir hava katıyorlardı. Bu divânlarda tayinler belirleniyor, sahte paralar inceleniyor, her türlü devlet meseleleri hakkında görüş bildiriliyor ve tarafları çavuşlar tarafından çağrılan davalar kesin

karara bağlanıyordu. Suçlu bulunan, derhal falakayla cezalandırılıyor veya işkence ya da idam edilmek üzere cellada teslim ediliyordu[458]. Toplantılara, baharatlı, safran soslu ve limonla terbiye edilmiş tavuk veya yabani hayvan etinden oluşan öğle yemeği için ara veriliyordu. Divân, yazın öğleden sonraya kadar, kışın ikindi vaktine kadar devam ediyordu. Önce kadıaskerler,[459] sonra vezirler ve beylerbeyleri görüşülen hususları ve verilen kararları yazılı bir raporla padişaha arz ediyorlardı[460].

Padişah, siyah bir perdenin arkasından görünmeden Divân'ı takip etmek yerine, altın tahtına oturup, bizzat katıldığında, Divânlar tam bir merasim havasında geçiyordu. Uçları gümüş değnekleri ile kapıcılar önden ilerliyordu. Onları veziriazam izliyordu; diğer iki vezir, padişahın birer yanında duruyorlardı. Ellerinde altın yastıklarla içoğlanlar ve birinci sınıf haremağaları bu resmî tamamlıyordu. Salonda bulunanlar, elleri sinelerinde ve gözleri yerde hareketsiz duruyorlardı. Padişah, yerine oturduktan sonra, veziriazam ve Rumeli Beylerbeyi sağ tarafına, diğer kadıasker ve diğer vezirler sol tarafına oturuyorlardı. Padişah, hiç söze girmeden görüşmelere devam ediliyordu. Daha sonra hep beraber yemek yeniyordu. Nihayet, kapıcılar padişahın talimatı üzerine brokar giysiler veya kaftanlar dağıtıyorlardı. Böyle bir durumda kendisine siyah bir kaftan verilen memur, hiç ses çıkarmadan kendisini bekleyen celladın yolunu tutuyordu[461].

Divân-ı Hümâyûn, yabancı bir elçiyi karşılamak için toplanıyorsa, Divân'ın karakteri değişiveriyordu. Öncelikle yol izni almak için gözetim altında İstanbul'a veya Edirne'ye götürülüp, burada yeniçerilerin nöbet tuttukları bir evde tutulan ve padişahın huzuruna çıkamayan düşman ve dost devletlerin elçileri arasında ayrım yapılıyordu. Elçi, 30-40 mirahur eşliğinde at üzerinde saraya getiriliyordu ve padişahın huzuruna ancak üçüncü gün çıkabiliyordu. Saray protokolünde öngörüldüğü gibi padişahın önünde derin bir şekilde eğiliyordu.

Padişah, tebasından hiçbiri karşısında yapmadığı gibi, yerinden kalkıyor ve elçiye öptürmek üzere elini uzatıyordu. Elçi, Avrupa tarzında küçük kırmızı bir iskemle üzerine oturuyordu ve tercüman, elçinin efendisinden gelen mektupları okuyordu. Sultan Süleyman, çoğu kez araya giriyor, sorular soruyor ve kimi zaman sitemde bulunuyordu ve nezaketle sertlik böylece yer değiştiriveriyordu. Mektupların okunması bittikten sonra, elçi

vezirlerin yanına başka bir odaya götürülüyordu. Elçi şayet Frenk asıllı ise gümüş ve altın tabaklar üzerinde yemek ve şarap getiriliyordu.

Elçi, bundan sonra zamanını, genelde bilerek uzatılan görüşmeler ve halkı uzak tutmak için onunla gelen ve bunun karşılığında bir bahşiş alan bir çavuş ve yeniçerilerden bir devriye ile birlikte şehir gezintileri arasında geçiriyordu. Hazineden, masrafları için her gün 20 altın ödeniyordu. Geri döneceği gün son bir kez padişahın huzuruna kabul ediliyor ve cevabını alıyordu; genelde padişahın yanına oturarak, bir ziyafete de katılıyordu[462].

Hepsi bir anda getirilen 10, 15 kendisine yabancı gelen yemeklerden tattıktan sonra, kendisine Şam kumaşından, kadife veya brokar kumaştan yapılmış, genelde 2-3 bin altın değerinde bir kaftan hediye ediliyordu. Dönerken, yanında değerli işlemelerle süslenmiş bir kesenin içinde padişahın cevabını götürüyordu[463].

Padişah, her Cuma camiye gidip, Cuma Namazını kılıyordu ve her Cuma başkent sakinlerinin görebileceği en görkemli geçit töreni gerçekleşiyordu. Atlı çavuşlar, “Geri, Padişahımız geliyor!” diye bağırıyorlardı[464]. Ardından 2 bin yeniçeri, 2 bin sipahi ve kılıçları, kemerlerinde baltaları, arkalarında tüfekleri ile solaklar ve yanlarında kılıçları ve sadakları, eyerlerinde ise bozdoğanları ile atlı sipahioglanları geçiyordu.

Biraz aradan sonra iki mirahur ve üzengileri mücevherler ve incilerle süslenmiş, rüzgarda dalgalanan kırmızı örtüler serilmiş 15-20 at geliyordu. Başta silahdar ağa olmak üzere, sarayın üç ağası onları takip ediyorlardı. “Derin bir sessizlik hakimdi ve adımlarla nal seslerinden başka bir şey duyulmuyordu[465]”. Halk, padişahını sessizce selamlıyor, O da Yahudiler ve Hristiyanlar dahil olmak üzere herkesi başı ile selamlıyordu. Camdan mihrabında iki saat kadar namazını kılıp, dualarını ettikten sonra, aynı merasim ile geri dönüyordu[466].

Bunun dışında, ancak ölümünü kendi emretmiş olsa bile, şehzâdelerden birinin ölüm haberini bildiren siyah zemin üzerine beyaz harflerle yazılmış mektubu aldığında halkının arasına çıkıyordu. Bu mektubu aldıktan sonra padişah sarığını yere atıyor, bütün mücevherlerini çıkartıyor, duvarlardan bütün resimleri ve süsleri indirtiyor ve kilimleri ters çevirtiyordu. Başkentte üç gün boyunca müzik sesi yasaklanıyordu. Kurbanlık koyunlar kesiliyor ve

haftada 7 bin akçe sadaka dağıtılıyordu. Cenaze günü, padişah tabutun arkasından yürüyordu ve tabutu çeken atlar “ağlıyordu”, zira gözlerine bunun için bir madde sıkılıyordu[467]. Ama hem kederde, hem sevinçte aynı eşsiz, azametli sessizlik korunuyordu.

Padişah, sefere çıktığı zamanlar, aralarında Hıristiyanların ve zencilerin de bulunduğu 1.000 kadar gurebâ bile güzel ve değerli üniformalar giyiyorlardı. Emîr-i âlem, altı sancakbeyi ile birlikte önden giderek, tuğu taşıyordu[468]. Hangi hava şartları altında olursa olsun, aralarından 500’ünün padişahın çadırının etrafında açık havada yatmak zorunda olan 4 bin sipahioğlanı, atları ile yanında gidiyorlardı. Her grupta onar silahdar, atları idare ediyordu. Seçkin ve yüksek maaşlı bu savaşçılar, tıpkı ulûfeciler ve müteferrikalar gibi, yanlarına görkemli giysiler içinde iki ya da üç köle alıyorlardı.

Mirahurun etrafı binlerce yeniçeri ve kendi köleleri ile sarılmıştı. Bütün çavuşlar, çavuşbaşının idaresinde hazır bulunuyor ve ellerinde bozdoğanları ile ordunun safları arasında düzeni sağlıyorlardı. Solaklar, tıpkı yeniçeriler gibi, iki ağa ve iki kâhyanın yönetimi altında, başlarında beyaz ve altın külahları ile yürüyorlardı. Geceleri meşaleci olarak ellerinde meşalelerle efendilerinin yolunu aydınlatan kapıcılar, altın ve ipeklere boğulmuşlardı[469]. Peykler tuhaf giysileri içinde önden koşuyorlardı.

Artık zırh ve çoğunlukla tüfek taşıyan yeniçeriler, görüldükleri her yerde hayranlık uyandırıyorlardı[470]. İspanyol zenciler tarafından anavatanlarında kullanılan arabalar model alınarak yapılan yeni arabalar üzerinde, başlarında 1.000 topçu bulunan ve genelde Hristiyan ustalar tarafından kullanılan bronz ve demir toplar geliyordu. Toplar ve diğer silahlar üzerinde yapılması gereken tamiratlar, cebecilerin işi idi[471]. Nihayet en arkadan gelen katırcıbaşının yönetimindeki katırlar ve Yavuz Sultan Selim zamanından beri ağır eşyaların taşınması için kullanılan filler[472], yürüyüşü tamamlıyorlardı.

Bütün bu ihtişam böylelikle sayısal üstünlük ve güç, disiplin, bireysel yiğitlik, padişaha sadakat, İslâm’a bağlılık ve hayatı hiçe sayma ile birleşiyor ve 1529 ve 1532 yıllarında olduğu gibi, hedeflere her zaman tam manasıyla ulaşılmasa da, bu orduyu dünyanın en iyi ordusu ve Kanunî

Sultan Süleyman’ın devletini, ordusu ile birlikte yenilmez bir imparatorluk hâline getiriyordu.

335 “Zucchero con acqua temperato”; Menavino, fol. 34 ve devamı.
336 Aynı eser, ve devamı fol. 74-75; Bassano, fol. 98 ve devamı.
337 Aynı yer.
338 Gevay 1533, s. 15.
339 Bassano, fol. 76 ve devamı.
340 “Vanno i Turchi a bere tutto il di . Nè è mai di che per Constantinopoli non si veggano per le strade de’ Turchi imbriachi”; Brassano fol. 93 ve devamı.
341 Bassano, fol. 98.
342 “Zampogne di cana”.
343 Bassano, fol. 100.
344 Menavino, fol. 36 ve devamı.
345 Spandugino, fol. 116.
346 “Huomini della religino d’amore, et non d’osservantia”; Menavino, fol. 28 ve devamı.
347 Aynı yer.
348 “Gene molto allegra”; Menavino, fol. 28 ve devamı.
349 Menavino, fol. 28 ve devamı; Bassano, fol. 90 ve devamı.
350 “Come sogliono fare i Zingari ne’ paesi nostri”; Menavino.
351 Spandugino, fol. 129 ve devamı.
352 Menavino, fol. 28.
353 Bassano, fol. 90 ve devamı.
354 Menavino, fol. 30, fol. 73.
355 Bassano, fol. 83.
356 Menavino, fol. 42.
357 Spandugino, fol. 128.
358 Bassano, fol. 100 ve devamı.
359 Menavino.
360 Aynı eser, fol. 27.
361 Spandugino, fol. 129.
362 Bassano, fol. 92 ve devamı.
363 Spandugino, fol. 111, 113.
364 Aynı yer.
365 Bassano, fol. 89 ve devamı.
366 Spandugino, fol. 117.
367 Aynı eser, fol. 127.
368 Bassano, fol. 94.
369 Menavino, fol. 27-28; Karşılaştırma için bk. Spandugino, fol. 125.
370 Bassano, fol. 92 ve devamı, 96.
371 Spandugino, fol. 130-131.
372 Bassano, fol. 104.
373 Aynı eser, fol. 87.

374 Bassano, fol. 82 ve devamı.
375 Aynı yer.
376 Menavino.
377 Jorga, “Relatiile commerciale en Lembergul” I, Bükreş 1900, s. 33.
378 Alberi, s. 116, Yıl 1527.
379 Bassano, fol. 103-104.
380 Gran-Turco in s. Francesco in Galata entro, et vi fece dir una messa, alla sua presenza, et se ne rise”; Bassano, fol. 82.
381 Bassano, fol. 96 ve devamı.
382 “È peggio star iu man sua che morire”. Karşılaştırma için bk. Menavino, fol. 63 ve devamı.
383 Bassano, fol. 86.
384 Aynı yer.
385 Spandugino, fol. 206.
386 Menavino, fol. 66.
387 Bassano, fol. 100-101.
388 Aynı yer.
389 Aynı eser, fol. 83.
390 Karşılaştırma için bk. Gedeon, Konstantinopel 1890, 80 ve “İstanbul Patrikleri Yıllıkları”; özellikle III. cilt.
391 Bassano, fol. 82 ve devamı.
392 Aynı eser, fol. 95.
393 Bassano, fol. 85 ve devamı.
394 Spandugino, fol. 124 ve devamı.
395 Spandugino, fol. 10.
396 Spandugino.
397 “Fodera di vellute”; Spandugino, fol. 123 ve devamı.
398 Spandugino, fol. 123 ve devamı.
399 Alberi, s. 105.
400 “La pompa di costoro commincio nel tempo di Baiazette, et crebbe piu sotto il governo di Selim, il quale et dalla contrada del Cairo et della Persia fece recare gran quantità d’oro et di gioie. Perchè hora i Turchi fanno la maggior pompa del mondo”; Alberi.
401 “Come fanno i cortigiani per roma, a solazzo . Sfoggiano i fornimenti da cavallo dorati e di argento, di modo che tal volta vale piu il fornimento che il cavallo”; Bassano, fol. 100-101.
402 Menavino, fol. 36.
403 Alberi, s. 106.
404 “Una tocca di bambagia sottile, larga meza canna et lunga sette o otto, et è molto leggiera et senza alcun fastidio”.
405 “con fogliamo et fregetti di Damasco o raso”; Menavino, fol. 35 ve devamı.
406 “Che gli era una cosa vergognosa a vederli”; Spandugino, fol. 124.
407 Alberi, s. 106.
408 Menavino, fol. 35: Barami.
409 Bassano, fol. 78-79.
410 “Come una stola de prete, d’ormesino con una francietta nel fine”; Bassano, fol. 78.

411 Fazzuolo.
412 “Aguzza, et è tre palmi lunga, che, vedendole, paiono lioncorni”; Menavino, fol. 35.
413 Aynı eser; Karşılaştırma için bk. Spandugino, fol. 124; Bassano, fol. 78-79.
414 Bassano, Aynı yer.
415 Karşılaştırma için bk. Spandugino, fol. 109, 116.
416 Menavino, fol. 48 ve devamı.
417 Aynı yer.
418 Aynı eser, fol. 36-37.
419 Aynı eser, fol. 41.
420 Karşılaştırma için bk. Spandugino, fol. 117 ve devamı ve Gevay’ın eserindeki Alman elçi raporları.
421 Menavino, fol. 37-38.
422 Rum Heptapyrgos’un çevirisi; Menavino, fol. 49.
423 Makamları hakkında bilgi için bk. Spandugino, fol. 111. Sarayın kumaş alışverişini de yaparlardı.
424 Alberi, s. 116.
425 Spandugino, fol. 109.
426 Menavino, fol. 42.
427 “Vestite qual d’oro, qual di Vellutto et qual di seta”; Spandugino, fol. 117 ve devamı.
428 Spandugino, fol. 118.
429 Aynı eser, fol. 117 ve devamı.
430 Menavino, fol. 38 ve devamı.
431 Aynı eser, fol. 40-41.
432 Suyu taşımak için kullanılan arabaya göre adlandırılmıştır.
433 Spandugino, fol. 109.
434 Menavino, fol. 39 ve devamı.
435 Aynı eser, fol. 39.
436 Aynı eser, fol. 45.
437 Menavino, fol. 46.
438 Aynı eser; Bassano, fol. 102 ve devamı.
439 Aynı eser, fol. 38.
440 “Perchè dise che quelli sono danari di buon’ acquisto, et non di sudore di poveri huomini”.
441 Menavino, fol. 46.
442 Spandugino, fol. 109.
443 Bassano, fol. 104.
444 Aynı eser, fol. 45.
445 Menavino, fol. 40 ve devamı.
446 Bassano, fol. 102.
447 Menavino, fol. 37.
448 Karşılaştırma için bk. Spandugino, fol. 107-108.
449 II. Bâyezid zamanında: “Scorza di noce indiana, lefata in verghe d’oro, et il piede simile, con una luna in cima, due smeraldi bellissimi per ogni banda”; Menavino, fol. 48 ve devamı.
450 Bassano, fol. 85.

451 Aynı yer.
452 Menavino, fol. 46 ve devamı; Bassano, fol. 87 ve devamı.
453 Karşılaştırma için bk. Alberi, s. 96 ve Bassano, fol. 87-87.
454 Menavino, fol. 37, 48; Bassano, fol. 85.
455 Bassano, fol. 88.
456 Aynı eser, fol. 83
457 Gevay 1530, s. 41
458 Bassano
459 Huzura ilk olarak yeniçeri ağası girerdi (ed).
460 Aynı eser, fol. 87 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Gevay, passim
461 Karşılaştırma için bk. Menavino, fol. 47 ve devamı; Spandugino, fol. 124-125; Hurmuzaki, II, s. 62; Bassano, fol. 88-89; Alberi, s. 116
462 Elçiler padişahla yemek yemezlerdi. Bu hatalı bir beyandır (ed).
463 Menavino, fol. 47-48; Bassano, fol. 102 ve devamı; Alberi, s. 116; s. 300 ve devamı. Karargâhta Divân toplantısı için (1537: Charrière I, s. 334 ve devamı.
464 “Fatevi indietro; ecco il Signor che viene”; Bassano, fol. 81-82.
465 “Silentio grandissimo, nè si sente altro che il suono delle scarpe ferrate et il strepito delle cavalli”; Aynı yer.
466 Aynı yer.
467 Bassano, fol. 51.
468 Spandugino, fol. 113 ve devamı; Menavino, fol. 41.
469 Karşılaştırma için bk. Menavino, fol. 42 ve devamı; Spandugino, fol. 113-115.
470 Bir yeniçerinin renkli görüntüsü için bk. Jorga, “Acte şi Fragmente”, 1. cildin başı.
471 Spandugino, fol. 115.
472 Aynı yer.

Beşinci Bölüm:

Türk-Macaristan Eyaletinin Kurulması

Kanunî Sultan Süleyman, 1538 ve 1539 yıllarında, Zapolya'nın mahvını istediği defalarca iddia edilmesine rağmen[473], Macaristan'ı miras bırakma hakkı ile birlikte yöneten Erdel Banı Zapolya'dan oldukça memnundu. O, Osmanlı'nın bu bölgedeki etkisini azaltacak kadar güçlü değildi. Ama, Avusturya hanedanının hırsına karşı koyamayacak kadar zayıf da değildi. Bununla beraber Yanoş Zapolya'nın, Leh Kralı'nın kızı İsabella ile evlendikten ve İsabella'nın gerek babası, gerekse dedesinin anısına Yanoş Sigismund adını verdiği oğlunun doğumundan kısa bir süre sonra aniden ölmesi ile Macaristan'daki şartlar kökten değişti ve Macaristan sınırında yeni bir savaşa girmeyi düşünmeyen Sultan Süleyman'ın iki uzun seferle sonuçlanacak müdahalesine sebep oldu.

Erdel Voyvodası Stefan Majlath, Kral Zapolya'ya karşı konumunu koruyabilmek amacıyla Emerich Balassa ile ittifak kurmuştu. Onlara en son Eflak Voyvodası Radu Paisie de katıldı[474]. Başta olduğu dönemlerde tarlaları harap eden çekirge istilasından dolayı "Lacusta" lakabı ile anılan Erdel Voyvodası Stefan ayrıca Almanlarla sıkı ilişkiler içerisine girmişti ve onların yardımı ile bugünkü Güney Besarabya'da kaybedilen toprakları geri alabilmeyi umuyordu[475]. Ama toplumdaki kesimler bu tehlikeli siyaseti desteklemiyordu[476] ve Kral Ferdinand da, Erdel'deki bu şüpheli isyancıya ne maddi, ne de manevi olarak destek veriyordu.

Zapolya, barışın bozulmasına sessiz kalmamıştı. Macar birliklerini toplayarak Erdel'e geldi, Torda'da bir meclis topladı, suçluların hüküm giymesini ve Balassa'nın kalelerini zapt ederek boyun eğmesini sağladı. Stefan Majlath ise güçlü Fogaras Kalesi'ne kapandı. Zapolya, kuşatmaya bizzat katılmak üzere yola çıktığında, hastalığından dolayı Mühlbach'a (Szászsebes) yönelmek zorunda kaldı[477] ve burada ikili bir mücadeleyi seyrederken yeni bir kriz daha geçirip, birkaç saat sonra hayata veda etti.

Tarih, 22 Temmuz[478] 1540'ı gösteriyordu. 26 Temmuz'da Kronstadt (Braşov) sakinleri, Macaristan'ın Türklerle iyi ilişkiler içinde olan güçlü ve ölen Zapolya'nın tüm sırlarını bilen haznedârı "Keşiş" Georg Utişenoviç'e "nasıl davranmaları gerektiğini" sormuşlardı[479].

Macaristan'ın doğu uçunda artık henüz birkaç haftalık olan kralın vasileri olarak yukarıda adı geçen "keşiş" lakaplı Georg Utişenoviç ve Kral Yanoş'un kuzeni[480] olan ve Banat'taki soydaşları ile orada bulunan Romenler üzerinde hüküm süren nüfuzlu Peter Petroviç hüküm sürüyorlardı. Eflaklar, derhal Bodola'daki karargâhlarından ayrıldılar, Sekler kraliçenin tarafına çekildi ve Saksonya şehirleri ülkenin yeni voyvodası olarak Baltasar Bornemissa tarafından işgal edildi[481]. Ağustos ayında Stefan Majlath ve yine başa gelmek için büyük çabalar gösteren Balassa "ülkenin komutanlığına" getirildiler.

Yerel entrikalar ve yenilikler, o dönemde sadece ikincil bir öneme sahipti, zira Zapolya'nın ölümünden dolayı Macaristan meselesi tekrar gündeme gelmişti. Başlarında Peter Perenyi olmak üzere altı nüfuz sahibi asilzâde Kral Ferdinand'a, dolayısıyla İmparator Şarlken'e başvururken, Eylül ayında Rakosfelde'de toplanan meclis, reşit olmayan kralı tanıdı[482] ve 1540 yılının sonlarından itibaren her yerde Türklerin Macaristan'ın tamamını tehdit eden hazırlıklarından bahsedilmeye başlandı. İstanbul'dan gelen haberler, Sultan Süleyman'ın hadiselere müdahale edeceğine kesin olarak işaret etmekteydi[483].

Sultan Süleyman, Zapolya'nın hayattayken gönderdiği elçileri – ki aralarında hukukçu Verböczy de vardı – İstanbul'da huzuruna kabul etmişti. Sultan Süleyman için durum açıkça ortada idi: Şayet vasalının gerçekten bir oğlu var ise – doğru olup olmadığını incelemek için Budin'e bir çavuş gönderilmişti – babasının yerine geçmeli idi. Bu yüzden, her yılın Ekim ayında yarısı gümüş akçeler, diğer yarısı kadife kumaşlar olmak üzere yıllık 50 bin gulden vergi ve duhulda kalanların da ödenmesi şartıyla krallığının nişanesi olarak kaftan, kılıç ve bozdoğan ile birlikte bir kabul fermânı gönderildi[484].

Piskopos Verancsics'in bizi inandırmak istediği gibi, Erdel'de Macaristan'ın bu bölgesinin prensi olarak kabul edilmek üzere, Majlath'ın

başkanlığını yaptığı meclise, sahte bile olsa, sultanın bir temsilcisinin katılmış olması mümkün değildir[485]. Divân-ı Hümâyûn, hele ki bir Kanunî zamanında, hiçbir zaman böylesine küçük sahtekarlıklara ve adi siyasi araçlara başvurma gereği duymamıştır. Türklerin, bu konudaki tutumları, küçük "Kral Stefan'a" – henüz vaftiz olmamış küçük bebeğin adı bu olacaktı[486] - gönderilen 27 Nisan tarihli kabul fermânından belli oluyordu: "Bütün bu anlaşmazlıklar, Majlath ve Emerich'ten kaynaklanıyor. Ben, Macaristan Krallığı'nı Kral Yanoş Zapolya'nın oğluna verdim. Ama onlar, kralın oğluna itaat etmiyorlar ve sürekli olarak Almanlardan yardım almak için elçiler gönderiyorlar... Ben, Allah'ın emri ile Macaristan'ı ve Erdel'i, diğer devletlerim gibi, kılıcımla aldım ve bana ait bölgelerin herhangi bir şekilde huzursuz edilmesine göz yummayacağım. Egemenlik haklarıma dayanarak, devleti Kral Zapolya'nın oğluna verdim. Gerçek olan budur[487]".

31 Ekim'de[488], artık Kral Ferdinand'ın hizmetinde bulunan Hieronimus Laski, İstanbul'da idi, ama Sultan Süleyman, Macaristan tahtı için süren mücadelede gönderilen bu ikinci elçiyi kabul etmeyi reddediyordu. Kısa bir süre sonra Divân-ı Hümâyûn'a felaket haberleri gelmeye başladı ve Kral Ferdinand'ın faaliyetleri isyanlara sebep oldu: Nikolas Fels komutasındaki bir Alman ordusu, Leh Kralı'nın kızına destek vermesi ve İsabella'ya Erdel'i ve Opole ile Ratibor düklüklerini vererek, memnun etmek için görüşmeler başlatılmış olmasına rağmen, Perenyi ve taraftarlarının desteğiyle Budin'in elde tutulmasını temin eden veya tehlikeye sokan Vişegrad ve Vaç (Waitzen) kalelerini zapt etmişti[489]. Perenyi, İstolni Belgrad'ı (Macarca: Székesfehérvár; Almanca: Stuhlweissenburg) Hristiyanların tarafına çekmeyi başardı ve Peşte'ye Alman birlikleri yerleşti.

7 Kasım'da Laski'ye, kılıçla alınıp mülkü hâline getirilen Macaristan Krallığı'nın kaderi hakkında karar vermeye tek yetkili kişinin kendisi olduğu ve fermânıyla kabul edilmeyen bir kral tarafından yapılan hiçbir antlaşmanın – bir yıl önce Zapolya'nın ölümünden sonra Kral Ferdinand'a devrini öngören Varad Antlaşması gibi[490] - Divân-ı Hümâyûn üzerinde bağlayıcı olmayacağı Sultan Süleyman tarafından bizzat söylendi. Almanların fetihleri, barışın açık bir ihlali kabul edildi. "Kıştan sonra

ilkbahar ve yaz gelir”, yani önce savaş gelir ve ardından barışı bozanlar en ağır şekilde cezalandırılır, diyordu Sultan Süleyman ve İstanbul’daki diplomatik görüşmelerde başı birçok kez belaya giren Laski, karanlık zindanlarla tanışmasa da veziriazamın Türk sistemine göre gönülsüz misafirperverliği ile tanıştı.

4 Nisan 1541 tarihinde Sultan Süleyman Edirne’deki kış karargâhından İstanbul’a geri döndü. Orada, Macaristan’a yapılacak yeni bir sefer için hazırlıklar yapmıştı.

Erdel’e, Majlath’ın kaybedilen davasına destek vermemeleri yönünde bir uyarı gönderildi. Eflak Prensi Radu’ya, ilk çağrıda İsabella ve “Kral Stefan’a” yardıma koşma emri verildi. Ülkenin en önemli limanı İbrail (Braila)’e 1540 yılında bir yeniçeri muhafız kıtası yerleştirildi[491]. Boğdan’da boyarlar, ülkeyi çöküşe götürdüğü ve soyduğu gerekçesi ile Türkler tarafından tayin edilen ve korunan Stefan’ın karşısına birçok kez farklı taht varisleri çıkarmışlardı, zira büyük Boğdan Prensi Stefan’ın eskiden Tatar akınlarına karşı kullandığı kalesi Orheiu bile Türklerin teyakkuz mevkii hâline gelmişti[492]. Stefan, başkenti Suçava’da cinayete kurban gitti (Aralık 1540). İsyancılar tarafından onun yerine getirilen ve Prens Aleksandru adını alan Boyar Cornea, muhafızlık yapan yeniçerileri öldürttü ve uzun zaman önce kaybedilen Kili ve Akkirman Limanları’na bir çıkartma yapmayı denedi. Bu esnada yüzlerce sipahi hayatlarını kaybetti[493].

Bu hadiseden sonra, 1538 yılında yenilen ve Erdel’den gizlice yola çıkıp, Divân-ı Hümâyûn’a gelerek (Haziran 1540), 100 bin Gulden borç alan ve ayrıca 50 bin Gulden için söz alan Boğdan Prensi Petru, en büyük oğlu İlie ile birlikte Boğdan’a geldi. 28 Ocak 1541 tarihinde Silistre’de mirahur-ı evvel komutasındaki 3 bin sipahi ve yeniçeri, ülkenin önde gelenlerinin itirazlarına rağmen, ikinci kez Boğdan Prensliği’ne atanan Petru’yu Boğdan’a götürmek üzere hazır bulundu. Petru, burada “yenilmez Padişah, çok lütufkâr hükümdar ve en büyük vezirlerin”, kendisini tekrar prensliğe getirdiklerini ilan etti. Akabinde Türklerin elinde bulunan İbrail’e geçti. Başlarında Aşağı Ülkenin, Goyan Vorniki olduğu hâlde, sair gururlu boyarlar, af dileyerek, boyun eğdiler[494]. Yeni Prens Aleksandru, düşmanı ile çarpışmak üzere az sayıda taraftarı ile Roman’dan Galati’ye kadar geldi,

ama kendi adamlarının ihanetine uğrayarak celladın eline düştü (Şubat)[495]. Petru, (Mayıs sonunda) Erdel'den ailesini getirtti ve sultanın hükmüne itaat ederek, birkaç Eflaklı ve Küçük Bâli Bey ile Niğbolu Sancakbeyi'nin kuvvetleriyle birleşerek[496], isyancı Majlath'ın hükümdarlığına son vermek üzere, vaktiyle ölümden kıl payı kurtulmuş olduğu komşu Erdel'e saldırdı.

Müttefik ordusu, Ojtuz Geçidi'ni aştı ve Majlath, 20 Temmuz tarihinde Fogaras yakınlarında Petru tarafından esir alındı. Boğdan kroniklerinde[497] her iki "tarafın verdiği cesur mücadeleden" bahsedilirken, Macar ve Polonya kaynaklarında milli davanın bir temsilcisi olan Erdel Voyvodası Majlath'ın bahtsızlığının, iki sıradan askeri önemli birer esir sanarak ele geçirmesini sağlayan sancakbeyinin hilesinden kaynaklandığından bahsedilmektedir[498]. Erdel'in gururlu hükümdarı Majlath, İstanbul'a gönderildi ve bir daha Yedikule zindanlarından çıkamadı.

Fogaras önlerindeki karşılaşmadan yaklaşık bir ay önce, 20 Haziran tarihinde Sultan Süleyman İstanbul'dan ayrılmıştı. Macaristan'a karşı yapılacak seferin hiç acelesi yoktu. 1540 yılının sonlarına doğru Hüsrev Paşa komutasındaki Boşnaklar ve Adriyatik Denizi'ndeki Klis'in sipahileri Murad Bey komutasında Hırvatistan'da akınlara çıkmışlardı, ama Kont Zriny onları geri püskürtmeyi başarmış, hatta bunun karşılığında Türk sınır boylarındaki Dubiça ve Kamengrad'a saldırmıştı[499]. Bahar aylarında Hüsrev Paşa bu sefer Mehmed Bey, Valentin Török ve Macar birlikleri ile Vaç'a saldırdı ve kaleyi geri aldı. Ama Hüsrev Paşa'nın akıncılardan oluşan birlikleri, Peşte'ye yapılacak saldırıya katılmayı reddettiler ve erzak azlığı sebebiyle Dalmaçyalılar ve Boşnaklar geri çekilmek zorunda kaldılar[500].

Kral Ferdinand'ın paralı askerleri, Kraliçe İsabella ile yapılan görüşmeler kesildikten sonra Budin'e saldırmamış olsalardı, Sultan Süleyman belki de bu küçük başarılarla yetinebilecekti.

İmparator, tüm dikkatini o dönemde Cezayir davasına vermiş olmasına rağmen[501], Regensburg meclisinde Alman şehirlerinden gönderileceği vaat edilen yardımı bekleyen Kral Ferdinand, komutan Roggendorf'a Budin'e saldırma emrini verdi. Roggendorf, 3 Mayıs tarihinde Kraliçe İsabella'nın 2 bin Macar askeri tarafından savunulan başkentinin önlerine geldi ve San Gerhard tepesinden, Komorn Kalesi'nden getirilen büyük toplarla şehri topa

tutmaya başladı. Birkaç gün sonra iki kez taarruza geçtiler, ama kuşatma altında bulunanlar, küçük kralın iki hamisinin teşviki ile her iki taarruzda düşmanları geri püskürtmeyi başardılar. İkinci Zapolya'nın tahtı, bu şekilde aslında antlaşmaya varmaya meyilli olan ve neredeyse Lehistan'a kaçmayı düşünen Kraliçe İsabella'nın müdahale etmesine bile gerek kalmadan, en iyi şekilde savunuldu[502].

Aslında İran'a karşı bir sefer düzenlemek isteyen ve kendi yerine daha önce Diu'da çarpışmış olan Hadım Süleyman Paşa'yı İran'a gönderen Sultan Süleyman, Belgrad ve Semendire Beylerbeyi Yahya Paşazâde Mehmed Paşa'yı ve Şah İsmail'in kızlarından biri ile evli olan[503] Bosna Sancakbeyi İranlı mülteci Ulama Bey'i önden gönderdi. Türkler, sakin hareket ediyorlardı: Cebel Adası'nı (Biblos) zapt etseler de[504], önemli çatışmalar yaşanmadı. Almanların açıkça savaşa girme cesareti yoktu ve paşalar, sultanlarının gelmesini bekliyorlardı.

Pereny, Kral Ferdinand'ın emrini beklemeden Roggendorf'un birliklerini Tuna Nehri'nden geçirerek Peşte'ye geri götürmeye ikna ettiğinde, Sultan Süleyman henüz Tuna Nehri'ne varmamıştı. Ancak ortaya çıkan sel, köprüleri tahrip ettiğinden, Mehmed Paşa'nın Türk birlikleri kaçan Alman birliklerine saldırdı. Filonun komutanları korkmuş ve Komorn'a geri dönmüşlerdi. 3 bin Alman ise teslim olmak zorunda kaldı. Türk filosunun reisi Kasım Paşa Peşte'yi aldı ve kaçan Roggendorf, Viyana'daki kızgın hükümdarının huzuruna çıkamadan, Viyana yolunda utançtan, pişmanlıktan ve çatışmalar sırasında aldığı bir yaradan dolayı hayatını kaybetti[505]. 15 Temmuz tarihinde Şansölye Verböczy, kraliçenin komutanı Valentin Török ve "Budin'de bulunan diğer asilzâdeler", sultanın teveccühüyle Vezir Sokollu Mehmed Paşa'nın gelişinin kurtulmalarını sağladığı haberini yaymaya başladılar[506].

Sultan Süleyman, yanında oğulları Selim ve Bâyezid ile birlikte imparatorluğunun kuzeydeki bu sınırına doğru hızla hareket ederken, Petervaradin'de Budin'in kuşatmadan kurtulduğu ve şehre saldıranların cezalandırıldığı haberini aldı. Bunun üzerine Sultan Süleyman yürüyüşü yavaşlattı ve ancak 26 Ağustos tarihinde Peşte'ye varıp, karargâhını kurdu. Akabinde yeni karargâhta Belgrad'taki Paşaya Rumeli Beylerbeyi ünvanını vermek için Tuna Nehri'ni geçti. Bu sırada birçok Hristiyan esir idam edildi

ve ilk kez Macaristan topraklarına ayak basan Tatarlar Estergon, Neutra ve İstolni Belgrad'a kadar akına çıktılar. Budin'i savunan Macar asilzâdelerden birkaçı, ayın 28'inde sultanın huzuruna geldiler.

Sultan Süleyman bu sefer de adil ve şerefli ruhuna sadık kaldı. Düşmanlarından kurtardığı kraliçenin adamlarının hediyelerini beklemek yerine, onlara ve kraliçenin oğluna yüzükler, ince muslin, üç at ve üç kaftandan oluşan hediyeler gönderdi. Türk geleneklerine göre bunun karşılığında sadece vasalının karargâhına getirilmesini talep etti. Bundan kurtulmanın bir yolu yoktu. Bu yüzden küçük kralın dadısı, yanında aralarında Keşiş Georg, Petroviç, Valentin Török, Verböczy ve birçok başka asilzâdenin de bulunduğu çok sayıda adamla birlikte Stefan'ı sultanın huzuruna çıkarttı. Budin'in senatörleri de bu zorunlu kabule katıldılar (29 Ağustos). İki sıra sert bakışlı yeniçeri arasından geçerek, Divân-ı Hümâyûn'un toplandığı sultanın çadırına geldiler.

Sultan Süleyman, himayesi altına aldığı çocuğun dadısına altın sikkeler, asilzâdeler için de büyük bir ziyafet verdi. Yapılan merasimler sırasında, 1 Eylül tarihinde Budin Şehri'nin Yahudi Kapısı'ndan aniden binlerce yeniçeri ve solak, hiçbir engelle karşılaşmadan şehre girdiler. Planlı bir şekilde hareket eden Türk birlikleri, caddeleri tek tek işgal ettiler[507] ve kısa bir süre sonra şehrin bütün meydanlarında görüldüler[508]. Yeniçeri Ağası, karargâh olarak San Georg Kilisesi'ni seçti ve şehirdeki tüm silahlar toplandı. Veziriazam Rüstem Paşa'nın eşine hediyeler gönderen Kraliçe İsabella, ertesi gün Budin'in yeni efendilerine kalenin kapılarını açmak zorunda kaldı.

Vezir Sokollu Mehmed Paşa, Ulama Paşa ve Yahya Paşazâde Mehmed Bey'in Divân'da, ayın 29'unda geri verilen genç kralın ölümü için mi, yoksa İstanbul'a götürülmesi için mi görüş bildirdikleri bilinmemektedir, ancak Sultan Süleyman bu konuda da her zamanki gibi prensiplerine ve mantığına göre davranmıştır. Almanların Budin'e yeni bir saldırısını önlemek için, Budin'i emrinde 2 bin yeniçeri, 1000 sipahi ve bir o kadar martolos[509] bulunan Macar devşirme Hadım Süleyman Paşa'nın denetimine verdi. Kralın vekilleri ise ertesi gün de görüşmelerle oyalandılar. Valentin Török'ün Budin dışına çıkması yasaklandı. Kraliçe İsabella'ya, Keşiş Georg'un himayesi altında kalacak küçük oğlu için Erdel'in tamamı,

Macaristan'ın güneyi, sancakbeyi[510] olarak Petroviç'in atandığı Lippa (Lippova) ve Tımışvar Banatları ve Marmaros tuz yatakları verildi[511]. Verböczy'ye günlük 500 akçe karşılığında Budin Kadısına durumun yeniden düzenlenmesinde yardımcı olma görevi verildi[512].

Diğer önemsiz şeyler yanında bütün bu hükümler, altın işlemeli mavi harfli bir fermâna yazıldı ve nişancı tarafından kraliçeye okundu. Ertesi gün olan 2 Eylül'de Sultan Süleyman iki oğlu ile birlikte Budin'de namazını kıldı ve 5 Eylül'de "zavallı kraliçe"[513] İsabella bir öküz arabasının üzerinde, kısa süren bir mutluluğu ve bir o kadar acı ve kederini paylaştığı şehri, yanında birkaç adamı ile birlikte Erdel'e doğru yola çıkmak üzere terk etti.

Aynı zamanda Ferdinand'ın elçileri Salms ve Sigismund von Herberstein geldiler ve hediye olarak altın bardaklar ve sanatsal değeri yüksek eski bir saat getirdiler. Laski, hastalığından dolayı önce Niş'te, sonra Belgrad'da siyasi tutuklu olarak kaldı[514]. Elçilere verilen cevap kısa idi: Kral Ferdinand, Macaristan'ı derhal boşaltacak ve bu haksız savaşta esir alınanları hiçbir tazminat talep etmeden geri verecekti. Yazılı olarak hazırlanan belgede, özellikle 1540 yılında yapılan fetihlerden Estergon, Vişegrad, İstolni Belgrad ve Tata geri isteniyordu[515]. Büyük çabalardan sonra kısa bir ateşkes sağlanabildi[516]. Török'ün beş yıl boyunca zindanlarda esir tutulacağı Belgrad'da üç gün kaldıktan sonra Sultan Süleyman, kılıcı ile aldığı Macaristan'da düzeni tekrar sağlamış olmanın verdiği huzurla İstanbul'a geri döndü[517].

Budin'in kaybı, Macaristan ve tüm Hristiyan dünyası için çok önemli idi. Bu vahim gelişme neticesinde, memleketin önde gelen soyluları ve siyasette sözü olan diğerlerinin şimdiye kadar sürdürmüş oldukları huzursuzlukları, inatçı ve düşüncesiz davranışları tamamen bertaraf edilmiş oldu. Bu hadiseden sonra tek kurtarıcı olarak gördükleri Kral Ferdinand'a onbeş kişilik bir elçi heyeti gönderildi ve yapılan görüşmeler neticesinde 29 Aralık tarihinde, Erdel'de Martinuzzi'nin himayesindeki küçük kralın başkanlığında toplandıkları Göle (Gyula) Şehri'nde İsabella ile Varad şartları bazında yeni bir antlaşmaya varıldı.

Anti Türk dalgası Batı’ya da sıçradı. İlk kez, masrafları Roma İmparatorluğu tarafından karşılanan bir ordu toplandı. Bu ordunun amacı Macaristan’a girmek ve Budin’i Türklerden geri almaktı. 1543 yılının yaz aylarında Dük Joachim von Brandenburg’un (Brandenburg elektörü Yoakim) yönetimi altında fazla ön hazırlıkların yapılmadığı, ilginç ama trajikomik bir sefer düzenlendi[518].

14 Ocak 1542 yılında yeniden ortaya çıkan ve yaklaşan Türk tehlikesini ele alan bir imparatorluk meclisi toplandı. Protestan liderler bile yapılacak sefere katılmaya hazırdılar. O dönemde herkesin siyasi pozisyonunu belirleyen dinî inançlara bakılmaksızın, prenslerin büyük çoğunluğu arasında Prens II. Joachim von Brandenburg’un siyasi açıdan savaşın liderliğini yapmaya en uygun isim olduğuna karar verilmişti. İmparatorluk meclisinin görüşmeleri ancak 9 Şubat tarihinde başlatılabildi. Kral Ferdinand, Hristiyan dünyasının, yani bölünmüş Macaristan ve kendisine miras kalan Avusturya eyaletlerinin menfaatine 20 bin atlı, toplar ve bir Tuna filosu sağlamaya hazırdı ve papa 10 bin piyadenin masraflarını karşılamayı vaat etti. Hatta, Fransa’dan ve İsviçre’den yardım alabileceklerini ve Türk akıncılarına geçitleri kapatacak Venedik ile ittifak kurabileceklerini düşünmeye başladılar. İmparatorluk vergilerini toplamak çok uzun sürdüğünden, para sıkıntısı çekilebileceğinden Joachim von Brandenburg 1541 yılının kış aylarında tekrar Boğdan’ın başına getirilen Prens Petru Rareş ile irtibata geçti.

Petru’nun İstanbul’a büyük miktarda borcu vardı ve vergisi yükseltilmişti[519]. Etrafı tüm hareketlerini izleyen yeniçerilerle sarılı idi. Oğlu İlie’yi rehin olarak istemişlerdi ve Petru, kendi ifadesine göre, oğlunu ölmüş sayıyordu[520]. Ayrıca Türklerin Bender, Orheiu ve tüm çevre bölgelere yerleşmesi ve ellerinde iradesiz bir oyuncak hâline dönüşmüş olması gücüne gidiyordu. Böyle bir konumu daha fazla kabul edemezdi. Türklere karşı “güçlü ve sebatkâr bir Hristiyan kralın” ortaya çıkmasını gönülden diliyordu ve bu “krala katılmaya ve elinden geldiğince yardım etmeye” hazırdı[521]. Komşusu Eflak Prensi Radu Paisie de Divân-ı Hümâyûn’a vergi ödemekten usanmıştı[522].

Detaylarını bilmediğimiz görüşmelerden sonra, Radu Paisie Hristiyan inancına sadık kalmak ve kaybettiği kalelerini tekrar geri alabilmek

amacıyla, 1 Mart 1543 yılında, yola çıktığını düşündüğü Hristiyan ordusu için gözcülük yapmaya, ortak bir savaşta Türklere ihanet etmeye, sultanı canlı, ya da ölü olarak imparatorluğun komutanına teslim etmeye ve ücreti karşılığında Polonya üzerinden orduya 30 bin öküz göndermeye karar verdi. Bunun karşılığında beklenen zaferden sonra Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir üyesi olarak kabul edilecekti[523].

Joachim von Brandenburg, 26 Mart tarihinde resmen seferin komutanı tayin edildi. 1 Mayıs'ta Viyana'da olacaktı, ancak Regensburg Meclisi'nden, Bohemya'dan, Moravya'dan ve Macaristan'dan gelecek birlikleri ve paraları beklediği için gelişi uzadı. Aynı zamanda Kraliçe İsabella da eşinin mirasını devretmeye karar verdi[524]. 24 Haziran'da, Viyana'ya gelişinden iki hafta sonra, Joachim von Brandenburg 30 bin piyade ve 4 bin atlı ile sefere çıkmak için yeterli paraya sahip değildi. Boğdanlılar, ona 200 bin altın borç vermek zorunda kaldılar. Bu altınların yarısı Boğdan'dan gönderilen öküzlerin Yaroslav (Jaroslav)'da Leh pazarlarında satışından elde edilmişti. Bunun karşılığında Joachim von Brandenburg, sultanı eline geçirdiği takdirde 300 bin, hatta 500 bin Macar altını ödemeyi vaat etti[525]. Paralı askerlerden çoğu parasını ya hiç alamamıştı, ya da ödeme günü çoktan geçmişti[526].

7 ve 8 Temmuz'da Kral Ferdinand ve Kraliçe Anna orduyu denetlemeye geldiler. Birlikler, "seçkin bir savaşçı" topluluğuna benziyordu[527]. Aralarında Brandenburglu "Kara Dük'ün" demir zırhlı piyadeleri, başlarında Vitelli, Sforza ve Tornielli'nin bulunduğu İtalyanlar[528] ve Roma İmparatorluğu'ndan ödemeleri geciktiren prenslerin çok sayıda birlikleri bulunuyordu. Giangiacomo, Tuna filosuna komutanlık ediyordu. Macarlar sayıca çok azdı ve şüphe ile yaklaşılan güvensiz bir topluluğu temsil ediyorlardı. Bu sebeple daha sonra tabyalara da alınmadılar. Thurzo, birçok asilzâde adına Macaristan'daki durumları, asilzâdelerin hepsini kullanamayacak kadar güvensiz ilan etti[529], zira akıncılar 1544 yılının sonbaharında Moravya'da Waag Nehri'ne kadar; Emerich Balassa'nın topraklarında; Hırvatistan'da Zagreb'e kadar ve İstirya topraklarında akına çıkmışlardı ve ilkbaharda tekrar dönecekleri söyleniyordu[530]. Ungnad'ın 8 bin kadar Bohemyalı atlısı Haziran ayında önce Drava Nehri kenarında,

daha sonra da İpek (Macarca: Pecz; Almanca: Fünfkirchen) ile İstolni Belgrad arasında karargâh kurdular[531]. Türkler ise Rareş'in verdiği bilgilere göre, Almanların Fogaras'a saldırmasını bekliyorlardı[532].

Nürnberg'te toplanan meclisin yeni vaatleriyle coşkusu arttırılan Hristiyan ordusunun nihayet Viyana'dan ayrılışı, henüz ortaya çıkmamış bir düşmanı karşılamak, ya da Arnavut kökenli Bâli Paşa'nın "Macaristan'ın ulu ve yenilmez sultanının temsilcisi"[533] olarak sayıca büyük bir birliği yönettiği Budin'i kuşatmak için değil, daha çok paralarını alamamış olan askerler arasında ortaya çıkan anarşik düzensizlikleri sona erdirmek içindi. Bu sebeple, söylenenlere göre Pereny'nin, Medicilerin ve Ungnad'ın tavsiyelerine karşın saldırı noktası olarak Budin değil, daha güçsüz olan Peşte seçildi. Macaristan birliklerinden bazıları ancak 2 Eylül'de Alman ordusuna katıldı. Sonbahar, her zamankinden daha soğuk ve yağmurlu geçiyordu. Bir çoğu açlık ve soğuktan hayatlarını kaybetti ve 11 Eylül'de komutanlar geri çekilme emrinin verilmesini talep etmeye başladılar. Buna rağmen ordu 15 Eylül'de Peşte önlerindeki Andros (Andreas) Adası'na gelmişti. Hristiyan ve Türk gemileri arasında geçen birkaç çatışmada elde edilen başarılar, Türklerin kısa bir süre sonra nehirde de üste çıkmalarına rağmen[534], çekilen acılar için az da olsa telafi olarak görülüyordu. Vaç işgal edildi ve Tuna'nın ikinci kolu üzerine köprü kuruldu[535]. Peşte'nin asıl kuşatması ise ancak 28 Eylül'de başlatıldı ve Bâli Paşa'nın, Ulama Paşa'nın, Klisli Murad Bey'in ve Yeniçeri Sekbanbaşısı Yusuf Ağa'nın komutasındaki 11 bin Türk, Bâli Paşa'nın ifadesine göre "uyumayı ve şarabı tercih eden[536]" Hristiyan birliklerine karşı koymak için yetip artıyordu bile.

Tuna Nehri'ne çağrılan Rumeli Beylerbeyi'nin bu yüzden acele etmesine gerek yoktu[537]. Beylerbeyi'ne eşlik edecek Eflak Voyvodası Radu, Eylül ayında Türklerin elinde bulunan Severin Kalesi'ne doğru yola çıkmaya pek hevesli değildi[538] ve Boğdan Prensi Petru Rareş'in Ojuts geçidinde saldıracağından korkuluyordu[539], zira daha önce de Kral Ferdinand'ın bir elçisini Türklere teslim etmişti[540]. Ama Eylül ayına geldiğinde Petru Rareş, tüm birliklerin komutanlığını kabul ettiği Erdelli Martinuzzi

tarafından dağlarda geri püskürtüldü[541]. Eskiden kendisine ait olan Küküllovar'a (Romence adı: Cetatea de Balta) kadar gelmiş ve adına yaptırdığı ve bugün bile Kalvin ayinlerinin yapıldığı kiliseyi altı gün boyunca kuşatma altında tutmuş, ama hiçbir sonuç elde edememişti[542].

Peşte için verilen mücadele günlerce sürdü. Vitelli ve Pereny'nin Türkleri tuzağa düşürüp, katletme teşebbüsleri (1 Ekim) sonuçsuz kaldı. Çıkan çatışmalarda sadece birkaç yüz asker hayatını kaybetti. 4 Ekim'de Hristiyan topları Peşte duvarlarında üç gedik açmıştı. Ama daha aynı gün yapılan ve Ungnad ile Joachim von Brandenburg'un müdahale edemeden izlemek zorunda kaldıkları düzensiz ve plansız bir saldırı, bunda en fazla çabayı gösteren İtalyanların felaketine sebep oldu. Vitelli, buna rağmen savaşa devam edilmesi yönünde oy kullandı, ama bu görüşü kurulan harp meclisinde dikkate alınmadı. 9 Ekim'de Hristiyanlar karargâhlarını söktüler ve büyük zorluklar altında geri çekilmeye başladılar. Zırhlı Alman atlıları pervasızca arkalarından gelen Boşnaklara zorlukla direndiler. Joachim von Brandenburg, birçok kişi tarafından yeteneksizlik, hatta ihanetle suçlandı ki, kendisi de daha önce Pereny'yi Estergon'da aynı şüphe ile tutuklatmıştı[543]. O dönemlere şahit olan bir tanığın dediği gibi sonuç: "Sıfırdı"[544].

Oğlu 19 Mayıs'ta Tuna Nehri'ni geçmiş olan Petru Rareş, Ağustos ayında[545] "Türk Sultanının bu yıl kendi gelmeyip, en iyi askerlerinden yüz binlercesini (!) Budin ve Macaristan'ı kurtarmaya gönderdiğini", ancak Sultan Süleyman'ın baharda Macaristan'a yapılacak bir seferin hazırlığı içinde olduğunu ve "Almanya'nın tamamını felakete düşürmek üzere, tüm eyaletlerdeki birliklerini topladığını ve silahlandırdığını" yazmıştı[546]. Sultan Süleyman için artık Macaristan politikasına yeni bir yön vermenin zamanı gelmişti.

İran'ın yarattığı tehlikeden endişe duyan ve Fırat Nehri'nde doğal ve güvenli bir sınır yaratmak isteyen Sultan Süleyman, hiç şüphesiz Yanoş Zapolya zamanında yaratılan durumların devamını tercih ederdi. Ama Zapolya'nın ölümünden sonra Sultan Süleyman oğlunu tek hükümdar kabul ettiğinde ve Ferdinand'ın birlikleri Tuna şehirlerinden birkaçını ellerine geçirdiklerinde, düşmanlarına göz dağı vermek, Türklerin tarafını tutan Martinuzzi'nin taraftarlarını cesaretlendirmek ve Budin'i bir saldırıdan veya

Kraliçe İsabella'nın teşvik ettiği bir ihanetten korumak için Sultan Süleyman'ın bizzat buraya gelmesi gerekmişti. Macaristan'ın, yani fethedilen ve daha sonra sadık ve vergiye tâbi bir vasala verilen eyaletin başkentini, küçük kral reşit olana kadar geçici olarak tüm Macaristan için bir Türk vekile bırakırken bile dürüst bir davranış sergiliyordu, zira Macaristan'ı ilhak etme niyeti yoktu. Ama şimdi Onun yeniçerilerinin, sipahilerinin, akıncılarının bulunduğu Budin, yıllardır ateşkes için yalvaran Kral Ferdinand'ın oluşturduğu bir Alman ordusunun saldırısına uğramıştı. Henüz Hıristiyan karakterini kaybetmemiş ve Türklerin sadece Sultan Süleyman tarafından camiye çevrilen Meryem Ana Kilisesi'nde ibadetlerini yerine getirdikleri bir şehrin savunulması sırasında Müslümanlar hayatlarını kaybetmişlerdi. Bu gibi hadiseler daha sonra da tekrarlanabilirdi ve düşmanların bariz başarısızlıklarına rağmen, zamanla Osmanlı İmparatorluğu'nun itibarına leke düşürebilirdi.

Kraliçe İsabella'nın Şubat ayında Kral Ferdinand ile yaptığı antlaşma, fethettiği yerler hakkında tek başına karar verme yetkisine sahip Sultan Süleyman'a ihanet ve 1541 yılında sağlanan desteğe karşı nankörlüktü. Hristiyan ordusuna birçok Macar birlik katılmıştı. Ne Kraliçe, ne de küçük Kral Stefan'ın hamileri, bağlı bulundukları Osmanlı İmparatorluğu'na hiçbir destek göstermemişlerdi, aksine Peşte için yapılan mücadelenin sonucunu beklemişlerdi. Petroviç, 1542 yılında ülkeyi Türk ordusu tarafından tahrip edilmekten korumak zorunda olduğunu mazeret göstermişti ve Martinuzzi, "Tımışvar Dükü'nün (Petroviç) gelmesini beklediğini[547]" ileri sürmüştü, ama gerçekte "hepsi birer hırsız olan" Erdellileri denetimsiz bırakmak istememişti. Böylelikle Sultan Süleyman, müdahale etmek zorunda kaldığında, hiç kimseyi esirgemek zorunda olmadan, Budin'i kendi malı kabul etmekte ve ancak şimdi kesin olarak ilhak edilip, Osmanlı topraklarına katılan bu şehrin etrafında kısa bir süre önce Almanlar tarafından işgal edilen Vaç, Vişegrad, Estergon, İstolni Belgrad ve İpek şehirlerini kapsayan bir eyalet kurmakta haklı idi.

Bu, Sultan Süleyman'ın 1543 yılında Macaristan'da yapmayı planladığı savaşın ana hedefi idi. Keşiş Georg'un [Martinuzzi] Kral Ferdinand ile düzenli olarak yaptığı ve güvenilir olmadığını ileri sürdüğü Boğdan Voyvodası Petru Rareş'in planları hakkında bilgi verdiği[548] yazışmalardan

Divân-ı Hümâyûn'un muhtemelen haberi vardı[549]. Zeki bir diplomat olan Keşiş Georg, Hristiyan Kralı'nın temsilcisi, Erdel'de Petru Rareş'in ilhak hırsına karşı davasının avukatı olarak ortaya çıkmış[550] ve Kral Ferdinand'ın hükümdarlığının Erdel'deki Alman şehirleri tarafından tanındığından haberdar olmuştu[551].

1543 yılında yapılan sefer böylelikle farklı bir karakter gösteriyordu. Sultan Süleyman'ın bu sefer yeni Budin Eyaleti için Tuna Nehri'ne kadar kesin sınırlar belirlemekten başka bir niyeti yoktu. Bosna ve Dalmaçya'daki Klis Şehri'nin sancakbeyleri Slovenya sınırındaki bazı kalelere saldırdılar ve kısa süren bir direnişten sonra Urban Battyany'nin kalesi Türklerin eline geçti. Ardından Stefan Banffy'nin kalesi de ele geçirildi ve Türkleri yardıma çağırmak istediği sırada Nikolas Banffy tarafından esir alınan Gegleviç'in Sırp despot Johann'ın dul eşi Katerina Battyany'nin elinden aldığı üçüncü bir kale de Türklerin eline geçti. Komşularına saldırmayı ve yüklü bir fidye alana kadar zindanda tutmayı alışkanlık hâline getirmiş Ladislas More, Rahocza Kalesi'ni; akrabası olan Stefan Losonczy ise Nona Kalesi'ni kaybettiler. More ve iki oğlu, celladın elinden kurtulmak için İstanbul'da Müslümanlığa geçtiler.

Sultan Süleyman, kışı Edirne'de geçirmişti ve seferlerin genellikle başlatıldığı Aziz Georg [Hıdrellez] gününde (18 Muharrem – 23 Nisan) buradan ayrıldı[552]. Haziran ayının başlarında Semendire'de Tuna Nehri'ni geçti ve sınırda Ulama Paşa ve akıncıların diğer liderleri ile buluştu. Ordu, orta Tuna'nın sağ kenarını savunan ve denetimleri altında tutan kaleleri işgal etmek üzere harekete geçti.

Hristiyan ordusu yollarına çıkmadı, zira Kral Ferdinand böylesine güçlü bir düşmanın karşısına çıkmak için hiçbir ön hazırlık yapmamıştı. Aksine kısmen tahtta hak iddia eden Peter Perenyi'ye, kısmen kendisine ait olan bölgeye erzak ve genelde Almanlardan ve Macarlardan, kimi zaman da Estergon komutanı Francesco Salamanca gibi İtalyan veya İspanyol paralı askerlerden oluşan birlikler göndermekle yetindi. Tuna Nehri'nde bu sefer Hristiyan gemileri gezmiyordu ve dışarıdan yardım gelmesi pek olası görülmüyordu. Papa'nın Giulio Orsino ve Battista Sabello komutasındaki 4 bin piyadesi ancak fetih tamamlandıktan sonra Macaristan'a vardı[553]. Kale komutanları ve askerî komutanlar, kendi sorumluluklarını kendileri

taşıyorlardı. Ne bir savaş planı, ne bir kuşatma ordusu, ne de organize olmuş ve genel olarak kabul edilmiş bir yönetim vardı ve Macar şehirleri Eylül ayında “kaderlerine terk edildiklerine” dair şikâyette bulunmakta haklıydılar. Bu yüzden köylüler efendilerine saldırmaya başlamış ve en kısa zamanda halka iyi davranan Türklerin yönetimine girmişlerdi.

Sultan Süleyman’ın bizzat yönettiği bu savaşta[554] geçen hadiseler, sadece yerel tarihi takip eden veya o dönemde kalelerin ve şehirlerin nasıl savunulduğunu araştıranların ilgisini çekecektir. Aynı hadiseler, seferin gidişatı sırasında kendini sürekli tekrarlıyordu.

Drava Nehri kenarında Perenyi ailesine ait Valpo, Sultan Süleyman’ın bölgeye gelişinden önce kalenin Macar birliği ile yapılan bir antlaşma neticesinde ele geçirildi (23 Haziran). Bu, Peter Perenyi’nin sultana sırt çevirmesinin cezası idi[555]. Yine Perenyi’ye ait komşu dağ kalesi Şikloş, aynı akıbete uğradı (7 Temmuz[556]). Buna karşılık sol taraftaki Valentin Török’e ait Zigetvar esirgendi ve Sultan Süleyman, Vezir İbrahim Paşa, iki beylerbeyi Ahmed Paşa ve İbrahim Paşa ile yeniçeri ağası Ali Ağa’nın da aralarında bulunduğu Osmanlı gücünün tamamı Peçuy şehrine yöneldi. Peçuy, Zapolya’nın ölümünden sonra Kral Ferdinand’ın eline düşen ilk şehirdi. Bir zamanlar ziyaretçi akınına uğrayan ünlü okulu artık yoktu, ama hâlâ bu şehirde yaşayan piskopos Türklerden kaçmak zorunda kaldı. Ücretleri İstirya asilzâdeleri tarafından karşılanan 2 bin paralı askeri yöneten Macar komutan, şehirde değildi. Halk, düşmanın yaklaştığını duyunca dağılmaya başladı. Böylelikle Şikloş alınmadan önce Bosna Sancakbeyi’ne bağlı birkaç birlik, Peçuy’u işgal etmeyi başardı[557]. Sultan Süleyman ise 20 Temmuz’da bu önemli şehre geldi.

Buradan, İspanyol birliklerinin Türklere ve Tatarlara karşı büyük bir direnç gösterdiği Estergon’a doğru devam edildi[558]. Üç saldırı geri püskürtüldü ve Ali Bey ile Segedin Sancakbeyi’nin komutasındaki[559] Osmanlı gemilerine saldırı düzenlendi. Ama Ulama Paşa, adadan kale duvarlarına top atışlarını başlatınca, elçi Salamanca Osmanlı veziriazamı ile görüşmeler yapmak zorunda kalmış ve İspanyollar, ölülerin gömülmesine ve şehrin temizlenmesine yardım ettikten sonra, 10 Ağustos’ta Estergon’dan ayrılmışlardı. Bazı İtalyanlar ise Müslümanlığa geçtiler.

Korkak müdafaa kıtalarının ihaneti ile kısa bir süre sonra Tata Kalesi de Türklerin eline geçti ve güçlü İstolni Belgrad, muzaffer Osmanlı Sultanı'nın ayaklarının altına serildi.

Sultan Süleyman, 20 Ağustos'ta ordusunun tamamı ile buraya geldi. Kalenin komutanı Macar Varkoczy, Türkler şehrin dış mahallelerine girmeyi başardıkları sırada, şehrin savunması esnasında hayatını kaybetti (2 Eylül)[560]. Kısa bir süre sonra geriye kalan Alman, İtalyan ve Macar müdafaa kıtaları da teslim olmak zorunda kaldılar. Birliklerin serbestçe gitmelerine izin verilirken, şehir sakinleri sultana karşı isyancı olarak kabul edildiler ve karargâha getirilip, bir çoğu idam edildi. Toprakları, yeni sipahilere, evleri ise müdafaa kıtası olarak burada bırakılan yeniçerilere verildi (4 Eylül). Krallık mezarları ise büyük bir saygı ile ellenmedi.

Tuna Nehri'nin diğer kıyısında, Yukarı Macaristan'ın anahtarı sayılan Yanıkkale (Raab) ve Komorn şehirleri sağlam bir savunma durumuna geçirilmişti. Kral Ferdinand tarafında olan en ünlü Macar asilzâdeler, Sahib Giray'ın oğlu Tatar Hanı Emin Giray'ın Tatar akıncılarına ve sultana direnmeye kararlıydılar. Tuna'nın bu üst kısımlarında önce Batılı savaşçılar, Kırımlıların ve kısa bir süre önce Dobruca'ya yerleşmiş olan Nogay Tatarlarının hafif okları altında canlarını verirken, bozkırlardan gelen bu savaşçıların bir çoğu hızlı takipler sırasında girdikleri ormanlarda ve saplandıkları bataklıklarda hayatlarını kaybettiler. Tatarların kanlı torbalarından Türk büyüklerinin ayaklarının dibine sayısız kesik Hristiyan başı serildi ve hiç kimse bunların Hristiyan liderlere mi, yoksa basit bir köylüye mi ait olduğunu sormadı.

Baharda ölen Bâli Bey'in[561] yerine getirilen üçüncü Vezir Yahya Paşazâde Mehmed Paşa'nın yönetimi altındaki Budin'de üç gün kaldıktan sonra, muzaffer Sultan Süleyman Kasım ayının sonlarına doğru tekrar İstanbul'a geldi[562]. Veziriazam, Rakos bölgesinde birkaç hafta kaldıktan sonra Onu takip etti[563]. Türk ordusunun Macaristan'dan tamamen ayrıldığı ve fethedilen şehirlerde, kadıların ve imamların yanında sadece birkaç bin Azap, Martolos, Beşli ve Gönüllü kaldığı haberi üzerine, daha büyük tehlikeleri karşılamak için bir araya toplanan Macar, Moravya ve Bohemyalı birlikler tekrar dağıtıldı[564].

Türklerin, Macaristan’da Sultan Süleyman’ın 1543 yılında kazandığı zaferlerle elde ettikleri topraklar, henüz tam bir bütünlük oluşturmuyorlardı. Bu hedefe ulaşmak, tamamı Budin’deki paşanın emrinde olan uçbeylerinin görevi idi. Hristiyan bölgelerine akınlar düzenlemek, ya da yakınlarda iyi savunulmayan yerlere saldırmak için Divân-ı Hümâyûn’un emirlerine gerek duymuyorlardı. Kadı Halil Bey, arazilerin yanında binaları ve ağaçları ve tüm değerli eşyalarla altınları da kapsadığı için çok büyük uğraşlardan sonra, Macaristan’daki varlıkları deftere işleyerek kayda almıştı. Yazılı ve mühürlü antlaşmalarla sultana boyun eğen veya İstanbul’da Yedikule zindanlarında esir tutulan tüm Macar büyüklerinin, yani bir Török’ün, bir Perenyi’nin, bir Homonay’ın kaleleri, bu deftere kaydedilmişti ve her subayın görevi, henüz yabancıların elinde bulunan, ancak yasal olarak efendisine ait herşeye en kısa zamanda el koymaktı.

1544 yılında önce Budin Beylerbeyi Yahya Paşazâde Mehmed Paşa, İstolni Belgrad Sancakbeyi olan kardeşi, ayrıca Mohaç ve Segedin sancakbeyleri ve Pojegalı akıncıbaşı Murad Bey ile birlikte, Tuna Nehri kenarında, Estergon ve Vaç şehirleri arasında bulunan Vişegrad üzerine yürüdü. Aşağı kaleyi kolaylıkla ele geçirdiler, ancak yukarı kaleye karşı kullanılacak toplar için develerin ve öküzlerin kullanılması gerekti. Kalenin komutanı Amady, su kıtlığı yaşandığı ve hiçbir yerden yardım gelmeyeceğinden emin olduğu için, her iki kaleyi de teslim etmek zorunda kaldı. Ama Macar müdafaa kıtasını kurtaramadı; kaleyi savunan birlikler asi olarak idam edildi[565].

Türkler, daha sonra ilk kez Tuna Nehri’nin diğer kıyısında Novigrad, Orosfalva ve Hatvan gibi yerleri işgal ettiler. Ama kısa bir süre sonra Estergonlu yeniçeriler, Leva üzerine yaptıkları bir gece akını sırasında Szalka’da Franz Ryary’nin birlikleri ve Komornlulara karşı büyük bir mağlubiyet yaşadılar[566].

Osmanlıların saldırıları, güneyde nihayet uzaktaki Tolna’ya kadar uzandı[567] ve burada da Hristiyan yönetimi ortadan kaldırıldı. Aynı zamanda Boşnaklar, Slovenya-Hırvatistan sınırında birkaç kaleyi kuşatmaya aldılar. Velika, Ulama Paşa’ya ve yoldaşı Hersekli Malkoçoğlu’na kaçan köylüler tarafından teslim edildi. Burada da teslim olanlar idam edildi. Varadin bölgesi yeniden akıncıların öfkesi ile karşılaştı. Nikolas Zrinyi ve

İstirya ile Karinyola’daki Alman komutan Georg Blindenstein felaketi önleyemediler. Lonska’daki savaşı kaybettiler ve Blindenstein kaçarken neredeyse batıklıklarda hayatını kaybediyordu[568].

Türklerin bu son fetihleri, artık barış görüşmelerinin zamanının geldiğini göstermekte idi, zira Budin, Estergon, İstolni Belgrad, Mohaç, Peçuy, Şikloş, Novigrad, Hatvan – ki bu son ikisi Tuna Nehri’nin sol kıyısında üs olarak kullanılıyordu – Szekszard, Vesprem, Şimontorna (Szimontornya) ve Tisa (Theiss) Nehri’nin karşı kıyısı ile Segedin, Türk beylerinin yönetimi altında idi ve gelecekte daha fazla yayılmaları göze alınamazdı. Macar asilzâdelerin sultana teslim ettikleri herşey üzerinde hak talep ediyorlardı, ama vezirlere gönderilen hediyeler, barışın sağlanmasında büyük bir rol oynadı.

Öncelikle Macaristan sınırlarındaki Hristiyan komutanlar için Budin’deki paşa ile ateşkes sağlanması gerekiyordu. 1544 yılında Yahya Paşazâde Mehmed Paşa ile antlaşma sağlandı. Düşmanlıklar, İstanbul’a gönderilen elçilerin dönüşüne kadar durdurulacaktı. Bu ateşkes daha sonra iki kez uzatıldı.

1544 yılının sonlarına doğru Portekiz Kralı’nın emriyle Divân-ı Hümâyûn ile Hindistan’daki menfaatler hakkında görüşmek üzere gönderilen Cenevizli Edvardo Cattaneo ve yine aslen Ceneviz kökenli ve Ceneviz Dükü’nün ailesine mensub olan Macar papaz Adorno, Viyana’dan bekledikleri talimatları aldılar[569]. Adorno, bir sonraki yılın Mart ayında İstanbul’da öldü ve Worms’ta Dr. Nikolas Siccus’a inatla diplomatik çabalara devam ederek, Türklerin taleplerini azaltmasını sağlama görevi verildi (Mayıs).

Divân-ı Hümâyûn’un mütercimi Hasan ve Fransız elçisi, Ona karşı çalışıyorlardı ve bu sebeple birkaç ay zindanda kalmak zorunda kaldı. Ancak İmparator Şarlken tarafından bizzat vekâletlerle donatılan Flaman Veltwyck, Fransa’nın yeni temsilcisi Blais de Montluc’un desteği ile – bu dönmede Fransuva (I. François) ve Şarlken arasında Crespy Barışı imzalanmıştı – 18 aylık bir ateşkes sağlayabildi (10 Kasım 1545)[570].

1546 yılının yaz aylarında Veltwyck ikinci kez Divân-ı Hümâyûn’a gönderildi, ama Sultan Süleyman bu elçiyi ancak Ekim ayında, Fransa ve Alman krallarının mektuplarını sunmak üzere huzuruna kabul etti. 19

Haziran 1546’da nihayet barış imzalandı ve Adorno’nun eski sekreteri Bolonyalı Gianmaria Malvezzi, ilk daimi papa temsilcisi olarak İstanbul’da kaldı[571].

Kral Ferdinand, Macaristan’ın elinde tuttuğu kısmını aynen muhafaza edebildi, ama her yılın Mart ayında bunun için 30 bin altın ödemek[572] ve şahin ile av köpeklerinden oluşan olağan hediyeyi de vermek zorunda kaldı. Barış antlaşmasının süresi, beş yıl olarak belirlendi[573]. Fransa Kralı’nın ölümü ve Almanların Mühlberg’de Almanya’daki dinî muhalefete karşı kazandıkları zafer, Türklerin Avusturya hanedanı ile kurdukları yeni barışçıl ilişkilerden büyük yararlar görmesini sağladı[574]. Sultanın tuğrası ile imzalanan barış antlaşmasının şartları zamanında yerine getiriliyordu. Kral Ferdinand, birliklerini Nikolas Salms komutasında Melchior Balassa’nın üzerine yolladığında, Budin Beylerbeyi Yahya Paşazâde Mehmed Paşa taraflardan hiçbirine yardım göndermeyeceğini beyan etti[575]. Almanlar, Leva’yı aldılar ve asi Balassa Erdel’e sürgüne gönderildi. Sadece sınırlardaki haydutlar işlerine aynen devam ettiler ve komşu Macar komutanlar Yanıkkale yakınlarında ganimet toplamaya çıkan İstolni Belgradlı haydutlarla savaşıp, onları yendiler[576]. Taraflardan her birinin karşılıklı ileri sürdüğü şikâyetlere istinaden ortak bir antlaşmaya varmak imkânsız görünüyordu[577].

Küçük Kral Stefan Zapolya’nın iki vasisi Petroviç ve Keşiş Georg arasında çıkan husumet, Erdel meselesini tekrar gündeme getirdi ve Türklere Macaristan’ın Tisa Nehri’nin ötesindeki doğu bölgelerine ve asıl Erdel topraklarına giden yeni bir yol açtı.

Divân-ı Hümâyûn’da reşit olmayan ve sadece Erdel değil, Macar vasalı olarak kabul edilen küçük kralın temsilcisi olarak, son zamanlarda Banat’a gelen diğer Sırp göçmenler gibi güvenilir olmayan[578] Petroviç değil, Varad Piskoposu ve Macaristan’ın haznedarı, “Macar büyükleri arasında en büyüğü” ve “Hristiyanların ruhban lideri ve koruyucusu[579]” Keşiş Georg kabul ediliyordu. Keşiş Georg, 1540 yılındaki elçilik görevinden beri Türkler arasında biliniyordu ve her sonbaharda düzenli olarak av köpekleri, savaş atları ve başka hediyelerin[580] yanında 10 bin altın tutarında haraç

ödüyordu[581] ve her seferinde Kraliçenin ve küçük kralın "ulu sultanın himayesinde sakin bir hayat sürdüklerini" temin ediyordu[582]. Keşiş Georg, Türkler tarafından öldürülen Hırvat bir asilzâdenin[583] oğlu olarak "kâfirleri" sevmiyordu muhakkak, ama güçlerini çok iyi değerlendirebiliyordu. Türklerin, 1546 yılında Tımışvar, Beçe (Becse) ve Beçkerek (Becserek)'in devredilmesine ilişkin taleplerini zeki bir biçimde geri çevirmeyi başardı[584].

Keşiş Georg, aslında kuzey bölgesinin tamamını neredeyse bağımsız bir hükümdar gibi yönetiyordu. Piskoposluk şehirleri Varad ve Çanad, ayrıca Sathmar (Szatmárnémeti), Arad, Solnuk ve Bekes kaleleri onun yönetimi altındayken, Petroviç sadece Tımışvar'daki Sırplar arasında, Lippa'da, Logoş'ta, Karansebes'te ve Maros Nehri'nden Tuna Nehri'ne kadar kabul görüyordu. Sırplar ona soydaşları, ailesi Bosna'da Yayçe şehrinden gelen bir ailenin mensubu olarak saygı gösteriyorlardı[585]. Kraliçe İsabella, rahatsızlık verici bu vasilik konumundan kurtulmaya çalışıyordu, ama boşuna. Erdel'in tamamı Martinuzzi'ye [Keşiş Georg] itaat ediyordu ve ülkenin herhangi bir şehrine girişini engelleyebilirdi[586].

Kısa bir süre sonra ise birçok yerden Divân-ı Hümâyûn'a, Macaristan'ın Türklerin hakimiyeti altındaki bölgesine imparator tarafından atanan genel yetkilinin "Bec'deki Kral ile" antlaşmaya vardığını ve bu antlaşmaya göre Erdel'deki Türk vasalın büyük miktarda tazminat karşılığında ülkeden ayrılacağı haberleri ulaştı[587]. Petroviç, bu şartlar altında hasmının bölgesine yapılacak bir akının Türkler tarafından olumlu değerlendirileceğinden emindi. Nikolas Kerepoviç komutasındaki 3 bin Sırp asker ile Haczeg geçitlerinden geçerek, eyaletin batısındaki birkaç kaleye saldırdı ve Weissenburg'a (Gyulafehervar) kadar geldi. Alwincz'i işgal etti ve Çanad (Csanad)'ı ateşe verdi[588] (yaz 1550). Ama Georg bu sefer de daha güçlü çıktı. Önce rakipleri ile bir ateşkes antlaşması yaptı ve bu antlaşma ihlal edildiğinde Torda meclisinde resmen şikâyette bulunarak, Ekim ayında Petroviç'i kovdu ve tüm Erdellilerin, Seklerin ve Wardein komutanının desteği ile Kraliçeyi gücünü tanımaya zorladı.

Daha sonra Szaszebes ve Vasarhely karargâhlarında, sultanın emri ile başta küçük bir atlı birliği ile yola çıkan ve birlikleri Erdel topraklarını

geçerek, Maros-İlye'ye kadar ulaşan Budin Beylerbeyi Kasım Paşa; sonra Eflak Prensi Mircea Ciobanul'un Osmanlılar ile birleşen ve Rotenturm (Turnu Roşu) Geçidi'nden ülkeye giren birlikleri ve Boğdan'ın yeni hükümdarı, 1546 yılında ölen Petru Rareş'in oğlu İlie'nin, kardeşi Stefan komutasında daha önceleri de Seklerin topraklarına akın etmiş ve toprakları tahrip etmeden Braşov'a kadar gelmiş olan birlikleri olmak üzere, üzerine gönderilen Türk ordusunu beklemeye başladı[589]. Ama tüm düşmanları, birkaç hafta sonra tekrar ortadan kayboldular[590], zira Romen prensler Keşiş Georg ile önceden anlaşmışlardı[591]. Hadım Süleyman Paşa'nın Boşnak birlikleri, kış ayları başladığında geri çekilirken, Maros Nehri kenarında saldırıya uğradılar ve bunun intikamını anında aldılar: Arad Şehri'nin her yeri ateşe verildi.

Bu yıl, Eğri Kalesi'ne veya Zigetvar'a[592] yapılması beklenen sefer gerçekleşmeden ve Sultan Süleyman ile barışı bozmak istemeyen Kral Ferdinand'ın vaat ettiği yardımcı birlikler, tekrar anarşiye batan Erdel'e ayak basmadan, böylece sona erdi[593]. Ferdinand'ın ordu komutanları, kendi toprakları üzerinde Solnuk'ta savunma amaçlı bir kale kurmak[594] ve Türk birlikleri komşu bölgelerden geçerken, Eylül ayında Eğri'ye geçmekle yetinmişlerdi[595].

Her ikisi de, vasilik örtüsü altına gizlenmiş sınırsız hakimiyetini devam ettirmekten başka bir amaç gütmeden[596], gerek Türklerin hırslarını, gerekse kendilerine yalvarılmasından ve "kâfirlere" karşı Hristiyanları ayaklandırmaktan hoşlanan Almanları aynı anda idare etmeyi bilen Keşiş Georg'un zekice düşünülmüş politikasına uygun görünüyordu. Kraliçeye gerekli saygıyı gösteriyordu ve – sözde mütevazı bir şekilde affettiği - Petroviç ile birlikte Diod'da yaşamasına izin veriyordu. Keşiş Georg için, her türlü rakibine karşı üstün olduğunu göstermiş olmak yeterli idi. İsabella, nihayet Divân-ı Hümâyûn'a Martinuzzi'yi yanlışlıkla hain olarak suçladığını ve Macaristan'ın yine birlik ve beraberlik içinde yaşadığını ve geliştiğini yazacaktı[597].

Ancak Keşiş Georg, Kral Ferdinand'dan gelecek düşmanlıklara karşı tedbir olarak Avusturya ile ilişkilerini sürdürmek zorunda idi[598]. Antlaşma

temeli yine aynı idi: Kraliçeye hak ettiği başlık parası ödenecekti ve Macaristan tacının mirasçısı küçük kral, Opole ve Ratibor Düklüğüne getirilecekti. Ayrıca ezeli rakibinin kızı Arşidüşes Yuan (Johanna) ile evlenmesi de gündeme geldi.

Her iki taraf bu konudaki antlaşmayı 18 Temmuz tarihinde imzaladı. Kraliçe, kendisi için son derece küçültücü bir durum arz eden bu antlaşmaya katılmaya karar verene kadar, antlaşmanın yapılmaması için elinden geleni yaptı, ama Weissenburg'da topladığı meclis, toplantıya gelmeyen genel yetkilinin haberi olmadan hiçbir karar almak istemedi. Toplantıya bir çavuş gönderilmişti. Çavuş, asilzâdelerden sultana, genç vasalına ve kraliçeye karşı bağlılık yemini ile verginin 50 bin altınının peşinat olarak ödenmesini istedi. Keşiş Georg'u her fırsatta Divân-ı Hümâyûn'a şikâyet eden Petroviç'ten, Beçe Kalesi'ni teslim etmesi istendi[599]. Toplantıya katılan çavuş, ayrıca Kraliçenin yazılı olarak adına güvence vermesinden dolayı, Martinuzzi'nin 1550 yılında elinden alınan genel yetkili ünvanını tekrar geri alacağını ilan etti[600].

Kısa bir süre sonra Nagy-Enyed'de tekrar genel bir meclis toplandı ve toplantıya katılanlar yine herkesin hazır bulunacağı bir toplantının tertip edilmesini talep ettiler, ancak iki yıldır ödenmeyen verginin ödenmesini onayladılar[601]. Son olarak, Keşiş Georg'un bazı Macar rakipleri ve birkaç Saksonyalı, Georg'un vatan haini ilan edilmesini talep ettiler ve bu talepleri onaylandı. Ama Martinuzzi'nin acilen topladığı birkaç birlikle Wardein'den Enyed'e doğru yola çıkması, rakiplerinin bu entrikalarını bozmaya yetti[602]. Toplantıda kalan temsilcilerle verginin ödenmesi için gerekli tedbirleri aldı[603] [604] ve Sultan Süleyman ile güçlü Veziriazam Rüstem Paşa'ya sadakatini kanıtlamak üzere, İstanbul'a sayısız mektup gönderdi[605]. 31 Mart'ta ise Kral Ferdinand'a, Erdel'in Türkler tarafından ilhak edilme tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu ve "çocuğun" davasını kesin olarak terk etmek istediğini yazdı[606]. Mektuplarında ayrıca Kral Ferdinand'ın Bathori ve Tokay'da bulunan ve hâlâ tereddüt eden ordu komutanlarından, tereddütte olan asilzâdeleri denetlemek üzere ülkeye derhal girmelerini talep etti[607].

Nihayet, İspanyol asıllı Gian-Battista Castaldo beklenen ağır süvari ve İspanyol piyadelerle birlikte gelerek, 1 Haziran'da Klausenburg (Koloszvar) önlerine vardı. Petroviç, kendi adamları ve Kraliçenin kendi tarafına çekmeye başardığı Logoş'ın cesur Romenleri ile derhal sınıra doğru harekete geçti. Logoş'ın adamları, daha önce imtiyazlarını ortadan kaldırmak istediği için Tımışvar Dükü Petroviç'e karşı düşmanlıklarından Karansebes'teki soydaşları ve komşuları ile birlikte Kral Ferdinand'ın birliklerine destek vermeyi taahhüt etmişlerdi[608]. Çanad'ın kuşatması Petroviç'in yeterince zamanını aldı ve uzun süren bir kuşatmadan sonra Weissenburg'u işgal eden Castaldo'nun birliklerinin yaklaşmasından dolayı geri çekilmek zorunda kaldı. İsabella, güçlü olanların karşısında sinmek zorunda kaldı. Koloszvar meclisinde (Ağustos) oğlunun tahttan feragat ettiğini merasimle ilan ettikten sonra, Silezya'da vaat edilen mülklerin kendisine devredilmesini bekleyerek, Kosice'ye geçti[609].

Bu gelişmeler karşısında Türklerin müdahalesi zorunlu olmuştu. Divân-ı Hümâyûn'da bu sefer Keşiş Georg'a karşı herhangi bir beyanda bulunulmadı ve Petroviç'e onun yerine genel yetkili ünvanı da verilmedi, ama Rumeli Beylerbeyi Sokollu Mehmed Paşa'ya, iki Romen Prensi'ne – Stefan, Haziran ayında İstanbul'da Müslümanlığa geçen kardeşinin yerine geçmişti - ayrıca serhad beylerine, Sırp sınırlarındaki serdarlara, Budin Beylerbeyi'ne, Niğbolu ve Vidin sancakbeylerine, Kırım ve Dobruca Tatarlarına, Keşiş Georg'a ve Dük Petroviç'e Almanları ülkeden çıkartma emri gönderildi[610]. Ayrıca veziriazama büyük bir sefere hazır olması yönünde bir emir verildiği de söylenenler arasındadır[611].

Almanların İstanbul'daki temsilcisi Malvezzi, tutuklandı[612], zira tertiplenen bu seferin hedefi ne Martinuzzi'nin mektuplarında "sadık köleler" olarak tabir edilen Erdelliler, ne de Temmuz ayında işgalcilerle henüz bir antlaşmaya varmamış olan Petroviç değil, sadece Kral Ferdinand'dı[613]. Ferdinand'ın birliklerinin Tisa Nehri'nin diğer kıyısına yerleşmelerini önlemek için özellikle beylerin ve vasal prenslerin Hristiyan ve Türk birlikleri kullanılıyordu. Bu yeni savaşın sebebi, Keşiş Georg'un entrikaları ve Kral Ferdinand'ın Divân-ı Hümâyûn tarafından iyi bilinen hırsı ile toprağa doymazlığı idi. Sultan Süleyman, Keşiş Georg'a ancak 20 Temmuz'da ilk ihtarı gönderdi. Bu ihtarda, kraliçeyi ülkeden çıkartmaya

çalışan herkesin, taraftarları ile birlikte Osmanlı kılıcı altında can vereceğinden bahsediliyordu[614].

Rumeli Beylerbeyi bu dönemde Belgrad'daydı. Ferdinand'ın Macaristan'daki ordu komutanı Andreas Bathori, Petroviç'in aralarında Lippa, Solimos, Beçe, Beçkerek, Tımışvar (Ağustos) gibi kalelerin de bulunduğu kalelerin bir çoğunu işgal etmiş ve Lippa'ya yerleşmişti. Yaklaşmakta olan Türklere karşı duyulan korku, Kraliçeye eşlik etmek isteyen Petroviç ile yapılan görüşmeleri hızlandırmıştı. Sokollu Mehmed Paşa, Petervaradin'de Tuna Nehri'ni geçtiğinde[615], hedefi henüz açık değildi. Keşiş Georg'a, tehditlerin de görüldüğü bir yazı gönderdi ve 30 sancakbeyi, 8 bin yeniçeri ve sayısız akıncılarla birlikte gelmekte olduğunu ve Mehmed Rareş komutasındaki ikinci bir ordunun, Boğdan ve Eflak geçitlerini geçerek, Hermannstadt'a (Nagyszeben) doğru hareket etmekte olduğunu bildirdi. Her iki ordunun birleşme yeri olarak Tisa Nehri kenarındaki Segedin'i gösteriyordu[616].

Martinuzzi, aynı dönemde huzur içinde Erdel'deki ikameti Alwincz'de bulunuyordu ve Castaldo'nun gücüne değil de kendi gücüne güvenerek, ülkenin yeni efendisinin genel yetkilisi olarak hareket ediyordu. Hatta Türklerin, ülkeye gelen Almanların sadece genç kralın kısa bir süre sonra Kosice'de yapılacak düğününe katılmak üzere geldiklerine inanacaklarını düşünmek gibi bir gaflete düştü[617]. Sokollu Mehmed Paşa'nın, eskiden Petroviç'e ait bölgelere girmek üzere Tisa Nehri'ne doğru hareket etmesi ve tamamen özgür olacaklarını vaat ederek, gerek Tımışvar etrafındaki Sırpları, gerekse Logoş'ın ve Karansebes'in Romenlerini kendi tarafına çekmesi de Georg'da bir rahatsızlık uyandırmıyordu[618]. Onun için Hermannstadt'ta toplanan meclisin Erdel'deki şehirlerin korunması için gerekli tedbirleri almış olması yeterli idi[619].

Rumeli Beylerbeyi Sokollu Mehmed Paşa, dört gün süren bir kuşatmadan sonra Tisa Nehri'nin sağ kıyısında bulunan ve Erdel'in daha 1550[620] yılında istediği Beçe Şehri'ni aldı. Beçkerek'in akıbeti de farklı olmadı. Her iki kalede Macar müdafaa kıtalarının, Almanlar için kendilerini kurban etmeye niyeti yoktu. Çanad, hiçbir direnç göstermeden teslim edildi ve diğer kaleler de aynı şekilde birer birer gönüllü olarak teslim oluyordu. İran

asıllı Ulama Paşa, 5 bin Türk ile Lippa'ya girdi. Tımışvar, kendini daha iyi savunuyordu: Komutanları Stefan Losonczy'nin enerjisi, aralarında İspanyolların da bulunduğu müdafaa kıtalarını teşvik ediyordu[621]. Sokollu Mehmed Paşa, tamamen kendi gücüne güvenmek zorunda idi, zira Budin'deki Paşa – Budin'de artık yaşlı Kasım Paşa'nın yerine geçen Arnavut devşirme, sert mizaçlı Hadım Ali Paşa hüküm sürüyordu[622] - son anda yardıma geldi[623] ve Romen prensler, harekete geçmeden önce hadiselerin gidişatını beklemek istemişlerdi.

Kral Ferdinand'ın kendi ordusunu ateşe atmaya niyeti yoktu; aksine Sultan Süleyman ile her türlü çatışmadan kaçmak için önce her yolu denedi. Yapabileceği herşeyi, Castaldo'yu göndermekle yapmış olduğuna inanıyordu.

Martinuzzi'den sürekli olarak para ve Rumeli Beylerbeyi'ne karşı bir sefer düzenlemesini talep ediyordu. Georg ise Kraldan aynı şeyleri bekliyordu ve taraflardan hiçbiri diğerini bir türlü ikna edemiyordu. Georg, diğer taraftan Türkleri "yüzünün ak" olduğu ve sözlerinin doğru olduğu hususunda ikna etmek için elinden geleni yapıyordu. Almanların, kalelerine girmesine izin veren Petroviç, tek suçlu olarak gösterildi ve Rumeli Beylerbeyi Sokollu Mehmed Paşa'nın 2 Ekim tarihli mektubunda yazdığı gibi, taşlanması düşünülüyordu[624].

Ekim ayının ortalarında, Sokollu Mehmed Paşa, kışı geçirmek üzere Belgrad'a doğru hareket etmeye karar verdi[625]. Bu emrin sultandan geldiğini söylüyordu[626].

Martinuzzi, hadiselere zahmetsiz müdahaleler ile, Hristiyanlık için mücadele eden papa vekili ünvanının namusunu kurtarma zamanının geldiğine inanıyordu, zira Şarlken, kırmızı kardinal başlığını almasını sağlamıştı. Emri altına girmeden Castaldo ile birleşti ve Demirkapıyı geçerek, Türkler tarafından savunulan Banat'a doğru yol aldı. Andreas Bathori, daha önce Lippa'ya saldırmıştı bile. Güçlerini birleştirip, şehri kuşatma altına aldılar ve nihayet ele geçirebildiler. Şehri savunanlardan çoğu, bu esnada hayatlarını kaybettiler. Kale, savunmaya devam etti. Karargâhta daha çok seyirci olarak duran Keşiş Georg, aracı olarak hareket etmeye başladı ve onun sayesinde Rumeli Beylerbeyi, kalan askerleri ile

birlikte onurlu bir biçimde Lippa'yı terk edebildi. Georg, beylerbeyine ayrıca değerli hediyeler de verdi[627].

Çanad, Mako ve diğer kaleler de Sokollu Mehmed Paşa tarafından terk edildiğinden[628], Georg için savaş sona ermişti. Beçe ve Beçkerek'i daha barışçıl yollarla geri almayı umuyordu[629]. Kralın tavsiyesine uyup, tıpkı daha önce Matyas (Matthias) Hunyadi'nin Böğürdelen'e karşı yaptığı gibi, kış aylarında bir sefer düzenlemek, ona göre değildi. Bu yüzden Almanların gözünde bir hain hâline geldi. Castaldo'ya, artık istenmeyen ve fazla bağımsız hareket eden Erdel valisi Georg'tan uygun bir zamanda kurtulma emri verildi. Generalin emri ile kralın askerleri tarafından hunharca öldürüldüğünde, Georg yine Alwincz Kalesi'nde idi (17 Aralık): "Tanrı onu yanına çok erken aldı", diye yazacaktı Castaldo daha sonra gayet duygusuz bir biçimde[630]. Ancak asıl üzüldüğü şey, Georg'a ait hazinenin "küçük bir hiç" çıkmış olması idi[631]. Yaşlı bir adam, bir kardinal, gerçek dostluktan dolayı olsun olmasın, Avusturya'nın nüfusu yüksek, canlı bir eyalet sahibi olmasını sağlayan böylesine bir adama karşı işlenen bu cinayetle sadece tıpkı Gritti gibi bir adam katledilmiş olmakla kalmayıp, genç Zapolya'nın er veya geç geri dönüşü için zemin hazırlanmış oldu.

8 Aralık'ta Belgrad'da bulunan[632] Rumeli Beylerbeyi, daha da geri çekildi. Böylece 1552 yılının Mart ayında, Castaldo Erdel'deki şehirlerin ve Varad'ın kuşatması ile meşgulken, zapturapta gelmez binlerce Hayduk, Segedin'i ele geçirmeyi başardılar[633]. Ama kısa bir süre sonra Semiz Ali Paşa Budin'deki yeniçeriler ve Sırplarla gelerek, intikam aldı[634]. Dönüş yolunda, içerdekilerin ihanetine uğrayan Vesprem Şehri'ni de ele geçirdi[635].

Bunlar, daha büyük hadiselerin sadece başlangıcı idi. Yürüttüğü kurnaz ve iki taraflı politikası ile birçok Hıristiyan'ın kanının akmasını ve topraklarının tahrip edilmesini önlemeyi başaran kurnaz Georg, artık hayatta değildi. Sultan Süleyman'ın bu dönemde asıl ilgisi hâlâ İran meselesinde idi. Ama her padişahın asli görevlerinden biri, bir kez fethedilen toprakları düşmanlara bırakmamak ve vasallarını korumaktı. Banat'ın tekrar geri alınması gerekiyordu ve Kraliçe İsabella ile oğlu birinci Zapolya'nın mirasını devam ettirmek zorundaydılar. Bir önceki yıl

gerçekleşen hadiselerden dolayı Osmanlılar için bu kurtarma operasyonu kaçamayacakları siyasi bir gereklilik hâline gelmişti[636].

Yaz aylarının başında Tımışvar'a doğru yola çıkan ordunun seraskerliği Vezir Kara Ahmed Paşa, Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa, Lippa'yı kaybetmesine rağmen Sultan Süleyman tarafından affedilen Sokollu Mehmed Paşa ve Silistre Sancakbeyi Mehmed Rareş'e verildi[637]. Tuna Nehri'nde ise büyük bir donanma belirdi[638]. Haziran ayının sonlarında Türk ordusunun öncüleri, savunmasını Stefan Losonczy'nin bizzat üstlendiği Tımışvar önlerine geldiler.

Losonczy'nin emri altında, farklı ülkelerden gelen bin kadar asker vardı: İspanyollar, Almanlar, Bohemyalılar, hatta Macarlar. Burada bulunan iki kalenin de savunma durumu iyi idi. Kral Ferdinand'ın Erdel'deki birliklerinden yardım beklemek mümkün değildi, zira orada bulunan "Almanların" arasında öyle bir karmaşa hakimdi ki, parasını alamamış ücretli askerler hastalığından dolayı henüz başlarına geçememiş olan yeni voyvoda Andreas Bathori'nin yokluğunda bir taraftan Koloszvar'u kuşatırken, diğer tarafta Weissenburg'u ateşe veriyor ve Hermannstadt'a saldırıyorlardı. Romen köylüler, evlerini barklarını etrafta dolanan bu eşkıyalara karşı korumak için ormanlarda toplanıyorlardı. Bu sebeple, ülkenin Türklere karşı kullanılması mümkün değildi, zira organize olmuş her birlik öncelikle ülkedeki baskıcılara ve kan emicilere karşı ayaklanırdı! Erdelliler, Castaldo'nun düşmanını açık alanda karşılama planlarına gülüyorlardı[639]. Kısa bir süre önce Macaristan'ın asil ailelerinden birinin kızı ile evlenen Boğdanlı Stefan ise Ojuts Geçidi'nin diğer tarafına gelmiş ve Tartlau Şehri'ni ele geçirmişti. Haziran ayında, geçtiği her yeri tahrip ederek Braşov'a kadar ilerledi[640]. Güney sınırında Eflak Prensi Erdel'deki karargâhından yola çıkmak için bir işaret bekliyordu[641]. Castaldo, 21 Ağustos'ta çaresizlik içinde şöyle yazacaktı: "Çatışma sırasında ölmeyi umut ediyordum, ama boşuna. Tüm gücü emilmiş toprak bizi artık istemiyor"[642].

Tımışvar, böylece büyük bir direnç göstermesine rağmen Türkler tarafından topa tutulmaya başlandıktan 32 gün sonra, komşu Wardein'den hiçbir yardım alamadan düştü. Lasonczy, 30 Temmuz'da bu önemli kaleyi

teslim etmek zorunda kaldı. Türkler, özgürlüğünü ve hayatını bağışlayacaklarını vaat etmişlerdi, ama Türkler kaleden çıkanlar arasında köle olarak alabilecekleri kişileri seçerken, çatışmayı tekrar başlattılar ve Lasonczy anında hayatını kaybetti. Kalanların da cesaretini kırmak için başı bir mızrağın ucuna geçirildi[643]. Birkaç gün sonra İspanyol Aldana da komuta ettiği Lippa'yı Türklere teslim etti. Solimos Kalesi de teslim oldu ve 40 bin kadar atlı gönderebilecek güçte olan Logoş ve Karansebes'in Romenleri, yılda 3 bin altın ödemeyi vaat ederek, vezirle antlaşmaya vardılar[644].

Hadiseler Temmuz ayına kadar bu şeklide gelişti. Türklerin bir araya getirdiği gücün bu başarılarla yetinmeyeceği açıktı ve kısa bir süre sonra Eğri Kalesi yönünde Dregely Kalesi ele geçirildi[645]. Macaristan'ı savunmayı kendine görev edinen Kral Ferdinand ancak o zaman muzaffer düşmana karşı silahla çıkılması gerektiğini hatırladı. İtalyanlar ve Hayduklar arasından ucuza mal oldukları kadar değersiz de olan savaşçılar topladı ve bu ordu, iki bölüm hâlinde biri Leva'da, biri Fülek'te olmak üzere karargâh kurdu. Budin'de hüküm süren Ali Paşa ile açık bir muharebeye girildi. Hadım Ali Paşa, 12 bin asker ve 14 topla Matthias Teuffel'in komutası altındaki 9 bin kişilik Alman ordusuna saldırdı ve Hristiyanlar, büyük bir mağlubiyet aldılar. Alınan esirler arasında, daha sonra İstanbul'da idam edilecek Alman komutan Teuffel[646] ve özgürlüğünü satın almasına izin verilecek olan Sforza da vardı[647].

Bu büyük başarıdan sonra Hadım Ali Paşa, kuşatmasına bizzat başladığı Solnuk Kalesi'nin surları altında tekrar Vezir Kara Ahmed Paşa ile birleşti. Kalenin müdafaa kıtaları, bu kadar güçlü bir düşmana direnme cesareti gösteremedi. Gerek güçlü surları, gerekse konumu sebebiyle çok önemli bir yer tutan kalenin komutanı Laurentius Nyary, kaleyi teslim etmek zorunda kaldı[648].

Havaların henüz sıcak olması, Türklerin ünlü humanist Nikolas Olah'ın yaşadığı piskopos şehri Eğri üzerine yürümelerine izin verdi. 11 Eylül'de, herşeye hazırlıklı olan bu önemli şehrin kuşatmasına başlandı. Birinci taarruz, kalenin müdafaa kıtalarının cesareti ve komutan Stefan Dobon'un savunmadaki mahareti sebebiyle başarısız oldu. Bir ay sonra yapılan ikinci

taarruz da başarı getirmedi. Nihayet kış karargâhlarına çekilme zamanı geldi ve 18 Ekim'de kuşatmaya son verildi. Kısa bir süre içinde Hristiyan dünyasında duyulan ve övgü ile bahsedilen bu savunma[649], sadece Macarlardan oluşan garnizon sayesinde başarılmıştı. Kral Ferdinand her zamanki gibi bu uyruklarını da gerek cesaretsizliği, gerekse yeteneksizliği sebebiyle utanılacak bir şekilde yarı yolda bırakmıştı.

Daha 1552 yılının yaz aylarında bir Osmanlı çavuşu ve Eflak Prensi Mircea Ciobanul[650] Saksonyalılara ve bunlar aracılığıyla diğer Erdellilere vergi ödemeleri, Macar kökenli yeni bir voyvoda seçmeleri ve Sultan Süleyman'ın Alman hakimiyetine kesinlikle izin vermeyeceği için genç kralı tekrar geri getirmeleri yönünde bir talimat göndermişti. Szaszebes'te toplanan asilzâdeler ve şehrin toplum kesimlerinin temsilcileri, diğer talimatları kabul edip, Osmanlı Sultanı tarafından genel yetkili olarak atanan Georg'un Kral Ferdinand'a ettiği bağlılık yeminine sadık kalmak zorunda olduklarını beyan ederek, bu emirleri aşmaya çalıştılar[651]. Ayrıca tüm alçakgönüllülükleri ile yakın zamanda Erdel'in Türkler tarafından ele geçirilen "dış kısımlarının" tekrar geri verilmesi için ricada bulundular. Aynı zamanda Castaldo'nun tüm itirazlarına rağmen, karargâhlarını bozdular[652].

Sultan Süleyman, hiçbir itiraza kulak asmamaya ve Almanları Erdel'den uzaklaştırıp, düşmanı tarafından esir alınan ve kaçırılan küçük "Kral Stefan" ile onun sadık vasalının dul eşi olan annesini Koloszvar'da tekrar iktidara getirmeye kesin kararlıydı.

1 Mart 1553 tarihinde Piskopos Verancsics önce Budin'e gelerek bir ateşkes antlaşması sağladı[653] ve daha sonra Franz Zay ile birlikte İstanbul'a giderek, Kral Ferdinand'ın para harcamak ve asker göndermek zorunda kalmadan elinde tutmak istediği ve müttefik Türk ordularına karşı korumakta yetersiz olduğunu kanıtladığı toprakların hükümdarı olarak tanınmasını talep ederek, imkânsızı başarmaya çalıştı. Dostluklarını her fırsatta değerli elbiseler ve paralarla gösteren Almanlara çok da düşmanca duygular beslemeyen Veziriazam Rüstem Paşa, elçilere Erdel meselesine hiç değinmemeleri ve Macaristan için ateşkes ile yetinmeleri yönünde tavsiyelerde bulundu. Bu yüzden elçiler de sadece Sultan Süleyman'ın

takdir edeceği bir barışa razı olduklarını beyan ettiler[654]. Hatta Erdel meselesine değinme yasağı, başlangıçta kendilerine resmen bildirilmişti[655]. İranlılara karşı savaşmak üzere Anadolu'ya geçmek zorunda olan Sultan Süleyman sadece 15 bin altın vergi ödemelerini şart koştu ve 29 Ağustos'ta bir belge imzalandı. Ama Macar elçiler, daha sonra taleplerinin diğer kısmını da kabul ettirebilmek umuduyla vezirin talimatı ile Divân-ı Hümâyûn'da kaldılar. Rüstem Paşa'ya, Kral Ferdinand'ın Macaristan topraklarındaki miras hakkı saklı kalmak üzere, "çocuk" kralın sadece ömrü yettiğince asıl Erdel topraklarına sahip olması hâlinde Ferdinand'ın bu süre içinde haklarından feragat edebileceğini de bildirmişlerdi[656]. Malvezzi, Ferdinand'a barış şartlarını bildirmek üzere Avusturya'ya tek başına döndü.

Aynı dönem içerisinde küçük kralın taraftarları da tekrar hareketlenmeye başladılar. En büyük rakibi ortadan kalkan Petroviç, kendisine henüz tam olarak Türkleşmemiş Tımışvar yerine Marmaros bölgesindeki Munkacs şehri verilmiş olmasına rağmen, tekrar siyaset sahnesinde belirdi. Divân-ı Hümâyûn'a bir yazı gönderdi, sadık Sırplarını silaha çağırdı, daha yeni yapılan ateşkes antlaşmasına rağmen Macaristan'da Alman hakimiyetine karşı yazılar dağıtan[657] Budin Beylerbeyi Semiz Ali Paşa'yı kendi tarafına çekmeyi başardı ve 1552 yılında Lehistan'dan Stefan'a karşı hakkını savunmak üzere ülkeye gelen Boğdan Prensi Aleksandru Lapuşneanu'yu Sekler'in topraklarından geçirerek, Rodna ve Naszod'da eskiden ülkesinin topraklarına dahil olan bölgelere getirdi. Petroviç[658] ayrıca Demirkapı'nın batısından Erdel'e saldırmak üzere hazırlıklar yapıyordu[659]. Erdel, daha önceki gibi Castaldo ve Bathori gibi komutanların elinde olsa idi, Asya'daki savaşlarla meşgul olan Sultan Süleyman'dan destek alabileceğinden umudunu kesmiş olmasına rağmen, Erdel'de gerçekten de ikinci bir kez kargaşa çıkarmayı başarabilirdi. Ama Eğri Şehri'nin savunucusu Stefan Dobo ve Franz Kendy gibi iki komutanla Erdel artık çok daha güçlü bir savunmaya sahipti[660]. Dobo ve Kendy ayrıca Seklerin Zaploya'ya karşı gösterdikleri değişmez sadakatlerini da değiştirmeyi başarmışlardı. Divân-ı Hümâyûn ise "Kral Stefan'ın" bir çavuş aracılığıyla tekrar tahta getirilmesini emretmekle yetindi[661].

Kral Ferdinand, bu senenin sonunda artık tamamen kendi hakimiyeti altında olan Erdel'i bundan sonra da elinde tutabileceğini umuyordu ve Divân-ı Hümâyûn'da ki elçilerine bu yönde yazılar gönderiyordu. Hatta, kendisini Sultan Süleyman Asya'daki savaşını henüz bitirmediği için, ödeneceği vaat edilen vergiyi sultanın vereceği kesin cevaba kadar erteleyebilecek kadar güçlü hissediyordu. Beş yıllık barışın tasdiknâmesini İstanbul'a götürmekle görevlendirilen Malvezzi'ye seyahatini yarıda kesme emri verildi. Bu seyahat bir daha hiç gerçekleşmeyecekti.

Bosna'da ve yeni Budin Sancağı'ndaki Türkler, bunun üzerine kendilerini komşu kalelere saldırmakta haklı görüyorlardı ve İstanbul'dan muhtemelen bu yönde talimat almışlardı. Eylül ayında Türkler Szecseny önlerinde belirdiler ve kısa süren bir kuşatmadan sonra kale ellerine düştü. Kral Ferdinand her zamanki gibi onları kendi kaderlerine terk etmişti ve yine herşeyi yerel savunmaya bırakmıştı. Baskı altındaki müdafaa kıtasına yardıma koşmaya çalışan Franz Bebek geri püskürtüldü. Salgo[662] Kalesi de aynı akıbete uğradı. Palota, ateşler içinde kaldı. Alman birliklerine bağlı Hayduklar Türk topraklarına kadar girdiler, ama Türk beylerinin, özellikle de Ulama Paşa'nın girdiği Varadin bölgesindeki Hristiyan komşularına verdikleri zararlar çok daha büyüktü[663].

Yine de Erdel'de beklenen savaş çıkmadı[664]. Kraliçe İsabella, kısa bir süre önce Ferdinand'ın kız kardeşi ile evlenen, kardeşi Leh Kralı onu ikna etmeye çalışmasına rağmen, sadece 1552 yılında kendi isteği dışında imzalanan feragat belgesine itiraz ediyordu. Gerçek kralın elçileri, 1554 yılının Ocak ayında Sultan Süleyman'a Divân-ı Hümâyûn tarafından istenen teminatları teslim etmek üzere sultanın yanına, Asya'ya gitmişlerdi[665]. Voyvodalar ve Weissenburg'un yeni piskoposu İstanbul'a bir elçilik heyeti göndererek genç Zapolya'nın Türklerin yardımı ile zorla tekrar tahta getirilmesini engellemeye çalışıyor gibi görünseler de aslında Macar olarak çok fazla sempati duymadıkları Alman Kralı'nın menfaatleri için çalışmıyorlardı. Aksine tek istekleri neredeyse bağımsız konumlarını korumaktı. Ne de olsa son yabancı askerler de ülkeyi terk etmişti. Boğdan Prensi Aleksandru, Eflak Prensi Mircea ve Mart ayında Bükreş ateşe verildikten sonra Türklerin yardımı ile onun yerine geçen, büyük Radul'un oğlu, yumuşak başlı Petraşku ile komşuluk ilişkileri pek iyi sayılmazdı[666].

Aleksandru, “voyvoda olan köpeklerden[667]” bahsediyordu ve siyasetlerini değiştirmelerini öneriyordu, ama tabii ki boşuna[668]. Yine de İsabella lehine silahlı bir müdahale yapılmadı. “Özerk” olan Logoş ve Karansebes bölgelerinin sözde sancakbeyi olarak görev yapan Petroviç bile önceki gibi müdahale etme cesaretini göstermiyordu[669]. Ayrıca taht varisi Radu İlie’nin Boğdan’a yapması beklenen saldırı, Petroviç’in cesaretinin kırılmasına katkıda bulunmuştu[670].

Kasım ayının sonlarına doğru, Macaristan’daki kaleler ele geçirildikten sonra Kral Ferdinand, elçisi Malvezzi’nin yerine Sultan Süleyman’ın yanına elçi olarak âlim ve zeki bir şahsiyet olan Flaman Augerius von Busbecq’i gönderdi. Ferdinand’ın amacı, Busbecq’in diplomasi alanındaki becerisi sayesinde Erdel’de ve Tisa Nehri’ne kadar olan komşu bölgelerde 25 bin altın vergi karşılığında hükümdarlığının nihayet tanınmasını kabul ettirmekti[671].

Sultan Süleyman kış boyunca, hatta 1555 yılının bahar aylarına kadar Anadolu’da kaldı. Bu yüzden Avusturyalı elçiler Sultan Süleyman’ın nihai kararını almak için Amasya’ya gitmek zorunda kaldılar. Oldukça iyi karşılandılar ve Sultan Süleyman’ın ağzından bizzat “Güzel, güzel” sözlerini duydular. Ama güçlü sultan 10 Receb’de “Beç Kralına” yazdığı mektupta Osmanlıların Erdel konusundaki siyasi görüşünü bir kez daha açıkça vurguluyordu: Burası “Osmanlı İmparatorluğu’nun keskin kılıcı ile fethedilen bir toprak” idi ve her iki Zapolya’ya bu topraklar sadece buradan “ekmek yemeleri” için verilmişti. Bu yüzden hiç kimse Osmanlı İmparatorluğu’nun kılıçla kazandığı bu topraklarda hiçbir hak iddia edemezdi. Bu mektupta “itaat etmeyen” şahtan, zayıflıklarından, beceriksizliklerinden ve şaha verilen cezadan bahsederek, Kral Ferdinand’a gerektiğinde diğer düşmanlarına karşı da aynı şekilde davranabileceğini dolaylı olarak anlattı[672]. Busbecq, Temmuz ayında bu mektupla birlikte kralına geri dönmek zorunda kaldı.

Petroviç ve Kraliçe İsabella, aynı sıralarda daha önceki yardım taleplerini[673] bu sefer daha ısrarcı bir biçimde tekrarlıyorlardı, zira Silezya’daki dukalıklar sürgündeki kral ailesinin geçimi için gittikçe daha az para veriyordu. Ferdinand’ın elçileri sultanın ağzından tam da “Güzel,

güzel" sözlerini işittikleri günlerde, Amasya'dan sultanın emri ile Macaristan'ın gerçek kralı ve sultanın kulu Stefan'a sınır kalesi Zanok'ta mutlaka gelecek olan Türk yardımını beklemesi yönünde bir talimat gönderildi[674].

Avusturya'nın elçileri barış yerine sadece ateşkesin uzatılması ile geri dönünce Macar sancakbeyleri tekrar Ferdinand'ın topraklarına saldırmaya başladılar. Sultan Süleyman'ın dönüşünden sonra yerini yine barışçıl siyasetine devam edecek olan Rüstem Paşa'ya bırakmak zorunda kalan yeni Veziriazam Kara Ahmed Paşa'nın bu düşmanlıkları körüklediği anlatılmaktadır. Varad Piskoposu, yakınında bulunan bir Türk kalesine saldırarak, barışın bozulmasına vesile olmuştu. Kısa bir süre sonra Budin'deki paşa Babuca (Babocsa), Kapuşvar (Kaposvar) ve Korotna'yı ele geçirdi[675]. Busbecq, bu arada hükümdarının Erdel'i işgali ile ilgili olağan mazeretlerin yanı sıra Macar sınır bölgelerindeki sancakbeylerinin bu fetihleri hakkında şikâyetlerini de iletti[676].

Kral Ferdinand, üzerinde hak iddia ettiği Erdel konusu hakkında kararını bildirmek için bir iki yıl mühlet istediğinden, Sultan Süleyman'ın serhad boylarındaki tüm beylerine ve vasallarına "Kral Stefan'ın" tekrar tahta getirilmesi için yapılacak bir savaşa hazır olmaları yönünde bir emir vermiş olması hiç de şaşırtıcı değildir. Avusturya elçileri Verancsics ve Zay'a kısa ve öz bir cevap verildi: Evet, ya da Hayır diyebilirlerdi, ama hükümdarlarına "Erdel'deki bir ağacın tek bir yaprağı" bile bırakılmayacaktı[677]. Sultan Süleyman aksine Macaristan'a yapılacak son bir seferi, hükümdarlığında ve hayatında ulaşabileceği en yüksek noktalardan biri olarak görüyordu[678].

Türklerin önceleri savaşı tekrar başlatmak için ciddi bir niyetleri yoktu, zira ordu İran'a yapılan seferden dolayı çok yorgundu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde ciddi erzak sıkıntıları yaşanıyordu[679]. Ama Busbecq, Kral Ferdinand'ın kabul edilmesi imkânsız cevabını getirdiğinde bir sonraki baharda yapılacak bir sefer için her yere gerekli emirler gönderildi. Bu seferin hedefi, ikinci Zapolya'nın tekrar cülûsunu sağlamaktı.

Erdel asilzâdeleri ve toplum kesimleri, kendisi için üstlenmeye hiç de niyetli olmadıkları, kan ve para akıtmadan, Ferdinand'ın artık hükümdarları olarak kalamayacağını anlamışlardı. Öfkeli Seklerin bölgesinde bulunan Maros-Vasarhely'de toplanan meclis, her iki voyvodanın da yokluğunda Stefan Dobo'nun düşmanı Melchior Balassa'yı Macaristan kara birliklerinin başına getirdi[680]. Kral Ferdinand, açıkça herhangi bir yardımda bulanamayacağını beyan ettiğinde, asilzâdeler yeni yılda Szaszsebes'te tekrar toplanarak, "Stefan" olarak anılan küçük Kral Yanoş Sigismund Zapolya'yı ülkeye getirmeye ve Petroviç'i vekili olarak kabul etmeye karar verdiler[681].

Kısa bir süre sonra Martinuzzi'nin kalesi Szamosjuvar'a kapanan Dobo'nun paralı askerleri her yeri talan ederek, akına çıkarken ve Romen köylüler kendilerini savunmak için bir araya toplandı ve Türklerin gelmesi beklenirken, Balassa Piskoposu tarafından savunulan Weissenburg'u ele geçirdi. Mart ayında, Munkacs Dükü ünvanını taşımaya devam eden Petroviç Demirkapı'dan geçerek, Deva ve Szaszsebes'e saldırdı.

Bir yıl önce, Petroviç'i harekete geçiremeden buraya saldırmış olan[682] Boyar İoan Motoc komutasındaki 8 bin Boğdanlı ve güçlü Socol komutasındaki sayısız Eflak aynı anda sınırı geçtiler. Boğdanlılar Weissenburg'un fethi sırasında görev yaparken, Eflaklı atlılar Szamojuvar'ın kuşatmasında görev aldılar[683].

Varad ve Hust saldırıya uğradılar ve Ferdinand, bu mücadeleyi kaybettiğini anlayarak İstanbul'daki elçilerine savaşın asıl sebebi olarak gösterilen Erdel'in kaybını kullanarak, en azından Varad, Göle (Gyula) ve Kosice'yi kurtarmak için bir barış antlaşmasına varmaları yönünde tavsiyede bulundu. Gerektiğinde 50 bin altın ödemeyi bile kabul edebilecekler, hatta süresiz bir barış için 100 bin altın bile teklif edebileceklerdi[684].

Asilzâdeler ve toplum kesiminin temsilcileri, ancak Temmuz ayında Kraliçelerine saygı gösterisinde bulunmak üzere Lehistan'a geldiler. Romen prensleri, sayısız atlı ile birlikte, mümkün oldukça esirgemeye çalıştıkları[685] ülkenin kuzeyine kadar vardılar ve kesintisiz bir ay süren bir

seyahatten sonra Kraliçe İsabella artık onbeş yaşına gelmiş oğlu “Stefan” Yanoş Sigismund ile Koloszvar’a vardı.

Bu sırada Budin’de paşalığa getirilen Ali Paşa, Alman bölgelerine akın etti ve 21 Mayıs’tan 22 Temmuz’a kadar kendi emri altındaki güçleri, Bosna ve Osmanlılara ait Dalmaçya’daki güçlerle birleştirerek güçlü Zigetvar Kalesi’ni kuşattı. Çok önemli bir yere sahip olan bu kaleyi kralları adına ellerinde tutmak için gerek Palatin Thomas Nadasdy, gerekse Hırvat Banı Nikolas Zriny ve sınır boylarındaki tüm komutanlar Graz’dan getirtilen toplarla birlikte Babuca’ya saldırdılar (19 Temmuz). 23 Temmuz’da Babuca Kalesi’nin surları altında derhal buraya gelen Ali Paşa ile çatışma başladı. Ancak, çoğunluğu Hristiyanlardan oluşan 10 bin askere karşı bir zafer kazanamadı ve 31 Temmuz’da Zigetvar Kalesi’ne karşı başlatılan düşman harekâtı böylece sona erdirildi[686].

Savaş, artık iyice yayılmış ve çok daha büyük bir önem kazanmıştı. Ferdinand ise savaşa katılmasa da en büyük oğlu, bu şartlar altında ahlaki açıdan bu savaşa bizzat katılma zorunluluğunu duydu. Yanında birkaç bin askerden oluşan elit birlikleri ile Kanije’ye geldi ve Sforza Pallavicini’yi sınır boylarında yapılan savaşların kıdemlisi olarak, daha sonra bir tesadüfün yardımı ile ele geçirilen Korotna üzerine gönderdi. Türkler, Babuca’yı terk ettiler. Ali Paşa da yoluna çıkmadı, aksine Tolna’da Bosna Paşası’nı boşuna bekledikten sonra Peçuy’a geri döndü.

Ancak Rumeli Beylerbeyi, Budin’deki kuvvetlerle birleşmek için bizzat gelip, Bosna’daki akıncılar Babuca’ya kadar ilerlediklerinde, Ferdinand’ın Mur Nehri’nin diğer kıyısında bulunan oğlu çekilmek zorunda kaldı. Zriny Slovenya’ya ve Palatin Thomas Kanije’ye doğru hareket ederken, Ferdinand’ın diğer komutanları Kosice ve Varad’ı başarılı bir şekilde savunuyorlardı[687]. Erzak kıtlığı ve ilerleyen mevsim, Türklerin de savaşa ara vermelerine sebep oldu[688]. Bahar geldiğinde ise önce Eğri Beyi’nin birlikleri Tata Kalesi’ni ele geçirdiler[689]. Türk öncülerinin düzensiz birlikleri Kosice’ye kadar tüm bölgeye korku saldılar. İstanbul’da iktidarın kendisine verilmesini talep eden[690] ve yeni bir Martinuzzi olacakmış gibi görünen yeni “sancakbeyi” Bebek, cinayete kurban gitti. Önceki voyvoda Franz Kendy de aynı akıbete uğradı. Dobo, zaten uzun zamandan beri umutsuz bir kaçaktı. Leh dostları, sevgilileri ve birkaç entrikacı, Petroviç’i

Kraliçenin yakınından uzaklaştırmayı başardılar ve Petroviç kısa bir süre sonra Ekim ayında hayata veda etti. Hükümet işleri bunun üzerine Balassa'ya verildi ve tüm bu değişiklikler Erdel ile ilgili bütün karışıklıkları çözdü. 1560 yılında Kraliçe İsabella ölünce, oğlu yeni ve daha enerjik bir siyaset yürütmeye başladı[691].

Sultan Süleyman, yeni bir savaş istemiyordu ve Macar sınırlarının savunmasını Budin'in yeni paşası Mehmed Yahya Paşa'ya bıraktı. Ferdinand'ın elçileri, Divân-ı Hümâyûn'dan tehlike arz eden Sziget'in surlarının yıkılmasını talep ederken, belirli bir cevap üzerinde ısrar etmelerine ve Eğri, Palota ve Estergon'un kendilerine verilmesini talep etmelerine rağmen, 1557 yılında çok iyi karşılandılar[692]. Ağustos ayında Verancsics ve Zay, Sultan Süleyman'ın taleplerini bildirmek üzere Avusturya'ya geri döndüler.

İmparator Şarlken'in tahttan feragat etmesi sebebiyle doğal halefi Ferdinand için daha büyük menfaatler söz konusu olduğundan, Avusturya'nın cevabı gecikti. 1558 yılının Mart ayında Kral Ferdinand Roma İmparatoru seçildikten sonra, kendinde Zigetvar surlarının yıkılmasına yönelik talebi geri çevirme ve Tata'yı geri isteme hakkını buldu. Fülek Beyi bunun üzerine Balassa'ya yardıma geldiğinde 13 Ekim tarihinde Sajo Nehri'nde büyük bir mağlubiyete uğradı.

Sultan Süleyman savaş istemiyordu. Temmuz ayında Busbecq ile Zigetvar meselesine ilişkin görüşmeler yarıda kesildiğinde[693] bile barış muhafaza edildi. Yeni İmparatorun temsilcileri artık Macaristan Kralı Yanoş Sigismund ile, Erdel Prensi – kral ünvanını reddetmekteydi– ve tüm Marmaros bölgesinin sahibi olarak kabul edilmesi hakkında görüşmeler yapabiliyorlardı[694]. Sürgüne gönderilen Boğdan Prensi Aleksandru, Verbia ve Huşi toplantılarında yanında yeniçeriler bulunmasına rağmen, Kosice'de hüküm süren Zay'ın, komutan Anton Szekely'nin ve Burgond ile Alman komutanların yardımı ile 1561 yılında Boğdan'ı fetheden ve üç yıl boyunca elinde tutan maceraperest Johann Basilikos'un desteği göz ardı edildi[695]. Prag'a gelen çavuş Mehmed, Kral Ferdinand gerçekte Basilikos'un seferi için para kaynağını sağlamış olduğu hâlde, hadiselerin sadece kralın haberi olmadan birkaç sınır subayının işgüzarlığından kaynaklandığına dair boş

mazeretlerle yetindi[696]. Rumeli Beylerbeyi, kendini Sultan Süleyman'a ait Sisam (Samos) ve Paros despotu diye adlandıran bu maceraperestin üzerine yürümedi, aksine her zamanki vaatler ve verginin ödenmesi karşılığında geçici olarak kabul edildi. Boğdanlılar ayaklanıp, despot Erdel birliklerinin de katıldığı Suçava kuşatması sırasında hayatını kaybettiğinde Stefan Tomşa prens ilan edildi. Tekrar iktidara gelen Mircea'nın oğlu Aksak Petru, Stefan Tomşa'ya saldırdı ve onu kaçmaya zorladı. Livov (Lemberg)'da yolu kesilen Stefan Tomşa, aralarında Motoç'un bulunduğu danışmanları ile birlikte baştercüman İbrahim Bey huzurunda başı kesilerek idam edildi (5 Mayıs 1564). Stefan'ın Türklere karşı sefer hazırlıklarında bulunduğu ve Rumeli Beylerbeyi'nin yola çıkmasına (1 Şubat 1564) sebep olan[697] haberleri asılsız çıktı. Boyarlar, Tatarların da katılımıyla silah zoru ile makamına getirilen gaddar Aleksandru'yu uzak tutmak için ellerinden geleni yapıyorlardı[698]. Aleksandru, etrafındaki Türklerle birlikte Boğdan'daki eski "sadakat" politikasını yeni bir hükümdarlığa taşıdı. Radu İlie'nin ve İstanbul'da öldürülen Socol'un Eflak'taki gaddarlıklarına da son verildi.

Budin'deki Türkler, Sathmar Kalesi'nin önlerinde belirmesine ve 1562 yılında pek çok noktada Avusturyalılar ve Osmanlılar arasında birçok çatışma çıkmasına rağmen, Sultan Süleyman Balassa'nın Avusturyalıların tarafına geçmesi ile kaybedilen Sathmar ve Nagy-Banya kalelerinin elinden çıkmasına ses çıkarmadı. 1562 yılında, Kral Ferdinand ve yeni Roma Kralı Maksimilyan ile hiçbir antlaşma yapmamış olan Macar Kralı Yanoş Sigismund, Hadad'a saldırdı ve bu kalenin surları önünde bir savaş verildi. Budin Paşası İbrahim Paşa, Yanoş Sigismund'un istediği yardımı sağladı ve Tımışvar Paşası, Sathmar'ı kuşatmak üzere yardıma geldi. Şehir ateşler içinde yandı. Fülek Beyi, her zamanki gibi emirleri hiçe sayarak, her yeri talan etti ve Zrinyi, sınırdaki bir Türk kalesine saldırdı. Georg Bebek ise nihayet Türklere esir düştü[699].

Busbecq, aylarca İstanbul'da rehine olarak kalmıştı. Esareti nihayet sona erdi ve aynı yılın Eylül ayında Leh asıllı Tercüman İbrahim, Ferdinand'ın, oğlu Maksimilyan'i kısa bir süre önce Roma Kralı olarak ilan ettirdiği Frankfurt'a vardı ve 1 Temmuz'da Ferdinand tarafından imzalanan barış antlaşmasının onay belgesini getirdi[700]. Bu belge, Erdel'in kesin

feragatinin yanı sıra yılda 30 bin altın ödenmesini öngörüyordu. Ateşkes, sekiz yıl sürecekti.

Ferdinand, kendisinden çok daha güçlü düşmanı ile yıllarca süren ve sonunda sürdürmekten tamamen vazgeçmek zorunda kaldığı kavganın bu şekilde ortadan kalkmasından birkaç ay sonra hayatını kaybetti.

Oğlu ve halefi Maksimilyan, çavuş Şaban aracılığıyla barışı yeniledi. Ayrıca sınırdaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için gerekli tedbirler alınmıştı, ama her iki tarafın düzensiz Hayduklardan ve Martoloslardan oluşan birlikleri ve Erdel'de süregelen anarşi sebebiyle alınan tedbirler etkisiz kaldı.

1563 yılında Yukarı Macaristan'ın Balassa ve Zay komutasındaki Haydukları Boğdan'a ait bir manastırı talan etmek istediler ve başka bir kaynağa göre "despotun bir akrabasını" Boğdan Prensliği'ne getirmeye niyetlendiler[701]. Almanlar, 1565 yılında ülkeyi eline geçirme denemesi başarısızlıkla sonuçlanan Boğdan üzerinde iddiası olan birini[702] himayeleri altına almışlardı. Ayrıca Zay'a "efendim" diye hitap eden, Stefan adında ikinci bir taht müddeisi Kosice'de saldırmaya hazır bekliyordu[703]. Balassa'ya ait Sathmar ve Nagy-Banya'da huzursuzluk ve kargaşa kol gezdiğinden, Varad'ın Macar muhafız kıtası bu iki şehri ele geçirdi ve yerle bir etti[704]. Macar Kralı Yanoş Sigismund fetih savaşını hiç durmadan devam ettiriyordu. Hadad, Bathori ve Ecsed'i ele geçirdi; Kisvard'a ve başka kalelere saldırdı. Kosice'yi de ele geçirmeyi umuyordu. Tokay için savaş başladı ve Erdöd gibi, burası da Almanların eline geçti. Bu hadiseler, ancak Maksimilyan ile genç Zapolya arasında aynı yıl içinde yapılan barış antlaşması ile sona erdi[705]. Yanoş Sigismund Zapolya, Erdel'e ölene kadar sahip olacaktı, ama Marmaros bölgesini boşaltacaktı.

Aynı sıralarda Sultan Süleyman ve kısa bir süre önce üç yıllık vergisini ödemiş olan[706] Roma Kralı Maksimilyan arasında yeniden savaş çıktı. 1565 yılının Nisan ayında Osmanlı bir elçi, haracı almak ve sınır boylarındaki durumlar hakkında şikâyette bulunmak üzere Viyana'ya geldi. Aynı zamanda Tokay da geri istendi. Bunu üzerine düşmanlıklar başladı[707]. Önce Sokollu Mustafa Paşa, Nikolas Zrinyi'ye ait Kruppa'yı ve daha sonra Novi'yi ele geçirdi. Banat'ta (Jenö), Vilagos ve Pankota, Erdel Prensi adına

alındı. Sathmar'da Budin ve Tımışvar eyaletlerinin Türkleri Alman ordusunun komutanı Lazar Schwendi'ye karşı savaştı ve Erdöd (Erdudi), Paşa'nın eline geçti. Aynı yıl içerisinde Tisa Nehri kenarında yeni çatışmalar çıktı. Boşnaklara Ban Peter Erdödy ağır bir darbe indirdi[708].

Sultan Süleyman, daha önce de dediğimiz gibi, 1565 yılında Tokay'ın geri verilmesini istemişti[709]. Maksimilyan, bu talebi yerine getirmek yerine 1566 yılında, yanında hiçbir hediye ve vergi getirmeyen Georg Hosszuthoti adındaki yeni bir elçi[710] vasıtasıyla Erdel'i Munkacs, Hust ve Sathmar ile birlikte geri istedi[711]. Bunun üzerine kısa bir Divân toplantısı akabinde, savaşa karar verildi. Elçi, tutuklandı ve Budin Paşası Arslan Paşa tarafından Palota'nın kuşatması başlatıldı (Haziran 1566). Tata'da Eck von Salms komutasında Almanlar toplandığı için bu kuşatma sadece oniki gün sürdü. Hristiyan ordusu, savunması zayıf Vesprem, Tata ve başka kaleleri ele geçirmeyi başardı ve Komorn karargâhında büyük bir ordu toplandı. Estergon'a saldırmak üzere Maksimilyan'in bizzat gelmesi bekleniyordu.

Yaşlı ve yıllardır gut (nikris) hastalığından muzdarip Sultan Süleyman için yeni bir sefer artık onur meselesi ve önlenemez siyasi bir gereklilik hâline gelmişti.

Yaz aylarında Tuna Nehri'nde yedi büyük gemiden oluşan bir filo belirdi. Sultan Süleyman, 1 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılmıştı. Ondan önce kız kardeşinin eşi Pertev Paşa'yı, Rumeli Beylerbeyi ve birçok Avrupalı birliklerle Tımışvar Paşası ve 12 bin Eflak tarafından kuşatılan[712] Göle üzerine göndermişti. Savaşın bu ön hazırlıklarına katkıda bulunmak üzere Kırım ve Dobruca'dan Tatarlar da bekleniyordu. Kuşatma Temmuz ayında başlatılmıştı, ama Almanlar ve Sırplar çok güçlü direniyorlardı ve Ağustos ayında bir taarruzu başarı ile geri püskürttüler. Nihayet, kalenin müdafaa kıtası uygun şartlar altında teslim olmaya karar verdi (2 Eylül)[713]. Pertev Paşa bunun üzerine Yanova ve Vilagosvar'ı ele geçirdi. Schwendi ile yapılan muharebe ve Tokay'ın kuşatması ise savaş alanının başka bir noktasında beklenmedik hadiseler neticesinde sona erdi. Pertev Paşa'nın ordusunda Tatarlar da vardı ve yağma akınları Marmaros bölgesinin vadilerine felaketi getirdi. Yanoş Sigismund Zapolya, kaçırılan binlerce esirin en azından bir kısmını geri alabilmek için onlarla savaştı.

Sultan Süleyman, Zemun'a vardığında[714] Erdel'in ileri gelenleri ile buraya gelen Yanoş Sigismund Zapolya'yı huzuruna kabul etti ve onu ünvanına yakışır saygı ile karşıladı. Zapolya, altın varak kaplı bir kadırga ile Sava Nehri'ni geçti, kendisine hediye edilen bir ata bindi, kendisine mutad altın brokar (kemha) kaftanların yanında değerli bir yüzük hediye edildi ve kapıcıbaşı ile birlikte hükümdarının çadırına girdiğinde, Sultan Süleyman onu başı ile selamladı ve sağ elini uzattı. Sultanın eteklerini öpmek üzere 20 kadar Erdellinin girmesine izin verildi ve vasal kral alçak bir sedire oturtuldu. Sultanın yanından ayrıldığında, aralarında dört güzel atın da bulunduğu hediyelerle karşılaştı. Şayet her zaman değer verdiği danışmanı Bekes aracılığıyla Sokollu Mehmed Paşa'nın davetini geri çevirip, onun yerine dışarıda açık alanda görüşmeyi teklif etmemiş olsa idi, o gece verilen ziyafete de davet edilmiş olacaktı. Sokollu Mehmed Paşa, açık havada gezmek istemediği cevabını vermişti[715]. Sultan Süleyman, Yanoş Sigismund Zapolya'nın sınırların tekrar gözden geçirilmesi, yani 1551 yılında Banat'ta işgal edilen kalelerin geri verilmesi teklifini de lütufkar bir tarzda olumlu karşıladı.

Belgrad'dan gelen ustalara Petervaradin'de bir köprü inşa ettirildi. Sokollu Mustafa Paşa, idama mahkum olan Arslan Paşa'nın yerine Budin Beylerbeyi tayin edildi ve kilercibaşı, sancakbeyi olarak Bosna'ya gönderildi. Karaman'da yönetimde olan Osman Bey, İstolni Belgrad'a gönderildi ve filo Estergon'a hareket etti.

Sultan Süleyman'ın eski çaşnigirbaşılarından biri, Soklos'ta Zigetvar komutanı Zrinyi'nin yönetimi altındaki birliklerin ani saldırısına uğrayıp öldürüldüğünde, Sultan Süleyman Eğri Kalesi üzerine yürümek yerine önce Zigetvar üzerine gitmeye karar verdi. Suları kabaran Tuna Nehri'nden geçiş zorlu geçti ve Sultan Süleyman bir kez daha gençliğinde tek bir muharebe ile Macaristan'ın tamamını ele geçirdiği Mohaç topraklarına ayak bastı. Harsany'da Arslan Paşa boğduruldu. 2 Ağustos'ta Osmanlı karargâhı, kulelerinin üzerine 60 top bulunan ve oldukça iyi bir savunma durumuna geçirilmiş olan Zigetvar önlerine kuruldu. Ayın sonuna doğru Sultan Süleyman'ın gözleri önünde birkaç taarruz yapıldı, ama hiçbiri başarılı olmadı. Saldırılar, kısa bir süre sonra tekrarlansa da, gösterilecek hiçbir cesaretin Zigetvar'ı almaya yetmeyeceği belli oldu.

Maksimilyan, bu önemli yeri kuşatmadan kurtarmaya kararlı idi. Ağustos ayının ortalarına doğru, aralarında prensler Wolfgang von der Pfalz, Richard von Brandenburg, Wilhelm von Bayern'in yanı sıra Leonard von Harrach, Günther von Schwarzenberg, Baden Kontu Phillip ve Eck von Salms gibi önemli asilzâdelerin de bulunduğu göz kamaştırıcı bir Alman ordusunun başında Ovary-Altenburg'a geldi. Tuna Nehri'nde ayrıca oniki büyük gemi hazır bekliyordu. Aralarında Andreas Bathori, Arşidük Nikolas Olahus, Verencsics ve Stefan Dobo'nun bulunduğu Macar birlikleri Alman ordusunu güçlendiriyordu ve Floransa Dükü ayrıca 3 bin İtalyan piyade göndermişti. Tıpkı Niğbolu Muharebesi'nde olduğu gibi, Charles de Guise ve Brissac gibi genç Fransızlar da gelmişti. Yabancıların arasında ayrıca Prospero Colonna, Alfonso von Ferrera, Sborowski adında bir Leh ve maceraperest Albert Laski bulunuyordu. Avusturya Arşidükü Karl, Avusturya'nın iç kısmındaki eyaletleri korumak üzere Drava Nehri kenarına konuşlanmıştı[716].

Komutanlar arasında görüş ayrılıkları vardı: Bir kısmı Estergon'a saldırmak isterken, diğerleri Yanıkkale'de karargâh kurmayı teklif ediyordu. Yanıkkale'de karargâh kurma teklifi ağır bastı ve Estergon Kalesi Ağustos ayının sonlarına kadar küçük bir birlik tarafından korunma altına alındı. Salms, İstolni Belgrad'a geldi, ama ciddi bir çatışma çıkmadı. Görkemli, ama yanlış yönetilen ordunun en büyük başarılarından biri, sadece İstolni Belgrad Sancakbeyi Mahmud Bey gibi birkaç önemli Türk esirin Maksimilyan'in huzuruna çıkartılması oldu. Pertev Paşa'nın ve Tatarların geri çekildiklerine dair haberler geldiğinde Maksimilyan, seferi sona erdirdi ve Viyana'ya geri döndü. Paralarının büyük bir kısmını alamayan paralı askerler dağıldı ve paralarını en gaddar biçimde sınır boylarındaki bahtsız insanların malını mülkünü talan ederek tazmin ettiler.

Bu hadiseler meydana gelirken, Sultan Süleyman artık hayatta değildi. Bir savaş seferi sırasında hayata veda etme arzusu yerine gelmişti[717]. Gut hastalığı, 66 yaşındaki sultanı 5-6 Aralık tarihinde Zigetvar surları önünde yakalamış ve yavaşça sona doğru götürmüştü[718].

Kuşatma, Sokollu Mehmed Paşa'nın Sultan Süleyman'ın ölümünü başarılı bir biçimde saklaması ile olanca hızıyla devam ediyordu. Kalenin iç kısmı nihayet ateşler içinde kalmıştı ve Zrinyi ile kalenin kalan diğer savunucuları

son ölüm kalım savaşlarını vermek üzere kapılarda belirdiler. Zrinyi'nin başı birkaç saat sonra Osmanlı ordusunun önünde bir mızrağa geçirilmiş olacaktı.

Sultan Süleyman, Zigetvar ele geçirilmeden üç gün önce ölmüştü[719]. Muzaffer ordu, yaşlı sultanlarının ele geçirdikleri şehre girmesini beklediler, ama boşuna. Ancak Anadolu'dan acilen geri çağrılan Şehzâde Selim İstanbul'a vardıktan sonra sultanların en güçlüsü Sultan Süleyman'ın ölümü resmen ilan edildi. Ordu, bu arada Babuca'yı işgal etti ve akıncılar, sanki ölen sultanlarının intikamını almak ister gibi her yeri talan ederek etrafta dolaşıyordu. Yeniçeriler, sipahioğlanları ve saray efradı ölen sultanın naaşını İstanbul'a getirmek için harekete geçtiler. Tuna Nehri kenarında yeni sultanları ile karşılaştılar. Maksimilyan'in geri dönüş yolunda Edirne'de cenaze alayına rastlayan elçisi Hosszuthoti, sadece "zayıf atların çektiği ve etrafında yaklaşık dört yüz atlının bulunduğu bir Bulgar kağnısı" gördüğünde şaşırdı. Sultan Süleyman 1566 yılı sonunda İstanbul'a böyle geri döndü.

Erdel meselesinin ilk aşaması Sultan Süleyman'ın ölümü ile böylece sona ermişti. Sultan Selim'in gelişinden hemen sonra Maksimilyan'in o ana kadar savaş esiri olarak tutulan elçileri yeni sultanın huzuruna kabul edildiler. Hosszuthoti 1566 yılının sonlarına doğru Kral Maksimilyan'in Marmaros bölgesindeki haklarından feragat ettiğini ve Türklere Zigetvar'ı verebileceğini bildirmek üzere gönderilmişti[720].

Geri dönüş yolunda Sathmar bölgesinde ve Marmaros'ta Maksimilyan'in ve Yanoş Sigismund Zapolya'nın birlikleri arasında, özellikle Erdellilerin ricaları üzerine serbest bırakılan Georg Bebek'in karşı tarafa geçmesinden sonra, ağır çatışmalar meydana geldi. Schwendi, Munkacs'ı ele geçirdi ve Hust'u da fethetmeyi denedi, ama Solnuk ve Tımışvar'daki Türklerin yaklaşmasından sonra Kosice'ye geri çekildiğinde Nagy-Banya ve Kövar, Erdellilerin eline düştü[721]. Diğer birkaç kale de bu dönemde Türklerin eline geçti.

Barışın bozulduğu haberleri geldikten sonra elçi Albert von Wyss veziriazamın huzuruna çağrıldı ve kötü bir biçimde karşılandı. Divân üyeleri, yüzüne karşı kendisinin ve kralının birer köpek olduklarını söylüyorlardı. Ayrıca Rumeli Beylerbeyi'nin yeni bir sefer yapmak üzere

hazırlıklara başlayacağına dair tehditler ortaya atılıyordu, ama Maksimilyan bu seferi engellemeyi bildi, zira Pressburg'a (Bratislava) çağrılan Macar meclisinin toplantısı sırasında Kristof von Teuffenbach'ı ve bu konularda tecrübeli Dalmaçyalı Verancsics'i vergiler ve sultan için değerli hediyeler ile birlikte İstanbul'a gönderdi (25 Haziran). Elçiler, kısa süre önce Yanoş Sigismund Zapolya'ya karşı kaybedilen yerleri ve Babuca'nın tahrip edilmesini talep ediyorlardı, ama diğer yandan Maksimilyan adına Tata'nın ve Vesprem'in surlarının yıkılması yönünde hiçbir vaatte bulunmak istemiyorlardı[722]. Barış, ancak bir yıl sonra, 17 Şubat 1568 tarihinde, sekiz yıllığına sağlanabildi. Bu antlaşma ile sınırlardaki durumlar ve her zamanki verginin ödenmesi onaylanıyordu[723].

473 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 207 ve devamı.
474 Erdel'de Eflak yardımı, Ağustos 1540; "Quellen der Stadt Kronstadt", II, s. 667; Karşılaştırma için bk. Fessler-Klein III, s. 495; "Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso", IV, Ostermayer Kroniği, s. 503; "Mon. Hung. Hist. Script", IX, s. 82 ve devamı; Hurmuzaki, II, s. 218-219; Georgius Sirmius, "Mon. Hung. Hist. Script", I, s. 352 ve devamı.
475 Hurmuzaki, II.
476 Fessler, III, s. 496.
477 "Mon. Hung. Hist. Script", IX, Verancsiscs mektupları veya Hurmuzaki, II. Karşılaştırma için bk. Katona XX, s. 1374 ve devamı.
478 "Il giorno XXII di luglio, el di de la Madalena"; Nuncio raporu; "Mon. Hung. Hist. Dipl", XVI, s. 161.
479 "Qellen" (Kaynaklar), II, s. 667: "quomodo nos gerere debeamus".
480 "Mon. Hung. Hist. Dipl.", XVI, s. 113.
481 Verancsiscs, "Mon. Hung. Hist. Script", I.
482 Gevay III, s. 88.
483 Karşılaştırma için bk. "Quellen" (Kaynaklar), III, Yıl 1541.
484 Hammer; Pray, II, s. 87-88; Gevay III.
485 Katona XXX eserinde Verancsiscs, s. 1419 ve devamı.
486 Fessler, III, s. 506-507, Lad. Szalay, Adalekok (Ek), s. 195.
487 Hurmuzaki, II, s. 219.
488 Fessler, III, s. 507 (= Gevay III, s. 3).
489 Giovio eserinde Istvanffy.
490 Fessler, III, s. 492.
491 Jorga, Chilia şi Cetatea-Alba,, s. 323.
492 Jorga, Chilia şi Cetatea-Alba,, s. 323.
493 Aynı eser, s. 326, No. XXXIV.
494 Engel, Geschichte der Moldau (Boğdan Tarihi), s. 184-185.
495 Ureche, s. 200-202; Chilia şi Cetatea-Alba,, s. 327, No: XXXVI.
496 Karşılaştırma için bk. Ureche s. 204: "Cibali Bey"; Hurmuzaki, II, s. 232: "Küçük Bâlibey".
497 Ureche, s. 204; Karşılaştırma için bk. Boggdan, Vechile Cronici.
498 Verancsiscs; Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, Ek II, s. 155, No. LXXVIII: "fiducia avocatum ad colloquium"; ayrıca Szabo, Szekely Okleveltar II, s. 69; Hurmuzaki, II, s. 282, No. CL, s. 332. Rehineler 1542 yılında Türkler tarafından geri istendiler; Aynı eser, s. 301-302, No. CLXVII, s. 327.
499 Istvanffy, s. 138 ve devamı (her zamanki gibi Giovio).
500 Istvanffy, s. 144 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Forgach, girişte.
501 Daha ilerdeki bölüm .
502 Fessler, III, s. 510-511; Karşılaştırma için bk. Verefs Endre, Izabella Kiralyne, Budapeşte 1902, aynı yer.
503 Istvanffy, s. 148-149; Giovio , Kitap XXXIII.
504 Neustadt Raporu, 24 Ağustos, "Mon. Hung. Hist. Dipl.", XVI, s. 131; Karşılaştırma için bk. Verancsiscs, "Mon. Hung. Hist. Script", I, s. 163. Mehmed Paşa 30 Haziran'da Budin önlerine geldi.

505 Giovio ve ona göre Istvanffy.
506 Szabo, Szekely Okleveltar, II, s. 66-68; Hurmuzaki, II, s. 277-278.
507 Bk. Ayrıca Hammer, II, s. 172 ve devamı.
508 Verancsiscs s. 167, 183 ve devamı; Sirmius s. 355 ve devamı.
509 Hammer, aynı yıl hakkında.
510 Verancsiscs, s. 172.
511 Varad "Keşişe" verildi; Fogaras ve Kosice şehirleri kraliçenin elinden alındı ve başkalarına verildi; "Mon. com. Trans.", I, s. 76-79; Hurmuzaki, II, s. 284-286.
512 Verancsiscs s. 185 ve devamı.
513 Traut - s. 14, Not 4 - s. 55, Not 1.
514 Kısa bir süre sonra serbest bırakıldı.
515 Hammer, aynı yıl hakkında.
516 Herberstein raporu, Kovachich, Basılmayan Eserler, s. 259 ve devamı; Meslektaşının sekreterinin raporu, basılmamış, Fessler-Klein III, s. 518, Not 1'den alıntı. Karşılaştırma için bk. Katona, XXI, s. 85.
517 Giovio, Istvanffy.
518 Bu sefer için bkz. Hermann Traut, Kurfürst Joachim II. von Brandenburg und der Türkenfledzug vom Jahre 1542 (Brandenburg Dükü II. Joachim ve 1542 Tarihli Türk Seferi), Gummersbach 1892.
519 Hurmuzaki, Ek I, s. 2, No. V: 12 bin skudi.
520 Hurmuzaki, II, s. 224, No. CXCI: Lehistan tercümanı Ermeni Nikolas'a yapılan açıklamalar.
521 "Si viderem quod aliquis rex christianus potenter et fideliter insurgeret contra Turcos, tunc fideliter adhererem illi et omnibus viribus adiuvarem eum"; bk. Tercüman Nikolas'a daha önce alıntı yapılan beyanlar; Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, X, s. 1 ve devamı.
522 Hurmuzaki, II, s. 228-229, No. CXCVII. Daha 1541 yılında Almanlarla gizlice görüşüyordu; Pray, II, s. 108 ve devamı; Hurmuzaki, II, s. 280-281.
523 Papiu, Tesauru de monumente istorice III, s. 13 ve devamı.
524 Traut, s. 54.
525 Papiu, s. 19 ve devamı.
526 Traut s. 57.
527 Aynı eser, s. 58. 12 Ağustos'ta Estergon'da kadırgaların ve 130 başka gemilerin görkemli bir geçit töreni yapıldı; Aynı eser, s. 79.
528 Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist. Dipl.", XVI, s. 165-166.
529 Traut s. 128 ve devamı.
530 Aynı eser, s. 102.
531 Aynı eser, s. 78.
532 Hurmuzaki, II, s. 226, No. CXCIV.
533 "Bâli Pascha, locumtenens potentissimae ac invictissimae Caesareae Maiestatis Budae et in hoc regno Hungariae constitutus"; Traut s. 139.
534 Istvanffy, s. 153 ve devamı.
535 Traut s. 98 ve devamı.
536 Traut s. 104, Not 1.
537 Istvanffy, s. 154 ve devamı.
538 Hurmuzaki, II, s. 232; II, s. 309-310.

539 Hurmuzaki, II, s. 233 ve devamı.
540 Hurmuzaki, II, s. 235; Ek II, s. 166
541 Ayın 30'unda "Keşiş" Bistritz'de idi; Aynı eser, II, s. 238-239, No. CCVII
542 Ureche, s. 204; Hurmuzaki, II, s. 238-239, No. CCVII; s. 240, No. CCIX; Ek II, s. 162 ve devamı. Radu bunun karşılığında 1543 yılının Ocak ayında Kral Ferdinand'ı hükümdarı olarak kabul etti; Hurmuzaki, II, s. 240 ve devamı.
543 Bunun sebeplerini Ferdinand bizzat anlatıyor; Hurmuzaki, II, s. 315.
544 Traut s. 115 ve devamı.
545 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 225, No. CXCII; II, s. 324, No. CLXXXVIII; Ureche s. 205: 15 Mayıs 1544, Yola çıkış tarihi.
546 Jorga, Acte şi Fragmente, I, s. 108-110; Karşılaştırma için bk. Traut s. 104, Not 3. Eflak Prensi de aynısını rapor etmiştir; Hurmuzaki, II, s. 228-229, No. CXCVII; s. 229-230, No. CXCVIII; II, s. 299-300.
547 Hurmuzaki, Ek II, s. 165.
548 Aynı eser, II, s. 226 ve devamı.
549 Aynı eser, II, s. 328. Hüsrev Paşa ile ilişkileri için bkz. Mon. Com Trans, I, s. 158 ve devamı; Hurmuzaki, II, s. 332.
550 Hurmuzaki, II, s. 346.
551 "Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde" (Erdel Tarihi Birliği Arşivi), N.F. III, s. 189-190; Hurmuzaki, II, s. 341-342.
552 Alayın Hammer'de tarifi. Eflak Prensi'nin bir elçisi Nisan ayında Bratislava (Pressburg)'da idi; Hurmuzaki, II, s. 243-244, No. CCXII.
553 Istvanffy, s. 167.
554 Her zamanki gibi 23 Nisan'da başlamıştır; Hurmuzaki, II, s. 343-345. 1 Temmuz'da Kanunî Sofya'dan ayrıldı, s. 346.
555 Ayrıca bkz. Leunclavius, Sp. 792.
556 Ayrıca bkz. Theiner, Mon. Slav. Merid., I, s. 654; Hurmuzaki, II, s. 351; "Mon. Hung. Hist. Dipl.", XVI, s. 171-172; ayrıca Verancsiscs, s. 231 ve devamı; Sirmius, s. 383 ve devamı.
557 Hammer, güvenilir Osmanlı kaynaklarına göre Hristiyan kaynaklarında yanlış verilen sıralamayı düzeltiyor Peçuy Kanunî tarafından Şikloş düştükten sonra bizzat ele geçirilmiştir.
558 Kuşatmanın başladığı tarih: 23 Temmuz; Theiner, Aynı eser; "Mon. Hung. Hist.", s. 173.
559 Hammer ; Verancsiscs ve Sirmius.
560 "Mon. Hung. Hist. Dipl.", XVI, s. 182.
561 Sirmius s. 399.
562 17 Şaban; Leunclavius Sp. 793.
563 Istvanffy; ayrıca Verancsiscs, Stella, De Turcarum succesibus, Schwandtner, I; Giovio.
564 Sonuç getirmeyen bu hazırlıklar hakkında bilgi için Fessler ve Buchholtz, V, s. 203 ve devamı.
565 Stella, Aynı eser.
566 Istvanffy, s. 170 ve devamı.
567 Istvanffy, Aynı yer.
568 Istvanffy.
569 Hammer, II.
570 Fransa ve İspanya ile ilişkiler için bir önceki bölümü.

571 Aynı yer.
572 Hatvani, II, s. 143; Fessler’den alıntı.
573 Hammer, XXX. kitap sonu; Zinkeisen, II, s. 858 ve devamı; Katona, XXI, s. 530, 683. Karşılaştırma için bk. Istvanffy, s. 170; Busbecq, Mektuplar.
574 Şarlken tarafından onay 1 Ağustos 1547 tarihinde verilmiştir; Zinkeisen, s. 864-865. Alman elçilerine ait mektupların bir kısmı için ayrıca Hurmuzaki, II.
575 Istvanffy, s. 175 ve devamı.
576 Hammer, II.
577 Istvanffy, s. 175 ve devamı.
578 Hurmuzaki, Ek II, s. 163.
579 “Tanquam pastor et christianorum gubernator”; Aynı eser, II, s. 252, No. CCXXIV.
580 Pray, II, s. 198-200; Hurmuzaki, II, s. 471; “Mon. Hung. Hist. Script.”, X, s. 71-73; Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 475
581 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, Ek II, s. 210, No. CXVII. Ama İstanbul yolculuğuna çıkmadı; Aynı eser, II, s. 225; “Mon. Hung. Hist. Dipl”, XVI, s. 95 ve devamı.
582 “In gratiam et clementiam potentissimi Caesaris quietam vitam ducent”; Aynı eser, s. 254, No. CCXXVI.
583 Verancsiscs , “Mon. Hung. Hist.”, IX, s. 183 ve devamı.
584 Aynı eser, s. 187-188; Karşılaştırma için bk. s. 197.
585 Forgach, Comentarii, Bratislava-Kosice 1788, s. 2-3; Karşılaştırma için bk. yukarıdaki eser.
586 Forgach, s. 5.
587 Fessler, II, s. 539-540.
588 Pray, II, s. 207; Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 472, No. CCLXXXVII.
589 Verancsiscs’in mektubu, 15 Kasım 1550; Kronstadt Kroniği “Quellen” (Kaynaklar), IV, s. 8; Ostermayer, Aynı eser, s. 510; Hurmuzaki, II, s. 362.
590 Forgach, s. 6-12; Pray, Ep. procerum s. 209 ve devamı: Verancsiscs mektupları “Mon. Hung. Hist. Script.”, X; diğer kaynaklar için Fessler, III, s. 541.
591 Verancsiscs’in mektubu “Recte Valachi itaque ... laudandi, qui tam constanter, vel pecunia, vel pietate christiani nominis, cum Heremita consenserunt (quod fama fetrut), ut ei ultro primam de se vectoriae partem concesserunt, fagam simulati.” Martinuzzi, Eflak tahtına üç veliaht çıkarttı. Kral Ferdinand tarafından tercih edilen dördüncü bir veliahta aynı yılın bahar aylarında askerî yardım yapmayı reddetti; Hurmuzaki, II, s. 259. Karşılaştırma için bk. Aynı eser, s. 514 ve s. 623, No. CCCXCIII.
592 Verancsiscs’in mektubu; 11 Aralık.
593 Hurmuzaki, II, s. 474, No. CCLXXXIX.
594 Aynı eser, s. 479-480, No. CCXCIV.
595 Pray, II, s. 210.
596 Hurmuzaki, II, s. 488-489.
597 Karşılaştırma için bk. Verancsiscs’in 22 Kasım tarihli mektubu: “ut in transsylvana dominatione sine collega atque censore confirmetur, servata Turcae clandestina amicitia”.
598 Verancsiscs’in 20 Kasım tarihli mektubu.
599 Fessler, III, s. 542.
600 “Mon. com. Transs.”, I, s. 312-316; Hurmuzaki, II, s. 521 ve devamı.

601 Aynı yer.
602 “Mon. com. Transs.”, I, s. 319-322; Hurmuzaki, II, s. 524-526, No. CCCXXIV.
603 Pray, s. 369 ve devamı.
604 “Törtenelmi Tar”, 1880, s. 58-59; Hurmuzaki, II, s. 535-537.
605 Hurmuzaki, II, s. 266-267.
606 “Törtenelmi Tar”, 1880, s. 58-59; Hurmuzaki, II s. 533-534, No. CCCXXXI.
607 “Törtenelmi Tar”, 1882, s. 118-120; Hurmuzaki, II, s. 544-545.
608 Elçileri Ferdinand tarafından huzura kabul edildi; Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 513-515, 524-527, 534-536, 547-548.
609 Fessler, III, s. 544-545.
610 Hurmuzaki, II, s. 264; IX, s. 41 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Pray, II, s. 266-270; Hurmuzaki, II, s. 565-568, No. CCCLIV.
611 Aynı yer.
612 Hurmuzaki, II, s. 571; “Törtenelmi Tar”, 1880, s. 90-91; Verancsiscs “Scriptores” II, s. 253.
613 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 265, No. CCXLII; II, s. 568 ve devamı, s. 634 ve devamı.
614 “Törtenelmi Tar”, 1880, s. 236-237; Hurmuzaki, II, s. 578.
615 “Törtenelmi Tar”, 1880, s. 245-246; Hurmuzaki, II, s. 589-590, No. CCCLXX.
616 Aynı yer.
617 Sokollu Mehmed Paşa’nın Şaban ayı sonunda, yani Ağustos’ta yazılan mektubu, Pray, II, s. 282-284; Theiner, Mon. Slav. Mer., II, s. 20; Hurmuzaki, II, s. 603-604, No. CCCLXXIX. Karşılaştırma için bk. Aynı koleksiyonda Osmanlı Sultanı’nın mektubu ve Georg’un beylerbeyine gönderdiği 10 Eylül tarihli mektubu.
618 “Törtenelmi Tar”, 1881, s. 51; Hurmuzaki, II, s. 605, No. CCCLXXXI.
619 8-15 Eylül; “Törtenelmi Tar”, 1880, s. 269-270; Hurmuzaki, II, s. 615.
620 Hurmuzaki, Ek I, s. 4-5.
621 Forgach, s. 17 ve devamı; Detaylar için: Istvanffy.
622 Verancsiscs “Script”, II, s. 254; Istvanffy, s. 195. İlk yönetim yılındaki hareketleri hakkında bilgi için bk. s. 256-258: 5 bin köle aldı.
623 “Törtenelmi Tar”, 1881, s. 64-65; Hurmuzaki, II, s. 647-649.
624 Pray, II, s. 300-303; Theiner II, s. 23; Hurmuzaki, II, s. 631-632, No. CCCCIII. Karşılaştırma için bk. Bu koleksiyonda bir sonraki mektup.
625 Aynı yer.
626 “Törtenelmi Tar”, 1881, s. 65-66; Hurmuzaki, II, s. 650-651, No. CCCCXVI.
627 Forgach, s. 22 ve devamı; Hurmuzaki, II, s. 645-646; “Törtenelmi Tar”, 1881, s. 61-62.
628 “Törtenelmi Tar”, 1881, s. 64-65; Hurmuzaki, II, s. 647-649.
629 “Törtenelmi Tar”, 1881, s. 72-74; Hurmuzaki, II, s. 657.
630 Pray, II, s. 317-318; Hurmuzaki, II, s. 658, No. CCCCXXII.
631 Theiner, s. 31-32.
632 “Törtenelmi Tar”, 1881, s. 74; Hurmuzaki, II, s. 657.
633 Forgach, s. 41-43; Theiner II, s. 32; Hurmuzaki, II, s. 686-687.
634 Aynı yer.
635 Istvanffy.

636 Seferin hazırlıkları hakkında: Hurmuzaki, II, 1552 yılı.
637 Sefere katılımı hakkında: Istvanffy, s. 202.
638 "Mon. com. Transs.", s. 413-415; Hurmuzaki, II, s. 23, No. X.
639 "Mon. com. Transs.", s. 421-424; Hurmuzaki, II, s. 25-27.
640 "Quellen" (Kaynaklar), IV, s. 53, 80, 490, 514; Forgach, s. 67; Hurmuzaki, II, s. 278-281, 283, 312. Prens Stefan geri döndükten kısa bir süre sonra Eylül ayında Castaldo ile anlaşan Boyarlar tarafından öldürüldü. Lehistan'dan gelen halefi Aleksander, Tımışvar kuşatmasına katılmıştı; Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, Aleksandru'nun mektubu; Aynı eser, II, s. 288 ve devamı; Buchholz, Geschichte König Ferdinands (Kral Ferdindand'ın Hikayesi), IX, s. 609-611 (ayrıca Hurmuzaki, II); Jorga, Maruntişuri istorice culese iin Ungaria. - ayrıca "Luceafarul" dergisi 1904, s. 15 ve devamı: Castaldo'nun barındırdığı bir Aron Voda'dan bahsedilir. Aleksanderu'nun bir kız kardeşi ve yeğeni burada bulunuyordu; Hurmuzaki, II, s. 297- Sonbaharda Radu İlie Eflak'a saldırdı ve Mircea'nın birkaç ay için Yergöğü'ne kaçmasına sebep oldu; Hurmuzaki, XI, önsöz.
641 Pray, II, 327-328; Hurmuzaki, II, s. 25, No. XII.
642 Theiner II, s. 35; Hurmuzaki, II, s. 30, No. XVII. Yanında 4 bin Alman, 400 İspanyol ve bir o kadar husar vardı; Hurmuzaki, II, s. 281, No. CCLVIII.
643 Daha önce belirtilen Macar kronikleri; Karşılaştırma için bk. Fessler, III, s. 554-556.
644 Forgach, s. 56.
645 Fessler, III, s. 558-559.
646 Adını ve makamını inkâr ettiği için; ayrıca bkz. Istvanffy, s. 206.
647 Forgach, s. 66-67; Karşılaştırma için bk. Katona, XXII, s. 305: Tinody'nin onayı.
648 Aynı kaynaklar.
649 Hurmuzaki, II, s. 55-56.
650 Karşılaştırma için bk. 15 Haziran tarihli mektubu, Hurmuzaki, II.
651 21 Eylül; "Mon. com. Transs." I, s. 426-428; Hurmuzaki, II, s. 34-36, No. XX.
652 "Mon. com. Transs."s. 428-431; Hurmuzaki, II, s. 36-38, No. XXI.
653 "Mon. Hung. Hist." XXXII, s. 100 ve devamı; Hurmuzaki, II, s. 46-47.
654 "Eam pacem Vestrae Maiestatis nomine petemus quam et Imperator ipse vult concedere"; Hurmuzaki, II, s. 101.
655 Aynı yer.
656 Elçiler, zaman zaman Fülek ve Salgo ile birçok tehlikeli kalenin harabelerini geri aldıkları ile övünüyorlardı; Hurmuzaki, II, s. 116; Miller, Epistolae Ferdinandi et Maximiliani I, s. 24; "Magyar Emlekek" II, s. 268 ve devamı (Fessler); Pray, II, s. 339. Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist. Script.", XXXII, s. 118-125; Hurmuzaki, II, s. 57-59; Hurmuzaki, II, s. 114, nottaki sözleşme.
657 Pray, II, s. 348-353; Hurmuzaki, II, s. 95.
658 Aynı eser, s. 499-500; Hurmuzaki, II, s. 122-123, No. XLVIII.
659 Pesty IV, s. 65; Hurmuzaki, II, s. 133, No. LII.
660 Forgach, s. 112 ve devamı; Verancsiscs "Script", II, s. 273 ve devamı.
661 Aynı yer.
662 Hurmuzaki, II, s. 263-264: Busbecq'in talimatları.
663 Forgach, s. 126-129, 133-135; Karşılaştırma için bk. Istvanffy ve "Mon. Hung. Hist.", V, s. 380-385.

664 Sultanın ülke sakinlerine yazdığı ve İsabella’nın tanınmasını tavsiye ettiği mektupları, Hurmuzaki, II, s. 322-325. Vergiyi ödemiyorlardı, Aynı eser, s. 49, No. LXVIII.
665 “Mon. Hung. Hist. Script”, IV ve Hurmuzaki, II.
666 Karşılaştırma için bk. Pray, III, s. 7-11; Hurmuzaki, II, s. 175-176. 1554 yılında Alman bir elçi Aleksandru’ya geldi; Hurmuzaki, II, s. 335-336, No. CCCXIII. Petraşku, Erdel ile derhal barış yaptı; Kronstadt Arşivi, 1554, Fronius I, No. 286; Schnell III, No. 150.
667 “Mon. com. Transs.”, I s. 508 ve devamı; Hurmuzaki, II, s. 178.
668 Hurmuzaki, II, s. 327-328.
669 “Mon. Hung. Hist. Script”, IV, s. 216-217; Hurmuzaki, II, s. 182, No. LXXVI.
670 “Mon. com. Transs.”, I, s. 530-531; Hurmuzaki, II, s. 241-242. Karşılaştırma için bk. Aynı eser, VIII, s. 69, No. XC. Radu’nun ve hamisinin akıbetleri hakkında: Hurmuzaki, II, s. 359 ve devamı.
671 “Mon. Hung. Hist. Script”, IV, s. 427 ve devamı; Hurmuzaki, II, s. 251 ve devamı.
672 “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 44 ve devamı; Hurmuzaki, II, s. 289-290.
673 Johann Sigismund’un 27 Şubat tarihli mektubu; Hurmuzaki, II, s. 343-344, No. CCCXXII.
674 Pray, III, s. 42-43; Hurmuzaki, II, s. 274-275, No. CXIV.
675 Forgach, s. 134-135; “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 124-125, 398 ve devamı, 401 ve devamı.
676 “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 130 ve devamı; ayrıca Hurmuzaki, II.
677 “Folium arboris”, “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 149, 160. Karşılaştırma için bk. 14 Kasım tarihli rapor, Aynı eser, s. 168: “Non esse ia quid in posterum loqui nos velint, nisi prius unico verbo responde-rimus”.
678 “Finec ac metam gestis suis collocare”, Aynı eser, s. 168.
679 İstanbul’daki elçilerin raporları, Aynı eser.
680 “Mon. com. Transs.”, I, s. 553-531; Hurmuzaki, II, s. 343 ve devamı.
681 “Mon. com. Transs.”, I, s. 566-573; Hurmuzaki, II, s. 354 ve devamı.
682 Istvanffy, s. 229.
683 Belki de tersinedir! İlk versiyon için Forgach, s. 142, 144. Asilzâdeler Şubat ayında gitmelerini istiyorlardı. “Mon. com. Transs.”, I, s. 574-579; Hurmuzaki, II, s. 369 ve devamı.
684 “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 183, 197 ve devamı.
685 Forgach, s. 188; varişleri hakkında: “Quellen” (Kaynaklar), IV: Ostermayer kroniği. Petraşku’nun sultana göenderdiği 4 Kasım 1556 tarihli mektubu, Hurmuzaki, II, s. 351-352, No. CCCXXX; s. 354. Veliaht Vlad, Socol ve Radu İlie 1558 yılında İsabella tarafından Bâbıâli’ye teslim edildiler; Hurmuzaki, Ek I, s. 12, No. XXI; Charrière, II, s. 438: Denize atıldılar. Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, Ek I, s. 13; Charrière, II, s. 488; Hurmuzaki, VIII, s. 84, No. CXII.
686 “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 203 ve devamı; Forgach, s. 145 ve devamı.
687 Burası ve Munkacs, ama sadece bir sonraki yıla kadar.
688 Forgach, s. 164 ve devamı.
689 Szent-Ilona Muharebesi’nde Hristiyan birlikler Hrvatistan’a giren Boşnakları yendiler.
690 Alman elçilerin mektupları; “Mon. Hung. Hist.”, V; Pray, III, s. 123-125; Hurmuzaki, II, s. 442; Aynı eser, II, s. 355-356.
691 Gaspar Magochy’nun Göle’den gönderdiği ve Bâbıâli’nin Burzen topraklarının gelirlerini talep ettiğini bildiren 15 Temmuz 1557 tarihli yazısı, muhtemelen doğru değildir, Pray, III, s. 121-123; Hurmuzaki, II, s. 417. Boğdan Prensi Aleksandru Erdel’deki mülklerini geri istedi; Pray, III, s.

130-132; Hurmuzaki, II, s. 447. Sultan'ın Hermannstadt'a ve Deva'ya birer sancakbeyi yerleştirmek istediği bildirilen Sırp raporundaki bilgiler muhtemelen yanlıştır; Hurmuzaki, II, s. 334, No. CCCIX.

692 "Mon. Hung. Hist.", V, s. 284 ve devamı, 289 ve devamı.

693 Fessler, III, s. 580.

694 Aynı eser, s. 581.

695 Geschichte des Rumänischen Volkes (Romen Halk Tarihi), I, s. 391; Detaylar için: Forgach, s. 275 ve devamı, 323 ve devamı.

696 Istvanffy, s. 252.

697 Hurmuzaki, XI, s. 66 ve devamı.

698 Aynı yer.

699 Istvanffy.

700 1 Temmuz tarihli belge, "Mon. Hung. Hist.", VI, s. 283-297; Hurmuzaki, II, s. 507 ve devamı. Sultanın onayı, Aynı eser, II, s. 365-367. Karşılaştırma için bk. Busbecq'in mektupları. Ferdinand ayrıca ödenmeyen bir yıllık vergiyi ödeyecekti.

701 Forgach, s. 340 ve devamı; Istvanffy, s. 268; Ayrıca Hurmuzaki, II, s. 530-531 ve devamı.

702 Hakkında bilgi için Hurmuzaki, XI, s. 72-73 ve Jorga, Pretendenti domneşti- Denkwürdigkeiten der Rumänischen Akademie (Romen Akademisi Anıtları), XIX.

703 Hurmuzaki, Ek II, cilt I, s. 247-248, 258-259; Karşılaştırma için bk. "Pretendenti domneşti", s. 28 ve devamı.

704 Hurmuzaki, II, s. 545-546.

705 Aynı yer.

706 Forgach, s. 345.

707 Aynı eser, s. 353-356; Hurmuzaki, II, s. 546 ve devamı.

708 Aynı eser, s. 358-359, 386-389; Istvanffy.

709 Karşılaştırma için bk. Aynı yer s. 386-387.

710 Öncekiler Çernoviç, Csaby ve Albert von Wyss'tir.

711 Aynı eser, s. 408.

712 Ferdinand, Aleksandru'yu meşgul etmek için Boğdan'a Stefan'ı veya Boğdan'ı göndermek istiyordu. Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, 1567 yılı.

713 Aynı yer.

714 Eğri'ye saldıracağından endişe ediliyordu; Hurmuzaki, XI, s. 75, No. CXIV.

715 Forgach, s. ve Istvanffy; Hurmuzaki, VIII, s. 105, No. CXLI; aynı tarihli rapor, Katona, XXIV, s. 207 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Hammer, II, s. 315-316, Türk kaynaklarına göre.

716 Istvanffy, s. 20-22.

717 Verancsiscs'in raporu, "Mon. Hung. Hist.", V, s. 168: Kanunî'nin istedği: "vel mori vel potiri Hungariae reliquiis et urbe Vienna, in eaque, si vicerit, finem ac metam gestis suis collocare".

718 Sultanın hastalığı hakkında Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 908, Not 1.

719 Karşılaştırma için bk. Budina'nın anlatımı; Schwandtner I, s. 723 ve devamı. Önceki seferler hakkında bilgi için: Ascanio Centorio degli Hortensii, Commentarii della guerra di Transilvania, Venedik 1565. Mark Horvath'ın Zigetvar'ın birinci kuşatması hakkında Kralı'na yazdığı rapor 1557 yılında Wittenberg tarafından basılmıştır. Karşılaştırma için bk. Hammer, II, s. 258, Not 4.

Kaynaklardan çoğu, özellikle eskiden çok kullanılan Bizarrus, Schwandtner'in eserinde toplanmıştır.

720 Hammer, II, s. 364 ve devamı.

721 Forgach ve Istvanffy.

722 Hammer, Aynı eser.

723 Aynı eser, s. 366 ve devamı; "Mon. Hung. Hist.", VI, s. 11-48, 208-253.

Altıncı Bölüm:

Türk Macaristan Eyaleti

Kanunî Sultan Süleyman'ın Budin'deki Almanlar üzerine yaptığı sefer, uçbeylerinin her yıl tekrarlanan saldırıları, Rumeli Beylerbeyi'nin veya vezirlerin bazı büyük çaplı teşebbüsleri ve nihayet yaşlı sultanın bizzat yönettiği sonuncu sefer sayesinde nihai sınırlarını 1566 yılında bulan bir tür Türk Macaristan Eyaleti oluşmuştu.

Osmanlı devlet teorisine göre bir zamanlar ikinci Zapolya tarafından yönetilen Erdel ve komşu bölgeleri – ki Zapolya ve taraftarlarına göre burası bir kralın miras bıraktığı gerçek Macaristan Krallığı idi – Kanunî Sultan Süleyman'ın "kılıcının hakkı ile aldığı ve atının nallarına çiğnettiği[724]" bir fetihti. Hristiyanların, babasının adından dolayı Yanoş, Lehlerin, ise Lehistan veliahtı olduğu için Sigismund diye adlandırdıkları "Kral Stefan" Zapolya'nın, Türklere göre dilenci olarak yaban ellerde açlıktan ölmesin diye kendisine verilen topraklar üzerinde hiçbir hakkı olamazdı[725]. Sultana yazdığı mektuplarda hizmete hazır olduğunu belirterek, sultana karşı kayıtsız şartsız bağlılığını garanti ediyordu. Bu hâli ile eski haklarını ve saygınlıklarını entrika dolu taht mücadeleleri ve Boyar (asiller) sınıfının bitmek tükenmek bilmeyen anlaşmazlıkları sebebi ile kaybeden Boğdan ve Eflak prenslerine benziyordu. Petraşcu, sultanın ayağının altındaki "pislik" olduğunu söylerken[726], rakibi Mircea'yi iyi tanıyanlar onun kesinlikle "ne gerçek bir Hristiyan ne de gerçek bir Türk olmadığını" iddia ediyorlardı[727].

Bu hususta Eflaklar herkesten daha ilerideydiler. Boğdanlılar en azından hâlâ tıpkı Tomşa'nın zamanında olduğu gibi, gururlu Boyarlardan ve sayısız köylüden oluşan ordular oluşturabiliyor ve Divân-ı Hümâyûn'da biraz olsun saygı uyandırabiliyordu: Sultana gönderilen elçi toplulukları çoğunlukla iki yüz kadar kişiden oluşuyordu ve böylece güçlü hükümdarların gerisinde kalmıyorlardı[728].

1558 yılında Eflak Prensliği 50 bin altın vergi ödüyordu[729]. Bu vergi maceraperest Yanoş Basilikos tahta çıktığında 30 bin skudi'den 50 bin skudiye yükseltilmişti[730]. 5 bin altın daha İlie'nin 1551 yılında tahttan feragati sırasında ilave edilmişti. Savaş zamanında İstanbul'a genelde haraca mahsuben peşin olarak çok yüksek meblağlar[731] ve 500-600 at gönderiliyordu. Bir seferinde erzak olarak 15 bin ölçek buğday ve arpa gönderilmişti[732]. Zapolya'ya bırakılan Macaristan ise, yılda sadece 10 bin altın vergi ödüyordu ve savaşlara katkıda bulunma zorunluluğundan muaftı[733].

1567 yılında Türkler tarafından teklif edilen sınır, Türklerin Macaristan'daki fetihlerinin en geniş hattı olarak mevcut duruma uygundu. Sınır "Eğri Dağı'ndan", yani Eğri Kalesi'nin etrafındaki dağlık araziden başlayıp, Solnuk'ta birleştiği Tisa Nehri'ne doğru devam ediyordu. Solnuk ise Hristiyanlara aitti. Kuzey Macaristan'daki sınır noktaları olarak Hatvan, Fülek, "Nygles", Leva, Csokakö ve "Rigna" Nehri belirlenmişti. Bir arada büyük bir arazi oluşturan Erdel ve komşu topraklar dışında doğrudan Türklerin yönetimi altındaki Macaristan, Kral Ferdinand ve Maksimilyan'in neredeyse batıdaki dağlık arazinin tamamını, Kuzey'deki toprakları ve Hırvat-Sloven bölgesini kapsayan Macaristan'ının aksine sadece dar ve düzensiz bir arazi gibi duruyordu. Bu topraklar aslında Tuna Nehri'nin çizdiği eski sınırın nehrin her iki kıyısında biraz daha genişletilmesi idi.

Türkler, artık Tisa Nehri kenarında Beçkerek ve Beçe ile kısa bir süre içinde büyük bir şehir hâline gelen güçlü Tımışvar ile birlikte batıdaki Banat'a, Maros Nehri kenarındaki Arad'a sahiptiler. Doğu'da Eflak ile komşu olan ve çoğunlukla Romenlerin yaşadığı Logoş ve Karansebes kazaları önceleri özgür kalsalar da, daha sonra Erdel'e dahil edildiler. Uzun zamandan beri sınır bekçiliğini oynama rolünü benimsemişlerse de yeni Osmanlı Sultanı II. Selim ile gönüllü olarak ilişkileri vardı[734] ve voyvodaları, Radu İlie gibi Eflak tahtında hak iddia edenleri, Osmanlı Sultanı tarafından atanan prense karşı desteklemekten çekinmiyorlardı[735]. Maros Nehri'nin diğer kıyısında Türkler Avusturya'nın Varad Kalesi'ni denetleyen ve bu yüzden önemli bir yer tutan Göle'ye[736] sahiptiler. Daha

yukarıda Osmanlı sancakları, Almanların Szathmar ve Nagybanya'ya kadar ilerlemelerini engelleyen Debreczen'e kadar dalgalanıyorlardı[737].

Tisa ve Tuna Nehri arasında, Tisa Nehri'nin sol kıyısındaki bölgelerde Türklerin askerî yerleşimleri yoktu: Solnuk ve Eğri Almanlara aitti. Genelde Osek (Eszek)'te geçilen Drava Nehri'nin ötesinde ise Sava Nehri'ne kadar uzanan bölgenin tamamı, güçlü Pojega Kalesi ile birlikte Türklerin elinde idi. Mohaç'ta ve daha batıda İpek'te Türkler vardı ve bu bölge kuzeyde Tuna Nehri boyunda Szekszard, Tolna ve Földvar'ı kapsayan bölge ile birleşiyordu[738]. Bu bölge daha sonra Tata, Papa, Palota ve Hatvan ile iyi tahkim edilmiş İstolni Belgrad-Vesprem hattı ile tamamlanıyordu.

Osmanlı Macaristan Eyaleti'nin başkenti Budin idi. Türkler ayrıca Estergon Kalesi'ni işgal etmişlerdi, ama batıya doğru nehrin diğer kıyısında Yanıkkale ve Komorn, Tuna Nehri'ni Avusturyalılar lehine denetliyordu. Tunanın sol kıyısında ise Novigrad Türklerin elinde idi ve Osmanlı'nın en uç ilerleme noktasını oluşturuyordu.

Baş vergi tahsildarı Halil'in sıkça bahsettiğimiz ve Avusturya ile yapılan görüşmelerde esas alınan tahrir defterinde, Osmanlı'ya tâbi tüm şehirler, kaleler, köyler, araziler, meyve bahçeleri ve tüm insanlar, Moğolların eski ve hassas titizliği ile kayıtlı idi[739].

Bu eyaletten komşu topraklara yapılan akınların yönetimi, kendini diğerleri gibi sadece askerî bir komutan değil, sultanın vekili olarak gören Budin Beylerbeyi'nin komutasında idi. Buna istinaden o dönemin beylerbeyi Toygun Paşa kendini "Padişahın Macaristan'daki vekili[740]", 1567 yılında yerine tayin edilen halefi ise "Padişahın Budin'de ve Macaristan'ın tamamındaki vekili[741]" olarak adlandırıyordu. Toygun Paşa Hristiyanlar tarafından da beylerbeyi olarak kabul ediliyordu. Onun için komşusu "Beç Kralı" papaya ait topraklardan Almanya ve Bohemya eyaletlerinin vekilinden başka bir şey değildi ve Budin Beylerbeyi'nin mektupları "Roma Başpiskoposuna ait Alman ve Bohemya eyaletlerinin kralına[742]" gönderiliyordu. Toygun Paşa, "Roma İmparatoru" unvanını işte böyle görüyordu.

Tımışvar Paşası, Budin Beylerbeyi'ne bağlı bir makamı dolduruyordu ve yeni edinilen bu eyaletlerin en üst komutanı kendini gururlanarak

Bosna’dan Macaristan’a kadar tüm bölgenin yöneticisi olarak adlandırıyordu[743].

Kale komutanları ya Budin Beylerbeyi, ya da yeni Tımışvar Beylerbeyi’nin emrinde idi. Estergon, Hatvan, Vesprem, Novigrad, İstolni Belgrad, Peçuy[744], Şikloş, Mohaç, Segedin ve Arad birer sancak olup, sancakbeyleri tarafından yönetiliyordu[745]. Daha az öneme sahip kaleleri ise beyler yönetiyordu. Emrindeki beyler Budin Beylerbeyi’ne saygı göstermek zorundaydılar: Hristiyan elçiler Divân’da huzura kabul edildiklerinde etrafında dört sancakbeyi duruyordu. Böylece kendini etrafı dört vezirle çevrilmiş padişahın bir emsali olarak görüyordu[746] ve tıpkı Macaristan’ın eski kralları gibi, bahar aylarında Macaristan’a gönderilen ordunun sayısız subayları arasında Rakos meydanına iniyordu[747].

Artık Osmanlı yönetimi altında olan şehirler, eski hareketliliklerini ve görkemlerinden çok şey kaybetmişlerdi. Evler, bir savaşçı ve onun, özellikle de hassas ve oldukça pahalı atları için sadece geçici bir ikametgah idi. Daha iyi evlerden bir çoğu harap olmuştu ve kimse bunları tekrar inşa etmeyi düşünmüyordu. Böyle bir çaba sadece gereksiz değil, saygısızlık olarak görülüyordu[748]. Sadece hamamlar, Belgrad’dan öte eski Türk bölgelerindekiler kadar güzel ve görkemli ve sayıca çok olmasalar bile yeni yapılan camiler, yollara kurulan kervansaraylar ve bahçeler gözleri okşamakta ve özenle korunmaktaydı[749]. Buna karşın kaleler, Osek’te olduğu gibi sadece kille örtülmüş dallardan bile oluşsa her zaman iyi bir savunma durumunda bulunuyordu.

Ağaların veya voyvodaların emrindeki yeniçeriler ve beşliler[750], müdafaa kıtâlarını oluşturuyordu[751]. Müslüman, bazı durumlarda ise diğer dinlere mensup nüfusun taraf olduğu davalarının göründüğü mahkemelere kadı başkanlık ediyordu. Bunun dışında eski kurallar geçerli idi. Örneğin Estergon Arşiveki Türk yönetimi altında da mahkemelere başkanlık edebiliyor ve gelirini devam ettirebiliyordu[752]. Türkler, Hristiyan olarak kalmalarına rağmen, Petroviç ve yaşlı Bebek’in emrine genelde Müslümanlara tercih edilen birer sancak verecek ve aynı şekilde diğer

Macar asilzâdelerine, hatta Kral Ferdinand’ın elçisi olarak İstanbul’a gelen Zay’a[753] bu tür tevcihat teklifinde bulunacak kadar iyi niyetliydiler.

Köyler, eskiden olduğu gibi kendi “hakimleri” tarafından yönetiliyordu[754]. Sınır boylarındaki köyler, barış ve güvenlik içinde yaşayabilmek için yüzde onluk âşâr vergisinin bir kısmını Hristiyanlara, bir kısmını Türklere ödüyorlardı. Almanların sınır köyleri ise genelde başıbozuk Alman askerlerinin geçimine tahsis edilmişti[755]. Halil’in tahrir defterinde “Padişahın Köleleri” olarak görünen nüfus, Hıristiyan olarak varlıklarını sürdürebilmek için Osmanlı’ya sadece vergi ödüyorlardı. Oldukça yüksek meblağlara ulaşan vergiler hakkında şikâyetler yapılsa bile, bunların artırılması İstanbul’dan veya Budin’den verilen yeni emirlerden değil, beylerin veya sancakbeylerinin suiistimallerinden kaynaklanıyordu[756]. Balkan Yarımadası’nda o dönemlerde beş yılda değil, iki üç yılda bir toplanan ve birçok insanın ormanlara kaçmasına sebep olan[757] devşirme uygulaması için Macaristan açısından hiçbir kayda rastlanmamıştır.

Feodal beyler olarak topraktan elde edilen gelirlerden paylarını alan eski feodal beylerin yerine sipahiler geçmişti. Bunlar, Bosna’daki gibi Müslümanlığa geçmiş yerel asilzâdeler değil, timarlarını cesaretleri ve sadakatleriyle kazanan yabancılardı. Osmanlı’nın Macar ordusundaki süvariler bunlardan oluşuyordu, ama sayıca azdılar ve Hristiyanlar arasında yaşadıkları için Bosna’daki sipahiler gibi çok sayıda savaşçıya sahip değildiler.

Osmanlı İmparatorluğu’nun devlet sistemi için tipik olup, böylesine zekice düzenlenmiş şartlar altında ülke aslında çok iyi gelişebilirdi. Sadece sinirli bir yapıya sahip Fransız elçi La Vigne 1555 yılında eşkıyalardan şikâyet eder: “Her yer sakin, eğer eşkıya olmasa”[758]. Diğer gezginler ise ülkenin “göze çarpacak kadar ıssız” olmasından ve çok az sayıda nüfusunun bulunmasından bahsederler[759]. Ancak aynı zamanda hiçbir eşkıyaya rastlanmadığı[760] ve dağlarda vergiden muaf tutularak tek görevleri yolları denetlemek olan[761] Hristiyan köylerinin bulunduğu Tuna Yarımadası’nda süregelen barışı, güvenliği, Sırp ve Bulgar köylülerinin memnuniyetini de kabul etmek zorunda kalmışlardır. Macaristan’daki anarşinin kaynağı

Türklerden çok, başıboş Hristiyan komşuları ve bunların hayatlarındaki tek amaçları talana çıkmak olan paralı askerleri idi. Sürekli tehdit altında bulunan tehlikeli sınır boylarındaki bu tuhaf durumları biraz daha ayrıntılı anlatmaya değer.

Barış zamanlarında, ateşkes süresi boyunca ve ziyaretlerde Osmanlıların komşulukları oldukça iyi idi. Alman bir elçi Budin'e geldiğinde çavuşlar tarafından karşılanır ve halk tarafından sevinç nidaları ile selamlanırdı. Her gün iaşe maddelerinden oluşan tayınını alırdı ve bir Hristiyan'ın evinde kalmasına izin verilirdi. Genç askerler misafirlerine, özellikle cirit olmak üzere askerî oyunlardan oluşan gösterilerde bulunurdu. Uzun saçlı, başları açık Tatarlar tuhaf görüntüleri ile bu gösterileri tamamlardı[762]. Her yere korku salan yeniçeriler, çifter çifter gelip, misafiri saygı ile selamlar, hatta elini veya giysisinin eteğini öpmeye yeltenir ve İstanbul'da geçerli görgü kurallarına uygun olarak, çiçek verirler ve bahşiş olarak aldıkları birkaç bin akçe için teşekkür ederek, yüzlerini dönmeden arkaya doğru geri çekilirlerdi[763]. Beylerbeyi, güçlü bir padişah vekili olarak elçilerin ayağına gitmezdi ve hasta ya da keyifsiz olduğu zamanlar elçiler de huzuruna çıkamazlardı. Ama bir kez huzuruna kabul etti mi vezirlerin en üst makamına sahip paşa, elçilerle emrindeki sancakbeyleri ile konuştuğu gibi, ihtiyaç duyulan hekimlerden, uzaktaki Batı ülkelerinde meydana gelen tuhaf hadiselerden, evlilikle kurulan akrabalık bağlarından, taç giyme merasimlerinden, ittifaklardan, savaşlardan[764] ve Türklerin olağanüstü olayların işareti saydıkları güneş ve ay tutulmalarından konuşurdu. Nazik, sevecen ve bazen de saf görünürlerdi, ama bu saflığın altında yatan "barbarlara mahsus" kurnazlıkları sayesinde, haince yapılan planlar hakkında konuşurken, gerçek düşmanlarını kolayca ortaya çıkarıyorlardı. Elçilere verilen ziyafetlere Türk ileri gelenleri de katılır ve dinen yasak olan şarabı içerlerdi[765]. Daha sonra kırmızı mantoları içinde, başlarında zengin tüylerle süslenmiş görkemli sarıkları, ellerinde değerli silahlar ve altın ile değerli taşlarla bezenmiş atlar üzerinde sipahiler, misafiri karşılamak üzere gelirlerdi[766].

Yabancılara, paralarına, hediyelerine ve Kur'an'ın yasakladığı şaraba çok da uzak durmayan aynı insanlar, diğer taraftan barışı bozmak için her zaman önemli mazeretler buluyorlardı. Barışı bozmalarının sebeplerinden

biri Almanların para yokluğu sebebi ile sınırların savunmasını Hayduklara bırakmaları idi ki, bu yüzden Tisa Nehri'nden Szathmar'a kadar uzanan topraklar daha sonra da uzun bir süre "Hayduk ülkesi" olarak adlandırılacaktı. Türkler, ölülerin cesetlerini parçalamaya kadar her türlü gaddarlığa meyilli olan ve savaşçı olarak değerleri çok düşük olan bu Hristiyan topluluğunun karşısına daha sonraları 1877 yılındaki başıbozuklara benzeyen martolosları çıkartmışlardı. O dönemde yaşayan bir tarihçi: "Hayduklar, martoloslar ve Uskoklar'ın hepsi aslında aynı eşkiya takımındandır", demektedir[767]. Hayduklar, Alman bir elçinin rahatça geçişine bile izin vermiyorlar, aksine o zaman bile vahşi faaliyetlerine devam ediyorlardı. Örneğin Elçi Busbecq'in yanında, burnu kesilen ve hiç de küçük olmayan bu alçaklık için sadece iki altın tazminat talep eden bir Türk vardı[768]. Gerek Haydukların, gerekse martolosların günlük olağan faaliyetlerinden biri de at hırsızlığı idi[769]. Tuna Nehri'nde Türk nehir korsanları Hristiyan "bedavacılar"[770] ile yarış hâlinde idi ve her ikisi Tuna üzerindeki nehir trafiğinin huzur içinde akmasını engelliyorlardı.

Türkler genel olarak düzenli bir biçimde yapılan küçük ve önemsiz akınların barışın ihlali anlamına gelmediği fikrini savunuyorlardı. Bunlar sadece doğal eğlenceler, sipahileri ve askerleri için gerekli alıştırmalardı. Şayet bu akınlara çıkmazlarsa 1564 yılında, paraları zamanında ödenmediği için defterdarı öldüren Budin yeniçerileri gibi ayaklanmalar[771] ya da en azından kavgalar ve huzursuzluklar çıkarabilirlerdi. Her iki taraf da "Padişahın ekmeğini yediğinden" bu gibi durumlar İstanbul'da hoş karşılanmaz ve düşmana yakın olduklarından zapturapt altına alınmasına yanaşmazlardı. İstanbul'daki Alman elçiler sınırlardaki ihlaller hakkında şikâyette bulundukları zaman, vezirler açıkça veya başlarına Macar külahları geçirme kurnazlığını göstermiş olarak, bir kaleyi başarıyla basmalarını memnuniyetle ve gülerek karşılıyorlardı. "Allah düşmanın üzerine 10-12 Müslüman gönderdi, onlar bunu 2-3 bin gördü", diyorlardı[772]! Budin Beylerbeyi bir seferinde barışın ihlal edildiği şikâyetlerine tipik bir cevap vermişti. Hiçbir şey vaat etmemişse bu yüzden herhangi bir vaadi yerine getirmek zorunda değildi. Ama gerçekten bir

vaatte bulunacak olursa, o zaman topraklarını genişletmek üzere kendisini buraya gönderen padişahın beklentisine aykırı davranmış olurdu[773].

Güçlü, cesur ve savaşta tecrübeli olanın nam yapmasını sağlayan ikili mücadeleler o dönemlerde doruk noktaya ulaşmıştı. Birçok kez Alman, kimi zaman da Macar asilzâdeler komşu Osmanlı sipahiler ve beyler tarafından ikili mücadeleye davet ediliyorlardı. Adı daha önce Mihail Kunoviç olup, Valentin Török eşliğindeki adamlardan biri olan Aradlı Mehmed Bey örneğin Varadlı Blasius Szekely'ye karşı mücadele etti[774]. Fırat dolaylarından bir Türk ise Banffy'lerden biri ile düello etti. Boşnak Ali Bey ise rakip olarak Zrinyi'yi seçti[775].

Kimi zaman Anadolu'daki savaş alanlarından birinde uzun saçlı, sakallı bir ozan ortaya çıkıp, Macaristan'da şehit olan bir askerin kaderini anlatıyor ve orada bulunanlar ağıtlar yakıyor ve daha sonra şehit düşen bu kahramanın intikamını almak için Macaristan'da kendilerine Hristiyan bir düşman arıyorlardı[776].

Zor şartlar altında sağlanan bir ateşkesin ihlal edilmesine sebep olan sebeplerden biri de ganimet arzusu, kana susamışlık, özellikle de köle ticaretinin doruk noktasına ulaştığı bir dönemde esir avı idi. Macaristan'a Anadolu'nun içlerinden bile zengin köle tüccarları geliyordu. Önemli esirler ise gözleri kapalı, sepetlerin içinde götürülürken[777], diğerleri zincirlere bağlanarak götürülüyordu[778]. Bir köle ortalama 40-50 krona satılıyordu. Farklı bir özelliği olanlar için iki katına kadar bir fiyat istenebiliyordu[779]. Başarılı geçen büyük bir sefer sırasında bir at karşılığında beş Alman esir bile verilebiliyordu[780]. Viyana'daki Macar Kralı'nın tüm şikâyetleri boşuna idi: Büyük kazançlar sağlayan bu ticaret akınların en büyük sebeplerinden birini oluşturuyordu[781].

Macaristan'daki Osmanlı Eyaleti'nin canlanması mümkün değildi. Osmanlı İmparatorluğu'ndan maddi açıdan sürekli fedakârlıklar anlamına geliyordu ve bunları bir daha geri ödemesi mümkün görünmüyordu.

724 "Regnum gladio eius acquisitum et vestigio equi percalcatum"; Rüstem Paşa'nın ifadesi; "Mon. Hung. Hist.", V, s. 306.

725 Alman elçilerin Rüstem Paşa'ya cevabı; Hurmuzaki, II, s. 113-114.

726 Aynı eser, s. 51, Not 4.

727 Hurmuzaki, II, s. 132.
728 Aynı eser, VIII, s. 112, No. CLV.
729 Aynı eser, s. 84, No. CXII.
730 Aynı eser, Ek I, s. 16, No. XXIX.
731 Aynı eser, Ek I, s. 6, No. X. Karşılaştırma için bk. II, s. 256, No. CCXX-IX.
732 Karşılaştırma için bk. Aynı eser, II, s. 229-230, No. CXCVII; XI, s. 580; Documenti şi Cercetari Asupra İstoriel Financiere, Bükreş 1900, s. 174 ve devamı.
733 Hurmuzaki, XI, s. 40, No. LV; s. 56, No. LXXXI.
734 Hurmuzaki, II, s. VIII, s. 103-104.
735 Radu, Karansebes üzerinden Eflak'a saldırdı. "Qellen" (Kaynaklar), IV, Ostermayer kroniği
736 Hurmuzaki, VIII, s. 106, No. CXLIV.
737 1567 yılında Türk-Erdel sınırının belirlenmesi; "Mon. Hung. Hist.", VI, s. 103.
738 Kaleler hakkında bilgi için: Busbecq'in seyahat notları, s. 63.
739 Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist.", VI, s. 125; Hurmuzaki, II, s. 361.
740 "Imperatoris Turcarum in Hungaria locumtenens"; Hurmuzaki, II, s. 329, No. 304.
741 "Potentissimi Caesaris Turcarum Budae et in tota Hungaria locumtenens"; Pray, III, s. 181.
742 "Germanorum, Bohemorum et Romani Pontificis provinciarum rex"; "ir Germaniae, Bohemiae et romani pontificis provinciis"; Hurmuzaki, II, s. 334, No. CCCX; s. 336, No. CCCXIII; s. 337, No. CCCXV.
743 Karşılaştırma için bk. Hammer, II, s. 221.
744 Busbecq, 1569 yılında yanlışlıkla Peç Beylerbeyi Mustafa Paşa'dan bahseder, s. 277.
745 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 389, No. CCCLXII; II, s. 46-47, 117; Zinkeisen, II, s. 867. Komşu Bosna sancakları için: Hurmuzaki, II, s. 233.
746 Hammer, II.
747 Busbecq, s. 64-65.
748 Kamoncza'da 1553 yılında 150 taş evin yerinde sadece çatıları samanla kaplı 15 ev kalmıştı; "Mon. Hung. Hist.", V, s. 293.
749 Busbecq, seyahat notlarının başı ve Gerlach, Tagebuch einer in die Türckey Järigen Gesandtschafft, Frankfurt 1674.
750 Istvanffy, s. 286: 1566 yılında Tata'da beşliler.
751 "Neque ullus est paulo frequentior pagus, municipium oppiduv-me in quo non sint aliquot lanziari"; Busbecq, s. 7; Karşılaştırma için bk. Aynı eser, s. 216.
752 Busbecq, s. 6.
753 "Mon. Hung. Hist.", V.
754 "Mon. Hung. Hist.", V, s. 253.
755 Aynı eser, VI, s. 130.
756 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 111, 115, Not. s. 511: 1562 tarihli sözleşme; "Mon. Hung. Hist.", VI, s. 37-38.
757 "Mon. Hung. Hist.", V, s. 303.
758 Charrière, II, s. 375.
759 "Rarus agricola, rarum pecus et cereba solitudo"; "Mon. Hung. Hist.", V, s. 290.
760 Macaristan'dan gelen buğday, Anadolu'dan gelenden daha üstün tutuluyordu; Busbecq, s. 63.
761 Busbecq.

762 Busbecq, s. 6-7.
763 Busbecq, s. 7, 12.
764 “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 69-70.
765 Busbecq, s. 9-10.
766 Aynı eser, s. 6.
767 Karşılaştırma için bk. Istvanffy, s. 292.
768 s. 64-65.
769 Aynı yer.
770 Busbecq, s. 12, 221.
771 Charrière, II, s. 754.
772 “Mon. Hung. Hist.”, VI, s. 89-91, 92, 144; Busbecq, s. 12.
773 Busbecq, s. 11-12.
774 Istvanffy, s. 292.
775 Aynı eser, s. 227, 284.
776 Busbecq, s. 147.
777 “Mon. Hung. Hist.”, VI, s. 226, 302-303.
778 Busbecq, s. 60.
779 Aynı eser, s. 93.
780 Hurmuzaki, II, s. 356.
781 Karşılaştırma için bk. Aynı eser, s. 122.

Yedinci Bölüm:

Osmanlı Devleti'nin Kanunî Zamanında Dünyadaki Konumu, Avrupa Güçleri ile İlişkiler, Fransa, İspanya, Venedik, Lehistan ve Moskova ile İlişkiler

Osmanlı İmparatorluğu Kanunî Sultan Süleyman zamanında gücünün ve iç oluşumunun, zenginliğinin ve şöhretinin doruk noktasına ulaşmıştı. Ülkedeki durumları bilen hiç kimse, Kanunî Sultan Süleyman tahta cülûs ettiği sırada Dalmaçyalı Petancius gibi, Macaristan ve İtalya'nın kuracağı bir ittifakla Osmanlı gücünün Draç (Durazzo) ve Avlonya üzerinden yapılacak bir saldırı ile kolayca kırılabileceğinden, ki bu esnada sultanın Hristiyan tebaasının da ayaklanacağı umuluyordu[782], artık bahsetmeye cesaret edemezdi. Bu tür projeleri hazırlayanlar en az yarım yüzyıl için susmuştu. En fazla Kral Ferdinand'ın Divân-ı Hümâyûn'da, görkemli Helenistik kültürün bir fanatiği ve Türklerin ezeli düşmanı Flaman elçisi Busbecq gibiler, Hristiyanlar arasındaki anlaşmazlıkları, Hristiyanların Hindistan veya dünyanın öbür ucuna yelken açmak yerine ataları gibi Avrupa'da Müslümanlara karşı birleşerek kazanç ve şöhret aramamalarının sebebi olarak gösteriyordu. Neticede Kanunî Sultan Süleyman o dönemin hükümdarlarının gözlerine artık kısa bir süre sonra Anadolu'ya geri gönderilecek bir eşkıya reisi gibi değil, devasa büyüklükte bir imparatorluğun eşsiz bir hükümdarı ve ister savaşlarda, ister sivil hayatta gerek cesareti, gerekse disiplini, sadakati, dindarlığı ve sessiz sadeliği ile öne çıkan dünyanın en muzaffer ordusunun[783] lideri gibi görünüyordu. Avrupa, hiç kimsenin geldiği yere ve başka etkenlere bakılmaksızın, serbest bir rekabet içinde rahatça tüm yeteneklerin ve enerjilerin sergilenebildiği bu büyük güce saygı duymayı öğrenmişti[784]. En eski ve asil Hristiyan saraylardan ve yakın ve uzak Asya'daki hanedanlardan Divân-ı Hümâyûn'a gönderilen elçiler, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Hristiyanların hissiyatı hakkında artık kendilerini kandırmaktan vazgeçmişlerdi: Tüm

Hristiyan unsurlar vergi ödeyerek dini, sosyal, hatta siyasi kurumlarını tehdit altında görmeden barışın ve asayişin sağlanmış olmasından memnundular.

Osmanlı'yı değerlendirenlerin çoğu Türk devlet sistemini gaddar, haksız, abartılmış ve sadakatsiz olarak görüyorlar[785]. Özellikle değişik unsurlardan oluşan Osmanlı hayatının en derin temellerine inip, anlamaya çalışabilecek konumda olan Avrupa temsilcilerinden biri olan Busbecq, Türklerin elde ettikleri başarıları, yaptıklarının bir mazereti olarak gösterme eğilimlerinden bahseder[786]. Bir başka yerde yine şöyle der: "Talihi yaver giden Türklere göre istedikleri bir şey, onlar için adil; istemedikleri bir şey ise haksızlıktır.[787]" Ayrıca Türklerin davranışlarında herhangi bir istikrar olmadığını ve dostlarına aşırı saygılı, düşmanlarına ise aşırı hor görülü davrandıklarını[788] iddia eder. Bir başka hümanist ve Divân-ı Hümâyûn elçilerinden biri olan tecrübeli Dük Verancsics: "Esas düşüncelerini saklama sanatında Rönesans ve Machiavelli döneminin tüm diğer diplomatlarından çok daha üstünler[789]", der.

Gerçekte ise herşey çok farklı idi. Her yerde adını andıkları Allah'a inanan dindar bir halk ve Tanrının onlara neredeyse her zaman zafer bahşettiği ve hiçbir zaman yarı yolda bırakmadığı savaşçılar olarak Türkler, uzun ve zorlu tecrübelerden sonra, kendilerini haklı olarak savaş için yaratılmış görüyorlardı. Her yıl baharda yeni bir savaş başlatmaya hazırdılar, ama bir Hristiyan'ın düşündüğü gibi[790] komşularını korkutmak veya formdan düşmemek için değil, aksine eskiden beri var olan bir geleneği yaşatmak içindi. Hristiyan dünyasında olduğu gibi para sıkıntısından dolayı endişe duymalarına gerek yoktu. Aksine her zaman herhangi bir yönde, herhangi bir düşmanın üzerine yürümeye hazırdılar. Sürekli hazır hâlde olmaları, paraları olmadan hiçbir asker toplayamayan ve sürekli maddi sıkıntı çeken diğer güçlerin karşısında önemli bir üstünlük sağlıyordu. Barışı önemsemeyen, bunu kimi zaman açıkça, hatta genelde sürekli göz ardı eden, şartlarını herkese kabul ettirebilir. Korkunun ecele faydası olmadığı için mağlubiyetten de çekinmiyorlardı. Vebadan bile korkmuyorlar, bunu defetmek için hiçbir tedbir almıyorlardı. Kanunî Sultan

Süleyman bir seferinde her gün 1000 kadar kurban verilen salgını “Allah’ın eninde sonunda hedeflerine ulaşacak okları olarak görüyordu[791]”.

Dünya yüzündeki en güçlü hükümdara, kendilerinin veya hükümdarlarının saygılarını iletmek isteyenlere ise sultanın kapısı her zaman açıktı[792]. Bir dostun temsilcisi olarak geliyorlarsa en büyük saygı gösterileriyle karşılanıyorlardı[793]; düşmanların temsilcileri ise hükümdarlarının barış ihlallerini zindanlarda veya özgürlüklerinin başka bir biçimde kısıtlanması ile ödemek zorunda kalan esirler olarak kabul ediliyorlardı ve malları ile köleleri pazarlarda satılabiliyordu[794]. Malvezzi, bu şekilde iki yıl boyunca esir olarak tutulmuştu. Burunlarını ve kulaklarını kesip, sakat bir biçimde hükümdarlarına geri gönderileceklerine dair tehditler, gerçekleştirilmekten çok, elçilerin korkmasına sebep oluyordu[795]. Barış sadece bir ateşkes antlaşması idi. Sultanın ölmesinin ardından hemen bir savaş başlatılabilirdi. Herşey ölenle birlikte mezara gidiyordu[796]. Türkler için bu değişmeyen eski bir devlet geleneği idi.

Türkler pazarlıklar sırasında sadece gerçekleri, gerçek niyetleri duymak istiyorlardı. Huzura kabuller sırasında ise Adem ve Havva, İslâm dininin güzelliklerinden, çeşitli hanedanların akrabalık ilişkilerinden ve dünyada olup bitenler hakkında konuşuyorlarsa, bu amaçlarını gizlemek için yapılan bir kurnazlık veya herşeyi birbirine karıştıran bir bilgisizlik değildi, zira Erdel kralı, Romen prensler, devşirmeler, tercümanları ve Hristiyan devletlerin birbirleri ile sürekli rekabet içinde yaşayan temsilcileri sayesinde İstanbul’un ileri gelenleri ilgilerini çeken ve gerekli olabilecek her türlü bilgiyi zamanında ve güvenilir bir şekilde ediniyorlardı. Verancsics: “Elçilerin veya ulakların gönderilmediği veya kabul edilmediği neredeyse hiçbir Divân yok ve bu görüşmeler sırasında Türkler, ister barış zamanında sarayda, ister savaş zamanında karargâhta, neredeyse günlük olarak tüm eyaletlerinde ve bizim devletlerimizde olup biten herşeyi öğreniyorlar[797]”, diyor. İlgi alanlarına giren en küçük, en önemsiz ayrıntıyı bile kaçırmıyorlardı. Konu, Martinuzzi’nin Kral Ferdinand ile kurduğu ilişkiye geldiğinde elçiler: “Martinuzzi gibi bir adamla uğraşmaya değmez”, demişlerdi. Kurnaz ve hazırcevap Rüstem Paşa’nın buna cevabı: ”Sivri sinekler de küçük, ama sokuyorlar” olmuştu[798].

“Rüstem Paşa’nın bir diğer sözü şöyledir: ”Kralların duyguları ayna gibidir, üzerine üflersen buğulanır[799]”. Sultanın ağzından çıkacak kararı öğrenip, “Var git”[800] sözü üzerine huzurundan ayrılanlar, yalan söylememeli idi, zira Hristiyan elçilerden bazılarının birkaç kurnaz diplomatik yalanları ortaya çıkartılmıştı[801]. Elçilerin arka arkaya sundukları birçok talimatları oluyordu. Türkler bunu bildiklerinden, konunun özüne daha çabuk gelmelerini sağlamak için kaba sözler kullanır ve yüzlerine sinirli bir ifade yerleştirirlerdi[802].

Türkler, aylarca hatta yıllarca bakış açılarını değiştirmeden ısrarla aynı konuyu tekrarlayarak, genelde baştan beri şart koştukları şartları elde etmekte muvaffak olurlardı. Onlara önemsiz gibi görünen bir şeyden tam aksine kolayca vazgeçebiliyorlardı. Her veziriazam sadece imparatorluğun gerçekten büyük menfaatlerini başarı ile korurdu. Rüşvet aldıkları iddia edilen bu devlet ileri gelenleri hiçbir zaman ne olursa olsun herhangi bir hediye ile sultanlarına ihanet anlamına gelebilecek bir karar vermeye ikna edilemezlerdi. Rüstem Paşa bir defasında şöyle demişti: “Padişah içinde 50 bin altının bulunduğu bir yastık üzerinde uyuyor.[803]” Altın işlemeli brokardan kaftanlar, değerli taşlar veya paralar alacak olduklarında, bunları herkesin gözü önünde alırlardı[804]. Doğulularda bir elçinin veya bir misafirin boş ellerle gelmesi sadece bir kayıp değil, karşısındakine hakaret anlamına gelir, zira bu şekilde zarar verme veya yararlı bir şey yapma gücü küçümsenirdi. Ama böylesine katı disiplinle düzenlenen bir toplulukta devlet menfaatlerinin şahsi açgözlülük karşılığında satılık olabileceğinin düşünülmesi bu topluluğun ruhunun yanlış anlaşıldığının bir işaretidir.

Divân-ı Hümâyûn ile en yoğun ilişkiler içinde olan ve en fazla menfaati olan devlet artık Girit, Kıbrıs, Korfu, İyonyen Adaları ve Dalmaçya dışında doğudaki tüm topraklarını kaybeden Venedik değil, Matyas Hunyadi’nin ve Yagellon hanedanının devletinin yerine geçen Avusturya Macaristan’ı idi.

“Dünyadaki ve göklerdeki tüm gücün sahibi” sultanın “eskiden kapısında destek arayan birçok bölgenin” hükümdarı, yani kendi vasalı olarak nitelendirdiği “Beç Kralı’nın” çok sık gönderdiği elçileri, Aşağı Tuna bölgelerine kadar Budin Beylerbeyi’nin silahlı askerleri eşliğinde işlek Belgrad Yolunu kullanarak Divân-ı Hümâyûn’a gelirlerdi[805]. Türkler, eski

bir düşman olarak kendisinden iyi şeyler beklemezlerdi. Bu Hristiyan hükümdar ile ilgili olan herşeye şüphe ile bakılırdı[806]. Elçiler, nakit para dışında en değerli Venedik brokarından giysiler, altın kupalar, sanatsal değeri olan metal filler üzerinde saatler ve Türklerin hoşlanacaklarını düşündükleri birçok başka hediyeler getiriyorlardı[807].

Viyana elçilerinin genelde diğer Hristiyan temsilcilerin aksine, rahat ve özel bir evde kalmalarına izin verilmiyordu. Sultan onlar için Çemberlitaş (Porphyr Sütunu)'ın yakınında iyi korunan bir han (Elçi hanı) tutmuştu. Busbecq, sadece büyük çabalardan sonra başka bir eve geçmek ve veba salgını sırasında Büyükada'ya geçip, balık tutup Fransisken rahipleri ve Latin dostu Rum ileri gelenleri ile sohbet ederek, vakit geçirmek için çok zor izin alabildi[808]. Bu misafirler her an Yedikule zindanlarına atılma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirlerdi[809]. Bu yüzden Divân'daki paşaların kendilerine Alman "domuzları" demelerine sessiz kalmak zorunda kalıyorlardı. Veziriazam bir defasında hükümdarlarına yazdıkları mektupları göstermelerini talep etmişti ve Busbecq, bunun üzerine paşanın içeriğini zaten bildiği mektupları gösterip diğerlerini gizlemeye kalkmıştı[810]. Rüstem Paşa buna sinirlenerek, Viyana'yı tekrar kuşatma tehdidini savurdu[811] ve gerçek bir imparatorun teveccühünün nasıl olduğunu görebilmeleri için, bir an için bilinçli tüm Macarların yanından ayrılması gereken hükümdarlarının sözünü tutmadığını yüzlerine karşı söyleyerek, onları öfkelendirmişti[812].

Ancak Kanunî Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının son yıllarına doğru – sebepleri biraz sonra belli olacaktır – Batı Macaristan'ın hükümdarı o güne kadar kendisine gösterilmeyen saygıyı görecekti. Tercüman İbrahim Bey ikinci kez Avusturya'ya geldiğinde sultanın "Hristiyanların seçilmiş İmparatoru Ferdinand'a"[813] yazılmış bir mektubun yanı sıra iki kristal kupa, altın eyerler ve bir Türk atı ve dört deve getirmişti. Develeri, Ferdinand'ı bir merasim sırasında göreceği ve huzura kabul edileceği Frankfurt'a kadar yanında götürdü[814]. Daha sonra, 1567 yılında Kayser Maksimilyan'in yeni elçileri İstanbul'a geldiklerinde II. Selim, onları istediği gibi saray efradının tamamı ile karşılayamadığı için özür diledi[815].

Pavia Muharebesi’nden önce Fransa Kralı Fransuva Doğu Avrupa’nın Hristiyan saraylarından, Macaristan’dan ve Lehistan’dan Avusturya’nın ilhak siyasetine karşı kışkırtacak ve Türklere karşı her zamanki şikâyetleri dile getirecek mektuplar almış ve elçilerini kabul etmişti. Ama şövalye ruhlu kral, siyasette hiçbir vicdan azabı duymadan sadece kendi menfaatleri ile ilgilenen bir Rönesans çocuğu idi. Eskiden o da Haçlı Seferlerinden dem vurmuş ve uzaktaki topraklara yapılacak macera dolu seferlerin hayalini kurmuştu, ama bununla sadece Yeniçağda hâlâ canlı kalan Ortaçağ önyargılarını ortaya koymuş ve Hristiyanların intikamını alan lider rolünü kayserin elinden almak istemişti. Gerçekte ise Ren Nehri’nde ve İtalya’daki Avusturya hanedanının doğal ve hiçbir zaman affetmeyecek düşmanı olarak Türklerle ittifaka ihtiyaç duyuyordu ve genç Sultan Süleyman’ın yararlı dostluğunu kazanmaktan çekinmiyordu, zira bu dostluktan vazgeçemezdi. Ortaçağın birçok hükümdarı dinî motiflere dayanan bir siyasetten vazgeçmişti ve birkaç 10 yıldan beri çağdaş ruhu yakalayan güçler için ittifak kurdukları müttefiklerinin ve rakiplerinin inançlarını ve dinlerini önemsemiyorlardı. “Bizim kralımız gibi bir kral için”, diyor Doğu’da görev yapan bir temsilci, “kim olursa olsun, başka kralların veya daha düşük makam sahiplerinin, bize gösterdikleri dostluğu ve olumlu teklifleri kabul etmek sadece geçerli ve onurlu bir davranış olmakla kalmayıp, aynı zamanda böyle ilişkileri hem kendi yararına, hem de dostlarının yararına ortak amaçlar için kullanmak ve genel olarak da Hristiyanların iyiliği için böyle dostluklar kurmak, içinde bulunulan zaman ve bugün mevcut olan şartlar karşısında kaçınılmaz bir ihtiyaçtır ve zorunluluktur.[816]”

Böylece 1525 yılında bir Fransız elçi altın şamdanlar, değerli taşlarla süslenmiş bir bazubend, büyük bir yakut yüzük ve birçok sikke ile yeni bir ittifak kurmak için İstanbul’a geldi[817]. Ama geçiş belgesi ve resmi bir görevi olmadan seyahat ettiği için yolda Boşnaklar tarafından durdurulup, öldürüldü[818]. Aynı yıl içinde bu sefer Türk Boşnaklarla iyi ilişkiler içinde bulunan Macar Dük Andreas Frangepani’nin oğlu Johann Frangepani Divân-ı Hümâyûn’a geldi ve görevini ancak İstanbul’da açıklayan bu “sadık temsilci” Fransa Kralı’nın annesi Kraliçe adına Kanunî Sultan Süleyman’dan Pavia’da esir alınan Kral Fransuva’nin kurtarılmasını sağlamak için Avusturya topraklarına saldırmasını talep etti[819]. Kanunî’nin

krala yazdığı mektupta ise şiirsel anlatımlarla yazılmış teselli dolu sözler vardı[820]. Frangepani, geri döndükten sonra Paris'te, doğru olmasa da yabancı uyruklu gizli bir ajan olarak değil, “Türk elçisi” olarak karşılandı, oysa böyle bir selahiyeti yoktu[821].

Daha önce Macaristan'a gizli olarak gönderilmiş olup, Zapolya'ya savaş destekleri götürmüş olan Antonio Rincon adında bir Katalan, 1529 Macaristan seferi sırasında sultanın karargâhına girmeyi talep etmişti[822], ama izin alamamıştı. Venedik ve Ragusa üzerinden gelen Rincon ancak 1532 yılında, Sultan Süleyman'ın bu bölgeye yaptığı üçüncü sefer sırasında sultan tarafından bizzat kabul edildi. Gönderilme sebebi olağanüstü olmadığı ve ne bir asilzâde, ne de yüksek rütbeli bir subay olmadığı için, Belgrad'da top atışları ile Kral Zapolya'dan daha büyük bir merasimle karşılandığında oldukça şaşırmıştı. Sultan Süleyman'ın bu karşılama merasimine böyle özel bir karakter vermesinin sebebi, Viyana'yı almayı umduğu bu dönemde, Batı'nın güçlü kralı, “kralların en yücesi, Mesih İsa'nın dininden olanların hükümdarı, Hristiyanlığın ıslahatçısı[823]” dediği, en büyük düşmanının doğal düşmanı, Batı'nın güçlü Fransa Kralı ile Fransa tarafından bugüne kadar gizli tutulan ilişkilerini bütün dünyaya duyurmaktı. Önemsiz Güns Kalesi'ni boşuna kuşatacağını ve İstirya'daki bu dağ kalesinin surları önünde seferi yarıda keseceğini o dönemlerde bilemezdi.

Kral Fransuva, bu gösteriden rahatsız olmuştu ve diğer Hristiyanlar nezdinde kendini elçisinin sultandan sadece Hristiyan Macaristan ve Avusturya devletlerinin esirgenmesini talep ettiğini söyleyerek savundu[824]. Aynı yıl içerisinde, yani 1532 yılında Bolonya'da İngiltere Kralı ile amacı sözde Türklere karşı ortak bir savaş olan bir antlaşma yaptı.

1532 yılının kış aylarında bir diğer elçi Camillo Orsino İstanbul'a geldi[825], ancak neden gönderildiği hakkında bir bilgi yoktur. Bunun üzerine Fransa Kralı, kısa bir süre sonra Barbaros Hayreddin Paşa'nın bir elçisini resmen ve merasimle karşılama cesaretini gösterdi[826]. Sultan Süleyman, Hristiyan bir hükümdarla doğrudan saraydan gönderilen bir elçi ile irtibata geçmek istememişti. Berberi elçi, görevinin özel karakterini göstermek için yanında azad edilmiş Hristiyan köleler getirdi. Bunu Rincon'un Barbaros Hayreddin Paşa'yı ve Halep'te bulduğu veziriazamı

ziyareti izledi[827]. Bu elçi ziyaretlerinin sonucu, kendi siyasi çıkarlarını da korumaya çalışan Cezayir Beyi Barbaros üzerinden yapılan Türk-Fransız ittifakı ve bu korsan reisinin Akdeniz'e silahlı olarak inmesi idi.

Ancak Barbaros'un başka planları vardı: Fransızlar adına İtalya sahillerini talan etti, ama kendi adına Tunus'u gerçek hak sahibi hanedanın elinden zorla aldı[828]. Barbaros ne de olsa, para göndermek yerine Fransa Kralı gibi Sultandan para isteyen bir "kardeş"ti, ama fazla desteklenmesi gereken bir müttefik değildi ve Osmanlı gücü öncelikle Osmanlı Devleti'nin menfaatleri için kullanılmalı idi. Bu hadise, Fransa ile kurulan iyi ilişkilerin Cezayir fethinin ilan edilmesi sırasında tekrar gün yüzüne çıkmasını engelleyemedi: Sultanla değil, "Cezayir Kralı" Barbaros ile Berberistan sularında ticaretin serbest bırakılması ile ilgili üç yıllık bir antlaşma yapıldı.

Johann Laskari'nin öğrencisi[829] Fransız temsilci La Forest 1535 yılında Cezayir Beyini Ceneviz'e karşı kışkırttı. Talimatları, ayrıca sultanın emirlerine de dayanıyordu. Fransa'nın kaybettiği toprakları tekrar geri almasına yardım etmesi isteniyordu. Sicilya ve Sardunya, Barbaros tarafından fethedildikten sonra Fransa'nın himayesi altında bir vasal prenslik olacaktı[830]. Şarlken, aynı yıl içinde Barbaros'un gücünü kırmak üzere Afrika sahillerine tek başına yelken açtı. Fransuva, talep ettiği desteği vermemişti. Tabii ki Barbaros'un da Fransız gemileri tarafından desteklenmesi söz konusu değildi.

Kendi yararına izlediği siyasete göre Kral Fransuva Türkleri, kendi menfaatlerinin zararına bile olsa her zaman hizmet vermeye hazır, saf birer barbar gibi görüyordu. Ama bu düşünceden daha yanlış bir düşünce olamazdı, zira Sultan Süleyman her ne kadar her fırsatta "kardeşinden" ve onun menfaatlerinden bahsetse ve dostluğunu kendi konumunu yükseltmek için kullansa da Fransa tarafından gelen tekliflerin ve mazeretlerin iç yüzünü çoktan ortaya çıkartmıştı. Ticaret antlaşmasını, yani kapitülasyonu[831], 1536 yılında imzalamıştı, ama sadakatsiz "müttefikine" karşı yükümlülüklerini bununla sınırlıyordu. Diğer taraftan Fransa Kralı için gümrük konularında Fransızların eşit haklara sahip olması, denizlerde selamlama ve İstanbul'daki elçileri ile İskenderiye'deki konsoloslarının muhakeme yetkisi yeterince memnun edici idi. Yine de Fransızlar bu kapitülasyonla kendilerine verilen ticarî avantajlardan neredeyse hiç

yararlanmıyorlardı: Normandiya veya Provans’tan Doğu Akdeniz sularına çok az gemi geliyordu ve İskenderiye’nin başkonsolosu kısa bir süre sonra rakibi ile nüfuz mücadelesine girmek zorunda kaldı (1539). İstanbul’da Fransız temsilcilerinin hiçbiri ticaret bağlantıları kuvvetlendirmeyi ya da korumayı düşünmedi bile. Sultan Süleyman’ın hükümdarlığının son yıllarında Venedik’e buğday ihracatı için koyduğu yasakları, Fransa’dan doğuda İstanbul’a, Trablusşam’a ve İskenderiye’ye altı gemi ile düzenli bir ticaret başlatma projesi göz ardı edildi[832].

Kapitülasyon antlaşmasının yapıldığı yıl, Fransa Kralı ile Alman Kayser arasında Barbaros Hayreddin Paşa’nın sadece Napoli Krallığı’nın İtalya’daki sahillerine saldırdığında müdahale etmiş olduğu yeni bir savaş çıktı[833]. Barbaros Hayreddin Paşa bu sahillerde Fransız bir elçi ile buluştu[834]. Cezayir Beyi Hayreddin Paşa ancak 1537 yılında İspanya Kralı’na saldırma talimatını aldı ve Sultan Süleyman, yanında La Forest ile birlikte bizzat Arnavutluk sahiline geldi[835]. Ama kayser ile yapması planlanan savaş yerine Venedik savaşı çıktı[836]. Saint-Blancard, her ne kadar Fransız donanması ile Osmanlıların saldırdığı Korfu sularına gelmiş olsa da hadiseleri sadece uzaktan izledi[837]. İstanbul’a gelişi de sadece bir gösteri idi. Marrillac, Kral Fransuva’nın yeni temsilcisi olarak Osmanlı ordusuna İstanbul’a kadar eşlik etti. Birkaç hafta sonra Aigues-Mortes barışı ile Batı’daki Fransız savaşı sona erdi.

Divân-ı Hümâyûn’a barış haberini Rincon getirdi. Fransa ile kurulan ittifaka ihtiyaç duymayan Sultan Süleyman, en güçlü iki Hristiyan kralın “dostluğuna” tamamen kayıtsız kaldı. Ayrıca Fransızların kayser ile barış görüşmelerinde bulunmalarına da fazla kızmadı. Ancak Şarlken 1540 yılında Fransa’da törenle karşılanınca, Rincon’a tehditle başını kaybetmeyi hak ettiği söylendi[838].

İki kral arasındaki savaş tekrar başlayınca, Fransız diplomasisi yine Fransuva’nın Sultan Süleyman ile dostluğundan konuşmaya başladı. Rincon, uzun süren bir kabulden sonra 1540 yılının Kasım ayında Fransa’ya döndü. Fransa Kralı’nın talebi, en azından Akdeniz’de askerî destekti.

Rincon, 1541 yılında İstanbul’a dönerken İtalya’da Almanlar tarafından öldürüldü ve Sultan Süleyman’a yeni Macaristan seferinde eşlik edecek

halefi, daha sonra de la Garde Baronu olup, genelde Kaptan Paulin diye çağrılan Antoine des Escalins'in, selefi Rincon'un uzun yıllar edindiği tecrübe ve kurnazlığa sahip değildi. Elçi, Sultan Süleyman'ı beylerbeyini tayin etmek üzere gittiği Budin karargâhında buldu[839]. Des Escalin, sürekli olarak Alman Kayser'in hırsından, kibirinden ve sadakatsizliğinden bahsederek, Sultan Süleyman'dan kaysere karşı yardım istedi. Sonuçta Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'ya Fransa Kralı'na hizmette bulunma emri ancak 1543 yılında verildi. Türkler, Şarlken'e Batı'da birçok ülkeye hükmettiği için daha fazla saygı göstermiyorlardı. Türklere göre O İslâm düşmanı, Granada'daki Müslümanlara baskı yapan "İspanyol köpeği"[840], "Beç Kralı" zavallı Ferdinand'ın korkak ve zayıf kardeşi idi. Şarlken'den de Avusturyalıların izlediği siyasetten farklı bir siyaset beklemiyorlardı. "Kendi topraklarını koruyamıyorsa neden başkalarının topraklarına saldırıyor?" diye sordu Rüstem Paşa huzuruna getirilen ve Karadeniz'de ve Galata'daki zindanlara attırdığı İspanyol esirlere[841]. Bir başka seferde de: "Hristiyan ise neden Hıristiyan bir kral olan, komşusu Fransa ile savaş yapıyor?"[842].

Avusturya elçilerinin böbürlenerek kendilerini bir şey sanmaları, vezirler tarafından alaya alınıyordu. 1540 yılında Laski, İran Şahı'nın kaysere elçi gönderdiği ve İranlılar Almanların ve İspanyolların yardımı ile Anadolu'nun tamamını ellerine geçirdikleri takdirde Avrupa üzerindeki hakimiyeti kaysere bırakmayı teklif ettiği ile övünüyordu. Lütfü Paşa'nın buna nazik ve ince alaylı cevabı: "Herhâlde sınırlar hakkında anlaşmaya varamadılar" oldu[843].

Türkler Macaristan'da ve Kastelnova'da, her ne kadar Osmanlı ile İspanya arasında doğrudan savaşlar olmasa da İspanyollara karşı savaşma fırsatı bulmuşlardı.

Hakkı teslim eden savaşçılar olarak bu düşmanlarının cesaretlerini inkâr edemezlerdi ve İspanyol piyadelerinin Hristiyan dünyasının en iyi piyadeleri olduğunu kısa sürede anladılar. Ama İspanya'nın izlediği siyasetten ve İspanya Kralı'ndan hoşlanmıyorlardı. İspanya Kralı'na saygı duymalarına öncelikle hep huzursuz ve yine de çaresiz vasalı Ferdinand'ın süregelen yeteneksizliği izin vermiyordu[844].

İspanya Kralı, Afrika sahillerinde 1535 yılında yaptığı büyük sefer sırasında Hafsi hanedanından Tunus Beyi şahsında bir vasal bulmuş ve ona henüz elinde bulunmayan şehirleri de hakimiyetine katacağını vaat etmişti[845]. Bu amaçla 1540 yılında Napoli Kral vekili daha önce Mevlay tarafından kuşatılmış İfrîkıye önlerine geldi ve burasını kan akıtmadan gerçek beyine teslim etti[846].

1541 yılında Türkler, Yahudi Sinan, Corsetto ve Salih Reis tarafından yönetilecek 200 gemilik bir filo hazırladılar. Ama bu filo İspanyolların üzerine gönderilmedi. Barbaros Hayreddin Paşa'ya bu sefer yeni bir misyonu yerine getirme fırsatı verilmedi.

Barbaros donanmanın yönetimini ancak Ekim ayında tekrar üstlendi. Şarlken Afrika'ya yeni bir sefer hazırlamıştı. Bu sefer emrinde aralarında 17 kadırganın bulunduğu 200 iyi donatılmış gemi vardı. Aralarında, kayserin desteği ile Sultan Süleyman tarafından Rodos'tan kovulan tarikatları için küçük bir Hristiyan devleti kurabileceklerini uman Malta Şövalyeleri'nin bulunduğu birlikler 20 Ekim'de Cezayir'de Matefus Körfezi'ne indiler. Barbaros son zamanlarda Cezayir Beylerbeyi idi ve emrinde yeniçeriler ve Araplar vardı. 18 bin kişiden oluşan ordu, tahkim edilmiş şehrin üzerine yürüdü ve büyük bir fırtına çıkıp, filonun neredeyse tamamını yok etmeden önce taarruz hazırlıkları yapıyordu. Topçular henüz karaya çıkmamışlardı. Bunlar, Barbaros düşmanlarına şehrin surlarından başarılı bir şekilde ateş ederken, frtınadan battılar. Yolların kötü olması sebebi ile ancak beş gün sonra Matefus'a varıp, kurtulan birkaç gemiye binebildiler. Bugia (Budschia) Limanı'na doğru yol alırken yine fırtınaya yakalandılar. Ayrıca erzakları çok azdı ve Batı'nın büyük kayserinin askerleri "köpekler, kediler ve otlar" ile beslenmek zorunda kaldılar. Bir dizi bahtsızlıklardan sonra Şarlken sözde "Haçlı Seferinden" Mayorka'ya geri döndü[847]. "Il leur deult jusques au coeur – Kalbinin en derin yerinden vuruldu" diye yazacaktı Fransız temsilci sevinçle hükümdarına gönderdiği bir mektupta[848].

Birkaç ay sonra, Venedik'i yanına çekmeyi uman Fransa Kralı Fransuva ve gücü zayıflayan Kayser Şarlken arasında savaş başladı (Mayıs 1542). La Garde, Barbaros'un İtalya üzerine yelken açmasında ısrar etti, ama Sultan Süleyman bu talebi nazikçe geri çevirdi[849].

1543 yılında Barbaros Hayreddin Paşa'nın emrinde en seçkin askerlerle donatılmış 110 kadırga vardı. Haziran ayında Korfu açıklarında görüldü ve Reggio'ya saldırıp, İtalya sahillerinde çok fazla tahribata yol açmadan korku içindeki Ostia'ya yöneldi. Roma'da şehir halkının kaçmasını engellemek için güvenlik güçleri geceleri fenerlerle sokaklarda dolaşmak zorunda kaldılar[850]. Kaptan-ı Derya Hayreddin Paşa, Marsilya'da Amiral olarak Enghien Dükü'nün emrindeki 50 Fransız gemisi ile birleşti ve ittifakları Hristiyanlar için büyük bir utanç anlamına gelen her iki filo Villefranche'ye doğru hareket ettiler. Uzun süre kuşatma altında tuttuktan sonra 22 Ağustos'ta, Şarlken'in dostu Savoy Dükü'ne ait olup, Alman birliklerinin işgali altındaki Nice Şehri'ni ele geçirdiler. Kale ise kendini başarılı bir şekilde savundu ve Barbaros 8 Eylül'de kuşatmadan vazgeçti. Fransızlar kuşatma esnasında gemiler için mühimmat istemişler ve Kaptan Paulin defalarca, öfkeli Türkler tarafından öldürülme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı.

Türkler, geleneklerine uygun olarak Eylül ayından itibaren kralın emri ile boşaltılan Tulon (Toulon) şehrinde kışı geçirdiler. Türk Amirali 30 bin asker ile İspanyollara çok fazla zarar vermemişti. Lyonlu bir tanık, "Tulon şimdi tam bir İstanbul gibi" diye yazmıştı. Barbaros ayrıca erzak temini ve kralın askerî tedbirlerinden hiç memnun değildi ve yeniçeriler ısrarla ulûfelerini talep ediyorlardı. 23 Nisan'dan sonra Hayreddin Paşa nihayet yola çıktı, ama kralın 10 kadırgası eşliğinde Kapua valisi Leon Stozzi'nin de katıldığı Türkler ancak 11 Haziran'da Talamone önlerinde belirdiler ve şehri ele geçirdiler. Temmuz ayında Lipari de ele geçirildi ve Hayreddin Paşa, nihayet İstanbul'a doğru yelken açtı ve sonbaharda buraya vardı[851].

Türkler ve Fransızlar ilk ve son kez ittifak hâlinde Hristiyan bir güce karşı savaşmışlardı. Fransız temsilciler La Garde, Aramont ve Montluc birkaç ay sonra Türk-İspanyol anlaşmazlıklarının ortadan kaldırılması için çaba gösterdiler (1545). Kayser Şarlken'in temsilcisi Gerhard Veltwyck'in diplomatik çabaları sayesinde Ferdinand'ın Macaristan ile yaptığı antlaşmayla aynı zamanda olarak, 10 Kasım'da barış sağlandı. Antlaşma şartları kayser açısından genel bir karaktere sahipti, ama bu antlaşmanın en önemli yanı Osmanlılar ile nefret besledikleri İspanyollar arasında yapılan ilk antlaşma olması idi[852]. Türkler, ikisi de Avusturya hanedanına mensup

kardeşlerin – Şarlken ve Ferdinand – siyasi açıdan sadece tek bir gücü temsil ettiğine ilişkin bakışını tek bir antlaşma ile muhafaza etmişti, ki Kayser Şarlken'i ancak böylece vergi ödemeye zorlayabileceklerdi. Yine de metni, Fransa Kralı'nın Hristiyan kralları tarafında değil de, Osmanlılar tarafında olmasını sağlayacak şekilde yazdıramamışlardı. Veltwyck 1546 yılında sadece bir yıl için imzalanan barış antlaşmasını uzattırmak için İstanbul'a geldi[853], ama antlaşma üzerinde değişiklikler talep edince Türklerin verdikleri cevap, "Kayser şart koşamaz. Şartları ancak sultan belirler[854]" oldu.

Fransızların İstanbul'daki nüfuzu artık iyice zayıflamıştı. 1545 yılında Almanlar haklı olarak, "Türkler Fransızlara rol yapıyor ve onları kullanıyor" gibi değerlendirmeler yapıyorlardı[855]. Aslında ilk kez elçi ünvanını taşıyan ve kendisine günlük tahsisat tayin edilen[856] elçi Aramont, eli açık olmasına rağmen, ya da bu yüzden[857] teşrifat kurallarına göre vermesi gereken hediyeleri temin etmek için yeterli paraya sahip değildi ve Türkler, diğer Hristiyanlara kıyasla Divân-ı Hümâyûn'da ayrıcalıklı bir yere sahip olduklarına ve Türk ileri gelenlerine hediyeler getirmek zorunda olmadıklarına dair fikirleri kabul etmiyordu. Aramont'un yerine geçen De Cambray – Yunanca ve Fransızca konuşan, ancak Türkçe de bilen bir âlim olmasına rağmen[858] – ve Codignac'ın da diplomatik yetenekleri azdı. Codignac daha sonra Siphnos (Siphanto) Adası'nın mirasçısı ile evlenecek, adanın feodal beyi olarak oraya gidecek, ancak köylüler tarafından kovulacak ve devşirme olmak isteyecekti[859]. Fransız elçiler ayrıca sürekli olarak Türklerin gözleri önünde birbirlerine giriyorlardı. Çok nadiren, örneğin Aramont'un İstanbul'a dönüşünde merasimle huzura kabul edildiği 1547 yılında olduğu gibi, Paris saatleri ve Batı endüstrisinin diğer değerli ürünleri hediye olarak gönderiliyordu. Genelde gerek Sultan Süleyman, gerekse vezirler, hatta Fransızlara nazik davranan kapıağası bile Doğu geleneklerine göre taleplerini açıkça bildirmelerine rağmen boşuna Paris'ten ipek örtüler ve keten çeşitleri, küçük köpekler, özellikle de saatler bekliyorlardı. Sultanın saatçisi, kimi zaman tercüman olarak da kullanılan Fransız Guillaume l'Horlogier'di. Sultan Süleyman seyahatlerinde ve Edirne dolaylarında günlerce çıktığı avlarda yanında birçok saat götürmeyi

alışkanlık edinmişti[860]. Divân-ı Hümâyûn'da Fransızların birçok şey istedikleri ve "fakir bir Sakızlı, Ragusalı, Eflak veya Boğdanlı bile Divân-ı Hümâyûn'a boş ellerle gelmezken, ister saat, ister birkaç meyve olsun, küçücük bir hediyeyi bile esirgeyerek[861]", yine de hep en başta rol almak istedikleri söyleniyordu.

1548 yılının bahar aylarında Fransa Kralı Fransuva'nın ölümünden birkaç ay sonra Osmanlılar yeni Kral II. Henri'nin Osmanlı ile ittifaka selefi kadar önemli bir yer verip vermeyeceği tartışılırken, Sultan Süleyman İran savaşını tekrar başlatmak üzere Anadolu'ya geçti. Aramont, gerek Osmanlı'ya, gerekse Batı'daki güçlere sultanla kurulan ittifakın hâlâ geçerli olduğunu kanıtlamak amacıyla orduya İran'a kadar eşlik etmeye karar verdi. Yanında 75-80 silahlı asker, 112 at, 40 deve, 18 katır ve 12 çadır vardı. Bu küçük ordunun başında zambaklı sancak dalgalanıyordu – bu, Fransız bir hükümdarın İstanbul'daki sevgili "kardeşine" göndereceği ilk ve tek "birlik" olacaktı! Fransızlar gururla: "Hiçbir elçi böyle bir gösterişle ve böyle bir düzen içinde yola çıkmamıştı", diyorlardı[862]. Aramont, savaş raporlarını Ermenistan'da Ardiş (?)'ten gönderiyordu ve Erzurum'da Gürcü prenslerin Osmanlı karargâhına getirdikleri koyun, peynir, meyve gibi hediyelerden payını alıyordu. Bu esnada Fransa Kralı'ndan "Hristiyan güçleri arasında en güçlüsü" olarak bahsediyorlardı ve elçi onlara daha önce hiç tatmadıkları Benefşe şarabından ikram ediyordu[863]. Bu arada Aramont'un Osmanlı topçularına modern topçuluğun prensiplerini öğrettiği de iddia edilenler arasındadır.

İstanbul'da kalan Avusturya elçisi, Sultan Süleyman'ın İran'daki zaferini büyük bir ziyafet vererek kutladı[864]. Henüz Alman Kayser ve yeni Fransa Kralı arasında herhangi bir anlaşmazlık söz konusu değildi ve Osmanlı'nın Kuzey Afrika'da Hafsi ve yine İspanyolların himayesindeki Fas hakimi'nin topraklarına kadar egemenliğinin asıl kurucusu büyük Barbaros Hayreddin Paşa, 4 Temmuz 1546 tarihinde Beşiktaş'ta toprağa verildi[865]. Sanki Hayreddin Paşa'nın müteşebbisliğini, Hristiyanlara beslediği nefreti, dur durak bilmeyen enerjisini miras almış gibi görünen halefi Turgut Reis, önce Ege Denizi'nde ufak tefek korsanlıklar ve Venediklilere gönderdiği

tehditlerle yetindi[866]. Rodos Sancakbeyi Salih Reis'in görevi ise Takımadalar'da ve Akdeniz'de barışı sağlamaktı[867].

Ama Salih Reis'in, tebaaları zarar gören Hristiyan krallar ve cumhuriyetler Osmanlı ile anlaşma hâlinde olmalarına rağmen, denizlerdeki ganimet peşinde koşan faaliyetlerine göz yumduğu Turgut Reis günbegün yeni bir Barbaros hâline geliyordu. 1550 yılında Hafsilerin elinden İfrîkıye'yi aldı ve yönetime kardeşini getirdi. Gemileri Tarent önlerine geldi ve herkes endişe içinde Salih Reis ile birleşmesinden bahsediyordu[868]. Temmuz ayında Cenevizlere ait Rapallo'yu kuşattı[869]. Hayreddin Paşa'nın Cezayir'de iktidarda olan oğlu ile çok iyi ilişkiler içinde idi ve emrinde sürekli olarak muhafaza ettiği 15 bin kişilik birliği ve sayısız atlı Berberi[870] ile İspanyolların elinden Tlemsen'i alan Fas hakimi, karşısındaki İspanya sahillerini ziyaret etmeye çok da soğuk bakmıyordu[871]. Malta, Sicilya ve Berberistan sahilleri arasındaki Cerbe Adası, hiçbiri doğrudan Osmanlı Sultanı'nın emrinde bulunmayan müttefik deniz güçlerinin buluşma noktası hâline gelecekmiş gibi görünüyordu[872].

İspanya Kralı için bu saldırılar açık bir meydan okuma anlamına geldiğinden, reisleri cezalandırmak için gerekli tedbirleri aldı. Antonio Doria'nın papanın iki kadırgası ile birleşen 10 veya 20 kadırgası yaz aylarında 1000 İspanyol ile İfrîkıye'yi, oğlu tarafından yerinden edilen vergiye tâbi Tunus Beyini ve birkaç Arap'ı kuşatmak üzere yola çıktı[873]. İfrîkıye ve daha sonra Manastır uzun süren bir mücadeleden sonra 10 Eylül'de İspanyolların eline geçti ve Doria, Cerbe Adası'nda, adanın Müslüman yöneticisi Şeyh Süleyman'ı kendi tarafına çekmeyi başaran Turgut Reis'i aramaya çıktı[874], ama yakalayamadı[875]. Kayser Şarlken ise Sultan Süleyman'a yazdığı bir mektupta, hadiseyi çok önemsiz gibi göstererek, bunun sadece korsan reislerini cezalandırmak için yapılan bir teşebbüs olduğunu bildirdi[876]. Bu yüzden Salih Reis de sadece Cenevizlileri cezalandırma teşebbüsünde bulundu[877].

1551 yılında Sultan Süleyman, Cezayir Kralı'na, Fas hakimine; Turgut Reis'e Hristiyan düşmanlarına karşı yardım edecek 150 gemilik bir filonun hazırlanması için emir verdi. Babasının Cerbe Kalesi'ndeki ölümünden

sonra İspanya ile antlaşmasını altı yıllığına uzatan ve her yıl birkaç av şahininin yanı sıra 12 bin altın ödemeyi vaat eden Tunus Bey'i de bu hareketinden dolayı Osmanlıları karşısına almıştı[878]. Kasım Paşa, Cezayir'e beylerbeyi olarak tayin edilirken ve bu sayede Osmanlılar tarafından ilk kez resmen tanınmış olan Turgut Reis, yıllık 10 bin altın gelirle[879] İfrîkıye Sancakbeyliği'ne getirildi. Daha önce de bahsedildiği gibi Turgut Reis Doria'nın Cerbe'deki kuşatmasından dört kadırga ile kaçabilmişti[880]. Ayrıca Venediklilerin de saldırılarından başarı ile kurtuldu.

Bu arada Salih Reis yönetimi altında yüz üzerinde gemiden oluşan büyük bir Osmanlı filosu, Sicilya'nın kral vekilinden İfrîkıye'nin anahtarlarını talep etmek üzere İstanbul'dan yola çıktı[881]. Donanma Zenta önlerine geldi ve Şarlken, Barselona'dan İtalya'ya geçmek üzere olan Bohemya Kralı'nın hayatı için endişe duymaya başladı. Sicilya'da Lagosta ele geçirilip, talan edildi. Malta da korsanlardan büyük zararlar gördü[882] ve Goze Adası'nı ele geçirdiler. Denizde Aramont'a rastladılar ve bu donanmanın üç lideri, Rüstem Paşa'nın kardeşi Sinan, Salih Reis ve Turgut Reis bir araya toplanıp, aralarında birçok Fransız'ın bulunduğu Rodos Şövalyeleri tarafından savunulan Trablus Limanı'na geldiler. Yanlarında getirdikleri Aramont, sadece dokuz gün süren ve 14 Ağustos'ta Trablus'un teslim edilmesi ile sona eren kuşatmayı izlemek zorunda kaldı. Şehrin savunucusu Chambery Komtur'u [şövalye tarikatının yöneticisi] birkaç şövalye ile birlikte Malta'ya götürüldü. Cerbe tekrar Türk hakimiyeti altına girmek zorunda kaldı[883]. Doria'nın Turgut Reis'i adaların arasında 23 kadırga ile sıkıştırma denemesi Turgut Reis'in kurnazlığından dolayı başarısız kaldı[884]. Donanma, ancak son baharın sonlarına doğru İstanbul'a büyük bir zaferle varırken[885], Salih Reis ve Turgut Reis yaklaşık elli kadırga ile Preveze'de kış karargâhında kaldılar[886]. Girişimlerinin ödülü, Cezayir ve İnebahtı beylikleri oldu[887].

1552 yılının Haziran ayı başlarında Osmanlı gemileri Sinan Paşa komutasında tekrar Boğazlardan geçti ve yine Aramont gemide idi, ama bu sefer her hareket üzerinde nüfuzunu konuşturabilecek bir elçi sıfatı ile değil, sadece istenmeyen bir danışman olarak. Bu sefer önce Reggio talan edilip,

ateşe verildi ve Osmanlı kadırgalarındaki askerler Scaglia ve Polikastor'ya da indiler. Aramont, Kralı'nın müttefiki olan Salerno Prensi'nin mülklerini zor kurtardı. Türkler, Napoli önlerinde kral vekilinin burada toplanan az sayıda gemisi ile bir çatışmaya girdiler ve Procida'da Fransız Donanması'nı bekleyip, burada birleştiler. İki donanma da Terracina, Ponza Adalarında – ki burada Doria'nın 39 kadırgası geri püskürtüldü[888] - ve Porto Erocele'de görüldü. Bir tek Elbe ve Piombino Adası Fransızların önerisi doğrultusunda saldırıya uğramadılar. Eylül ayı geldiğinde Türk kadırgaları tekrar birkaç Fransız gemi eşliğinde Ayamavra'ya geri döndüler. Ancak Maltalılar Kapua kaptanının yönetimi altında denizlerde kaldığı için Turgut Reis altmış gemi ile geride kaldı[889].

1553 yılının bahar aylarında nihayet Trablus Beyi Murad Ağa İfrîkıye Limanı'nı kuşatma altına aldı. Oradaki Hristiyan komutanın emrinde ancak bin kadar, parası ödenmemiş asker vardı. Halkulvat (Goletta) da aynı üzücü durumda idi[890] ve İfrîkıye teslim olma aşamasına geldi[891].

Fransız gemileri, St. Blancard komutasında (Temmuz) Korfu sularında Fransa Kralı'nın "muhteşem" diye adlandırdığı Turgut Reis ile buluşmak üzere Doğu'ya yelken açtılar. Türk-Fransız filosu bir süre Cotrone ve Castello'da bekledi. Turgut Reis'in ve yardımına gelen Salih Reis'in emrindeki denizciler, Kral Henri'nin düşmanına ait olmayan hiçbir bölgede talana çıkmama yasağından çok da memnun değildiler. Pantelaria Adası'nı işgal ettiler ve geçen yılın rotasında devam ettiler. Fransızların isteği üzerine Cenevizli asilere ait Korsika Adası'nda Portovecchio'ya saldırı düzenlenip, Bastia ele geçirildi[892]. Bonifacio[893], sadece Türk-Fransız filosundan değil, kara tarafından da kuşatma altına alınmış olmasına rağmen, ele geçirilemedi[894].

Türklerin, Fransa'nın menfaatlerine hizmeti bununla sınırlı kaldı. Gerek İfrîkıye, gerekse Trablus'a sahiptiler; Cerbe Adası sultana vergi ödüyordu; Cezayir'i Barbaros Hayreddin Paşa'nın oğlu yerine Sancakbeyi Ali Bey yönetiyordu[895]; Fas hakimi yenilmiş ve oğlunun kesik başı İstanbul'a gönderilmişti. Fransızlar için daha fazla yorulmak, "travailler pour le roi de France" 16. yüzyılda, üstelik talan ve ganimet toplama yasağı varken, pratik siyasetçilere ve savaşçılara mantıksız görünüyordu. Böylelikle Turgut Reis

1554 yılında Adriyatik Denizi'nde, Preveze'de kaldı ve Fransızların hiçbir ricası, Cenevizlilerin kaybettikleri yerleri tekrar geri aldıkları Korsika'ya karşı harekete geçmesine ikna edemedi[896].

Türkler ancak Kral Henri'nin St. Blancard komutasındaki kadırgalarını Preveze'ye göndermesi ve kendi eli ile yazdığı bir mektupla "en muhteşem, en ulu, en güçlü, büyüklük gösteren ve yenilmez kral, Müslümanların büyük lideri Sultan Süleyman Şah'tan" yardım talep edince İtalya'ya doğru harekete geçtiler ve Turgut Reis ile Salih Reis'in genç kaptanları ve denizcileri, genç Piyale Paşa'nın yönetimi altında Piombino, Calvi, Elbe ve Bastia'ya (17 Ağustos 1555) akın ettiler[897].

1555 yılının sonunda Fransa ile İspanya arasında barış görüşmeleri başlamıştı. Bu yüzden 1556 yılında Hristiyan Batı'daki "kardeş" Kraldan Türk donanmasının Akdeniz'de Napoli ve Ceneviz sahilleri ve adaları önüne gelmesi yönünde hiçbir talep gelmedi.

1557 yılından beri hastalıklı, asık suratlı bir adam olan De la Vigne Fransız elçisi idi. Raporlarında sürekli olarak "köpek barbarlardan", bunların kibirlerinden ve inatlarından bahsediyor, – "tıpkı katır gibi, şeytan gibi[898]" olduklarını söylüyordu[899] - ve yalana meyilli olduklarından[900] şikâyet ediyor ve vezirlerin karşısında olmadık kaba hareketlerde bulunuyordu; bir seferinde Sultan Süleyman'ın Budin ve Macaristan'da başka önemli yerlere sahip olmuşsa, bunların Kralı sayesinde olduğunu iddia etmiş ve Rüstem Paşa, sultanın maddi açıdan bütün Hristiyanların toplamından daha güçlü olduğunu söylediğinde, sinirlenerek odadan ayrılmıştı[901].

Hıristiyanların, bu disiplinsiz, düzensiz ve vahşi insanları tek bir yaz mevsiminde Anadolu'ya geri gönderebilecek güçte olduğuna[902] ve bunun Fransızların Kale (Calais) Şehri'ni tekrar geri almak için yapacakları masraftan çok daha aza mal olacağına kesin olarak inanıyordu[903]. Selefleri hakkında ise "Krallarının menfaatine ve itibarına ters bazı aptalca hareketlerde bulunduklarını" söylüyordu[904]. Düşmanların arasında yaşadığına inanıyordu ve herkese bu şekilde davranıyordu[905].

Bu esnada Cezayir ile İspanya tarafından desteklenen Fas arasındaki yerel savaş devam ediyordu. Cezayirliler her ne kadar Bugia ve Oran'ı (1556) ele

geçirseler de daha sonra düşmanlarına yenilip, acımasızca katledildiler[906]. Malta gemileri – la Vigne ayrıca Cenevizlilerin de katıldığını belirtip, tedbirler alınmasını istemiştir[907] - Takımadalar'dan Suriye sahillerine kadar her yeri talan ettiler[908]. Divân-ı Hümâyûn, Fransa'dan Afrika'daki karışıklıklar[909] için yardım istedi, ama boşuna: Türk gemileri Oran'a tek başına hareket etmek zorunda kaldılar[910] Vezirler bu münasebetle Fransız elçinin yüzüne karşı "Fransızlar güvenilir değil, yalan söylüyorlar", diyordu[911].

Fransa'nın itibarı, Saint Quentin Muharebesi'nden sonra daha da azaldı, ama Sultan Süleyman dostu ve eski müttefikini bu kayıp karşısında yine de dürüstçe teselli etmeye çalıştı[912], ancak tüm Türklerin "lanet İspanyol'a[913]" duydukları nefrete rağmen, Fransa Kralı'na istediği iki milyon altını borç vermedi[914]. Prior'daki Sen Jan Şövalyelerine ait deniz gücünün Fransa tarafından yönetilmiş olması, karşılıklı ilişkilerin daha da kötüleşmesine sebep oldu: Türkler, kralın bu hadiseye müdahale etmesini istediler[915].

14 Mayıs 1558 yılında yüzden fazla gemi, Cezayir'de Turgut Reis'in yardımına gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı[916]. Türkler Suranto (Sorrento)'da 3 bin kadar esir aldılar ve donanma San Severino'ya gelerek, top ateşi ile karşılık verdikleri için şehri cezalandırdığında, Roma'da yeni bir panik yaşandı. 15 Temmuz'da Osmanlı donanması Port Mahon'a saldırmak üzere tekrar Fransız donanması ile birleşti[917]. Calvi'de durmalarına rağmen Türkler Korsika'yı bu sefer rahat bıraktılar, zira anlatılanlara göre, Kaptan-ı Derya tıpkı 1552 yılındaki seleflerinden birinde olduğu gibi, Napoli kral vekilinden para ve başka hediyeler almıştı[918]. Kaptan-ı Derya gerçekten de Tulon'da toplanan Fransız gemilerinin Villefranche, Bastide veya Nice'e saldırmak için çok zayıf ve yetersiz olduğu gerekçesi ile Eylül ayında geri çekilmeyi emretti[919]. Müttefik donanmasının kendisine eşlik etmesine bile izin vermedi[920].

Denizlerin beylerbeyi kaptan-ı deryanın Cenevizliler ile görüşmelerde bulunduğu ve Dorya'dan altın işlemeli ve ipek kumaşlar ve 4 bin skudi para

aldığına dair Fransızlar tarafından yapılan şikâyetlere resmi bir yalanlama getirilmedi. Ceneviz, bir süredir İstanbul'da, gerek kendi, gerekse Doğu'da kalan tek kolonisi Sakız Adası çıkarına ve buğday alımları konusunda[921] hediyeler ve yüksek bir vergi vaadi ile çalışan Tortorino[922] gibi kendi temsilcilerini barındırıyordu[923]. Cenevizlilerin Kaptan-ı Derya'yla bir vasallık ilişkisi sözü verdikleri ve Ceneviz'in topraklarına bu yüzden dokunulmadığı iddia edildi[924]. Ayrıca sultana son 10 yılda 400 bin altın ve veziriazama 100 bin altın vaat ettikleri de anlatılanlar arasında idi[925]. Sonuç olarak Kaptan-ı Derya'ya Anadolu'da bir beylerbeylik verildi[926].

Kuzey Afrika'daki karışıklıklar aynen devam ediyordu[927]. Osmanlı donanması 1559 yılında tekrar yelken açtığında, tarafsız Venedikliler Kıbrıs[928] için endişe duymaya başladılar ve o kadar heyecanlandılar ki, Venedik'in bir deniz kaptanı Draç'taki Türklere karşı bir korsan gemisi yüzünden düşmanlık başlattı[929]. Korfu, savunma durumuna geçirildi ve Temmuz ayında Türk gemileri Zenta önlerine geldi[930]. Ama Anadolu'da baş gösteren karışıklıklar, sultanın denizlerde aktif bir siyaset yürütmesini engellediğinden, o dönemde yapılan yeni Fransız-İspanyol barışı kendisinin çok işine geldi[931].

Ancak kısa bir süre sonra İspanya yine meydan okuyacak ve deniz savaşı yeniden başlayacaktı.

1559 yılının yaz aylarında Medina-Coeli Dükü Trablus'a saldıracak yeni bir filo hazırladı, ama mürettebat bu sefer İspanyol birlikleri yerine iyi silahlanmamış İtalyanlardan oluşuyordu. Bu yüzden denize açılmaktan vazgeçtiler ve Piyale Paşa 14 Kasım'da hiçbir düşmana rastlamadan İstanbul'a geri döndü[932]. Piyale Paşa'nın yokluğunu fırsat bilen Hristiyanlar, kış ortalarında İspanyol dükün yönetimi altında 54 Hristiyan gemisi ile, yerinden edilmiş olan şeyhinin Hristiyanlarla birleşmiş olduğu[933] Cerbe'ye doğru yola çıktılar. Kale, kısa bir kuşatmadan sonra teslim oldu[934]. Ada İspanya Kralı'na her yıl 6 bin altın, “dört devekuşu, dört ceylan, dört tay ve bir deve” gönderecekti[935].

1560 yılında Turgut Reis Cerbe'de Medina Coeli ve Doria tarafından kıstırıldı. Piyale Paşa, bu sefer Kaptan-ı Derya olarak yardımına koştu ve 15 Mayıs'ta adanın önüne geldi. Savaş üç gün sürdü: Piyale Paşa ikinci gün 20 kadırga zapt etmiş ve bir kadırgayı ateşe vermişti. İspanyol filosundan sadece 11 gemi kalmıştı. Kaptan-ı Derya'nın topçuları ile desteklenen çok sayıda Arap, bu esnada Cerbe Kalesi'ni karadan kuşatıyorlardı. Kale 70-80 topa sahip olduğu ve sadece su sıkıntısı çektiği için ele geçirilmesi biraz uzadı[936]. 27 Eylül'de muzaffer donanma Alvaro de Sande, Sancho de Leyva, Berenger de Requesens, Juan de Corona ve Medina Dükü'nün oğlu Guasto gibi birçok esir ve birçok haç işareti taşıyan bayrakla Sultan Süleyman'ın kendisini her zamanki gibi "ciddi ve melankolik"[937] bir biçimde karşıladığı ve İspanya'nın en iyi hanelerinden kölelerin, ezeli düşmanının kanlı bayraklarının, zapt edilen 21 kadırganın, kurtarılan hacıların ve diğer Müslümanların geçişini seyrettiği İstanbul Limanı'na vardı. "İspanyol dize getirildi", deniyordu İstanbul'da. "Artık Osmanlı'ya kim kafa tutabilir?"[938]

Takımadalar'da zafere rağmen "Portekiz" Ali Reis ("Ali Portuk") yönetimi altında 25 kadırga bırakıldı[939]. Maltalıların denizlerde görülmesi beklenemezdi ve İspanya'nın deniz gücü uzun bir süre için zararsız hâle getirilmişti. Bu yüzden Cezayir Beyi artık Halkulvat'ı geri almayı düşünebilirdi ve bunun için Sultan Süleyman'dan yardım talep etti[940]. Bunun üzerine emrine 15 kadırga verildi[941], ama bu sefer ancak daha sonra gerçekleşecekti[942]. 1561 yılında Osmanlı donanması sadece Lippari'de birkaç Sicilya gemisi zapt etti[943]. 1563 yılında İspanyollar Oran'da Cezayirlilere karşı savaştılar ve Ali Reis emrinde 30 kadırga olmasına rağmen, yerel savaş olarak kabul edilen bu mücadeleye müdahale etmedi[944].

Malta korsanları ile ilgili şikâyetler daha sonraları da bitmedi. Chevalier Charlu, Malta Şövalyeleri'nin hizmetinde korsan olarak büyük ün yaptı[945]. 1564 yılında Ali Reis korsanları cezalandırmak üzere 10 kadırga ile Rodos'a yöneldi[946]. Ama Türk gemilerinin aynı yıl içerisinde tekrar Elbe ve Korsika'ya kadar ilerlemesine rağmen, Maltalılar Çuha Adası

(Cerigo)’nı talan ettiler ve bu sefer de kaptan-ı deryanın Eylül ayında geri çekilmesinden sonra 30 kadırga Takımadalar sularında nöbet tutmak zorunda kaldı[947]. Daha o zamanlar bizzat Malta’ya karşı sefer düzenleme fikri konuşuluyordu[948]. Sultan Süleyman’ın nihayet İspanyollarla ittifak hâlinde olup, Kralı’na birçok hizmette bulundukları için İspanya’dan yardım bekleyen Sen Jan Şövalyeleri’nin Adası’na saldırma kararını kesinleştiren hadise, daha 1554 yılında[949] saldırıya uğrayan Penon de Vellez Kalesi’nin 1564 yılı sonlarında İspanyollar tarafından ele geçirilmesi oldu. Kalenin yenilen beyi İstanbul’a gelip, ateşi körüklemişti[950].

1565 yılı başlarında, Sultan Süleyman’ın torunu olup, Rumeli Beylerbeyi’nden dul kalan Şehzâde Selim’in kızı ile evlenen Budin Beylerbeyi Piyale Paşa Kaptan-ı Deryalığa getirildi. Kara birliklerinin serdarlığına da Kızılahmedli Mustafa Paşa tayin edildi. Osmanlı’nın o güne kadar gördüğü 150 gemilik en görkemli donanma, İstanbul Limanı’nda 50 bin askeri aldı. Ayrıca Suriye ve Mısır’dan da gemiler istendi[951] ve 1 Nisan’da, Cezayirli elçilerin yeni havadislerle İstanbul’a geldiği gün, donanma yelken açtı[952].

Venedik Kıbrıs için, İspanya’nın kral vekili de Sicilya ve Napoli sahilleri için endişe duymaya başlamışlardı. Türkler tarafından uzunca bir süredir ihmal edilen ve dinî karışıklıklar sebebi ile zayıf düşmüş Fransızlar[953] Provans’a bir saldırı düzenlenebileceğinden endişeleniyorlardı[954]. Ama tüm beklentilere rağmen, büyük filo Malta’ya yöneldi[955].

Rodos’u kaybettikten sonra, şövalyelerin yeni merkezi hâline gelen muhkem şehrin kuşatması Haziran ayında başladı. Osmanlı himayesi altındaki yeni korsan Uluç Ali Reis ve Turgut Reis Osmanlı deniz ve kara birliklerine katıldılar. Şövalyeler sayıca azdı, ama kaleleri oldukça güçlü ve uzun süredir üstün Türk gücüne karşı savunmaya hazır tutuluyordu. 23 Haziran’da Saint Elme Kalesi işgal edildi. Turgut Reis bu taarruz sırasında hayatını kaybetti. Olağanüstü yiğitliğine ve kurnazlığına büyük saygı duyan tüm dindaşları ve soydaşları bu yaşlı reisin ölümüne çok üzüldüler. İki kadırga naaşını, toprağa verildiği Trablus’a getirdi[956]. Saint Anjelo (Anga) ve Saint Mişel (Mihail) kaleleri bu esnada yeni bir taarruza olanca güçleri

ile direndiler. Garcia de Toledos'un yönetimi altındaki İspanyollar adaya ulaştı. Eylül ayı geldiğinde geri dönüş emrinin verilmesi gerekti. Mustafa Paşa, Ekim ayında 60 kadırga ile Malta'yı fethedemeden geri döndü. Yine de her yerde 1566 yılının bahar ayında inatçı şövalyelere karşı savaşın tekrar başlatılacağı fikri hakimdi[957]. Kimileri de üstad-ı âzam Jean de la Valette'nin, İspanya'dan gelen para yardımları ve yanlarında ayrıca 3 bin İsviçreli de getiren Pompeo Colonna ve Don Garcia komutasındaki yardımcı birliklerin ve François de Brissac, Strozzi, La Riviere, de Clermont, Talart, de Guiche gibi macera peşinde koşan genç Fransız asilzâdelerin adaya gelmesine rağmen, Sicilya'ya yerleşeceğini iddia ediyorlardı.

Ama üstad-ı azam (Jean de la Valette) muhkem başkentinde kaldı ve Batı'nın tüm ülkelerinden gelen bu kadar çok Hristiyan yardımcı birlikleri, Sultan Süleyman'ın tekrar Macaristan'a yönelmiş olduğu bir zamanda Türkler üzerinde daha da büyük bir etki yarattı. Bu yüzden Malta'ya ikinci bir saldırı düzenlenmedi ve Zigetvar'ın fethini görmeyecek olan Sultan Süleyman, Rodos Şövalyeleri'nin ikinci merkezinin de fethedildiğini görmekten mahrum kaldı[958]. Trablus Sancakbeyliği'ne getirilen Uluç Ali Reis'e bu bölgede mevcut durumu özenle koruması görevi verildi[959].

Korsanların dur durak bilmeyen faaliyetleri sayesinde Kuzey Afrika'da sancakbeyleri ve vergi veren "krallar" ile kurulan Osmanlı hakimiyeti bundan böyle de korsanların cesaretleri ve faaliyetleri ile muhafaza edilecekti, zira Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi deniz gücü, tazminat ödeyerek görevden ayrılmayı tercih eden tayfalar yüzünden bir dereceye kadar mürettebat sıkıntısı içindeydi[960]. Önce Hristiyan ülkelerde köle veya halkın içinden gelen sâde birer insanken, talihlerinin yardımıyla yüksek makamlara erişen ve takdir edilmek üzere Sultanın huzuruna çıkma şerefine nail olan, maceraperest ve yağmadan zevk alan bir Barbaros, bir Turgut ve Uluç Ali Reis gibi reisler, Batı Akdeniz'deki Türk üstünlüğü görüntüsünün vazgeçilmez şahsiyetleriydi. Bu üstünlük olağanüstü yeteneklere sahip bu şahsiyetlerle birlikte günün birinde tekrar sona erecektir.

Piyale Paşa, daha Sultan Süleyman'ın hayatta olduğu zamanlarda Cenevizlilerin Doğu Akdeniz'deki sığınakları; İspanya Kralı'nın korsanlarına sığınak ve erzak sağladığı, kaçak köleleri barındırdığı ve

Maltalılara yardım ettiği iddia edilen ve o güne kadar ancak etkili ve kurnaz bir diploması ile yakayı sıyırmayı başaran Sakız Adası'nı nihayet ele geçirmeyi başarmıştı. Mazereti, iki yıldır ödenmeyen vergi olmuştu, ancak Türkler Rum nüfusun Cenevizlilere karşı düşmanca tutumundan haberdardı. 14-15 Nisan 1566 tarihinde adayı yöneten Giustiniani ailesinin 12 üyesi esir alındı ve İstanbul veya Kefe'ye gönderildi[961]. Sakız Adası bu hadise üzerine ticaretteki konumunu kaybetti ve kısa bir süre sonra komşusu Bozcaada gibi fakirliğe düştü.

Bundan sonra Osmanlılar ve Batı'nın Hristiyan güçleri arasındaki ilişkiler, Fransız müttefik olarak Urbino Dükü'nün ve baharat ticaretine girmek isteyen Ferrara Dükü'nün[962] ve aynı amacı takip eden[963] Portekiz Kralı'nın ara sıra gelen elçilik heyetleriyle sınırlandı. Hatta bir seferinde papa ile gizli yazışmalar yapıldığı bile iddia edildi[964].

Doğu Avrupa'nın Hristiyan devletlerinden, uzun bir süredir Türk ittifakına, yani Tatar ve Boğdan sınırındaki barışın korunmasına vazgeçilmez bir devlet prensibi olarak bakan Lehistan Krallığı ilk sırada geliyordu.

Bir süredir Özi (Dinyeper) çağlayanlarının yakınlarındaki adalarda yaşayan, çoğunlukla Ortodoks inancına sahip Hristiyanlar olan ve doğal düşmanları ile rakipleri tarafından yakıp-yıkıcı, evsiz-yurtsuz olarak "Kazaklar" diye adlandırılan eşkıya takımı sınır boylarındaki barış için tehlike arz ediyordu. Bu durum, Kırım'da Tatar gücünün birleşmesinden sonra 1510 yılından itibaren çok daha güçlü bir şekilde gelişti. Özi Nehri kenarındaki Leh komutanlar, özellikle de Ostajef Daszkiewicz, yüzyılın ilk otuz yılı içerisinde, genelde, kahramanlıkları veya acımasız eylemleri yüzünden hiçbir sorumluluk taşımadan, Kazakların hizmetlerine başvuruyorlar hatta bu kaçak köylü ve askerleri, bu eşkıyaları sıkı bir askerî düzene sokmaya çalışıyorlardı. Ama Kazaklar 1576 yılına kadar düzenli birlikler değildiler ve Lehistan tarafından da kendilerine herhangi bir ücret ödenmiyordu. Zaporog Kazakları, yani Dinyeper Çağlayanları halkı, uzun mızrakları ve tüfenkleriyle gerek yaya, gerekse atları üzerinde savaşmayı biliyorlardı ve korsan olarak küçük şaykalar üzerinde düşman bölgesine girip, kazanç ve ün aramaya çıkıyorlardı[965].

Ruslar, Tatarlara ve kimi zaman limanından buğday, odun, kürk ve havyar yüklü kadırgaların ve daha küçük gemilerin İstanbul'a gönderildiği Kefe'deki karşı mücadelelerinde genelde bunların müttefikleri oluyordu[966]. Yine de, Osmanlı Hazinesi'nden her yıl 14 bin altın alıp, değerli samur kürkleri satın almak üzere Moskova'ya gelen İstanbul'daki bir Ermeni veya Rum "büyük tüccarına" ait kervanların geçişine izin veriyorlardı, zira biliyorlardı ki, bu kervanları durdurmaları onları yok edecek bir savaşın başlaması anlamına gelirdi[967]. Ganimet ve kölelerle eve dönen Tatarlar, kendi adına çalışan tüccarlar, sultanın Müslüman veya Hristiyan uyrukları, bunların hepsi Kazaklara mal ve kazançlarından gümrük ödemek zorundaydılar. Lehistan Krallığı'nın sınır kaleleri onlara sığınak sağlıyordu. Braclaw, Kaniew ve Çerkaski'de onları barındıran ve mallarını düşük fiyatlara alan dostları vardı.

Kaydı hayat şartıyla liderlik yapacak, seçilmiş bir Hatmanları henüz daha yoktu. Aksine her zaman, onları kendi amaçları için kullanmaya hazır, cesur, hırslı, fakir veya müsrif, maceralara meyilli bir Leh asilzâdesi buluyorlardı. Bunlardan ilki, tecrübeli diplomat Hieronimus Laski'nin bir akrabası olan Albert Laski oldu[968]. Yetenekli, ama bir o kadar huzursuz ve istikrarsız bir adam olan Laski, ün peşinde idi: Özi Nehri kenarındaki Tatar kalelerine Osmanlılar'a, İmparatora ve Boğdanlı Aleksandru Lapuşneanu'ya saldırıyorlardı. Boğdan Prensi'ne karşı Despota bir seferinde yardım etmiş ve bunun için kendisine önemli bir yer tutan Hotin Kalesi verilmiş ve Boğdan Prensi'nin halefi olarak tanınmıştı[969]. Kazaklar işte bu adam şahsında, birçok defalar kendilerine liderlik edecek sevilen birini bulmuşlardı. Başka bir Leh asilzâde olan Pretwitz, 1554 yılında yine Kazaklarla Tatar bölgelerinde akına çıkmıştı[970]. Nihayet atalarından biri Boğdan'ın büyük prensi Stefan olan Çerkaski Starosta[971] Stefan'ın kardeşi Rus/Litvanyalı Dimitraşko Wiszniewiecki şahsında sürekli bir lider buldular. Lehistan'da Kaniew ve Çerkask valisi olarak atanması reddedilen Wiszniewiecki, 1549 yılında Türklerin tarafına geçti. 1560 yılında tekrar Hristiyanların tarafına geçerek, Tatarların Azak şehrine saldıracağı söyleniyordu[972]. Despotun idaresi sona erip, isyancı Boyarların başına Stefan Tomşa geçtiğinde, Boyarların diğer bir partisi tarafından büyük

vaatlerle çağrılan ve Rusları kendi tarafına çekebilmek için Lehlere yine ihanet eden Wiszniewiecki, Boğdan'a saldırdı. Yanında Leh dostu Piasecki ve çoğu Kazaklardan oluşan üç bin atlı ve birkaç top vardı. Rakibinin daha üstün ordusu ile karşılaştığında Seret Nehri'nde esir alındı ve yoldaşları ile birlikte İstanbul'a gönderilerek, Lehlerin tüm arzlarına ve ricalarına rağmen acımasız bir ölüme mahkum edildi. Emrindeki askerlerden iki yüzü Türklere köle oldu[973].

Bu tür barış ihlalleri için Divân-ı Hümâyûn nezdinde özür dilemek üzere birçok elçi İstanbul'a geliyordu ve sultana samur kürkler, altın yaldızlı gümüş kupalar, av köpekleri ve beyaz şahinler getiriyorlardı[974]. Örneğin Nikolas Bohusz 1550 yılında kralının Özi'ye yaptığı bir saldırı için bu şekilde özür dilemeye çalışmıştı[975]. Stanislas Teczynski aracılığıyla eski ateşkes antlaşması yeni Kral Sigismund August adına 1553 yılına kadar uzatıldı – tabii ki Türk geleneklerine göre sadece "Şahların Şahı Osmanlı padişahının ölümüne kadar"[976]. 1563 yılında Georg Jaszlowiecki İstanbul'a gelerek Wiszniewiecki adına af diledi, ama Wiszniewiecki'nin Osmanlı Devleti'ne ihanet etmiş olarak muamele görmesini engelleyemedi.

1564 yılının sonlarına doğru, Sultan Süleyman'ın en büyük oğlu Şehzâde Selim veliaht olarak belirlendiği ve kararlaştırılan ateşkes antlaşmasının Selim'in gelecekteki iktidarı için de geçerli olmasını sağlamak üzere[977] barış yeniden onaylandı[978].

Lehler, Tatarları ezeli düşmanları olarak gören Ruslara karşı Türkleri doğal müttefikleri olarak görüyorlardı[979]. 1552 yılında Tatarlar Moskova sınırlarına saldırmışlar ve Kırım'a binlerce köle götürmüşlerdi[980]. Rusların 1557[981] yılındaki intikam seferinden sonra Tatarlar 1559 yılının kış aylarında "ülkede yaşayan zavallı insanların âdetleri üzere iyi bir yemek ve içecekten başka bir şey düşünmedikleri bir zamanda[982]" yine Çar'ın topraklarına saldırdılar. Ruslar tabii ki bundan önce Tana'da olduğu gibi düşük rütbeli olmasına rağmen, diğer subaylara kıyasla bağımsız bir konuma sahip[983] bir beylerbeyinin yönetimde olduğu Azak ve Kefe'yi

tehdit etmişlerdi[984]. Rivayete göre, bir yıl sonra Boğdan Prensi'ne Tatarlara Ruslara karşı yardım etme emri verilmişti[985].

Altmışlı yıllarda nihayet Moskova ve Lehistan arasında savaş başladığında, Leh Kralı Sigismund August 1564 yılında gönderdiği görkemli bir elçi topluluğu aracılığıyla silahlı yardım talep etti ve elçi Jaszlowiecki'ye Tatarların komşu Hristiyan Çarın topraklarına saldıracaklarına dair söz verildi[986].

Böylelikle Sultan Süleyman'ın son hükümdarlık yıllarında Batı müttefik sistemine bir de Doğu müttefikler eklenmişti. Osmanlı İmparatorluğu, bilindiği gibi artık Avrupa'nın diplomatik ilişkilerine ve karşılıklı, çoğunlukla yenilenen antlaşmalara dayalı yeni siyaset oluşumuna aktif olarak katılıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'na bu yeri kazandıran, Müslüman Doğu'nun artık hasta ve yaşlanmış sultanı ve mücadeleden korkmayan Osmanlı savaşçı sınıfı idi.

Sultan Süleyman'ın uzun ve görkemli, zafer dolu iktidarının ilk yıllarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki konumu kesinleşmişti. Hiçbir Hristiyan güç, Osmanlı toprağını azaltmak için Osmanlı İmparatorluğu'na karşı açık bir saldırıya cesaret edemezdi. Tüm diplomatik tertipler, Osmanlıların, Bizans İmparatorluğu'nun sınırlarına eşit olan ve sadece Macaristan'da bu sınırları biraz aşan doğal sınırları içinde devam edeceği üzerine kurulmuştu. Fransa ve diğer devletler için Doğu Avrupa'da böyle bir siyasi oluşumunun varlığı vazgeçilmezdi. Türkleri papadan sonra ikinci bir "Deccal" olarak gören Protestan lideri Luther'in tüm uyarılarına ve kehanetlerine rağmen[987], Almanya'daki Protestanlar, dinî özgürlüklerini kısa bir süre sonra kaybetmemek için Sultan Süleyman'a Alman Kayser'in komşusu olarak ihtiyaç duyuyorlardı. Ortaçağın prensiplerinden ve önyargılarından uzaklaşmış yeni Avrupa için gittikçe daha önemli bir dogma hâline gelen siyasi dengede, Türkler ve "kadiri mutlak" padişahları, hiç kimsenin artık ellerinden alamayacağı ve alınabileceğine de ihtimal vermediği mutlak yerlerini almış bulunuyordu.

782 “Aderunt ex finitimis provintiis omnes fideles populi, solum christianam expeditionem”; Schwandtner (Abrosiana’nın Milano el yazmasından alıntı).
783 Busbecq, s. 101: “Immensae Imperii opes, viras integrae, armorum usus et exercitatio, miles veteranus, victoriarum assiduitas, laborum patentia, concordia, ordo, disciplina, frugalitas, vigilantia”; “silentium et modestia ...; nullum murmur ..., nulla concursatio ..., summa quies”; s. 5.
784 Aynı eser, s. 55.
785 “Barbares corruptibles ... et sans foy” der Fransız bir temsilci; Charrière, II, s. 8. Karşılaştırma için bk. Gerlach, aynı yer.
786 s. 210-211.
787 “Tantos longinqui temporis felicitas huic genti spiritus fecit, ut nihil iniquum putet quod velit, nihil aequum quod nolit”; Aynı eser, s. 69 ve devamı.
788 “In utramque partem Turcae volent esse immodici, sive honorem amicis deferant, sive hostes per contumeliam dedignantur”; Aynı eser, s. 57.
789 “Turcarum more, qui fuco omnes res gerere solent”; Verancsiscs, “Mon. Hung. Hist.”, III, s. 235.
790 Aynı eser, V, s. 225.
791 “Sagittas esse Dei quae a proposito scopo non aberrarent”; Busbecq, s. 176. Karşılaştırma için bk. Aynı eser, s. 182.
792 “Mon. Hung. Hist.”, VI, s. 188; Charrière, II, s. III, s. 823-824.
793 Cilt II, son bölüm.
794 Busbecq, s. 3-4.
795 “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 178; Busbecq, s. 69 ve devamı.
796 “Omnia cum eodem simul decesserunt”; Aynı eser, VI, s. 133.
797 “Nulli fere Dyvan eis pretereunt, quibus aut exploratores aut tabellarios non et mittant et recipiant, fitque studio et diligentia huiusmodi, ut pene quotidie, sive domi in otio, sive foris in bello agant, omnia intelligant quecumque et in suis provinciis et in regis nostris gerantur”; “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 220-221.
798 Hurmuzaki, II, s. 247, No. CCXVIII.
799 Busbecq, s. 185.
800 Hurmuzaki, II, s. 229.
801 Karşılaştırma için bk. Busbecq’in selefi Malvezzi hakkında değerlendirmesi, s. 3.
802 Aynı eser, s. 129.
803 Hurmuzaki, II, s. 106.
804 Karşılaştırma için bk. Busbecq, s. 183.
805 “Mecum est fortitudo totius mundi et virtus firmamenti ... Multarum aliarum ditionum superiori tempore ad aulam meam confugientum”; Kanunî’nin 1562 tarihli mektubu; Busbecq, s. 271 ve devamı.
806 “Maiestati Vestrae, cuius vel minimos motus maximam laesionem putant. Adeo potens est veterum odiorum recordatio”; Hurmuzaki, II, s. 100-101; Yıl 1553.
807 Busbecq, s. 153.
808 Busbecq, s. 36, 180-182.
809 Hammer, II, s. 213.
810 Karşılaştırma için bk. Busbecq, s. 163 ve “Mon. Hung. Hist.”, VI, s. 127.
811 Hurmuzaki, II, s. 112.

812 “Rex vester non habet fidem”; Aynı eser, s. 107.
813 “Potentissimus ac serenissimus christianorum electus Caesar Ferdinandus”, ama: “invictissimus, ter maximus ac potentissimus Turcarum Imperator, princeps clementissimus”.
814 Busbecq, s. 58, 200 ve devamı.
815 “Mon. Hung. Hist.”, VI, s. 105.
816 Charrière, II, s. 99.
817 Sanudo, Diarii XL, s. 700.
818 Aynı eser, XXXIX, s. 268.
819 Aynı eser, s. 119; Gevay III; Charrière, I, s. 117.
820 Aynı eser, XLI, s. 116-118.
821 J. Ursu, La Politique Orientale de François, I, Paris 1908, s. 36, Not 2.
822 Lodovico’nun kardeşi Giorgio Gritti’nin 1531 yılında Paris’te muhtemelen özel işler için bulunuşu hakkında bilgi için: Ursu, s. 60-61.
823 “Al più degno principe delli principi, signori delli signori de la lege del Messias Jesu, gran restaurator de la christianita”; Charrière, II, s. 13, Not.
824 Charrière, II, aynı yıl hakkında. Karşılaştırma için bk. Sanudo’daki raporlar. Rincon’a ait herhangi bir rapor yoktur.
825 Ursu, s. 76.
826 Temmuz 1533. Aynı eser, s. 77.
827 Gevay VI, s. 34, 57; Ursu, s. 79-80.
828 Karşılaştırma için bk. Cilt II, s. 376 ve devamı.
829 Ursu, s. 175.
830 Ursu, s. 88 ve devamı.
831 Charrière, I, s. 283 ve devamı; Nouradounghian, Recueil, I, s. 83 ve devamı.
832 Charrière, II, s. 315, Not.
833 Cilt II, s. 380.
834 Charrière, I, s. 327-328.
835 Cilt II, s. 380.
836 Aynı yer.
837 Charrière, aynı yıl hakkında.
838 Ribiar, Papiers d’État I, s. 116; Ursu, s. 116-117.
839 Ursu, s. 136 ve devamı.
840 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 113, 172; Albèri, XIV, s. 139.
841 Busbecq; Albèri, XIV, s. 158.
842 Busbecq, s. 111. Busbecq, ortak inançları olan İslâm’ın Osmanlılar için İranlılara karşı savaşmak için bir engel teşkil etmediği cevabını vermiştir. Aradaki fark, İran Şahı’nın Sünni Türkler için Rafızi bir Şii sayılırken, Şarlken ve Fransuva’nın Katolik olması idi.
843 Hammer, Yıl 1540.
844 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 113.
845 Cilt II, s. 378-379.
846 Charrière, I, s. 459.
847 Charrière, I, s. 522 ve devamı.
848 Aynı eser, s. 526. Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 852.

849 Giovio: Charrière, I, s. 555, Not.
850 Giovio: Charrière, I, s. 564, Not.
851 Charrière, I, sonda; Karşılaştırma için bk. Ursu, son bölüm.
852 Aynı eser, s. Veltwyck'in "saige et reservé" olduğunu yazıyor Montluc; Charrière, I, s. 600.
853 Aynı eser, s. 621 ve devamı.
854 Aynı eser, II, s. 38. "Ce n'estoit à l'empereur mectre loy, ne condition á la dicte trefve, mais bien les recevoir de luy, ou laisser les choses en leur estat" - 1548 yılında İspanya Prensi'nin bir elçisi de gelmiştir; Aynı eser, s. 84. 19 Haziran 1547 yılında barış Şarlken tarafından yenilenmiş ve 1 Ağustos'ta Augsburg'da onaylanmıştır. Karşılaştırma için bk. Aynı eser, s. 40.
855 Aynı eser, I, s. 593, Not.
856 Ursu, s. 177.
857 Charrière, II, s. 280, Not.
858 Charrière, II, s. 53, Not. Kral, Pierre Gille ve Guillaume Postel'i İstanbul'a aslında "livres principallement á langues grecque et hebraique, des plus anciens qu'il pourriot trouver" (bulabilecekleri kadar eskiden kalma Yunan ve İbrani dillerinde kitaplar) satın almaya göndermiştir; Aynı eser, s. 110, Not.
859 Aynı eser, aynı yer.
860 Şarlken, hasta olduğu günlerde sıkıntılarını kendisi için özel olarak üretilen saatlerin ayarını yapmakla geçiriyordu. Karşılaştırma için bk. Charrière, II, s. 95, Not. 297, Not 2, 444, Not; III, s. 266-267, Not.
861 "Sans toutes fois apporter un seul petit présent, fust-il d'une orloge ou d'un panier de fruict, et qu'il n'a petit Sciote, Ragusois, Vallacque ou Moldave qui vienne à la Porte du Grand-Seigneur les mains vides"; Hurmuzaki, Ek I, s. 17, No. XXXII.
862 "Jamais ambassadeur ne chemina en tel ordre et equipage"; Charrière, II, s. 52 ve Not.
863 Aynı eser, s. 66, 68, Not.
864 Aynı eser, s. 89-90.
865 Leunclavius s. 795; Charrière, I, s. 624.
866 Aynı eser, II, s. 95, Not. s. 73-74, 82, 98; "Commemoriali", VI, s. 265, No. 167.
867 Charrière s. 103. Turgut Reis'in 1550 yılında ilhakı, Aynı eser, s. 112-113. Karşılaştırma için bk. Aynı eser, s. 115-117.
868 Aynı eser, s. 115-117.
869 Varese, Storia di Genova VI, s. 335 ve devamı.
870 Albèri seri III, cilt I, s. 87.
871 Charrière, II, s. 117, Not.
872 Albèri, XIV, s. 119.
873 Charrière, II, s. 120-122; Karşılaştırma için bk. Hammer, II, s. 294-295, özellikle Halkokondylas 1556 baskısının son bölümünde Stella.
874 Charrière, II, s. 122-125, 131, 139; Varese s. 335 ve devamı.
875 Karşılaştırma için bk. Varese s. 340-342.
876 Lanz, Politische Korrespondenz Karls V (Şarlken'in Siyasi Yazışmaları), III, s. 9.
877 Charrière, II, s. 126.
878 Aynı eser, s. 130-131, 136, 138-139.

879 Charrière, II, s. 140-143 ve Not. 1552 yılı başlarında Salih reis yıllık 50 bin altın gelir ile Afrika'nın tamamından sorumlu beylerbeyi olarak atanmıştır; Aynı eser, s. 177.
880 Aynı eser, s. 144-145.
881 Aynı eser, s. 159.
882 Aynı eser, s. 145-151, 156, Not 1.
883 Aynı eser, s. 158-165; Karşılaştırma için bk. s. 301, Not 1.
884 Varese s. 340-342.
885 Charrière, II, s. 164-165.
886 Aynı eser, s. 167. Akıbetleri hakkında s. 177, 181, Not. 182, Not.
887 Aynı eser.
888 Yedi tanesini kaybetti; Varese, VI, s. 345.
889 Charrière, II, s. s. 201, 209, 211-213, 217 ve devamı, Not. 231, 233-235, 239, 247, 254-255.
890 Aynı eser, s. 256-258.
891 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 113, 119.
892 Charrière, II, s. 260, 264-265, Not. 273-275.
893 Aynı eser, s. 277 ve devamı, Not. 291, 306, 308.
894 Varese, VI, s. 357 ve devamı.
895 Charrière, II, s. 379, Not.
896 Aynı eser, s. 319-320, Not; s. 321-322, Not. Fransız temsilci Codignac, Amasya'ya sultanın yanına gitmişti; Aynı eser, s. 327, Not; s. 330, Not.
897 Charrière, II, s. 331-333, 346 ve devamı, 351-354, Not.
898 Aynı eser, s. 397, 415, Not. 451, Not.
899 Aynı eser, s. 397, 415, Not. 451, Not.
900 Aynı eser, II, s. 388, Not.
901 Busbecq, s. 189 ve devamı.
902 Charrière, II, s. 397.
903 Aynı eser, s. 474, Not. Türk donanmasının 1556 yılındaki durumu hakkında bilgi için: Hurmuzaki, VIII, s. 72, 77.
904 "Ces messieurs ont fait icy de grandes sottises, qui ne servent que pour empescher le service dudict roy et donner mauvaise réputation"; Charrière, II, s. 377.
905 Aynı eser, s. 384, 395, Not.
906 Charrière, II, s. 399; Karşılaştırma için bk. s. 403. 1555 yılının sonlarına doğru İstanbul'u ziyareti hakkında bilgi için: Verancsiscs, "Mon. Hung. Hist.", V, s. 102; ayrıca Aynı eser, s. 235-236 ve devamı. Tunus'ta Benefert Limanı'nın ele geçirilmesi ve İspanyol sahili ile adalarına saldırılar (1557-1558) hakkında bilgi için: Hammer, II, s. 299.
907 Charrière, II, s. 391.
908 Busbecq, s. 188-189.
909 Charrière, II, s. 379, Not.
910 Aynı eser; Karşılaştırma için bk. s. 381.
911 "Gallos esse leves; Gallos esse mendaces"; Aynı eser, s. 385.
912 Aynı eser, s. 406, Not.
913 Aynı eser, s. 419: "il diabolico et maladetto rè di Spagna".
914 Aynı eser, s. 414, Not. s. 425, 453 ve devamı.

915 Aynı eser, s. 456.
916 Aynı eser, s. 457 ve devamı, 461, Not. 462 ve Not. 464 ve Not. 472.
917 Charrière, II, s. 487.
918 Karşılaştırma için bk. Aynı eser, s. 491-493, Not ve Varese, VI, s. 346.
919 Charrière, s. 501.
920 Karşılaştırma için bk. Aynı eser, s. 508 ve devamı, Not. 516 ve devamı, 520, 521, Not. 524-525 ve devamı.
921 Karşılaştırma için bk. Aynı eser, s. 746 ve devamı, Not.
922 Aynı eser, II, Yıl 1558, s. 433.
923 Aynı eser, II, s. 528.
924 Aynı eser, s. 525-526.
925 Aynı eser, s. 528.
926 Aynı eser, s. 548, Not.
927 Cezayirliler 1558 yılında İspanyollara karşı zafer kazandıklarını iddia etmişlerdi; Aynı eser, s. 533.
928 Aynı eser, s. 557, Not. s. 559, Not.
929 Aynı eser, s. 573-574; Karşılaştırma için bk. s. 584, Not.
930 Aynı eser, s. 599.
931 Aynı eser, s. 583 ve devamı; Karşılaştırma için bk. s. 588-589, Not 1, 598, Not.
932 Aynı eser, s. 600, Not.
933 Şubat-Mart 1560.
934 Forgach, s. 237 ve devamı.
935 Hammer, II, s. 301: Kâtip Çelebi, Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr.
936 Charrière, II, s. 611-612, Not. s. 614, Not. 616, 620, 625-626 ve Not; Busbecq, s. 165 ve devamı; Forgach, s. 250 ve devamı; Hammer, II, s. 301-302: Kâtip Çelebi; Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 886.
937 "Eadem erat frontis severitas et tristitia"; Busbecq, s. 168.
938 Aynı eser, s.; Karşılaştırma için bk. Varese, VII, s. 37.
939 Charrière, II, s. 628.
940 Aynı eser, s. 628-629.
941 Aynı eser, s. 631.
942 Aynı eser, s. 646, 652, 657, 659.
943 Aynı eser, s. 661; Karşılaştırma için bk. s. 665-666, 674, 695-696: Porsuk Ali Reis 20 kadırga ile Ege Denizinde idi; s. 701, Not: Venedikliler ile Adriyatik Denizi'nde anlaşmazlıklar; s. 713 ve devamı: Fransa'nın müttefiki Sanpier Ornanos'un Cezayir'e seyahati; İstanbul'a gönderilir; Karşılaştırma için bk. Varese s. 43; Charrière, II, s. s. 718, Not; Oran'a gidecek İspanyol kadırgaların kaybı; 718-719; s. 724 ve devamı, Not.
944 Charrière, II, s. 724-726, 737, Not. 740, 749-751.
945 Aynı eser, s. 737, 743.
946 Aynı eser, s. 744.
947 Aynı eser, s. 755, Not. 757.
948 Aynı eser, s. 768.
949 Hammer, II, s. 299.

950 Charrière, II, s. 770; Romanin, Storia Documentata di Venezia, VI, aynı yıl hakkında.
951 Charrière, II, s. 770-772, 777.
952 Aynı eser, s. 782, 784-785.
953 Ayrıca “Mon. Hung. Hist.”, VI, s. 261.
954 Charrière, II, s. 786; Karşılaştırma için bk. s. 790-791. Gerçekten de bazı korsanlar Fransa sahillerinde soyguna çıkmıştı; Aynı eser, s. 799.
955 Aynı eser, s. 787-789.
956 Aynı eser, s. 800, Not. 801, Not; Hammer, II, Üçüncü yıl; Vertot, Histoires de chevaliers de St. Jean. Kaynak olarak ayrıca Sansovino’nun eserinde Vandonio s. 414 ve devamı; Uberto Foglietta, Opera s. 259 ve devamı; Hammer, II, s. 305-306’da Gryphius; ayrıca Forgach, s. 390.
957 Aynı eser, s. 802, 804-806, 808, Not.
958 Karşılaştırma için bk. Charrière, II, s. 809, Not. 810, Not. 811, Not. 812, Not; Forgach, s. 461.
959 Hurmuzaki, VIII, s. 112, No. CLV. Karşılaştırma için bk. Gerlach, s. 50.
960 Alman elçinin 1557 yılında ifadesi: “Omnes fere etiam duplo et triplo stipendio redimunt se Albèri, XIV, s. incuria remigii”.
961 Sakız Adası’nın Girolamo Giustiniano tarafından Fransızca yazılan tarihine göre Jacobus Paleologos’un daha geç tarihli raporu. Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 901-902; ayrıca Gerlach, s. 50, 161; Crusius, Turcograecia, Basel 1584, s. 512-513.
962 Albèri, seri III, cilt I, s. 165.
963 Charrière, II, s. 512, 537, 618. 1557 yılında sahte bir Türk elçi Ferrara’da bulunuyordu; Aynı eser, s. 381. Daha sonra Hollanda’daki reformistlerin lideri Oranya Prensi’nin elçileri İstanbul’a geldi; Aynı eser, III, s. 59, 199, Not.
964 Hurmuzaki, II, s. 118, Yıl 1553.
965 Jorga, Pretendenti domneşti - Denkwürdigkeiten der Rumänischen Akademie, XIX, s. 203-204 = 11-12.
966 Hurmuzaki, XI, s. 63, No. LXXXIX.
967 Aynı eser, Ek II, I, s. 217-218.
968 Laski’nin Albrecht Kraushaar’ın kaleminden biyografisi, Olbracht Lacki, Wojevoda Sieradzki, Varşova-Krakov 1882, 2 cilt.
969 Jorga, Pretendenti Domneşti, s. 221-222 = 29-30; Özi hakkında: Hammer, II, s. 212.
970 Hurmuzaki, XI, s. 48.
971 “Starost”, eski Lehistan’da kralın verdiği bir timarı yöneten kişi (ed).
972 Aynı eser, s. II, s. 362; Karşılaştırma için bk. Ek 1, s. 18, No. XXXIII; Charrière, II, s. 632, 647-648, 651, 672.
973 Jorga, Nouveaux Matériaux à l’histoire de Jacques Basilikos l’Héraclide, dit le Despote, Bükreş 1909, s. 8 ve devamı; Legrand, Deux vies de Jacques Basilicos, Paris 1889, aynı yer; Hurmuzaki, Ek I, I, s. 18-19, No. XXXIV-XXXV.
974 Charrière, II, s. 758.
975 Aynı eser, s. 111, Hammer, II, s. 212.
976 Hurmuzaki, Ek II, I, s. 202; XI, s. 47, No. LXVI.
977 Aynı eser, s. 226-227, 243-244.
978 Aynı eser, s. 251 ve devamı.
979 Karşılaştırma için bk. Charrière, II, s. 17.

980 Hurmuzaki, II, s. 281, No. CCLXI.
981 “Mon. Hung. Hist.”, VI, s. 230.
982 Charrière, II, s. 449, Not.
983 Albèri seri III, cilt I, s. 124-125.
984 Charrière, II, s. 464, Not; 473, Not.
985 Hurmuzaki, VIII, s. 85, No. CXIII. Leh kralları, Boğdanlıların kendilerine tâbi olduğunu, ama diğer tebaa gibi olmadığını ve bu yüzden emir veremeyeceklerini açıklamışlardır; Aynı eser, XI, s. 48, 67.
986 Charrière, II, s. 758. Elçinin bir diğer görevi, Sultan Selim ile yenilenen ateşkes hakkında görüşmekti. Aynı eser, s. 760.
987 Almanlara 1529 yılında verdiği vaaz.

Sekizinci Bölüm:

Sultan Süleyman’ın Hükümdarlığının Son Yıllarında Anadolu’daki Durum, Oğulları Arasındaki Taht Mücadelesi, İran’daki Karışıklıklar

Gücü hâlâ ellerinde bulunduran ve devletin en üst makamlarına sadece padişahın kullarını getiren savaşçı sınıfının fetihlerinden oluşan ve Sultan Süleyman’ın zekâsı sayesinde gerçek bir imparatorluk hâline gelen Osmanlı Devleti’nin Anadolu’daki konumu Avrupa’daki kadar güvenli değildi.

Anadolu’da Fırat ve Dicle nehirleri iki düşman devlet arasındaki eski sınırı oluşturuyordu. Burada Türkmen çöllerine kadar, Osmanlı Sultanlarının geleneklerinden daha eski geleneklere; her yerde saygı gören bir hanedana; bilgi ve asalet açısından sipahilere kıyasla çok daha üstün, onurlu bir asilzâde sınıfı ve sanata dayalı bir endüstrinin işyerlerinde eski İran kültürünün sırlarını Arapların icatları ile birleştiren çalışkan bir halka sahip başka bir Müslüman devlet uzanıyordu. Sarayında kadınları ve hokkabazları ile tembel bir hayat süren Tahmasb gibi bir şaha bile tebaa neredeyse tapacak şeklide saygı gösteriyordu[988]. Şah’ın kapısını öpüyor ve banyo suyunu şifa için kullanıyorlardı[989].

Safevi Şahların, Türkler tarafından hep şüphe ile yaklaşılan “Kızılbaşların” bu devleti, aynı zamanda İslâm’ın Osmanlılar tarafından kabul edilen mezhebinin dışında bir mezhebi temsil ediyordu. Nasıl ki Osmanlılar Şiiliği Rafızî ve bid’at kabul ediyorlar ise, Şiiler de Sünni olan sultanı, kölelerini ve savaşçılarını gerçek ve saf inançtan ayrılmış kabul ediyorlardı ve Türklerde ölçülü devlet disiplini dinî hadiselerin tehlikeli boyutlar almasını önlerken, Şiilik pek çok defalar taraftarlarının kendilerini feda etmekten çekinmedikleri bir fanatizm yaratmıştı.

Anadolu’da, özellikle de Doğu’daki gevşek devlet oluşumunda harçlar ve askerî hizmetler konusunda Osmanlı Devleti’ndeki kadar sert ve acımasız yasalar olmadığı için İranlıların işgalini büyük bir talih ve gerçek bir

kurtuluş olarak gören dostları vardı. Anadolu'da da Şiiler mevcuttu ve Sultan Süleyman'ın bir seferinde evinde kaldığı bir Şii, Sultan gittikten sonra arkasından evini temizletmişti. Bir İranlı, iki üç Osmanlı'ya değer, diyordu oradaki köylüler[990].

Önemli olan Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının son yıllarında Anadolu'daki eski ayrılıkcılığın Sultan Süleyman'ın üç oğlunun hırsında tekrar canlanmaya başlaması idi. Sultan Süleyman'ın en büyük oğlu Şehzâde Mehmed, uzun zamandan beri (1542) kendisi için eski yeniçeri kışlasının yanında özel olarak yaptırılan ve kendi adını taşıyan caminin mezarlığında yatıyordu[991]. Ama veliaht meselesi henüz çözülmediğinden geriye kalan iki kardeşi ister istemez birbirleri ile mücadele etmek zorunda kalacaklardı. Kardeş kavgası kaçınılmazdı ve babalarının son yıllarındaki hasta görünüşü -Fransız elçisi La Vigne, durumunu gerektiren saygıyla kendini kısıtlamış olarak, "La pouvre bonhomme –zavallı babalık-" olarak vasıflandırıyordu- bu kavganın çıkmasını hızlandırdı. Kavganın çıkacağı bölgenin komşusu olarak ve Kafkaslardaki ve Ermenistan Dağları'ndaki Hristiyan ve Müslüman tebaanın hükümdarı olarak İran Şahı İstanbul'daki taht için verilen mücadelede önemini çok iyi kavradığı ve derhal almakta çekinmediği bir rol oynayabilirdi.

Sultan Süleyman ve Şah Tahmasb arasında yapılan son ateşkes antlaşmasından[992] sonra da İranlılar ve Gürcüler veya Mingreller, Albanyalılar[993], Kolhışyalılar[994] ile savaşlar devam etmişti[995]. Bu Kafkas halklarında sürekli iç anlaşmazlıklar çok doğal bir durumdu. Karşılıklı olarak savaşçılarını ve hükümdarlarını öldürüyorlardı ve ağır zırhlarını, güzel hançerlerini, silah kullanmadaki yeteneklerini, mızrak atmadaki ustalıklarını ve güzel vahşi atları üzerindeki hakimiyetlerini sergiledikleri eylemleri; şarab içip, her yeri talan edip soymaktan daha asil bir davranıştı[996]. Düşman topraklarına yapılan her akın ozanlar için yeni malzemeler yaratıyordu[997].

Sultan Süleyman'ın en büyük oğlu Şehzâde Mustafa gibi Anadolu'daki eyaletlerden biri verilen Osmanlı şehzâdeleri ve beyleri, Kral Dadyan'ı[998] veya aynı türde başka kralları[999] İran Şahı'na karşı desteklemekten çekinmiyorlardı ve minnetlerinin bir ifadesi olarak güçlü müttefiklerine

kesik başlar, burunlar ve kulaklar gönderiliyordu[1000]. Komşu Osmanlı eyaletlerinin beyleri İran Şahı ile kardeşleri arasında geçen taht mücadelesine katılmışlardı (1543) ve yenilen kardeşlerden biri Diyarbekir'e sığınmıştı[1001].

Bu kardeş muhtemelen o güne kadar Şirvan hakimi olan ve Çerkes topraklarını aşarak, Kefe üzerinden 1546 yılında İstanbul'a gelen Elkas Mirza idi. Burada geleceğin şahı olarak Sultan Süleyman tarafından olağanüstü itibar ve hediyelerle karşılandı[1002].

Sultan Süleyman, ailesi şah tarafından öldürülen bu yabancı şehzâdeye teselliye ihtiyacı olan biri gibi muamele etti ve İstanbul halkı ikisinin birlikte İstanbul sokaklarında ve civarlarda gezintiye çıktığını gördü[1003]. Sultan Süleyman, kendi oğulları arasında artık iyice su yüzüne çıkmış anlaşmazlıklar[1004] ve Basra'daki karışıklıklara[1005] rağmen, Hasekisi, veziri Rüstem Paşa ve o dönemde Bosna Beylerbeyi[1006] olan Ulama Paşa tarafından Anadolu'ya yeni bir sefer düzenlemeye ikna edildi.

29 Mart 1548 tarihinde Sultan Süleyman İstanbul Boğazı'nı[1007] geçti. Yanında üç oğlu Mustafa, Bâyezid ve Selim ile birlikte Konya üzerinden Sivas'a geldi. Şehzâde Selim, babasını temsil etmek üzere İstanbul'a geri dönerken, Süleyman kilden evleri antik sütunların üzerine kurulu Amasya'ya doğru yol aldı[1008]. Erzurum'da Ulama Paşa Ermenistan bölgesinin beylerbeyliğine getirildi. Tebriz'de bulunan Şah Tahmasb, babası gibi açık arazide büyük kayıplar vermemek için[1009] dikkatlice geri çekilirken Ulama Paşa, Piri Mehmed Paşa ile birlikte Van Kalesi'ne saldırdı[1010].

Sultan Süleyman, Erzurum'da görgü şahidi olan Fransız elçi Aramont'un yaklaşık 300 bin kişiden oluştuğunu tahmin ettiği bir orduyu kumanda ediyordu. Barınmaları için en azından 600 bin çadıra ihtiyaç duyuluyordu. Develer, bilinmeyen bir şey olduğu için İran ordusunun korktuğu ve Anadolulu savaşçılarının da hoşlanmadığı 300 topu çekiyordu[1011]. Sultan Süleyman, Şirvan'da Şah Tahmasb'ın nefretini üzerine çeken İran asıllı bir komutanı yönetime getirdi ve zengin Tebriz şehri Osmanlılar tarafından ele geçirilip, Şehzâde Elkas Mirza'ya teslim edildi. Van ise Osmanlıda

kalacaktı ve bu yüzden Sultan Süleyman tarafından Çerkes İskender Paşa'nın yönetimine verildi. Bir başka Çerkes, bu savaşta gösterdiği hizmetlerden dolayı daha sonra Halep'e atanacaktı[1012].

Şah Tapmasb'ın ordusu bu başarıları soğukkanlılıkla karşılayıp, karşılık olarak hiç rahatsız edilmeden Ahlat dolaylarında birkaç eyaleti talan etti. Buna, saygı duyulan disiplinlerine[1013] rağmen, yeniçerilerin düşmanları Müslüman olduğu için kendilerine ganimet ve köle getirmeyen bu savaşa karşı olmaları eklendi. Dağların arasından yapılan yürüyüş oldukça zorlu geçti.

Aramont her yerde yollarda sayısız insan ve hayvan cesetleri görmüştü[1014]. Ayrıca Osmanlı savaşçıları ne kadar azla yetinseler de erzaklar da çok fazla değildi[1015]. İranlı şehzâdenin değerli hediyeleri ve çok sevdiği oğlunun yanında olması da Sultan Süleyman'ı, Türklere ve müttefiklerine birkaç kale getiren, ama sürekli olarak 60 bin kişiden oluşan dinlenmiş birlikleriyle karşısına çıkan İran ordusunun askerî gücünün hâlâ zayıflatılamadığı bu seferin zorlukları karşısında teselli edemiyordu[1016].

Sultan Süleyman daha Halep'te bulunduğu sırada (Şubat 1549) İstanbul'da zafer şenlikleri yapılması emrini verdi[1017]. Ama Rumeli'den yeni topların ve yeniçerilerin kırk yaşlarındaki en gençlerinin Anadolu'ya getirilmesine rağmen, bir sonraki baharda çatışmalara girişilmedi.

Elkas Mirza artık vatan haini sayılıyordu ve Ulama Paşa'nın yeteneksizliği ve korkaklığı sebebi ile sultanın gözünden düştüğünü öğrenince, sultanın çağrısı üzerine yanına gitmekten çekindi. Nihayet 1550 yılının sonlarına doğru kardeşlerinden biri tarafından esir alınıp, Şah Tahmasb'a teslim edildi[1018].

Sultan Süleyman ancak 8 Haziran'da neredeyse yarım yıla yakın kaldığı Halep'ten yola çıktı ve av tutkusunu gidermek için yolda Karahamid'e saparak, buraya Van ve Erzurum'da olduğu gibi bir beylerbeyi tayin etti[1019]. Gut hastalığından dolayı burada bir müddet dinlenmek zorunda kaldı ve bu süre içinde hiçbir düşmanca teşebbüs meydana gelmedi. Savaşın bu ikinci yılındaki tek hadise Kara Ahmed Paşa'nın Gürcistan'a yaptığı ve

birkaç kaleyi zapt ettiği akındı[1020]. 21 Aralık'ta Sultan Süleyman nihayet İstanbul'a döndü[1021].

Sultan Süleyman'ın dönüşünden sonra, tıpkı İran'a ilk seferindeki gibi, Şah Tahmasb şimdi aralarında Van[1022] Kalesi olmak üzere Türkler tarafından işgal edilen kalelere saldırdı. Erzurum Beylerbeyi, İran şehzâdesi İsmail karşısında bir mağlubiyet aldıktan sonra geri çekilmek zorunda kaldı. Bursa'ya çağrılan Şehzâde Selim, bu çağrıya uymadı ve Sultan Süleyman yaz aylarında sadece av merakını gidermek için Anadolu'ya geçti[1023].

1551 yılında İranlılar yine sınır boylarındaki kalelere saldırdılar ve birçok köyü yakıp yıktılar[1024]. Bir sonraki yıl Sultan Süleyman'ın hastalığı ve Macaristan'da çıkan karışıklıklar savaşın yenilenmesini engelledi. Birçok kişi, (1516 doğumlu) Şehzâde Mustafa'nın, daha sonra kardeşlerine karşı yardımlarını sağlamak üzere Anadolu'daki düşman ile işbirliği içinde olduğunu düşünüyordu[1025]. Rüstem Paşa'nın yeniçerileri 1552 yılında Konya'da Rüstem Paşa'dan ayrılıp, genç şehzâdenin hizmetine girmek üzere Amasya'ya gitti[1026].

Sultan Süleyman, düşmanına tekrar meydan okumak için değil – zira İranlı elçileri daha yeni huzuruna kabul etmişti[1027] - sırf yukarıda adı geçen hadise yüzünden 28 Ağustos 1553 tarihinde tekrar İstanbul Boğazı'nı geçerek Anadolu'ya ayak bastı[1028]. Yaptığı şakalarla babasının yüzünü daima güldüren[1029] kambur oğlu Cihangir bu sefer yanında idi[1030]. Avrupa'daki toprakların yönetimi bu sefer Şehzâde Bâyezid'e verilmişti[1031]. İstanbul'da ise Rüstem Paşa'nın kardeşi Sinan devlet işlerine bakıyordu[1032].

21 Eylül'de Şehzâde Selim babasının yanına geldi. Halk arasında askerin İran'ın hakkında gelebileceğini düşündükleri Şehzâde Mustafa'dan yana olduğu söylentileri yaygındı. Şehzâde Mustafa, acilen Amasya'dan çağırtıldı ve kısa bir süre sonra, kendisini burada bekleyen felaketten habersiz Ereğli'deki karargâha geldi (6 Ekim). Babasının huzuruna çıktığında yanında eşlerinden birkaçı vardı. Ancak Sultan Süleyman'ın çadırına ayak bastığında, babasının gözleri önünde, sarayın bu gibi kararları yerine getirmeye alışık olan dilsiz kölelerine, ihanet töhmetiyle yay kirişi ile

boğduruldu. Emrindeki kapıcıbaşı ve mirahuru olan Venedikli devşirme Mihail[1033] aynı saat öldürüldüler ve bir halı üzerinde birliklere gösterildiler. Yeniçeriler bunun üzerine huzursuzluklar çıkarmaya başlayınca, aralarında 500-600 bin altın civarında para dağıtıldı ve öfkelerini Sultan Süleyman'ın açgözlü ve gaddar musahibi Rüstem Paşa'nın üzerine çekmemek için[1034], Rüstem Paşa ve onunla birlikte Haydar Paşa görevden azledildiler. Yerine veziriazam olarak Kara Ahmed Paşa getirtildi[1035].

Bursa'da Rumeli Beylerbeyi, Mustafa'nın oğlunu bulup, onu da idam ettirdi[1036]. Mustafa'nın başında bulunduğu eyalet, bu aile trajedisinin müsebbibi olan Hürrem Sultan'ın oğlu Şehzâde Selim'e verildi. Bir şeyhülislâm fetvası, Şehzâde Mustafa'yı, sultanın hükümdarlık alametlerini kendisine mal etmeye cesaret etmiş bir hain olarak hem kendisi, hem ailesi hakkındaki ölüm fermânına meşruiyet verdi.

Sultan Süleyman, bu adi cinayetle iç huzurun ve tahtın doğal yolla intikalinin güvence altına alındığını düşünüyordu[1037]. 5 Kasım'da hiçbir savaş yapmadan ikinci kez kış karargâhını kuracağı Halep'e girdi[1038]. Yüzü hâlâ kireç gibi idi ve kısa bir süre önce atlattığı ruhsal bunalımın izlerini taşıyordu[1039]. Halep'te her zaman hastalıklı olan en küçük oğlu Cihangir hayata veda etti[1040]. Taht konusunda iki rakibinden kurtulmuş olan Selim, rahatlamış bir vaziyette ve minnetle babasının elini öpebilirdi.

1554 yılında Sultan Süleyman Kudüs'e yönelecekmiş gibi görünüyordu, ama İran Şahı'nın hazırlıkları onu gitmekten alıkoydu[1041]. Neticede İran'a bir sefer düzenlemeye kararlı idi.

Sultan Süleyman bu sefer Van üzerinden değil, Yukarı Fırat'ta Karahamid, Erzurum kaleleri ve Kürtlerin yaşadığı dağlar üzerinden yol aldı ve dinlenmiş birliklerini, bir "papazın oğlu" olup, Bosna'daki Sokol'da doğmuş Boşnak devşirme, eski Kaptan-ı Derya[1042], şimdiki Rumeli Beylerbeyi Sokollu Mehmed Paşa'nın buraya getirdiği kuvvetlerle birleştirdi. Kısa bir süre sonra Şehzâde Selim de onlara katıldı. Bahar aylarında Ermeni Dağları'ndaki güçlü Kars Kalesi'ne ulaştılar. Şah Tahmasb'ın kısa bir süre önce boşalttığı Nahcivan ve Revan (Haziran)[1043]

harabeye çevrildiler. Ordu daha sonra İranlılar tarafından denetim altında tutulan Aras Nehri kıyılarına kadar ilerledi. Kürt Beyi Hüseyin, her yeri yakıp yıkarak Tebriz'e kadar ilerledi ve Horasan ilinin birliklerini geri püskürttü. İran Şahı'nın Gürcistan'a akın eden askerleri Vezir Kara Ahmed Paşa ve Rumeli, Şam ve Karaman birliklerinin karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar[1044].

İran Şahı, daha 28 Eylül'de rakibine "yüksek rütbeli" ihtiyar bir elçi aracılığıyla barış teklif etmişti. Geri dönüş yolu başladı ve birliklerin büyük bir kısmı Erzurum'da ayrıldı. Şeyhülislâmın verdiği bir fetvada Osmanlı askerlerine, İranlı Rafızîlerin tıpkı Hristiyanlar gibi bütün varlıklarıyla birlikte Osmanlı'nın eline düşeceği söylenmişti[1045]. Ama anlamlı bir şekilde, resmen gönderileceği söylenen elçilik heyeti uzun bir süre görünmedi[1046].

Sultan Süleyman, kışı Amasya'da geçirdi. 10 Mayıs 1555 yılında burada İran Şahı'nın ikinci bir elçisi zengin hediyeler ve din ile siyaset[1047] hakkında güzel sözlerle geldi ve 29 Mayıs'ta sınırları aynen tanıyan nihai bir barış sağlandı. 20 Haziran'da Sultan Süleyman nihayet İstanbul'a dönebildi[1048].

İstanbul'a vardığında (Ağustos) sadece donanmaya büyük zararlar veren veba ile değil, ayrıca idam edilen oğlu Şehzâde Mustafa adına çıkartılmış tehlikeli bir ayaklanma ile karşılaştı. Varna'nın üst tarafındaki Dobruca'da genç bir adam ortaya çıkmış ve sultanın Anadolu'daki cellatlardan kaçmayı başaran oğlu olduğunu iddia etmişti. Şehzâdeye benzerliği ve cesareti ile Bulgaristan ve Trakya eyaletlerinden 14 bin sipahiyi etrafında toplamayı başarmıştı. Rumeli Beylerbeyi ve Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, belki de Pertev Paşa sadık yeniçerileri ile üzerine yürüdüler. Bir çatışmaya gerek kalmadan Düzmece Mustafa esir alındı ve acımasızca öldürüldü[1049].

Sultan Süleyman'ı bekleyen bir başka mesele, hayatta olan oğulları arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi idi. Cihangir, daha önce bahsedildiği gibi, ağabeyi Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesinden sonra üzüntüden hayata veda etmişti ve fiziksel kusuru sebebi ile zaten taht için uygun olmazdı. Selim ve Bâyezid ise birbirlerinden nefret ediyorlardı. Babası Selim'i Kapadokya'ya gönderdiğinde, Bâyezid Anadolu'da kendisine teklif

edilen sancakbeyliğini kabul etmeyi reddetti[1050]. Sultan Süleyman, oğlu Selim ile anlaşmaya vardı ve onu İstanbul'daki hadiseleri daha yakından izleyebileceği Bursa'da bıraktı[1051].

Nihayet sıra Rüstem Paşa'nın azli ile yapılan hataların düzeltilmesine gelmişti. Her zaman bir mazeret bulunduğu gibi, bu sefer de Kara Ahmed Paşa, Beylerbeyi olarak tayin edildikten kısa bir süre sonra, sözde Rüstem Paşa tarafından zehirlenerek[1052] ölen yeni Mısır valisi Dukakinzâde'nin Mısır valisi olarak baskıcı bir rejim sürdürmesinden sorumlu olmakla suçlandı. Kara Ahmed Paşa, güya imparatorluğun bu bölgesinden gelen yüksek gelirler ile - Veziriazam Semiz Ali Paşa zamanında elde edilen gelirlerden 150 bin altın daha fazla – Divân-ı Hümâyûn'da kendine bir yer edinmek istemişti. Bu iddia üzerine Kara Ahmed Paşa, Macaristan'da ve Anadolu'da verdiği büyük hizmetlere rağmen Divân'da muhakeme edilip, idam edildi. Halefi, haklı olarak sultanı istediği gibi oynattığı iddia edilen enerjik ve kurnaz Rüstem Paşa oldu. Alman temsilci bunun üzerine 1 Ekim 1555 tarihinde Rüstem Paşa'nın tekrar "iktidara" geldiğini bildirdi[1053].

Haseki Hürrem Sultan'ın 1558[1054] yılındaki ölümüne kadar Hürrem tarafından desteklenen Rüstem Paşa'nın veziriazamlığa getirilmesi, İran savaşı ve Şehzâde Bâyezid'in Şehzâde Selim lehine tahttan mahrum bırakılması anlamına geliyordu.

1555 yılının sonlarına doğru İran Şahı, mustahfızları Tebriz'e kadar akınlara çıkan bir sınır kalesinin kendisine teslim edilmesini talep etti. Aynı zamanda Sultan Süleyman'ı, oğlunun bir Kafkas prensesi ile yapılacak düğününe çağırdı[1055]. 1556 yılında, Mısır birlikleri sanki Yemen üzerine bir sefere çıkacakmış gibi görünüyordu[1056]. Baharda ve kış aylarında ise yeni bir İranlı elçi bekleniyordu. Rüstem Paşa o dönemlerde açıkça şöyle demişti: "İran Şahı hiçbir zaman sultanın bir dostu olmayacak ve zarar vermek için hiçbir fırsatı kaçırmayacaktır[1057]".

Düşmanlıkları başlatmak için mazeret olarak Gürcistan'dan gelen şikâyetler her zaman kullanılabilirdi[1058]. Bunun yanında 1557 yılında Anadolu'da yine şehzâdenin annesi Çerkes asıllı olduğu için Çerkesler tarafından desteklenen düzmece bir Mustafa ortaya çıktı. Aralarından Şah

Tahmasb'ın iki oğlunun da bulunduğu İranlılar, onun davası için savaşıyorlardı ve onların yardımı ile sözde babası Sultan Süleyman tarafından kısa bir süre önce fethedilen Şirvan'ı ele geçirdiler[1059]. İran Şahı aynı dönemde Gilan'ın mirasını devraldı ve birlikleri etrafına topladı[1060]. Mart ayında ayrıca yarı vahşi bir eşkıya olan Mingrel Kralı Dadyan ortaya çıktı. Hristiyan olan ve Avusturya elçisinin yeterli bir saygısızlıkla "Çingene Baronu" olarak vasıflandırdığı, yarı vahşi, babadan kalanı yağma malı ile arttıran, genelde ama bunları başka eşkıyalara kaptıran ve hazinelerinden tâbi olduğu sultana haraç vermeyi vaad eden ve kendisine kıymetli büyük taşlar yollayan "Kral Dadyan" Türk gemilerinin yardımı ile aralarında babasını öldüren Kolhiş Kralı'nın da bulunduğu komşu krallardan intikam almak istedi[1061]. İran Şahı'nın ülkesini elinden almak istediğinden emindi[1062]. Ama yaz aylarında gelen yeni bir İran elçisi, o yıl için savaş tehlikesini ortadan kaldırdı[1063]. Hristiyan temsilcilerden bazıları, elçinin birkaç Ermeni Kalesi'ni, sınırın düzeltilmesini ve Bağdat Sancağı'nı talep ettiğini iddia ediyorlardı[1064].

1559 yılında nihayet Şehzâde Bâyezid ve Selim arasında uzun yıllardır beslenen nefret su yüzüne çıktı. 1524 yılında doğan Şehzâde Bâyezid, Şehzâde Mustafa'ya çok benziyordu: Ciddi araştırmaları seven asil ve gururlu bir doğaya sahip olan ve bu yüzden "Softa" lakabını alan Bâyezid, askerler tarafından seviliyordu.

Selim ise içki arkadaşlarının ahbabı olarak her gün içer[1065], güzel yemekleri sever ve herkese karşı kaba davranırdı. Babasından sadece av tutkusunu almıştı ve bu tutkusunu yanında yüzlerce, binlerce insan götürerek[1066]. Söylentilere göre Yahudi asıllı olduğu ve sultanın gerçek oğlunun yerine gizlice geçirildiği anlatılıyordu. Şehzâde Bâyezid, onu başında hükümdar olarak görmek istememekte haklı idi ve biri Manisa'da, diğeri de Kütahya'da Sancakbeyi olarak bulunan bu iki kardeş arasında 1558 yılından beri entrikalar, zorbalıklar ve şahsi hakaretlerle dolu örtülü bir savaş sürüyordu[1067].

Sultan Süleyman, kardeşler arasındaki savaşı engellemek için, oğulları İstanbul'da sarayda yetişen Selim'i Konya'ya, Bâyezid'i de Amasya'ya göndermişti. Ama Selim babasının iradesine boyun eğerken, Şehzâde

Bâyezid tereddüt etti, küçük bir ordu topladı ve Bursa'yı ele geçirmeye çalıştı. Pertev Paşa ve Sokollu Mehmed Paşa, iki kardeşi barıştırmak, ya da en azından birbirlerinden ayrı olarak kendilerine verilen yeni eyaletlerde kalmalarını sağlamak için Anadolu'ya geldiler. İki vezirin ve Rumeli Beylerbeyi'nin arabuluculuğuna rağmen, Selim ve Bâyezid arasında bir çarpışma kaçınılmazdı. Bâyezid, etrafına 30 bin süvari toplamıştı ve Şehzâde Mustafa'nın eski askerleri ile Kürtler tarafından destekleniyordu.

Bâyezid'in Suriye ve Mısır'a gidip, burada askerî gücünü artırmak ve bu zengin eyaletlerin hazinelerini ele geçirmeyi planladığı söylenir[1068]. Ama Toros geçitleri çok iyi denetlendiğinden, Şehzâde Selim'in oğlunun sancakbeyi olarak bulunduğu Aksuvar'ı eline geçirdi ve Ankara önlerine karargâh kurdu[1069].

Şehzâde Bâyezid, babasının karşısına açıkça çıkmamış, aksine davranışları bir isyana eşit olduğu hâlde babasını oğlunun sünnet düğününe çağırmıştı. Sultan Süleyman, özellikle de o dönemdeki ruhsal durumu[1070] sebebi ile kardeş kavgasına çok üzülüyordu. Sultan Süleyman o dönemde kendi camisini yaptırıyor, su yolları inşa ettiriyor, müzik dinlemiyor, gümüş tabaklardan yemek yemiyor[1071], şarab için üzüm ekilmesini yasaklıyor her fırsatta kanunlara kesin riayet istiyordu[1072]. Cuma namazlarını artık Pera tepesinde, yaşından dolayı kamburlaşmaya başlamış, kendi hanesinde olup bitenlerden dolayı kırılmış ve kendini dine vermiş sultanı büyük bir saygı ile seyreden geniş bir halk kitlesinin gözü önünde kılıyordu[1073].

Sultan Süleyman'ın niyeti Mayıs ayında Anadolu'ya geçmekti[1074]. Filo Gelibolu'da hazır bekliyordu[1075], ama gut hastalığından dolayı İstanbul'dan ayrılamadı. Bu yüzden Şehzâde Bâyezid ve Şehzâde Selim öncelikle kendi güçleri ile savaşıyorlardı. Her ikisinin yanında yeniçeriler ve toplar vardı ve ikisi de sadece Osmanlı birlikleri kullanıyorlardı. Bâyezid, 29-30 Mayıs'ta yenildi, ama düzen içinde geri çekilmeyi başardı.

5 Temmuz'da Sultan Süleyman nihayet İstanbul'dan ayrıldı, ama her zamanki gibi görkemli bir ordunun başına geçmemişti. Yanında sadece birkaç bin seçkin yeniçeri ve sipahi vardı. Bâyezid, Amasya önlerinde idi, ama Selim ona orada saldırmayı düşünmüyordu. Bayram merasimleri bittikten sonra Sultan Süleyman, yine kendi canından olan birinin kanını

akıtmadan başkentine geri döndü. Aksine Şehzâde Bâyezid'in oğlu, Bursa'da yetkililerden iyi muamele görüyordu[1076].

Şehzâde Bâyezid daha sonra Amasya'dan Erzurum'a kaçtı ve buranın sancakbeyine sığındı. Selim, sancakbeyini ve iki oğlunu daha sonra bu hareketinden dolayı idam ettirdi. Rumeli Beylerbeyi ve Sokollu Mehmed Paşa, kaçak Bâyezid'in peşine takılmışlardı ve bu yüzden Bâyezid ancak Aras Nehri'ni geçtikten sonra İran topraklarında huzur ve güvenlik buldu. İçinde bulunduğu şartların doğasından dolayı burası son sığınağı olacaktı[1077].

Bu hadiseyle Şah Tahmasb'ın eline Sultan Süleyman'dan zamanında Elkas Mirza'ya sığınma hakkı tanıdığı için intikam alma fırsatı geçmişti. Şehzâde Bâyezid'in başta kızını Bâyezid'in oğlu Orhan ile evlendirmek isteyen İran Şahı'ndan ilk zamanlarda gördüğü dostluk uzun sürmedi. Sultan Süleyman'in bahtsız oğlu kısa bir süre sonra İran'da huzursuzluk çıkarttığı gerekçesi ile uzun süre kalacağı zindana atıldı. İran'da bulunduğu gerçeği bile İran Şahı'nın düşmanlarından Mezopotamya'yı, Bağdat'ı, Van'ı ve Erzurum'u tekrar geri alabileceğini ummasına yetiyordu[1078].

Maraş Beylerbeyi 1560 yılının Aralık ayında Osmanlı elçisi olarak Şehzâde Bâyezid'in ve oğullarının öldürülmesini, ya da en azından kendilerine teslim edilmesini talep etmek üzere İran'a geldi. Yanında sarayın birinci kapıcıbaşı, 10 kapıkulu, iki çavuş, iki çaşnigir ve altmış sipahioğlanı bulunuyordu ve hediye olarak altın ve gümüş işlemeli kumaşlar, değerli taşlarla bezenmiş kılıçlar, Macar stilinde gümüş kupalar ve 100 bin altın getirmişlerdi[1079]. Böylece devam edecek karşılıklı elçi ziyaretleri başlamış oldu. İran Şahı, bunun karşılığında Sultan Süleyman'a değerli halılar ve çadırlar, porselenler, gut hastalığından muzdarip[1080] sultanın avı için beyaz şahinler ve Doğu'nun diğer nadir hayvanlarından – Busbecq, hayranlıkla "köpek büyüklüğünde beyaz bir Hint karıncasından bahseder[1081]" – ve minyatür el yazması Kur'anlar hediye etti[1082]. Şehzâde Selim'in kızları, babalarının iktidarında damat olarak büyük hizmetlerde bulunabilecek[1083] Sokollu Mehmed Paşa, Piyale Paşa ve Yeniçeri Ağası Hasan Bey ile evlendirilirken, Sultan Süleyman İran Şahı'ndan uzun zamandır beklediği üzere, Şehzâde Bâyezid'in İran

sarayında bu amaçla sultan tarafından gönderilecek yüksek rütbeli bir cellat tarafından boğdurulabileceği vaadini aldı[1084]. Van Sancakbeyi ve Kapıcıbaşı Sinan Ağa gerçekten de bu acımasız görevlerini 25 Eylül 1561 tarihinde yerine getirdiler ve Şehzâde Bâyezid'in Bursa'da bulunan oğlu, diğer dört kardeşinin kaderini paylaştı[1085].

Sultan Süleyman'ın taht konusundaki endişelerini sadece 1566 yılına kadar yeniden ortaya çıkan düzmece Mustafalar canlı tutuyordu[1086]. Şehzâde Bâyezid'in külleri[1087] ancak bir yıl sonra bu amaçla İran'a gönderilen bir elçi tarafından İstanbul'a getirildi[1088]. İran Şahı'na, bu cinayetin ödülü olarak sadece kutsal yerleri ziyaret etmek isteyen İranlı hacılar için kolaylıklar gibi önemsiz birkaç imtiyaz sağlandı. Bunun dışında İran Şahı, komşusunun taleplerine artık yine daha sert bir biçimde karşılık verebilecek duruma gelen Sultan Süleyman ile aralarında anlaşmazlık konusu olan Kars Kalesi'ni tahkim ettirdi[1089].

Birkaç hafta sonra, ona rahatsızlık veren kardeşinden kurtulmasına yardımcı olan şahın dostu Şehzâde Selim, Osmanlı padişahı oldu. Anadolu'da bir savaş çıkacağı endişeleri uzun bir süre için ortadan kalktı.

İranlıların Van'ı tekrar ellerine geçirme denemesi[1090] ve Mezopotamya'da İran Şahı'nın belki de bizzat çıkardığı ve İran tarafından destek alınabileceği umuduyla çıkan karışıklıkların[1091] baş göstermesinden sonra 1568 yılının Şubat ayında Şahkulu, Şah Tahmasb'ın elçisi olarak nihai barışı teklif etmek için İstanbul'a geldi. Yanında 400 atlı vardı ve birçok değerli hediye getirdi. Böylelikle kısa bir sürede her iki hükümdarın hayatta olduğu sürece geçerli olacak bir barış sağlandı. "Şah Tahmasb, hayatının sonuna kadar sultana kılıç çekmeyecek ve savaş alanında karşılaşırlarsa çadırının kapısı, kardeşi olan sultanın çadırının kapısına değil, onun düşmanlarının olduğu yere bakacaktı[1092]". Keçe ve Yezil Türkmenleri de akınlarına son vermek zorunda kaldılar[1093].

988 Karşılaştırma için bk. Albèri, seri III, cilt I, s. 85'te Navagero: "poco manco che adorato".

989 Busbecq, s. 154 ve devamı.

990 Busbecq, s. 60: "populi illi asiatici religionem imperiumque Othomanorum gravate ferunt." "Ycelluy Sophy est grandement aymé et desire de tout le peuple."; Charrière, II, s. 41; "La maggior parte dei Turchi è inclinata al Sofi, perchè vedono e intendono come son ben trattati li

suoi sudditi da lui"; Albèri, seri III, cilt I, s. 86-87; Karşılaştırma için bk. Rüstem Paşa'nın onayı; Aynı eser, s. s. 170.
991 Leunclavius Sp. 794; Albèri, seri III, cilt I, s. 116.
992 Cilt II, s. 364-365.
993 Karadeniz ve Hazar Denizi arasındaki bölgenin doğu kısımlarında yaşamış eski bir Kafkas halkı. Bugünkü Dağıstan ve Şirvan bölgesi. Hazar Türkleri bölgesi (ed).
994 Çoruh-Fas suları arazisi halkı (ed).
995 Charrière, I, s. 469.
996 Busbecq, s. 117 ve devamı. İran'daki genel durumlar hakkında bilgi için: Albèri, seri III, cilt I, s. 168 ve devamında Trevisano.
997 Busbecq, s. 120.
998 Dadyan kelimesinin anlamı için: Albèri, XIII, s. 314.
999 Osmanlı ittifakını kısa süre sonra terk eden Dadyan hakkında bilgi için: Albèri, seri III, cilt I, s. 279.
1000 Charrière, I, s. 473.
1001 Karşılaştırma için bk. Hammer I, s. 670.
1002 Leunclavius Sp. 795.
1003 Aynı eser; Karşılaştırma için bk. Osmanlı kaynakları Hammer, II, s. 207-208. İran elçilerinin huzura kabulü, Busbecq, s. 57-58.
1004 Charrière, II, s. 22, Not. 34-35.
1005 Aynı eser, s. 7, 12.
1006 Aynı eser, s. 45-46.
1007 Esedullah adında bir İranlı İstolni Belgrad'da Türkler için küçük meydan topları döküyordu (Hammer).
1008 Charrière, II, s. 50.
1009 Busbecq, s. 52 ve devamı; İznik, İzmit ve ihmal edilen antika yerleri hakkında Busbecq'in değerlendirmeleri; Aynı eser, s. 40 ve devamı.
1010 Busbecq, Türklerde Çaldıran Muharebesi'ni anlatan bir mozaik resmi görmüştür; s. 37.
1011 Busbecq, s. 116; Charrière, II, s. 61-62, 64, 68.
1012 Hammer, II, s. 209-210.
1013 Ayrıca Busbecq, s. 140 ve devamı, 148, 151, 153, 157-158.
1014 Charrière, II, s. 69 ve Not.
1015 Yeniçerilerin yemekleri hakkında: Busbecq, s. 148; Karşılaştırma için bk. Charrière, II, s. 83 ve Leunclavius Sp. 795-798. İran savaşı sırasında erzak temini zorlukları hakkında Busbecq, s. 99.
1016 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 248.
1017 Charrière, II, s. 88-90.
1018 Aynı eser, s. 96-98. İdam edilmedi. 1556 yılının Aralık ayında yönetimi altına verilen Anadolu'daki eyalette öldü; "Mon. Hung. Hist.", V, s. 239.
1019 Hammer, II, s. 210; Leunclavius, Aynı eser; Charrière, II, s. 136.
1020 Albèri, Aynı eser, s. 199; Charrière, II, s. 99 ve devamı.
1021 Hammer, II, s. 210-211.
1022 "Mon. Hung. Hist.", V, s. 335; Charrière, II, s. 108.
1023 Charrière, II, s. 111-112, 124-125.

1024 Aynı eser, s. 115; Albèri, Aynı eser, s. 200-202.
1025 Charrière, II, s. 111, 118-119.
1026 Aynı eser, s. 137-139; Hammer, II, s. 228.
1027 Hurmuzaki, II, s. 289-290, 290-291, 307; Albèri, Aynı eser, s. 115.
1028 Albèri, Aynı eser, s. 202 ve devamı.
1029 Charrière, II, s. 277-279.
1030 Hurmuzaki, II, s. 110; Albèri, Aynı eser, s. 207.
1031 Hakkında bilgi için: Albèri, seri III, cilt I, s. 77'de Navagero; Trevisano, Aynı eser, s. 116-117, 174. Şehzâde Cihangir "il gobbetto" hakkında bilgi için: Gerlach, s. 418.
1032 Seferin tamamı hakkında bilgi için: Albèri, seri III, cilt I, s. 193 ve devamında anonim bir Venedik anlatımı.
1033 Albèri, Aynı eser, s. 212.
1034 Karşılaştırma için bk. Busbecq, s. 26-27: "aeri ingenio praeditus et perspicaci".
1035 Busbecq'in huzura kabulü, Aynı eser, s. 54 ve devamı.
1036 Karşılaştırma için bk. Charrière, II, s. 277-278, 289-290, 290-291, 301-302; Busbecq, s. 27, 29-32; Hurmuzaki, II, s. 127-129, 131-132; Albèri, seri III, cilt I, s. 171 ve devamı; cilt XII, s. 29; XIV, s. 149, 176-177; Gerlach, s. 178; Karşılaştırma için bk. Navagero, s. 78.
1037 Albèri, seri III, cilt I, s. 224 ve devamı.
1038 Charrière, II, s. 301-302.
1039 Albèri, Aynı eser, s. 230.
1040 Aynı eser, s. 236-237.
1041 Charrière, II, s. 302, 310-311, Not; Albèri, seri III, cilt I, s. 238 ve devamı. Rüstem Paşa'nın da hacca gitmek için izin istediği anlatılır; Hurmuzaki, II, s. 172.
1042 Hammer, II, s. 213.
1043 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 238-239; VIII, s. 68, No. XC.
1044 Hammer, II, s. 233 ve devamı; Albèri, seri III, cilt I; Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 182, 202, 204-205, 232, 234, 238-239; VIII, s. 68, No. XC,
1045 Aynı eser; Hammer, II, s. 236-237; Sultan'ın Fransa Kralı'na yazdığı mektup, Ekim 1554; Charrière, II, s. 324 ve devamı, Not.
1046 Albèri, seri III, cilt I, s. 86, 170-171'de Navagero.
1047 Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist.", V, s. 32, 43.
1048 Aynı eser, s. 59 ve devamı, 64, 69.
1049 "Mon. Hung. Hist.", V, s. 81-82, 86, 96; Hurmuzaki, II, s. XI, s. 578; Busbecq, s. s. 70 ve devamı; Albèri, XIV, s. 134.
1050 Charrière, II, s. 505-506, Not.
1051 "Mon. Hung. Hist.", V, s. 96.
1052 Aynı eser, s. VI, s. 239, 241.
1053 "Mon. Hung. Hist.", V, s. 97-98, 113-114, 116-117; Busbecq, s. 27: "consiliorum omnium auctor". "Unus ille traxit ad se omnia et imperotarem gerit"; Hurmuzaki, II, s. 110.
1054 Charrière, II, s. 464, Not.
1055 "Mon. Hung. Hist.", V, s. 128; ayrıca s. 103-104.
1056 Hurmuzaki, VIII, s. 76, No. XCIX.

1057 “Il Persiano mai sarà amico del Gran-Signor, et, ogni volta che potesse trovar occasione di far qualche bella botta, non mancharia di farla”; Hurmuzaki, II, s. 353.
1058 Aynı yer.
1059 “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 239, 244, 261.
1060 Aynı eser, s. 247.
1061 “Mon. Hung. Hist.”, V, s. 249 ve devamı.
1062 Aynı yer.
1063 Aynı eser, s. 297 ve devamı, 319-320.
1064 Aynı eser, s. 340; Karşılaştırma için bk. Busbecq, s. 81 ve devamı.
1065 Charrière, II, s. 468, Not; “religieux tyran et resvenu et qui ne fait jamais qu’estudier”; Aynı eser, s. 469; “ventri et somno natus”; Busbecq, s. 160 ve devamı; şehzâdelerin yaşları hakkında bilgi için: Albèri, seri III, cilt I, s. 116.
1066 “Mon. Hung. Hist.”, VI, s. 231; Charrière, II, s. 544, Not.
1067 Busbecq, s. 131 ve devamı.
1068 Busbecq, Aynı yer ve Charrière, II, s. 549, 551, 553, 565, Not.
1069 Busbecq, Aynı yer; Charrière, II, s. 575, Not.
1070 Karşılaştırma için bk. Albèri, XIV, s. 148.
1071 Busbecq, s. 174.
1072 Karşılaştırma için bk. Busbecq, s. 174-175, 229; Charrière, II, s. 474, Not. 651, 718 - borçluların serbest bırakılması -, 733; Hurmuzaki, VIII, s. 90, No. CXX.
1073 Charrière, II, s. 569, Not.
1074 Aynı eser, s. 574.
1075 Aynı yer.
1076 Busbecq, s. 154 ve devamı; Charrière, II, s. 575, Not. 578, 590, 596-597, Not. 597, Not. 598-599, Not.
1077 Busbecq, s. 158 ve devamı; Karşılaştırma için bk. Türk kaynaklarına göre Hammer, II, s. 264 ve devamı.
1078 Busbecq, s. 160 ve devamı; Karşılaştırma için bk. Charrière, II, s. 621, 627, 666. Bâyezid tarafından Ceneviz’e ve Toledo’da İspanya sarayına gönderilen bir temsilciden İstanbul’daki Fransız temsilcinin haberi yoktur; Aynı eser, II, s. 630, Not.
1079 Charrière, II, s. 634, 636.
1080 “Bassarum iudicio ocii et quietis magis indigit quam non necessariorum militiae laborum”; Busbecq, s. 163, Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, VIII, s. 91, No. CXXII; Charrière, II, s. 758, 781, 798-799. Kanunî’nin av partileri hakkında Busbecq, s. 83.
1081 s. 204 ve devamı; Karşılaştırma için bk. s. 36-37, 57-58.
1082 Aynı yer; Charrière, II, s. 657. Görüşmelerin devamı hakkında bilgi için Aynı eser, s. 671-672, 677, 679.
1083 Charrière, II, s. 688, 691, 707.
1084 Aynı eser, s. 694-695, 696.
1085 Busbecq, s. 204 ve devamı; Hammer, II, s. 275; Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, Ek I, s. 15, No. XXVIII; Charrière, II, s. 707; Hurmuzaki, II, s. 414.
1086 1564 yılında çıkan bir “Düzmece”; Charrière, II, s. 767-768, 770-771; bir diğer Turgut bey tarafından gönderilmiştir; Aynı eser, s. 784; bir üçüncüsü 1565 yılının Haziran ayında idam edildi,

Aynı eser, s. 790.
1087 Şehzâde Bâyezid yakılmamış, cellatlar tarafından boğulmuştur (ed).
1088 Aynı eser, s. 709, 715. Bir diğer elçi 1563 yılının Mart ayında geldi; Aynı eser, s. 723-724.
1089 Aynı eser, s. 726. Hintli elçiler Portekizleri şikâyet etti, s. 732. Portekiz elçiler, 1563 yılının Ekim ayında geldi; Aynı eser, s. 740. Karşılaştırma için bk. Gerlach, s. 130; Albèri, XIV, s. 135, 148, 167-168, 183, 199 ve devamı.
1090 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, VIII, s. 111, 169, 174.
1091 “Mon. Hung. Hist.”, VI, s. 237.
1092 “Quoadusque vivet, nunquam ensem suum stringet in illum, et, si forte contingeret eum cum ipso simul quopiam loco castra habere - huiusmodi enim metaphoris utebatur - nunquam portas tentroii sui oppositurus est portis eius tentorii, sed illas semper vertet ad eam plagam in qua senserit illius hostes esse”; Aynı eser, s. 267; Karşılaştırma için bk.. s. 237, 245, 250
1093 Aynı eser, s. 268-269. 1568 yılında Bağdat’ta barış ihlalleri hakkında bilgi için: Aynı eser, s. 271-272.